

PLANINSKI

Z B O R N I K

PLANINSKI ZBORNIK

1945

UREDIL
DR. A. BRILEJ

IZDALO IN ZALOŽILO
PLANINSKO DRUŠTVO SLOVENIJE V LJUBLJANI

TISK TISKARNE »LJUDSKE PRAVICE« V LJUBLJANI

PLANINSKI ZBORNIK 1945 VELJA ZA 45. LETNIK DRUŠTVENEGA GLASILA
»PLANINSKEGA VESTNIKA«

PLATNICE: ARH. IVO ŠPINČIČ

Planinski Ebornik

1945

posveča

Planinsko društvo Slovenije

sponinu

planincev partizanov,

ki so rtovali

svoje mlado življenje

a

svóodo

slovenske domovine

Dr. Jože Pretnar:

Bodoča pota slovenskega planinstva

Povezanost z rodno grudo, ljubezen do prirode in večni notranji nagon dobrega, plemenitega človeka, da spoznava skrivnosti in čare narave ter v njenem objemu preskuša in krepi svoje telesne in duhovne sile, so rodili planinstvo. Poleg tega pa je dalo pobudo za početek in smernice razvoju planinstva med Slovenci nekaj, kar pri drugih narodih ni bilo: obramba slovenske planinske zemlje pred brutalnim navalom germanizacije.

Te globoke in elementarne gonilne sile so dajale slovenskemu planinstvu vsebino in dinamiko ter mu ustvarjale podlago, da se je moglo razvijati v skladu z razmahom in napredkom alpinističnih organizacij inozemstva in — kar je zlasti važno — dobiti povsem prirodno, brez umetnega vpliva ali pritiska, značaj in obseg množične ljudske organizacije. Zdi se, da tiči prav v tem rešitev uganke, zakaj se je SPD v 52 letih svojega obstoja na najrazličnejših toriščih alpinističnega udejstvovanja in v množičnem obsegu, ki je v predvojni dobi presegel število 12.000 aktivnih članov, razvijalo vseskozi po evoluciji in ne revoluciji. V tem je tudi razlog, zakaj je dalo slovensko planinstvo v najusodnejših trenutkih narodne osvobodilne borbe veliko število borcev na bojišče in v aktivno ilegalno delo ter nosilo hude krvave in materialne žrtve. Zato je tudi SPD ob ustanovitvi mogočne telesnovzgojne organizacije kot ena prvih množičnih skupin pokazalo vse razumevanje in pripravljenost za vključitev; vedelo je, da kamen na tej prelomnici ni njegov nagrobnik, temveč mejnik na poti k večjemu razmahu in lepši bodočnosti slovenskega planinstva.

Ob prestopu v novo obdobje slovenskega planinstva se pojavljajo nekatere težkoče, ki se tičejo zlasti organizacijske strani in moralne in politične pripravljenosti članov.

V prvem pogledu smo dosegli lep uspeh in prehodno zadovoljivo rešitev s tem, da je Slovenskemu planinskemu društvu in njegovim podružnicam v okviru telesnovzgojne organizacije priznana široka avtonomija. To so zahtevale ideološke in stvarne posebnosti planinstva, njegove vsebine in delokroga, ki se v marsičem bistveno razlikujejo od športa.

Dalje postavlja planinskim organizacijam nova doba nove naloge in dolžnosti. Vsak član naše planinske organizacije se mora za-

vedati, da mora ta društvena skupnost tudi v bodoče prispevati in žrtvovati svoje, da se ohranijo in zavarujejo plodovi naše narodne osvobodilne borbe. Planinca mora poleg zvestega tovarišstva, ljubezni do prirode in skromnosti navdajati tudi zavest povezanosti z najširšimi ljudskimi delovnimi množicami, čut odgovornosti in spoštovanja do človekovega dostojanstva, idealizem in pripravljenost za nesebične žrtve v prid splošnosti in poedinca. Preudarna odločnost, neupogljiva volja in vztrajnost se morajo družiti z dobrotō srca, odkritostjo, resnicoljubnostjo in s poštenostjo. Med planinci nove dobe ni mesta za rekorde, ki mislijo, da se alpinizem pričinja in zaključuje s tehničnimi plezalskimi uspehi. Tudi ni mesta za take, ki pri svojem stremljenju za uspehom in uveljavljenjem skušajo pošteno, skromno in trdo delo za kolektiv nadomestiti s puhlim govoričenjem in demagogijo.

V tem novem duhu in pravcu naj si pri zgradbi planinstva nove dobe podasta roko in se združita skušnja in pošteno delo, ki so ga opravili planinci starejše struje, in mladostni zagon ter široko vsenarodno pojmovanje planinskega pokreta, kakor ga razumeva in pospešuje mlado, v gorah preskušeno in prekaljeno planinsko pokolenje.

Pogled na delovanje Slovenskega planinskega društva v preteklosti mora navdajati vsakega objektivnega ocenjevalca in pozitivnega planinskega delavca s samozavestjo in z optimizmom. Sorazmerno z razpoložljivimi sredstvi in delovnimi močmi je SPD izvršilo v nekaj desetletjih plodno in uspešno delo z gradnjo in vzdrževanjem planinskih zavetišč, nadelanih in zavarovanih potov in orientacijskih naprav za poletno in zimsko alpinistiko. Vzorno je uredilo reševalno službo in vzgojilo odlične gorske vodnike. V korist napredka strme alpinistike je priredilo in podprlo celo vrsto alpskih ekskurzij, od katerih so bile zlasti uspešne odprave v Centralne Alpe, Dauphinéjo, Švico, bolgarske in makedonske gore, prvenstveni zimski pohod preko Šare in Koraba ter odpravo v Durmitor. Opravilo je v nekaj letih obsežno delo, podpirajoč in izdajajoč planinsko potopisno, strokovno in znanstveno literaturo, zemljevide in revijo »Planinski vestnik«, umetniške albume planinskih slik in fotografije. Skrbelo je za izobrazbo planincev s prirejanjem številnih predavanj, na katerih so nastopali tudi odlični inozemski alpinisti. Posebno skrb je posvečalo planinski vzgoji mladine. Dalo je pobudo za ustanovitev Zveze jugoslovanskih planinskih društev ter s svojim vodilnim sodelovanjem v tej organizaciji mnogo pripomoglo k naglemu in uspešnemu razvoju planinstva v državi. Krepko je sodelovalo v Asociaciji slovanskih planinskih društev ter si v preteklih desetletjih s svojim stvarnim in strokovnim delom pridobilo ugleden položaj v Mednarodni alpinistični uniji.

V bodočem delovanju našega planinskega društva se kot ena prvih in najnujnejših nalog pojavlja vprašanje delovnega mehanizma. Nova pravila vsebujejo trden in zdrav temelj, ki veže opravljeno delo v preteklosti z delom bodočnosti. Praktični pogoji za uspeh pa bodo izpolnjeni, ako se čim prej po demokratič-

nih načelih sestavijo vodilni in delovni organi poedinih podružnic in društvenega vodstva. Vanje spadajo samo taki planinci, ki se dobro zavedajo, da je v našem društvu vsakdo nadomestljiv, da je za uspešnost dela nujno potrebno tovariško, iskreno in skladno sodelovanje posameznika in društvenih edinic ter da mora slehernega planinca pri delu vedno voditi čut odgovornosti, idealizem ter blagor društva in skupnosti. V delovanju društva in njegovih edinic bo potrebna poleg skladnosti tudi načrtnost. V tem okviru bo vsaki podružnici zagamčeno primerno torišče vsaj glede takih nalog, ki jih zmore po svojem obsegu in svojih sredstvih. Prav tako pa bo tudi društvo kot celota moglo izkoristiti vse svoje delovne in gmotne rezerve.

Naša bodoča planinska organizacija mora zajeti čim širše množice. To velja najbolj za Slovenijo, ker je tipična planinska pokrajina. Delovnemu človeku, pa naj bo star ali mlad, šibek ali krepak, bolj ali manj šolan, nudi planinstvo toliko plemenitega užitka, ga telesno in duševno tako zelo krepi, dviga in vzgaja, da ga nihče, ki ga je enkrat okusil, ne more več pogrešati. Zato nastaja za našo planinsko organizacijo važna naloga, da v bodoče v še večji meri kot dosihdob posveča skrb in delo vzgoji mladine v duhu planinstva nove dobe. V ta namen se morajo pri vseh podružnicah ustanoviti posebni mladinski odseki, zrelejši in izkušenejši mladinci pa pritegniti tudi k vodilnemu delu v društvenih odborih in strokovnih odsekih. Prav tako je treba čim tesneje sodelovati z drugimi množičnimi organizacijami (sindikalnimi, mladinskimi, ženskimi) in narodno vojsko ter po možnosti njihove predstavnike pritegniti v vodstvo društva. Še posebno važno pa bo prisrčno in skladno sodelovanje s telesnovzgojnimi društvi.

Obsežno in težko delo nalaga našemu planinskemu društvu obnova in gradnja planinskih zavetišč. Več kot dve tretjini naših planinskih koč in domov sta požgani in uničeni, ostali del je opustošen, poškodovan in po večini brez opreme. Težke bodo žrtve, da za silo popravimo in opremimo kočice vsaj tam, kjer so nam nujno potrebne, in tako omogočimo množičen obisk naših gora.

V bodoče bo treba več reda in skromnosti v opremini oskrbi naših planinskih koč. Higijena, čistoča in skromna potreba s prehrano in okrepcili so nujno potrebne. Razkošnih planinskih restavracij, barov in hotelov pa ne potrebujemo.

Posebno poglavje je obnašanje tistih, ki hodijo v gore. Treba bo posvečati temu problemu posebno pozornost. Plevel, ki povzroča nered po kočah, dela planinski opremini in kmečki lastnini škodo, planinstvu pa sramoto, je treba ali prevzgojiti, ali pa brezobzirno iztrebiti iz planinskih vrst.

Izpopolniti bo treba gorsko reševalno službo. Že dosedaj dobro izvežbani kader reševalcev se mora pomnožiti s prirejanjem posebnih tečajev, obnoviti in preurediti je treba reševalne postaje v važnejših planinskih izhodiščih ter se nasloniti tudi na sodelovanje in pomoč narodnih oblastev in vojske. Tudi vzgoja gor-

skih vodnikov bo zahtevala obilo dela, zlasti ker moramo računati z znatnim povečanjem našega gorskega področja.

Poživiti, poglobiti in razširiti moramo literarno in znanstveno delo. Naša planinska revija »Planinski vestnik«, ki letos praznuje svojo petdesetletnico, nam je že v preteklosti pridobila sloves tudi onstran mejá. Moramo jo še bolj izpopolniti po vsebini in obsegu. Tej naši literarni matici naj se pridruži še vsakoletna izdaja treh do petih knjig, kar je društvo imelo že v načrtu in začelo že tudi z uspehom izvajati. Izdati je trebat zlasti poljudno znanstvene knjige o planinski flori, favni itd., obnoviti in izpopolniti izdajo praktičnih planinskih priročnikov, vodnikov, zemljevidov in albumov planinskih slik. Pri mnogih podružnicah bo treba obnoviti knjižnice, ki jih je okupator uničil. Treba bo misliti na ustanovitev alpskega muzeja, morebiti v okviru posebnega planinskega doma v Ljubljani. Na obnovitev in ureditev čakajo zaščiteni planinski parki, v katerih naj se nemoteno razvija in razbohoti planinsko rastlinstvo in živalstvo. Izredne važnosti bo poučno in vzgojno delo in prirejanje alpinističnih predavanj. Ta predavanja naj bodo poleg takih, ki so namenjena ožjemu krogu in specialnim vprašanjem, zlasti tudi zanimiva, poučna in vzgojna za najširše množice. Prirejajo naj se ne le v večjih mestih, temveč tudi v krajih manjših podružnic. Samo na ta način se bo budilo zanimanje za planinstvo tudi v širokih ljudskih množicah na deželi in v delavskih središčih.

Visoka raven, ki jo je doseglo Slovensko planinsko društvo v strmi in zimski alpinistiki, se mora vztrajno in načrtno dvigati s prirejanjem plezalnih tečajev in z organiziranjem visokogorskih ekskurzij. Že pred svetovno vojno so bile naše oči in misli obrnjene na vzhod, na Kavkaz in visoka gorovja ZSSR. Šola, ki so jo z lepim uspehom prebili naši odlični alpinisti v domačih in Zapadnih Alpah, nam bo omogočila še lepše uspehe na vzhodu. Upamo, da se nam bodo že v letu 1946 odprla vrata v visokogorski raj Kavkaza. S tem se bo našemu planinstvu odprl nov svet in v nadaljnjih letih take možnosti razvoja in podviga, kakršnih nam zapad ni mogel več dati.

V skladu z dosedanjim udejstvovanjem Slov. planin. društva v jugoslovanski, slovanski in mednarodni planinski organizaciji čakajo naše društvo tudi v bodoče lepe naloge. Povsem prirodno je, da Planinsko društvo čimprej obnovi in utrdi vezi, ki so ga pred vojno spajale z jugoslovanskimi in slovanskimi planinskimi organizacijami. Navezati pa bo treba še posebno tesne stike z bratsko sovjetsko organizacijo. S tem bo tudi planinstvu dana podlaga, da dosežemo tiste cilje, od katerih nas je ločila nesrečna preteklost, h katerim pa nas vodi naša srečnejša slovanska bodočnost.

**PLANINCI V BOJU ZA
SVOBODO DOMOVINE**

1940
1940

Dr. ing. Francè Avčič:

Božič 1943

Božič! Najtišji, najsvetejši dan leta naj bi bil danes; pa je dan topov, tankov, bomb in granat, joka in krvi, obupa in nad, nedosanjanih sanj stotisočerih trpinov.

Sam hočem biti danes, sam s svojo mislijo, sam s tihimi smrekami globokih kočevskih gozdov. Ni daleč iz Črmošnjic na Gače. Le uro in pol hoda. Le tisoč metrov se je tu pognala k nebu slovenska zemlja. Kaj je to za noge nekdanjega planinca! Toda danes bova hodila zmerneje, zložno, prav nič po partizansko. Ne greva preko strmin, po ovinku greva, čez vasi. Topli vrh! »Obertappelverch« bereš na podrtiji. Kot onemogle roke, vpijoče po pomoči in maščevanju, štrle v meglo dimniki razsutih, požganih, razstreljenih hiš: delo nosilcev dvatisočletne rimske kulture in naših poturic. Komarna vas, Gričice — ista slika. Od osemnajstih vasi črmošnjiške občine sta le dve ostali celi!

Blodim med ruševinami. Kar sta pustila fašist in domači Judež, to je pokončal »nadčlovek«, barbarski Teuton. Mislila sta, da nas bosta zadela, partizane, če nam popalita vse strehe nad glavo! Pa sta pozabila na neuničljivi gozd, na dobri gozd, ki daje košibe, gorivo, smrečje, gobe in jagode, mehki mah, sto dobrot. Kričači rimske vere so požigali cerkve; junaki volkulje so šli od nas kot krdelo potepenih psov. Da smo le roko stegnili, nihče se ne bi bil vrnil v »večno« mesto. Pa je naše zemlje gnus vaših gnilih kadavrov, drugje vas bo zadelo. »Attenti, partigiani, ritorneremo!« — berem na zidu. Bi še govorili sedaj? Sedaj, ko grozote vojne čutijo enkrat tudi vaše matere, ko vaši sinovi stoje pred nemško puško kot talci?

Tiho je v megli. Le vlaga kaplja z ogorelih tramov. Tam — v smrtni grozi režeči gobec mule! Padajoče tramovje jo je bilo ujelo za vrat... Pojdiva, stran od te podobe smrti, saj je danes praznik odrešenja človeštva. Nocoj opolnoči se bo prvič po šestih stoletjih glasila slovenska božična pesem v kočevarski cerkvi. Pel jo bo svobodni slovenski partizan, po svoji prosti volji in želji. Prav v tisti cerkvi, ki jo je nekoč zapustila vsa verna cerkvena soseska sredi svete daritve: župnik si je bil drznil prečitati besedilo evangelija tudi v našem jeziku za par slovenskih vernikov! Očiščena je Slovenija svoje rak-rane, kočevarski oholosti je kraj za vselej. Sem pa pride nov rod in nov red z njim. Pridne roke pozidajo sela, pripeljejo govedo, in spet zapoje žage. Vse bo pozabljeno, vojna in Kočevarji bodo le še neprijeten spomin.

Za čuda svečan je danes gozd. Vsaka vejica je oblečena v kristalen plašček, vsako drevo je kot lesteneč. Brez napora se dvigava. Prhki sneg se melje pod nogami. Križava neštete sledove: srne, lisico, zajce in divjo svinjo slediš v zgovorni pisavi parkeljcev, šapčic, kopit. Tu miška, tam kuna, tam zopet podlasica. Dva vrana modrjeta na podrtem stolpu cerkve, ždeče vrh griča nad Komarno vasjo. Kot mrtve oči boljše njegove line, vprašujoče: le zakaj so še mene? Tista dva krokarja, vedno sta skupaj! Stari znanci smo že. Videl sem ju nad Semičem, na Rogu, pa zopet na Mirni gori, vedno enako dostojanstvena v glasu in letu.

Rjava senca se potegne skozi bukovje. Mauserka sama skoči k licu. Toda — ne, ne bom moril, danes še celó ne in srnice še dvakrat ne! Prerezko bi strel pretrgal tihoto svetega večera, prekrvav bi bil sneg, prežalostno bi gledalo rjavo oko. Dajva, raje se ji nasmejva, pomahajva ji, občudujva nje prečudovite skoke.

Iz gozda sva. Na podrutih hišah starega naselja prijazno pozdravljajo rdeča očesca, znaki S. P. D. Tako so ljubi in domači, posebno v teh krajih. Kolikokrat so nama že bili dober, zvest vodnik, včasih odrešitev v težki uri dvomov in beganj po zasneženih Podih, v bohinjskih gozdovih, bog si ga vedi kod še vse. Lepo je bilo!

Malo više nekaj kot kapelica. Na bronasti plošči berem:

GÄZHEN
4 HÄUSER
600 - JAHRFEIER
10. VIII. 1930

»Gače. Štiri hiše. Proslava šeststoletnice. Desetega avgusta devetnajststotridesetega leta.« Več kot 600 let ste se norčevali iz nas, Kočevarji. Z našimi glavami ste kanili tlakovati svoje ceste, vešala ste nam že postavljali v Kočevju. Pa vas je zadelo, baš ob času. Tisto je vas zadelo, kar z neizprosno doslednostjo enkrat le poravnava vsakršno krivico. Tako vas je razteplo, da vas sploh več ni in vas nikdar več ne bo. Dinamita smo bili obljubili temu in drugim znamenjem vaše oholosti. Pa naj kar stoji, nas ne moti več. Postavili ste si spomenik v proslavo, stoji vam v posmeh.

Pa stopiva še teh par korakov do vrha: senožeti. Sédiva na podrtó drevo, zavijva se, da ne bo mrazilo. Zatisniva ušesa, da ne čujeva strojnic od Novega mesta, min od Dvora, puškarjenja od kočevske strani. Kot greh nad naravo je danes vsa ta mrtvaška pesem. Ne čujva je, pozabiva, prezriva jo, pa glejva in z očmi pijva slovensko zemljo.

Bela Krajina za hrbtom: zelena preproga, posejana z belimi vzorci. Tam levo Gorjanci. Preljubi Gaj, kako zadovoljno kraljuje nad Žumberkom, kako prijazno mežika staremu znancu tam izpod gorjanskih senožeti! Kako si bil gostoljuben in topel, kako varen, ko se je nemška povodenj razlila preko nas! Koliko skrivnostnih bajk so mi ob vsaki uri dneva pravile tvoje livade. Še one padalske divizije stenic ti odpuščam za vse, kar si mi nudil.

Bolj levo sami stari znanci: Lisca, Mrzlica, Kum, Sveta planina, Čemšeniška, Menina. Megle so se dvignile in zgostile v visoko in mirno, rahlo valovito sivino: znak bližajoče se zjasnitve. In res, tam nad Ljubljano, nevesto prodano, že sije svetel pas smaragdne svetlobe:

»Odprto široko je sveto nebo...«

Vrhovi se pno vanj, ostri in beli. Bože moj, kot da vse sploh ni resnica, le privid. Bulim v daljnogled in potujem. Ha, Kočna, še pomniš, kako je bilo one zime? Dobro si se branila. Pa ti, Grintavec, tista tvoja nevihta z Elijevim ognjem in strelo, še veš? In ti, drzni južni raz Skute, gorak si bil, pa si mi kljub temu ljub, nepozaben... Kje sta tovariša Marijan in Lev?

Hej, Rinke, so še tako divje vaše severne stene? Še krije vaš Križ ono čudovito visečo ploščo, edini izhod? Kje je danes Vinko, vaš mojster? Le kako je sedajle z vašim slapom? Gotovo ste ga oblike z ledom, vkovale v blesteče bisere.

In ti, preljubo Sedlo ali Jermanova vrata. Ime je postransko, le da so tiste zelene blazinice še na tvojem prepadnem robu. Še veš, kako sva sanjarila, zijala v brezno Logarske doline in črtala smeri po divjinah Planjave? Ojstrica, Planjava, stokrat vama hvala za one prelestne božične dneve z Alekso! To ti je bil sneg za najine dereze, kot kost! Pa vreme za moj barvni film! Uh, kako mrzlo je dihala iz sivine Okrešlja, še danes čutim srh onega hladu! Je mogoče, da je že tri leta tega? In midva sva za tri leta bližje grobu, za tri mlada, a zagrenjena leta, vse zaradi tega blaznega plesa, ki so ga zakrivili zločinski izvržki človeštva.

Ti pa, ponosna Raduha, boš moj prvi cilj, ko napoči dan svobode. Pri tebi je končalo: na cvetno nedeljo 1941 sva se ti s prijateljico bila zaobljubila. Nisva kriva midva, da se nismo videli; saj veš, kaj se je vtilo s severa po dolinah pod teboj nad ubogi, mali narod. Pa sva se zaklela, da povzameva pri tebi, če se rešiva iz tega prekletega mlina usode.

Še pozdrav Uršlji gori, Matjaževi Peci! Objemiva s pogledom še oni daljni oblak, ki že skoraj ni več resnica. Komaj verujem, da gledam na Pohorje. Tu, iz sredine Kočevske...

Tam levo vrhovi temačnega Roga, na severozapadu pa — kot kralj — naš Triglav z vsemi vazali. Še do ram mu ne sežejo.

»Triglav ni gora, Triglav je kraljestvo!« Še čujem besede tvojega poeta, sivega kot tvoja skala. Ni še pol leta, ko sem jih čul iz njegovih ust. Je še živ, ga še nadzira policija v Trstu? Nikdar ni klonil nacističnemu jarmu.

Kdaj bodo naše smuči zopet drsele po tvojem vzočju? Mogoče pa s Franetom, doktorjem Luko, le še ujameva tvoje pozne spomladanske snegove. Tako sva vsaj sanjala zadnjič. Tam nekje po Rogu hodi danes z brzostrelko v rokah, včeraj porodničar, danes parti-zanski kirurg.

Kolikokrat smo hrepeneli po tebi, Triglav! S Krima, s Kureščka, s Samotorice, dokler je še šlo. In potem, ko so nas zaprli v žično

kletko — le dokler ne uničijo »ribellov«, so govorili, za kak mesec dni! — in potem, da ti veš, kako smo begali z Gradu na Rožnik, z Golovca na Grad. Kot obsedenci, po dvakrat, trikrat dnevno, ob vsakem vremenu. Vedno isti znani obrazi, ves odbor S. P. D., sami planinci. Z daljnogledi, s teleobjektivi, včasih stisnjenih pesti, pa tudi solznih oči. Nismo mnogo govorili: »Danes se vidi Triglav...«, pa smo si povedali vse.

Nečesa pa le ne najde moj daljnogled. Že vem, poskril si mi jih, Triglav, najlepše dragulje svoje krone, ljubosumen si nanje. Nič ne dé, saj vas vidim in pozdravljam v duhu, vi trije Špiki z mojega zadnjega romanja po gorah: ti, sončni Viš, ti, nedoumljivi Kanin, in ti, Poliški Špik, najmogočnejši nad vsemi. Pozdravite mi tovariše ob svojih bokih! Dajte, vlijte jim svoje neukrotljive moči, da bodo stali v tem zadnjem viharju zakoreninjeni v naši grudi kot macesni viharniki na vaši skali! In dobro mi čuvajte nad Dolino, nad Reklanico, nad Rezijo, da se zopet ne stegne po njih pohlepna roka. Baš vi trije boste prvi sledili štajerski sestri. Na Višarje vas pojdem pozdravljat, po kolenih, če hočete, le ne odbijte mi mojih prošenj!

Pozno je že. Travnik pod menoj je osivel. Nekoč sva po njem tekala z deklico vihrih las in zelenih oči, srečna kot otroka. A tudi to je že mimo. Kočevski gozdovi so že ob barvo, kot črne ploskve z belimi polji leže pod menoj. Notranjski Snežnik že dremlje. Star je že, ves bel po temenu. Trak svetlobe na obzorju že rdi, v njem žare vrhovi. Vse bolj medlijo Kamniške, vse ostreje se Julijci rišejo v nebo. Škrlatica, Rokav, glej, prezrl sem vaju! Oprostita mi, ves sem že zbehan. Z Dušanom in Martinom vama popravimo krivico, ko si stari prijatelji zopet sežemo v roke. In ti, Jalovec moj drzni! Slutim te, čutim te v dalji, za Triglavom nekje. Še trpiš ono silno ploščo pod vrhom, od koder ste gledali v Planico dve črni znamenji fašizma, nemškega in laškega? In tisti ogromni rdeči simbol dela, ki sva ga z Martinom začrtala preko kljukastega križa in liktorskega snopa? Čuvaj ga dobro, dokler se zopet ne pozdravimo s tvojimi stenami in grebeni!

Treba se bo ločiti. Zadnja misel veljaj tebi, jezero moje, skrito pod Triglavom. Ni ti ga para na svetu, vsaj zame ne. Vsako leto sva ob temle času moževala, jaz vrh Pršivca, ti globoko v kotlini. Resni so bili najini pogovori. Koliko pravljič vedo tvoji valovi, koliko temnih podzemnih skrivnosti kraljestva Zlatorogovega so videle tvoje vode!

Joj, to bodo nocoj jokale materine dobre oči za sinom! Če bi vsaj vedela, da še živi! Laže bi ji bilo.

Zlohotno grmi po zraku, tri štuke se vračajo z morilskega poleta. Čez Rog lete, skozi zlate zarje. Vedno isti trije, apokaliptični jezdec današnjih dni. Pojdiva, zbeživa v dolino, iz svetega večera v sveto noč. Malo vesela, turobna bo še letos. Bo prihodnja že svobodna, vedra, res sveta kot nekoč?

Melodija me preganja, da bežim skozi gozd: Chopin, E-mol nokturmo, nemirni vampir. Kot da je čez ves božji svet légel njegov obupni jok...

Pri koči pri Sv. Treh kraljih. V sredini zadnji oskrbnik te kočje, Stuhec, ki je bil bajé ustreljen

Ljubo Tiplič:

SPD v borbi z okupatorjem

Napetost v ozračju meseca aprila 1941 je dala slutiti, da se slovenski deželi bliža neko zlo. Že vso zimo tega leta so le redki planinci mogli posecati gorske predele, ker je bilo vse polno ovir: vojaška služba, nerazpoloženje, skrita bojazen pred vojno in neprijetni občutek bližine »petokolonašev« v naših planinskih postojankah. Do tistih dob plahe slutnje so dobivale vedno izrazitejšo obliko in velika noč 1941 je prinesla blagodatni krvnika Duceja. Planinci, idealni ne le v ljubezni do gora, so stisnili zobe v trdnem prepričanju, da se tujec ne bo dolgo šopiril po naši zemlji.

Prvi poplah je polagomá gineval. Ozirali smo se po naših hribih, tolikanj priljubljenih izletnih krajih Ljubljancanov: Šmarna gora je stala kot prej, Jeterbenk je nepremično gledal na dogodke pod seboj, očak Triglav je dremal pod spomladansko snežno odejo. Še je bilo mogoče stopiti na nekatere vrhove ter v gorski tišini razglablјati o usodi domovine. V cvetočem maju sta se zavezniška tlačitelja našega naroda zavarovala drug proti drugemu s širokimi pregradami bodoče žice in železja križem Slovenije. In že je bila Gorenjska neskončno

oddaljena od Ljubljane, silno težko je bilo dobiti potno dovoljenje pri gestapovcih, ki so budno pazili, da ni prišla preko žične mreže oseba, ki bi bila neprijazno razpoložena napram prinašalcem nemške kulture. Šišenski vrh je bil zatočišče planincev, ki so od daleč v duhu delali izlete po Kamniških planinah, občudovali razgled s Karavank na Korotan, oprezali s Triglava za bleskom morja tam v daljavi, iskali stike z brati na Nanosu in obujali spomine na lepe, tedaj nedostopne kraje v Zasavju.

Planinci z ozemlja »pod liktorskim znakom« so se zavedali, da morajo ostati strnjeni v svoji planinski organizaciji, katere so se trdno oklepali vso vojno dobo. Spoprijazniti se je bilo treba z dejstvom, da nekaj časa ne bo mogoče usmerjati izletov drugam kot v predele okrnjene Slovenije — v Ljubljansko pokrajino. Prvo delo je bila obnovitev markacij v okolici Ljubljane tja proti Krimu, Peklu, Vinjemu vrhu, v okolici Vrhnike in po vsej Dolenski. Misliti pa je bilo treba tudi na zavetišča, ki naj bi nudila planincem streho in zatočišče, kjer ne bi bili stalno izpostavljeni hinavskim pogledom krvoločnih črnosrajčnikov.

Dne 18. junija 1941 je Ljubljanska podružnica SPD kupila od Marikovih v Iškem Vintgarju leseno kočo, ki bi naj služila za izhodišče na Krim, Krvavo peč, Mokrec in izlet proti Turjaku. Veselega srca so se planinci lotili dela ter primerno uredili svojo kočico, kjer je kraljeval oskrbnik Pintar s svojo družico. Otvoritev je bila v nedeljo dne 29. junija 1941. Ob bistri Iški stojijo ob vhodu soteske skale in navpična peč Orljek. V Grabljicah prišumi Krvavica po divji grapi in se steka z Iško. V bližini temnega tolmana je stala kočica SPD.

S tem je bil poživljen turistovski promet na Krim, 1107 m visoki vrh, s katerega je izredno lep razgled: na Triglavsko pogorje, na Kamniške planine in Karavanke, na Posavje, v južno smer pa na Snežnik in gore v Primorju. V nedeljo dne 6. julija 1941 je planinsko društvo peljalo preko 70 svojih članov iz Preserja skozi vasico Planinico na vrh Krima in skozi Zgornji Ig k zavetišču SPD v Iški. Ob nedeljah in praznikih je SPD vpeljalo za svoje člane avtobusno zvezo po zmanjšani vozni ceni.

Naslednjo nedeljo, dne 13. julija 1941, je skupina planincev krenila iz Borovnice skozi prijazno vas Sabočevo na Rakitno, ki je obdana od vrhov Krimšček, Smrekovec, Županov vrh in Novaška gora z Zobom. Končni cilj je bilo zavetišče SPD v Iški in sicer po poti skozi naselje Ustje po »kozini« strmo proti potoku Zaia, ki se v Vrbcici združi z bistro Iško.

Misliti je bilo treba še na druga zavetišča. Pri kmetu Debevcu na Padežu je bilo urejeno zavetišče v kmečki sobi: prijazen gospodar, prijazna okolica. Seznaniti je bilo treba planince s to novo pridobitvijo. SPD je zato priredilo izlet v nedeljo dne 20. julija 1941 iz Borovnice skozi tesen Pekla, ki ima pet slapov in bogato floro, na Kožljek (795 m). Tu se odpre malo komu znani svet: Kot na dlani ležijo pod teboj naselja od Cerknice do Rakeka, zadaj mogočen venec gora s Snežnikom, spredaj gozdnati Javornik, na desni Nanos, v dolini lesket Cerkniskega jezera. Čez Vinji vrh je krenila

Pogorišče Planinke in meznarije pri Ruški koči. V ozadju cerkev sv. Aneha

skupina planincev na Padež, da pokramlja o svojih vtisih pod domačim krovom na novo urejenega zavetišča.

Na Mirni gori je leta 1941 še stal planinski dom podružnice SPD v Črnomlju. V soboto in nedeljo, dne 2. in 3. avgusta 1941, se je okrog 50 planincev iz Kočevja odpeljalo z vozovi do Koprivnika, od tod preko Golobinjeka na Mirno goro, naslednji dan pa po najkrajši poti na postajo Semič, ker je lilo kot iz škafa. V mesečni noči so v senci velikih dreves nekateri izletniki dobili stike z onimi, ki so se posvetili borbi za svobodo, v zavesti, da si moramo sami priboriti lepšo bodočnost. Zato je bilo treba pričeti z delom, ki je tako uspešno končalo z zmago slovanskega življa. Odslej so izleti SPD prikrivali pravi namen: priti v stik z ljudmi iz raznih krajev Ljubljanske pokrajine, izvedeti njih mišljenje, vzbujati narodno zavest ter odpor proti nasilnežem.

Skraja je bilo težko, ker drug drugemu ni zaupal, toda kmalu so se našli oni, ki so mislili pošteno. Proti jeseni 1941 se je že začela zbirati partizanska vojska, treba jo je bilo oskrbovati. SPD je dalo na razpolago vso svojo gorsko opremo, šotore, številne zemljevide in obvezila. Marsikaj so udeleženci izletov odnesli s seboj in izročili onim, ki so to potrebovali.

V okolici Horjula je SPD uredilo tretje zavetišče, in sicer pri kmetu Jerali v vasi Samatorica, od koder je razgled na Sv. Tri kralje,

na Črni vrh in Polhograjsko pogorje, kjer so takrat naši odredi že kovali načrte za uspešno borbo. Dne 11. avgusta 1941 so številni člani SPD posetili ta predel ter dobili zvezo s partizani.

Naslednjo nedeljo, dne 17. avgusta 1941, je bil izlet iz Rakeka čez Menišijo na Kožljek ter dalje v zavetišče na Padežu. Fašisti so takrat že prišli v manjša hribovska naselja, zato je za naše fante v gozdovih bilo važno sporočilo o njihovih utrdbah. Konec avgusta 1941 je bil ogled Županove jame ter izlet čez Šentjurski Tabor na Polzevo na Dolenjskem. V tem predelu še ni bilo mogoče dobiti stikov z domačimi, ki so do takrat še premalo trpeli pod Italijani. V nedeljo, dne 14. septembra 1941, je planince vodila pot z Drenovega griča skozi vas Žažar v Podlipo, dalje proti Rovtam v Podpesek, na hrib Ulaka (800 m) s sestopom na Vrhniko. Stare jugoslovanske obrambne naprave so oni, katerim so bile namenjene, že polagoma premenjali; koristno je bilo, da so mogli izletniki nemoteno gledati njihove vojaške priprave in naprave, saj ni poteklo dolgo časa, pa so bili o vsem natanko obveščeni naši borec v hribih.

V zavetišče v Iški so bili izleti vsako nedeljo, pa tudi med tednom, so to postojanko obiskavali številni rodoljubi, katerim ni bilo več mogoče bivati v Ljubljani in ki so našli prvo zavetišče v dolini Iške. Poleg drugih »ubežnikov« so se spomladi in v poletju l. 1941 skrivali v Iški pesnik Ivan Rob, slikarja brata Vidmarja, Nika Pirnata in Bratko Krefc, ki so bivali v gozdovniški koči, a večkrat prihajali na »priboljšek« v kočo SPD in prirejali pod vodstvom Roba in Pirnata prve mitinge, ki so bili takrat za Slovenijo popolna novost. Domači izdajalci so obvestili o tem okupatorja, ki je prihrumel v ta mirni kotiček, vklestil oskrbnika, izgnal posetnike iz zavetišča ter zažgal kočo dne 17. septembra 1941. Tako je bila uničena prva postojanka SPD v borbi za svobodo. Slična usoda je doletela kmalu nato tudi zasilni zavetišči na Padežu in na Samatorici.

Konec septembra je SPD priredilo izlet iz Višnje gore k izviru Krke z ogledom Krške jame. Dne 5. oktobra 1941 je bil pripravljen izlet k Sv. Trem kraljem nad Vrhniko, v središče italijanskega taborišča, kjer so planinci v razgovoru izvedeli od nekaterih fašistov, da si želijo edinole domov, češ da nekateri že sedem let niso videli domačije. Oprezno je veljalo podpihovati njih nezadovoljstvo v upanju, da nemara le zapustijo svojega vodjo ob pravem času.

Na Kočevskem so bila pripravljena zavetišča za člane SPD v čuvajnici na Mrzlem Studencu, v gozdarski hiši v Ravnah, v lovski koči na Stojni in v gozdarski koči na Rogu. Do praktične uporabe ni prišlo, ker so partizani te predele potrebovali zase in bi bili nepoklicani izletniki lahko le škodili raznim predpripravam za akcije, ki so kasneje presenetile okupatorja.

Konec leta 1941 je SPD prevzelo smučarski dom »Polzevo« nad Višnjo goro ter jelo usmerjati smučarje v to svojo postojanko. V okolici Ljubljane je društvena pisarna SPD še pozimi 1942 zbirala podatke o snežnih razmerah iz raznih krajev Notranjske in Dolenjske, kar je izdatno koristilo smučarjem.

Odpor proti nasilju fašistov je vedno bolj rasel, prednjačila je Dolenjska, kjer so domačini nudili zavetišče našim prvim parti-

Razvaline Ruške koč

zanskim odredom. Tako je tudi »Polževo« imelo med stalnimi gosti naše borce, ki so dobili v tej postojanki prepotrebno streho, včasih pa tudi živež. Dne 7. julija 1942 so fašisti obkolili postojanko na Polževem, odnesli, kar ni bilo pribitega, in končno zažgali ta ponosni Dom. Enako se je zgodilo tudi z Domom na Mirni gori, katerega so Italijani zažgali dne 26. julija 1942, oskrbnika postojanke pa ujeli in odpeljali v internacijo.

Zadnji skupni izlet planincev je bil dne 22. februarja 1942 na Zaplano. Bil je krasen zimski dan; v skrbeh smo se pogovarjali o hudih žrtvah, ki so jih zahtevali v talcih. Vendar nas ni prevzelo malodušje, trdna vera v lepšo bodočnost je krepila nas in one, od katerih smo se poslovili v visoko zasneženih gozdovih. Naslednjega dne, 23. februarja 1942, je Ljubljana dobila obroč iz bodeče žice in s tem je bilo onemogočeno nadaljnje prirejanje skupnih izletov.

Pojačati je bilo treba delo znotraj žičnega omrežja. Društveni pisarni Slovenskega planinskega društva je bil postavljen »varuh« v osebi commendatorja dr. Chersija iz Trsta. Udje so prihajali, da bi plačali članarino, naročniki »Planinskega vestnika« so imeli mnogo opravka v upravi društvenega glasila, vedno je bil živahen promet. Tako je bilo mogoče, da je v društveni pisarni nemoteno nekaj časa izhajal del »Slovenskega Poročevalca«, da se je tiskal »Radio Vestnik«, da je bil tukaj ekspedit za številno OF literaturo, da so semkaj prihajali razni kurirji s terena, da so se tu delili listki in napisi za potrosne akcije itd. Zbirati je bilo treba razen material ter ga spravljati preko žične ograje mesta. Uspešno je delovala skupina OF v SPD.

S svojimi podružnicami matično društvo SPD v Ljubljani ni imelo nikakih zvez: na Štajerskem so izgnali zavedne Slovence, na Gorenjskem so pobrali vse, kar je spadalo planinski organizaciji. Planinske postojanke SPD so v »okrepitev nemškega življa« zemljiškoknjižno prepisali na razne podružnice »Alpenvereina« tako n. pr.:

Erjavčevo kočo na Vršiču na DAV, Zweig »Neuland« — München,
kočo na Gozdu na DAV, Zweig Villach,
Goliški koči na DAV, Zweig Oberkrain — Assling,
Aljažev dom v Vratih na DAV, Sektion Schwaben — Stuttgart,
Staničevo kočo na DAV, Zweig Oberkrain — Assling,
Aleksandrov dom na DAV, Zweig Oberkrain — Assling,
kočo pri Triglavskih jezerih na DAV, Zweig Landshut,
Orožnovo kočo na DAV, Zweig »Touristenklub — Wien«,
Valvazorjev dom na DAV, Zweig Oberkrain — Assling,
Dom na Krvavcu na DAV, Zweig Halle a. d. Saale,
Cojzovo kočo na DAV, Zweig Oberland — München,
Triglavski dom na Kredarici na DAV, Zweig Klagenfurt,
kočo na Ljubniku na DAV, Zweig Oberkrain — Assling,
Hotel »Zlatorog« ob Boh. jezeru so izročili »Kärntner Bund«-u,
ki ga je prodal naprej J. Smrekarju iz Št. Vida na Glini.

Sodni sklepi so na kratko utemeljevali prenos lastninske pravice »... mit der Zulässigkeitserklärung des Beauftragten des Reichskommisars für die Festigung des deutschen Volkstums«. Bremena, ki so bila zemljiškoknjižno zavarovana na nepremičninah SPD, so Nemci kratkomalo izbrisali.

Planinski predeli so služili za bivališče našim partizanskim edinicam. Razumljivo je, da so se v okolici planinskih domov in koč bile krvave borbe in da so pri tem bile uničene številne planinske kočice. Poglejmo, v kakšnem stanju so se nahajale planinske postojanke maja 1945!

Stavba Doma na Krvavcu je ostala, notranjost je izropana, šteditnik v kuhinji uničen, vodohram pokvarjen. Ljubljanska podružnica SPD nalaga ves svoj trud in svoja razpoložljiva denarna sredstva v to postojanko, da jo vsaj zasilno uredi za letošnjo zimsko sezijo, ko bo Krvavec edina točka, ki bo nudila smučarjem — po večletnem počitku vsaj nekoliko razmaha. — Dom v Kamniški Bistrici je ostal nedotaknjen, med vojno je bil oskrbovan za silo, perilo in odeje so uporabljali partizani, ki so iz Kamniške Bistrice prehajali preko Kamniških planin v Logarsko dolino. Prva skupina partizanov je prispela v Kamniško Bistrico dne 7. maja 1942 ter krenila po Dolskem grabnu na Veliko planino, kjer so se bile zelo ostre borbe. Često so prihajale partizanske edinice v planinski dom, od koder so se odpravljale na svoje položaje na Krvavcu, Žmavčarjih in na Kokrškem sedlu. Leta 1943 so bile hude borbe na Gor. Brusnikih pod Mokrico, kjer so imeli Nemci velike izgube. 13. decembra 1944 se je pričela velika nemška ofenziva na Štajersko. Takrat je postojanka ob izvirku Bistrice služila za izhodišče našim borcem, ki so od tod odhajali v dolino Bele, kjer je bila partizanska bolnica, in na Črni vrh, kjer jim je dajala

Gestapovci pri koči pri Sv. Treh kraljih

zavetje lovska koč. Cojzova koč na Kokrškem sedlu in koč v Jermanovih vratih sta sicer ostali, vendar pa je vsa oprema izginila, tako da je treba vse znova nabaviti za to postojanko; koč v Jermanovih vratih je bila letos že zasilno oskrbovana, v Cojzovi koči pa je že urejena zimska soba. — Češka koč pod severno steno Grintavca je najbolje prestala vojno dobo, oskrbnik Tepina je kljub številnim nevarnostim rešil pretežni del opreme tako, da bo v poletni seziji 1946 zopet mogoče oskrbovati to postojanko. Na Veliki planini so bile požgane vse bajte, dne 17. marca 1945, planinska koč SPD pa že 19. decembra 1944.* Kocbekov dom na Korošici je mnogo pretrpel, stavba sama je potrebna izdatnih popravil in jo bo treba na novo opremiti, ker je vse odneseno.

Savinjska in Logarska dolina sta videli česte spopade in borbe z Nemci. Ze oktobra 1941 je bil prvi boj med partizanskim odredom in nemško policijo; tedaj so se morali Nemci umakniti. V Kokarjih so v maju 1942 Nemci pripravljali napad na naše borce, ki pa so pravočasno izvedeli o predpripravah ter odšli na svoje položaje v gore. Tega meseca so »gošarji« spodili nemško posadko iz Ljubnega ter se zopet umaknili v planine. V novembru 1942 so partizani v Spod. Krašah iznenada napadli oddelek SS-policije (zaščitnico poštnega avtomobila) ter ga pobili do zadnjega moža.

* Na Dolu so bile uničene gozdarske in lovske koč dne 30. decembra 1944.

Partizansko delovanje je naraščalo leta 1943. Na planini Menini so bili partizani večkrat obkoljeni, a se jim je vedno posrečilo zmagovito prebiti obroč. Navadno je bilo Mozirje izhodišče za nemške hajke. V avgustu 1944 je majhen partizanski odred napadel policijski kamijon v Soteski pri Mozirju; vsi »junaki Führerja« so se brez odpora predali. Ljudstvo v gorah nad Savinjsko dolino je imelo dobro organizirano obveščevalno službo in partizani so dobivali redno zanesljive podatke o moči in bojni moralí nemške eksekutive. Mozirska koča na Golteh je bila požgana v noči od 5. na 6. avgusta 1942. Koča na Smrekovcu je bila uničena 16. avgusta 1942. Tega leta so se zbirali na Smrekovcu partizani-domačini pod vodstvom spretnega organizatorja tov. Mravljaka Boža iz Šoštanja, ki so ga Nemci ustrelili 4. aprila 1942 v Mariboru. Za domovino je v tem okolišju padla junaške smrti tov. Poprask Ana s svojima hčerkama Miro in Anico, vse tri iz Šoštanja. V Logarski dolini so 24. oktobra 1944 pogoreli Aleksandrov dom, Tillerjeva koča, Piskernikovo zavetišče, Logar, hotel sester Logar, Plesnikov hotel in številne kmetije okoli Solčave. Istega dne so požigalci — Nemci in belogardisti — uničili tudi vso vas Solčavo. Pri Plesniku so partizani imeli radijsko oddajno in sprejemno postajo. Frišaufov dom na Okrešlju je partizanom služil kot prehodna točka.

V Bohinjskem kotu je bilo sorazmerno mirno. »Zlatorog« je ostal, nekaj opreme je odnesel svoječasní oskrbnik Majdič na Dunaj, nekaj pa Smrekar, ki je postojanko kupil od nemške oblasti. Nemara bo uspelo do prihodnjega leta vsaj zasilno urediti to postojanko ob Bohinjskem jezeru. Na Črni Prsti sta zgoreli Orožnova koča in Malnarjeva koča; misliti bo treba na adaptacijo obmejnih stražnic na Črni prsti. Dom na Komni in Dom na Voglu sta požgana, koča pod Bogatinom je porušena in izropana. Koča pri Triglavskih jezerih je prazna, vendar pa je ohranjena tako, da bo mogoče s skupnim delom priskrbeti notranjo opravo. Triglavski dom na Kredarici, Staničeva koča, Aleksandrov dom in Vodnikova koča še stojijo in čakajo na popravila. Seveda so vse te postojanke popolnoma izropane. Aljažev dom v Vratih so Nemci preimenovali v »Kugy-Haus«; do jeseni 1941 je bil dom še oskrbovan, potem pa je bila v njem nastanjena »Zoll-Polizei«. Junija 1943 so Nemci zahtevali prenos vsega inventarja v Mojstrano, od koder je bilo vse odpeljano v Nemčijo, in to po odredbi Hermana Marna, uradnika pri KID na Jesenicah.

Na Vršiču stojijo Erjavčeva koča, Dom na Vršiču; niže doli koča na Gozdu in koča v Krnici; stavbe so potrebne popravila, opremo bo treba obnoviti, ker so je nekaj odnesli Italijani, nekaj pa Nemci. Postojanka v Tamarju je bila izdatno poškodovana in izropana.

Priljubljeni izletni kraj Kranjčanov, Dom na Šmarjetni gori je bil požgan 20. julija 1944, ker so se hoteli izdajalski domobranci vgnezditi na tem razgledišču. Na Ljubniku so Škofjeločani oskrbovali svojo postojanko do 19. oktobra 1941, ko je domači izdajalec pripeljal v kočó gestapovce in nemško policijo, češ da se tukaj zbirajo rodoljubi. Obkolili in napadli so kočó ter pri tej prilíki ubili sina oskrbnice Jožeta Pavlico. Sočasno je bil hudo ranjen vnet planinec, mizarski pomočnik Jože Vergot, ki je po težkih mukah umrl na Gol-

Dom gozdovnikov v Iški.

niku 2. novembra 1941. Koča je bila požgana 1. maja 1943, ko so Nemci uredili tam svoj »bunker«, ki bi bil mnogo škodoval kretanju partizanskih kurirjev.

V Karavankah so bile uničene vse planinske postojanke. Med prvimi je pogorel Dom na Kofcah. Roblekov dom na Begunjščici je služil Nemcem in slovenski domobranski policiji, tako zvanim »raztrganim gošarjem«. Pogorel je na večer pred 1. majem 1943. Iz istega razloga je bil uničen tudi Valvazorjev dom dne 30. aprila 1943. Prešernovo kočo na Stolu so zažgali Nemci med hajko pozno v jeseni leta 1942. Leta 1944 so Nemci požgali staro Vilfanovo kočo na Begunjščici, Žingarico, vse planšarske koče na Begunjščici, Stolu in Zelenici ter tudi vse lovske koče. Obe Goliški koči sta pogoreli, nekaj inventarja so rešili Jeseničani. Koča na Mlinci je pogorela junija 1943.

Na Peci je koča podružnice SPD v Mežici zgorela 12. februarja 1943. Mož, ki se je svoječasno najbolj trudil za planinstvo na gori kralja Matjaža, Martin Ule, je podlegel vabam okupatorja ter kot narodni izdajalec zapustil slovensko deželo. Od leta 1943 dalje so bile stalne borbe med partizani in nemškimi »Seplici« v okolici Pece. Obsežni gozdovi v teh predelih so omogočali partizanom, da so nadzorovali promet na cestah ter ovirali delovanje mežiškega rudnika. — Planinski dom na Plešivcu (Uršlji gori) je bil požgan v noči dne 29. avgusta 1942 tako temeljito, da je ostalo le golo zidovje.

Na Boču je nemška vojska meseca julija 1944 ob temeljih odžagala in podrla razgledni stolp SPD. Skromna lesena kočica zraven razglednega stolpa je služila partizanom za zavetišče; sedaj je požgana in že nekoliko razpada. Za novi planinski dom na Boču je podružnica SPD v Poljčanah imela na kraju samem pripravljeno

veliko množino gradbenega materiala, ki ga je nemška oblast zaplenila in razprodala. Švabske hajke so bile vedno namenjene boškim terencem in kurirjem, ki so imeli velike izgube, o čemer priča okrog petdeset raztresenih grobov na boškem ozemlju.

O usodi planinskih postojank na Pohorju in o borbah za svobodo v teh gorskih predelih je zbral podatke načelnik Mariborske podružnice tov. dr. Jože Bergoč, in sicer od oskrbnikov samih in od učitelja tov. Terčaka, ki je bil vodja obveščevalne partizanske službe na Pohorju.

Ko so po zlomu prejšnje Jugoslavije ponehale nemške hajke na četnike, so se že leta 1941 pojavili na Pohorju prvi partizani, borci za svobodo. Prišli so le smeli in močni, ki niti za trenutek niso podvomili o zmagi in ki se tudi niso strašili žrtev in dolge poti do svobode. Prišli so junaki Šlander, Terčak, Šušmelj, Iršič, Čebular, Menih, Robič, Vinter, oče Šarh, Pinter, Šegulin itd. Bilo jih je še malo in oboroženi so bili z lovskimi puškami in revolverji. Zeleno Pohorje jih je gostoljubno sprejelo pod svojo streho, saj so prinašali prve žarke obetajoče se svobode. Planinske kočice so postale njihovo zatočišče in zbirališče. Tu so dobivali zvezo s tovariši, prenočišče, živila in sanitetni material.

Ti partizani so že avgusta 1941 izvedli prvi pohod v Ribnico in sredi vasi ubili nasilnega nemškega orožnika in domačega izdajalskega župana. Kot represalijo za ta napad so Nemci odpeljali oskrbnika Senjorjevega doma, njegovega sina in 12 Ribničanov v mariborske zapore in jih držali tu 2 meseca kot talce.

Nemci so kmalu uvideli, da postaja partizansko gibanje zanje nevarno. Zato so začeli pošiljati na Pohorje dobro oborožene patrole. Partizani še niso bili zadostno oboroženi in so se morali pred njimi umikati. Umikali so se v gozdove, kjer so si zgradili dobro maskirane bunkerje. Pri vsakem približevanju nemške patrolne se je na Senjorjevem domu oglasil pes Tunjuš in opozoril na bližajočo se nevarnost. Partizani so ta glas dobro poznali in so se vsakokrat pravočasno umaknili.

Ker te patrole niso mogle izslediti in uničiti partizanov, so Nemci v jeseni 1941 poslali v kočico na Klopni vrh in na Senjorjev dom stalni vojaški posadki. Senjorjev dom so izpremenili v pravo trdnjavo in ga obdali z bunkerji, strelskimi jarki in bodečo žico. Ti posadki sta neprestano križarili po Pohorju in nadlegovali partizane. Zaradi tega so partizani septembra 1942 napadli posadko na Klopnem vrhu in jo pognali v beg, kočico na Klopnem vrhu, lovsko kočico in Fišerjevo žago pa zažgali. Tako je morala pasti prva planinska kočica v borbi za svobodo. Posadka na Senjorjevem domu jo je pa že poprej zaradi pomanjkanja hrane sama odkurila v dolino.

Sedaj je postalo na Pohorju mirnejše in partizani so lažje prebili zimo v svojih bunkerjih na Pohorju. Vendar so planinske kočice še nadalje ostale njihova glavna oporišča in zbirališča. V teh kočah so se ustanovile glavne postojanke za zvezo, pohorski kmečki sinovi in drvarji so postali najboljši kurirji in vodniki.

Med letom 1942 so prišli na Pohorje novi borci in število partizanov se je povečalo. Iz njih se je organiziral Pohorski bataljon. Nemci

so se na vse načine trudili, da bi ta bataljon uničili. Neprestano so pošiljali patrole in prirejali hajke. Največjo hajko so usmerili proti Črnemu vrhu, kjer je bilo glavno zbirališče partizanov. Prišli so z vseh strani in Črni vrh popolnoma obkolili, a v obkoljenem krogu niso našli nobenega partizana; izginili so, kakor bi se bili pogreznili. Tako so vse te patrole in hajke ostale brez uspeha.

Pozimi 1942/43 so Nemci nameravali zopet poslati stalno vojaško posadko na Senjorjev dom. Ta posadka bi bila največja ovira za partizansko delo. Zato se je morala ta namera na vsak način preprečiti. To pa se je moglo zgoditi samo na ta način, da se Senjorjev dom požge. Zato so partizani dne 9. oktobra 1942 prav ob 24. uri požgali Senjorjev dom, Huterjevo vilo in kočo pod Kopo z vsem inventarjem vred. Tako so izginile sočasno v plamenih najlepše pohorske postojanke, ki so bile ponos vsakega planinca.

Po požigu teh planinskih koč se je Pohorski bataljon ob prvem snegu umaknil v novo zgrajeni bunker pri Črnem jezeru, kjer je nameraval prezimiti. Bunker je bil zgrajen na tako skritem mestu, da ga sovražnik nikoli ne bi iztaknil. Našel pa se je slovenski izdajalec, ki mu je bunker izdal. Tako je sam zvezni vodja Steindl dne 7. januarja 1943 pripeljal 3000 SS-ovcev, gestapovcev in policistov na Pohorje in bunker z vseh strani obkolil. Začela se je borba na življenje in smrt, ki je trajala štiri ure. V tej borbi je padlo vseh 67 partizanov. Umrli so vsi do

zadnjega, med njimi tudi duša bataljona, oče Alfonz Šarh z dvema sinovoma in šest deklet. Borili so se in padli so kot Špartanci pri Termopilah. To je gotovo edinstven primer junaštva in požrtvovalnosti iz naše osvobodilne borbe, kakor ga naša zgodovina ne pozna.

Uničenje tega bataljona je bil hud udarec za pohorske partizane. Za nekaj časa je partizansko delovanje ponehalo. Vendar so se zopet začeli zbirati novi borci in so še med letom 1943 ustvarili Pohorski odred. Nemci so hoteli tudi ta odred uničiti. Zopet so začeli pošiljati patrole in prirejati hajke, ki so križarile po vsem Pohorju in nadlegovale partizane. Te patrole so imele svoje oporišče v planinskih kočah. Zato so partizani požgali kočo na Pesku in kočo pri Treh kraljih. Dne 11. novembra 1943 so požgali tudi Ruško kočo, Planinko in Čandrovo kočo. Tako je izginila v plamenih tudi najstarejša slovenska planinska postojanka na Pohorju in ponos nemornih Rušanov. Končno so partizani v noči od 8. na 9. marca 1944 požgali še kočo na Kremžarjevem vrhu.

V lški l. 1941
N. Pirnat Kerne Iv. Rob

V zimi 1943 na 1944 so Nemci poslali stalni vojaški posadki v Mariborsko kočo in Sokolski dom in ju spremenili v pravi trdnjavi. Tudi iz teh koč so začele križariti nemške patrole in hajke po Pohorju in ovirati delo partizanov. Partizani se takrat teh utrjenih postojank še niso mogli lotiti. Zato so se skrivali v svojih podzemskih bunkerjih. Dohodi do teh bunkerjev so bili po pohorskih potokih, ki so sproti zabrisali vsako sled. Vhodi v bunkerje so bili dobro maskirani z grmičevjem in listjem, da jih ni mogel nihče izslediti. Nemške patrole in hajke so hodile mimo in celo preko njih, a partizanov niso odkrile. Po vsaki taki hajki so partizani zopet prilezli na dan in nadaljevali s svojim delom. V te bunkerje so neprestano prihajali partizanski kurirji in vezali ta del Štajerske z ostalo Slovenijo.

Februarja leta 1944 je prišla na Pohorje XIV. udarna divizija. Partizanska borba se je ojačila in začele so se večje akcije proti sovražniku. Partizani so prihajali v dolino, razdirali železnice in mostove, ustavljali vlake in razoroževali nemške vojake. Tako so nekoč pri Dravogradu ustavili vlak, razorožili vse nemške vojake in jim odvzeli uniforme, da so se vojaki v samih srajcah vrnili v Maribor. Ob neki drugi priliki so pri Sv. Lovrencu napadli vlak in odpeljali vse angleške ujetnike na Pohorje. V tem letu so osvobodili Sv. Lovrenc na Pohorju in za nekaj mesecev upostavili svojo oblast. Takrat je bila tudi Ribnica za nekaj dni osvobojena.

Posadki v Mariborski koči in v Sokolskem domu sta tvorili, kakor že omenjeno, največjo oviro za partizansko delo. Zato je bilo potrebno, da se tudi ti koči požgeta in tako odstranita nemški posadki. V noči od 2. na 3. septembra 1944 sta Tomšičeva in Šercerjeva brigada napadli Mariborsko kočo in Sokolski dom. Obe nemški posadki sta bili po trdem boju pregnani. Partizani so nato požgali dependanso pri Mariborski koči, Sokolski dom, Pohorski dom, Poštarski dom in Obrtniški dom. Teden dni pozneje je ista usoda doletela tudi Mariborsko kočo. Tako so bile tudi te zadnje planinske postojanke žrtvovane za našo svobodo. Borba za Sokolski dom je bila trda; 16 partizanov je obležalo tam. Njihove kosti počivajo nad Sokolskim domom na slemenu Pohorja.

Kmalu nato, dne 16. septembra 1944, so Nemci poslali kazensko ekspedicijo v vasico Planico na Pohorju, kjer so imeli partizani svoje zbirališče. Vas so požgali do tal, pobili več vaščanov, ostale pa odpeljali v zapore in v koncentracijska taborišča v Nemčijo.

Tako so tudi naše planinske kočice na Pohorju doprinesle svoj delež v borbi za svobodo. Ves čas so dajale partizanom zatočišča, živila, obleko, sanitetni material in posredovale zvezo z ostalimi postojankami. Njihovi oskrbniki so takoj stopili v partizanske vrste in neustrašeno pomagali pri njihovem delu. Oskrbnik Mariborske kočice jih je še celo sam povedel v napad na svojo kočico in jo obstreljeval z minometi in strojnicami, daši je takrat njegova družina trepetala v kleti kočice. Planinske kočice so se naposled žrtvovale še same in, kot borci Šarhovega bataljona, padle vse do poslednje.

Večina prvih pohorskih partizanov ni dočakala svobode. Padli so Šlander, Šušmelj, oče Šarh, Iršič, Vinter, Čebular, Menih, Pliberšek, Kapus in še mnogi, mnogi drugi. Njihove kosti počivajo vse-

povsod po Pohorju. Planinci teh junakov Pohorja nikoli ne pozabijo. Postajali bodo ob njihovih grobovih in se klanjali njihovim dragocnim žrtvam. Tako so že za letošnje Vse svete poromali na grobove Pohorskega bataljona in jih okrasili s cvetjem.

*

Podobna usoda je doletela tudi planinske postojanke v Zasavju. Dom na Mrzlici je bil požgan dne 6. julija 1942, da se prepreči vse-litev nemške policije. Dom na Lisci je bil uničen 28. junija 1944. Tudi Tomazinova koča na Sveti gori je pogorela.

Velikansko škodo je okupator napravil napravam Slovenskega planinskega društva, v katere so nesebični planinci, vedno le v korist skupnosti, vlagali toliko truda in dela.

Po prijavi vojne škode znaša skupna škoda na nepremičninah, inventarju, odvzeti gotovini, izgubi dohodkov in oskrbe, na planinskih poteh in markacijah, na obrestih itd., skupno Din 37,326.254.—. Od tega odpade na:

Ljubljansko podružnico	Din 15,344.744.—
Savinjsko podružnico v Celju	„ 3,855.900.—
Mariborsko podružnico	„ 2,696.000.—
Kranjsko podružnico	„ 2,575.000.—
Podravsko podružnico v Rušah	„ 2,050.000.—
Tržiško podružnico	„ 1,328.000.—
Mislinjsko podružnico v Slovenjgradcu	„ 1,214.598.—
Dravinjsko podružnico v Slov. Konjicah	„ 1,027.392.—
Radovljiško podružnico	„ 1,010.745.—
Škofjeloško podružnico	„ 881.400.—
Šaleško podružnico v Šoštanju	„ 618.500.—
Bohinjsko podružnico v Srednji vasi	„ 585.000.—
Litijsko podružnico	„ 560.000.—
Podružnico v Slovenski Bistrici	„ 526.956.—
Posavsko podružnico v Zidanem mostu	„ 488.700.—
Podružnico v Mežici	„ 449.000.—
Belokranjsko podružnico v Črnomlju	„ 410.000.—
Kranjskogorsko podružnico	„ 340.987.—
Trboveljsko podružnico	„ 403.164.—
Poljčansko podružnico	„ 304.346.—
Podružnico v Ratečah-Planici	„ 201.625.—
Jeseniško podružnico	„ 150.000.—
Podružnico v Novem mestu	„ 120.000.—
Triglavsko podružnico v Mojstrani	„ 101.200.—
Podružnico v Rogaški Slatini	„ 100.000.—
Kamniško podružnico	„ 43.887.—
Ribniško podružnico	„ 39.150.—

Prišla je svoboda; SPD gleda na svoje ruševine, delo okupatorja v štirih letih. Ogromno delo nas čaka, vsi se moramo lotiti dela za obnovo v zavesti, da moramo čuvati naše gore, na katere nikoli več ne sme stopiti noga sovražnika. Naše ljudstvo je dokončno obračunalo z razdiralci sloge in nova republika bo dala tudi planincem popoln razmah za svobodno udejstvovanje.

Terčak Stane:

Po pohorskih poteh

V svetlih nočeh, ko so pohorske jase blestele od medle svetlobe polnega meseca, so neslišno korakali po drvarskih poteh naši kurirji. Pri Arehu se je v presledkih zablestela raketa, na Sokolskem domu ji je odgovorila, druga presvetila cesto in pohorske domačije kmeta Mihe Marinca in tja doli do Čandrovine. Na Mariborski koči je zadržala švabska strojnica. Kurirji na poti proti Bolfenku zaradi zveze s Ptujskim poljem so rezko odgovorili...

»Hudiči, že zopet zaseda!« je zabrundal najzvestejši kurir Zvone in pritegnil opasač, pregledal brzostrelko, poklical tov. Toneta, pohorskega drvarja, očeta 5 otrok, stezosledca z južne strani Pohorja. Za vsako ceno je bilo treba to noč preko vseh zased s pošto do Požarnika.

Pri Mravlinji bajti pod Arehom je zaskovikala sova, na jasi pod bajto je zalajal srnjak, vohajoč dim in prisluškujoč pritajenemu šepetanju partizanov, ki so ležali poleg svojega bunkerja ob tabornem ognju in se pomenkovali, kako so jih zopet pošteno potegnili v hajki. Intendant Pohorč se je pohvalil: »Dokler bom jaz vodil na dravski strani, nas ne bodo hudiči, pa če jih pride milijon!...«

Daleč v dolini se vije srebrni venec Drave... Viltuš stoji ponosno ob vznožju Kozjaka, ki ves žari v jesenskem soncu. Čudovito prelivanje barv! Više ob Dravi pa leži Selnica kakor nevesta... Na vse strani se pletejo niti, posamezne so tanke, vendar pa se zraščajo v močno vez tja dol preko Planice na Ptujsko polje in še naprej v ravno Prekmurje, pa preko Kozjaka gor proti Lipnici in naprej po drvarskih poteh preko Bajgota, Klopnega vrha, Graške gore, planine Menine tja na Dolenjsko. Podnevi in ponoči neutrudno korakajo žilavi kurirji, oboroženi z vso pohorsko pretkanostjo. Prebijajo se preko zased, včasih zapoje strojnica, večkrat se je treba umikati v najgostejše predele košatih smrek. Nosijo važne novice, nosijo pisma, ki toliko pomenijo dragim tam daleč, nestrpno pričakujočim odgovora, ki ga včasih kar noče in noče biti. Večkrat se zgodi, da pohorski mah pordečijo krvavordeče rože, srčna kri mladega partizana... Zamolklo zapojejo partizanske puške v odgovor in kurirji nadaljujejo svojo nevarno pot preko Pohorja. Na štiri do šest ur se ustavijo na kurirskih postojankah, prejmejo pošto, nato pa urno naprej preko Pungarta, da ponoči prekoračijo Mislinjo, kjer jih že nestrpno pričakujejo kurirji na Graški gori...

V dolgi koloni, mož od moža meter do dva, se vije brigada preko pohorskih jas. Daleč spredaj hodijo straže, najokretnejši partizani. Dolga je še pot. Na posekah brije ostra burja, po malem naltava sneg. Brigada hiti, ... Vso noč že in ves dan se pomika po težkem boju na novi sektor. Pohorje kot dobra ljubeča mati sprejema svoje sinove v varno zavetje. Šumé košate smreke, veter se igra z njimi in upogiba težke z mahom porasle veje. Kaj vse so videle te smreke! Marsikatera ima veliko zevajočo rano, zalito od smole, mar-

sikatera ima obstreljene in osmojene veje, marsikatera je obeljena, ker je utrujenemu partizanu dala streho in zavetje pred ujmo.

Pohorje, zakaj ne znaš govoriti? Lahko bi se napisala debela knjiga. Knjiga vriskajočih in ljubečih src, knjiga muk in naporov, knjiga bojev in smrti. Gledalo in poslušalo si besen krik partizanskih

Planinka, v osredju kaplanija

jurišev in tuljenje pijanih Švabov. Gledalo si, ko so se vili v smrtnih mukah mladi partizani in te pojili s srčno krvjo ... Gledalo si, kako goré borne pohorske bajte in njih plamen blesti v temnih nočeh tja doli po Dravski dolini in Ptujskem polju, oznanjujoč strah in grozo. Ti požari pohorskih mirnih domov so bili kakor kresovi, ki so razglašali upor in maščevanje. Sinovi zelenega Pohorja so se z vsakim

dnem vse bolj in bolj odzivali žaru gorečih koč... Pod košatimi smrekami na najskrivnejših kotičkih v tvojih nedrijah so partizanski grobovi, naše svetinje. Visok mah jih že prerašča. Ljubosumno smo jih čuvali, le redko, redko kdaj jih je videlo nepoklicano oko.

Pohorje, povej nam kaj o svojih sinovih!

V prvih dneh aprila leta 1941. so se umikale v ledenosnežni burji preko Pohorja na sektorju Ribnica—Senjorjev dom edinice bivše jugoslovanske armade iz Dravske v Mislinjsko dolino, kjer so bile razen posameznikov vse zajete. Čudni so bili ti turisti! Pohorci takih še niso videli. V nekaj dneh se je Pohorje zopet umirilo. Koraki po drvarskih poteh so zopet utihnili. Turistovske kočice so osamele. Ves stisnjen je stal ponosni Senjorjev dom, kljubujoč mrzli burji, ki se je prepeljavala iz Mislinjske doline v Dravsko, noseč s seboj pomladne megle. Črni vrh in Rogla sta bila zavita v gosto meglo, šibana od zmrzlih snežink. Tu pa tam je posijalo prvo pomladno sonce in osvetlilo Dravsko dolino. V ozadju se je svetlikal Marenberg, najlepši kraj v dolini. Resen, mrk, grozeč — gnezdo hitlerizma; od tam so pozneje tako pogosto hodile kazenske ekspedicije na Pohorje, da bi ukrotile bandite.

Mesec maj je minil... Pod Senjorjevim domom je klopotal v mirnih, brezvetrnih jutrih veliki petelin. Na jasi nad Senjorjevim domom pa so se pretepali ruševci, da je perje letelo na vse strani. Ribniško jezero je nemirno valovilo, barve vzhajajočega sonca so se prelivalo po njem. Vse je pričakovalo, pričakovalo nekaj velikega.

V juniju so se spletle prve vezi z Dravsko dolino. Prvi borci so jeli zapuščati svoje domove, odpravljajoč se na težko pot... Drvarske poti so zopet oživele. V teh dneh je prišel prvi turist iz doline. Dolgi so bili razgovori z oskrbnikom Senjorjevega doma, tov. Cizejem. Resni so bili ti pogovori, kumovale so jim nizke, v rasti zastajajoče smreke in Ribniško jezero. Po nekaj dneh je iz shramb Senjorjevega doma začela izginjati hrana, s postelj odeje in prti z miz. Tudi radijski aparat je izginil.

Približno deset dni za tem so začeli prihajati prvi turisti iz dravske in mislinjske strani. Eden prvih je bil akademski slikar tov. Šušmelj Lojze, doma iz Selnice, ki je padel kot talec po težkem mučenju v mariborskih gestapovskih zaporih. Med njimi se je večkrat mudil narodni junak tov. Šlander ter tov. Iršič, organizator partizanov na Štajerskem. — Planinske kočice na Pohorju so začele vršiti veliko in važno, rekel bi, zgodovinsko nalogo v našem narodnem osvobodilnem boju!

Tam gori nad Rušami — malim Beogradom — na Šarhovini je rezal v tej pomladi prve brazde oče Šarh, da bo v jeseni kruha za njegovo številno družino. Najstarejši sin je gonil vole. Pa so prišli hitlerjevi biriči iz Ruš in očeta odgnali. Šarhova kmetija je samevala, voli so žalostno mukali, družina se je plašno stiskala v sobi. Minili so hudi dnevi polni pričakovanja, kdaj se oče Šarh vrne. Vrnil se je izmučen, bled v obraz, v očeh pa čuden, globok blesk. Pohorski divji lovec, vodja zelenega kadra v letih 1916 do 1918, ki se je izmikal dve leti avstrijski soldateski, mož, na katerega so že organi »presvitlega cesarja Franca Jožefa« razpisali nagrado, se je razživel. »Nikoli

me živega ne dobe v roke, ti hudiči«, je izjavil. Stisnil je pest, v očeh sta zažarela zublja jeze in upora. Šarh je ostal v besedi. Pohorje je ne prelomi. Nekaj dni nato se je prestreglo pismo, v katerem je znani ruški kulturbundovec sporočal gestapu, da je eden najnevarnejših in najzagrizenejših nasprotnikov hitlerizma oče Šarh. Od tega dne je bil oče Šarh le redkokdaj doma. Med zanesljivimi Pohorci so se začele plesti prve vezi odpora. Vse niti, ki so prihajale iz doline, so se zbirale pri Šarhu. Na dan je prihajalo orožje, municija. Oče Šarh je očistil svojo zvesto spremljevalko puško dvocevko, ki ga je poslej spremljala na njegovih nevarnih poteh. Šarh je postal partizan — postal je strah in trepet ruških hitlerjancev. Mož z dolgo črno brado se je pojavljal zdaj tu, zdaj tam. Marsikak hitlerjanec, ki je pregoreče rinil na Pohorje, je plačal z glavo. Šarhova zvesta četa se je večala. Povsod na Pohorju je imel svoje ljudi. Ruški bataljon se je formiral, postal je gospodar zelenega Pohorja. V največjih strminah, pristopnih le redkim gamsom goščarjem, so imeli partizani svoje bunkerje, zbite iz par desk, ki so jih dobili na Čandrovi in Marinčevi žagi. Le redki izvoljenci so bili posvečeni v to skrivnost. Toda Pohorje je znalo molčati vse leto 1942.

Planinske kočice od Pungarta preko Senjorjevega doma, Klopnega vrha, Areha, Mariborske in Sokolske do Poštarskega doma so dobivale vse češče obiske hitlerjanske soldateske. V kratkem času so prišli v te kočice novi turisti, ki so bili izredno marljivi. Okoli domov so podirali smreke, pletli žice, delali bunkerje in polagali mine. Stalne švabske patrole so križarile po drvarskih poteh od kočice do kočice. V nočeh so odmevale iz švabskih zased na križiščih puške in strojnice, vmes odgovarjale ročne granate. Rakete so razsvetljevale molčeče rebri in jase...

Kočice, ki so bile prve zaščitnice naših partizanov, so postale v tem času njihove največje sovražnice. Iz teh kočic je stegala bela smrt svoje dolge roke čez vse Pohorje...

Oskrbniki kočic so molčali in se mnogokrat spuščali na nevarne poti preko Pohorja in v dolino.

Okoli kočic so se večkrat plazile v temnih vetrovnih nočeh postave. Ogledovale so položaje, preizkušale žične ovire, ugotavljale, kje so bunkerji in v kateri smeri pošiljajo strojnice smrtno pozdrave... Postave so se tiho izgubljale v varno zavetje noči.

Iz kočic pa so nenehoma prežali na Šarha, na Pohorski bataljon. Za vsako ceno so jih hoteli izslediti, a vsak poskus se je izjalovil.

Konec septembra 1942, sredi belega dne, ko so bili zelenci ravno pri obedu v koči na Klopnem vrhu, jih je napadel Pohorski bataljon. Po kratki borbi so pobegnili proti Senjorjevemu domu. Ranjenca, ki ga je zadela partizanska krogla, so pustili na mestu. Partizani so ga obvezali, mu napravili ležišče, ga odeli in pustili na vidnem mestu... V kočico pa so spustili rdečega petelina. Središče Pohorja je bilo prosto!

Nekaj dni kasneje, v noči od 9. na 10. oktobra 1942, so partizani zažgali Pungart in Senjorjev dom. Zapadno Pohorje je bilo očiščeno! Prehodi iz Dravske v Mislinjsko dolino in naprej so postali prosti. Ta prehod je bil za partizane v tej dobi življenjske važnosti.

Nemci so s požigom teh koč izgubili važne strateške položaje na zapadnem delu Pohorja. Na vsak način je bilo treba zapreti nižje prehode. Še močnejše nemške posadke so zasedle Mariborsko, Ruško kočo in Sokolski dom. Zanje je bila sedaj najvažnejša črta Ruše—Glažuta—Sv. Areh—Mariborska koč — kmet Mom. Na teh krajih se lahko kontrolira ves vzhodni del Pohorja. Pri tablah nad Arehom so bile stalne zasede, da zapro pot preko Treh kraljev. Isto je bilo pri Bajgotu. Prehodi so bili dobro kontrolirani. Kurirji so se prebijali le z največjo težavo ...

*

V pozni jeseni je štel bataljon že okoli 80 tovarišev. Preselili so se više v samotne predele Črnega vrha, kamor je zverjak le redko prihajal. Njihov namen je bil, da v tej zimi samotno prezimijo. Že so hodile za Judeževe marke prodane duše po Pohorju, kakor lovski psi so bili na sledu za Šarhom in njegovimi. Zanke so se zoževale ... Judeži so dobili prve sledi ... Hodili so kot drvarji in lovci ... Dokler se ni zanka zadržala ...

Dne 7. januarja l. 1943. je bil odred na Črnem vrhu popolnoma obkoljen. Več ko 3000 SS-ovcev in orožnikov je sklenilo obroč okoli Šarhovega bataljona. Ob 11. uri dopoldne so sprejele prve partizanske patrole borbo. Neprenehoma so drdrale švabske strojnice in tulili minometi. Vmes so udarjali rezki strelci partizanskih pušk in močne detonacije partizanskih bomb. Umik je bil nemogoč. Ob 4. uri popoldne je odjeknil zadnji partizanski strel. Šarh je padel kot eden poslednjih. Oba njegova sinova sta bila smrtno ranjena.

Zaključila se je strahotna tragedija. Najboljši borci štajerski partizani so padli. Nihče ni ušel iz obroča. Šarh je ostal mož-beseda: »Živega me hudiči ne dobijo!«

Pohorje je zatrepetalo in zaječalo ...

Partizani na Pohorju so postali silno oprezni in nezaupljivi, zdelo se je, da je Pohorje izumrlo. Toda zveze so se obnovile. Le k najzanesljivejšim so prihajali, toda šele v poznih ponočnih urah in le za hip — po hrano, po novice.

Tovariš Joco, poznejši komisar Lackovega bataljona na Ptujskem polju, je vzdrževal s svojimi najzvestejšimi zvezo z Mariborom in Ptujskim poljem. Nevarna zadeva! Treba je bilo silne previdnosti, posebno v dolini. V jeseni l. 1943. se je ustanovila v zvezi z mariborskimi aktivisti, ki sta jih vodila tov. Jernej in tov. Kovač, Lackova četa v spomin na neustrašenega borca Lacka, kmeta iz okolice Ptuja, našega Matijo Gubca.

8. maja 1944 je četa narasla v bataljon, ki je razporedil svoje edinice na sektor Framskega Pohorja, kjer je imel na posestvu Rika Rajšpa in njegove žene, partizanske matere Mice, Hermanov vod svoj bunker.

Osojnikov vod je imel sektor Vurberk—Hrastovec in ostali del Slovenskih goric. Zvezo je držal takratni kurir tov. Franjo pod najtežjimi okolnostmi. Tudi Kozjak in Haloze so dobile vsak svoj vod. Partizani so začeli s sistematično organizacijo v levjem brlogu, v središču hitlerjanstva.

Bunker B 3 na Pohorju

Partizanske moči so stalno naraščale, zveze so postajale trdnejše. Na Pohorju je Pohorski odred obračunaval s krutimi Svabi. Štabni bunker Lackovega bataljona s komandantom Hadžijem in političnim komisarjem Jocom je bil kakor v posmeh vsem gestapovcem, v — tezenskem gozdu.

Tu je bilo središče vsega dela za Maribor, Dravsko polje, Slovenske gorice, Haloze in Kozjak. Približno dva kilometra od njega, v gostem borovju, 4 m pod zemljo, je ležal bunker Sevastopol, kjer je urejal dr. Suhi partizansko tiskarno. Na levo od Triglava pa so domovale Trbovlje.

Življenje je bilo težko. Partizani, živi zakopani pod zemljo, po več dni, celo po ves teden niso zaužili ničesar toplega. Umivali so se redko, vode ni bilo niti za žejo. Preživel sem mesec dni v Triglavu, zdi se mi še sedaj, kakor da bi bil takrat živ zakopan v grobnici.

Prihod XIV. udarne divizije na Štajersko 6. februarja 1944 je povezal vse partizanske edinice v celoto. Pod poveljstvom IV. operativne cone se je začelo delo v velikem stilu.

Brigade so stalno križarile in napadale zdaj tu, zdaj tam nemške postojanke in delale stalne zasede na najobčutljivejših krajih švabskih prometnih vozlov. Švabi se niso čutili nikjer več varni. Uporno in za vsako ceno so držali prehode iz Ruš preko Areha in Moma. Zavedali so se, da je to njihov najbolj občutljiv kraj. Za vsako ceno so hoteli zapreti dohod na Dravsko polje do njihovih prometnih žil. Toda kljub njihovi največji opreznosti je bil Črtov minerski vod vsako noč na progi, ki jo je vsako noč razrušil.

V noči 2. septembra l. 1944. je udarila Šercerjeva brigada na Sokolski dom, Tomšičeva pa na Mariborsko kočo. Ob 11. uri ponoči

se je razplamtel besen boj za zadnje švabske postojanke na Pohorju. Po triurni borbi so Nemci popustili in zbežali. Koči in Poštarski dom so partizani zažgali in porušili. Nemci so se zavedeli, kaj jim preti. V bližino Mariborske kočice so poslali nov močnejši odred, ki naj bi kontroliral samo del vzhodnega Pohorja.

Jesen je prihajala, vse noči so goreli majhni taborni ognji, ob katerih so se partizani gregli. Prvi mrazovi, na smrekah ivje. Sadovi šipka in črnega trna, ki jih je osmodila prva slana, so postali užitni. Brigade so se počasi poslavljale od zelenega Pohorja, ki pozimi ne more prehraniti velikih partizanskih edinic.

V prvih snežnih naletih po Rogli, Kopi in Črnem vrhu se je prebil Lackov odred pod poveljstvom tov. Martina pod najtežjimi okolnostmi s čolni čez Dravo na Kozjak, kjer je ostal do konca ter stalno napadal vasi in trge na severni strani Kozjaka in po Slovenskih goricah.

Na vzhodnem delu Pohorja sta se stalno držali Črtova in Švejkova četa, okoli Bajgota, Smolnika, Hlebovega doma do Lovrenca pa četa Tomšičeve brigade.

Čez noč je zapadlo nad en meter snega. Pri Arehu in na vseh vetrovnih jasadah so nastali do tri metre visoki zameti. Le kurirji na smučeh so prihajali od bunkerja do bunkerja z važnimi novicami. Noč in dan so bili na nevarnih poteh, včasih so hodili ves dan in vso noč brez oddiha po dva metra velikem snegu in do kolen globokih pohorskih hudournikov, da ne bi puščali sledov za seboj.

Bunkerji Staneta in Doreta na severni strani Pohorja so bili zasneženi, kakor ogromne snežne kepe so se zdeli. Kurirji so prihajali resnega obraza. Napočila je doba najtežje preskušnje! Pomanjkanje hrane se je začelo. Dolina, pohorski kmetje in drvarji so pomagali, kjer koli in kadar koli so mogli. Tov. Pohorec je razlagal kurirjem, da ne bomo lačni, dokler stoji njegov dom.

Pred božičem so prinesli z nevarne poti kurirja Staneta težko ranjenega. Nekaj dni pred božičem so mu težkega srca izkopali zadnje pribežališče pod košato smreko. Nismo mu mogli prižgati svečk, le snežni kristali so se blesteli kakor diamanti na njegovem grobu...

Božični večer smo praznovali pri Pohorecu. Pozno ponoči je prispel z žalostno novico tov. Dore: Sava in Ilje ni od nikoder. Srca so se nam stisnila v težki slutnji. Pri Bajgotu je padel prav na božični večer po nesrečnem naključju eden najboljših: Savo — Mulejev Pepček.

Še prej so Švabi ujeli po kratki borbi na prehodu čez Dravo tov. Mira, ki je bil eden najsvetlejših likov med pohorskimi partizani. Tri mesece so ga mučili v gestapovskih zaporih. Miro je bil posvečen v pohorske skrivnosti, toda znal je molčati. Bil je trd ko pohorski granit. Padel je kot talec na Polskavi, malo pred osvoboditvijo. Pohorske skrivnosti so z njim šle v grob.

Kmalu nato so ujeli v zasedi pri Glažuti Frančka, pohorsko korenino. Pokoril se je v gestapovskih zaporih, kjer so ga preteпали in obešali za noge; priznal pa ni ničesar. Poslali so ga v Dachau.

Bunker 1 na Pohorju (v sredini kap. Terčak)

Da bo mera polna, so zelenci z Mariborske kočice oropali še Glažuto.

Pohorski turisti partizani so se borili z zasedami, s pijanimi Švabi, z zimo in lakoto.

Oskrbnik Poštarskega doma, Šimelj, je bil noč in dan na nogah. Neutruden kakor mravlja. Njegova majhna, lokava postava se je pojavljala po vsem južnem Pohorju in Mariboru. Neutrudno mu je stal ob strani oskrbnik Mariborske kočice Ari. Krepko so jima pomagali Jože z Reke, njegov brat iz Razvanja in Konradovi. V dolini pa smo imeli varno zavetje pri Cincarju.

*

Prvi jug je tresel s košatih smrek težke tovore snega. Na hudournikih se je ob sončnih popoldnevih topil led. Velika noč se je približevala hitrih korakov. Ari in Šimelj sta bila na delu. Tudi partizani morajo imeti letos pravo veliko noč. Imeli so jo! Pirhov in potice, tudi gnjati ni manjkalo, za to so poskrbele tovarišice z južne strani Pohorja. Tobak in pijače pa nam je priskrbel tov. Smrekov-Veja iz Dravske doline. Bila je bogata velika noč kakor še nikoli!

Na jasad se je začel po malem tajati sneg. V rebreh pa ga je bilo še nad en meter. Srne so se vračale iz doline v svoja stara domovanja. Po samotnih gozdovih je postajalo vse živo. Zvone in Ivan sta jih pridno zasledovala.

Partizanski Goljat Maks je prinesel 3 ure daleč na hrbtu kar celega teleta, drugič svinjo. Vse je bilo dobre volje!

V dolini je začelo po malem zeleneti. Tudi pri Sv. Arehu so bili macesni že v svatovski obleki. Bukve na sončnih straneh so že kazale

napeto brstje. Nad nami se je v rogovilah pogosto oglašal »ta veliki«. Pohorca je prijemala lovska strast. V jutrih so izginjali prav potihno iz bunkerja — dokler si niso utešili lovske strasti. S širokim nasmehom na obrazu, s smrekovo vejico za titovko so jo primahali v bunker. Zunaj na klinu pa je visel »ta veliki«, šestnajst peres mu je krasilo košati rep.

Pomlad je prihajala na Pohorje in z njo pomladanske hajke. Z vseh strani so na Pohorje navalili Ukrajinci. Cela divizija se je podila za nami. Na Čandrovini so zapirali okna in naoknice. Zvone in Ivan sta se stalno menjavala na stražnem stolpu, na visoki smreki. Z daljnogledi sta motrila okolico in dolino...

V nočeh brez spanja smo napeto poslušali daljno grmenje težkih topov... V temnih pomladnih nočeh je žarelo nebo. Kakor utrinki zvezd so padale svetleče se rakete in puščale na temnem nebu svetle trakove. Nizki basi težkih topov so tulili skozi ozračje, njihov grom je odmeval na Pohorju... Ob Muri so se bili...

V jasnih dneh so se vozili kakor kragulji veliki srebrnobeli ptiči preko Pohorja. Ves Maribor je bil zavit v dim in prah. Detonacije so odmevale... V dolini se je vila železnica kakor črn trak. Partizanski lovci so zbijali progo in vlake dan za dnem. Njihovi mitraljezi so neusmiljeno ropotali. V rebreh Pohorja je deseterno odmeval vsak strel.

Že več dni smo opazovali dolge kolone, ki so se nenehno vleklo po cesti, ki pelje mimo Viltuša na Koroško.

Zvone in Jaka sta pospravljala nahrbtnike, tlačila vanje vse, kar se je dalo pospraviti. Vse mora biti lepo v redu, ko pridemo v dolino. Pogosto se je slišala Zvonetova najljubša »Imam tri ljubice, tuljen, tuljen, tuljon«. Ivan in Andrej sta mu krepko pomagala.

Le Milan je bil resen, vsak dan je bilo več dela. Neutrudno je tipkala njegova roka na tastru radijske stanice: ta-ta-ta...

Pohorski drvarji so neutrudno merili drvarske poti. Civilni kurir Tijek je bil po dvakrat na dan v Rušah. Na videz neveden, kakor da ne zna spregovoriti, je nosil važno pošto iz Maribora in s Kozjaka.

V dolini se je vse pripravljalo, da slovesno sprejme pohorske turiste partizane, ki so jih tako dolgo in tako težko pričakovali.

Kakor plaz z gore so zdrveli partizani v dolino. Nemci so se umikali preko Drave na brodu pri Selnici. Zvečer so poskusili ponovno predreti v Ruše. Razvila se je kratka borba. Mihov iz Smolnika je padel smrtno ranjen. Domačija požgana, oče ubit od Švabov, zadnji dan še on — tak fant!

Dravska dolina je zadihala v svobodi! Trdih korakov in s pesmijo na ustnih so prikorakali pohorski turisti. Straže so se menjavale, rezki klici so doneli v noč. Tu pa tam je počil strel. V zgornji Dravski so še donele detonacije. Topovi so še bruhali svojo težko melodijo. XIV. udarna divizija je tolkla po Švabih nad Dravogradom in se prebijala na Koroško — na našo Koroško.

*

V mesečni noči žari Čandrovina, odeta v plašč cvetočih češenj, nekdanj tako živi dom, domačija pohorskega partizana Doreta Fedorja.

Nad njo dom Mihovih, ves teman in mrk — požgan in osmojen, edino dimnik je ostal cel in se dviga v nebo kot spomenik tragedije njihove družine in kot opomin, da ne pozabimo krivic in hudih dni. Glažuta, drugi dom Stanetovih kurirjev, in dom partizana Pohorca se kopljeta v pomladnem soncu. Nad cesto, ki vodi h koči, cveto krvavordeči šopi resja. Po cesti vozi drvar Cvirn z Miškom plohe na žago.

Pogorišča planinskih koč žalostno samevajo, družbo jim delajo porušeni bunkerji okoli njih in porezane žične ovire. Pri Arehu pozvanja. Izza Savinjskih planin se usipljejo zadnji žarki pomladnega sonca na Pohorje. Nad Sv. Bolfenkom, drugim našim partizanskim domom, kjer je partizanski krojač tov. Šetina imel za nas vedno odprte roke, kroži kanja.

V grapah naraščajo pomladne vode pohorskih hudournikov in hite vse peneče se v dolino.

Samoten pohorski drvar s čedro v ustih jo reže težkih korakov proti drvarski koči. Utihnili so streli partizanskih pušk... Grobovi naših dragih samevajo, veter tožno zavija v vrhovih smrek. Pohorje je zopet zavito v molk. Partizanski bunkerji v rebreh so prazni... Ah, kako hudo je bilo in vendar lepo!

Vilko Mazi:

Šmarna gora med okupacijo

Ko sem se ob koncu prve vojne jeseni pretihotapil v Ljubljano skozi gozdove nad St. Vidom, me ni malo začudilo, kaj vse so me radovedni znanci izpraševali o Šmarni gori: Je li res, da so Švabi navlekli gori težke topove, pa da so razkrili streho na cerkvi, da vrtajo nekak skrivnosten rov v smeri od Tacna proti Zavrhu, pa ne vem, kaj še vse. Nekateri so tako trdno verjeli tem tatarskim zgodbam, da so me gledali že kot hitlerjanca, ko sem se smejal takim potegavščinam. Navsezadnje pa to ni bilo nič čudnega, zakaj poteklo je že skoraj pol leta, kar je ostala Šmarna gora onkraj boče pregraje, ki naj bi predstavljala mejo vsemogočnega rajha, odprto samo za Herrenvolk in njegove vdane trabante.

Pa kako so me mnogi zavidali, ko sem jim pravil, da sem bil vsak teden nekajkrat na gori, za kar ni treba nikakega posebnega dovoljenja, in se sploh brez nadleže lahko kretaš po vsej Gorenjski. Takrat je bil švabski upravni aparat še zelo šibak in se ni mogel še baviti s takimi drobnimi šikanami, kakor jih je lahko uganjala številna laška svojat po ljubljanskih ulicah. Mene so tisti večer od Šiške pa do Figovca kar trikrat legitimirali. Pasjo srečo sem imel, da me niso odvedli v šentpetersko vojašnico, ker so me zalotili na cesti po policijski uri in brez veljavne legitimacije.

Tudi Šmarna gora je bila nekaj dni pod laško okupacijo. To se je videlo prav za prav samo na pompozni razglasih v podgorskih vaseh. Na vrhu debelo in široko tiskan Noi (Mi), potem cela povo-

denj velikodušnih zagotovil in trdih groženj »zmagovalca« s podpisom kasneje dobro znanega krvnika Robottija. Čez Savo se je le kdaj pa kdaj pokazala peščica teh žlobudravih junakov, ki so stikali tu za jajci in mlekom, pa je vsakokrat izginila z njimi tudi kaka kokoš ali vsaj mačka, če so jo spotoma zalotili. Na goro se še niso upali, čeprav je občina že pobrala vse orožje. Tako je šel tiste dni iskat mirnega zavetja h Gorjancu na Sedlu milijonski zaklad, ki pa so ga kmalu potem zavohali švabski okupatorji.

Bil je to poneverjen denar neke jugoslovanske vojaške blagajne. Kako je priromal do Lotriča pod Peski, je še danes skrivnost, potlej pa ga je izdalo dvoje nerodnosti. Prva je bila v tem, da se je med vožnjo na goro prekucnil eden izmed težkih zabojev na cesto. Voznik, ki mu je gosposki lastnik te robe še malo prej pravil, da ima tam nekje pri Mariboru lepo graščino, od koder so ga Nemci pregnali, pa da je v teh zabojih odnesel, kar je mogel, in se misli zdaj naseliti pri Gorjancu, je debelo pogledal, kako so se usuli iz prekucnjenega zaboja šopi samih novih »peterčkov«. Naglo sta jih pobrala in »graščak« ni zinil potem nobene več, dokler nista zapeljala v Gorjančevo šupo. Tam je odštel vozniku še enkrat več, nego sta se bila pogodila, pa je mislil, da mu je s tem tudi usta zamašil. Drugo nerodnost pa je napravil Gorjanc, ki je po tem dogodku hitel plačevati dolgove po dolini in nakupovat, kar je kje mogel. Vse to je prišlo na nos švabskim žandarjem. Ker Gorjanc zlepa ni hotel pokazati »zaklada«, so ga tako dolgo pretepali, da je šel in iz skrivališča privalil sod, kamor je dal hladit milijončke. Še v Tacen jih je moral odpeljati, kjer jih je pri mostu čakal avto in izginil z njimi kdo ve kam. Gorjanc pa je bil zadovoljen, da še njega niso odvedli s sabo. In »graščak«? Ta seveda ni čakal žandarjev, pač pa smo brali nekaj mesecev kasneje, da ga je dobilo v pest sodišče v Ljubljani.

Kar se je Švabom že skraja mudilo, to je bilo ponemčevanje krajevnih imen. Našli so jih sicer že na stari avstrijski špecialki, pa s tem še niso bili zadovoljni. Tako so Zavrh iz Sawercha prekrstili v Hinterort, za Šmarno goro pa se nikoli niso mogli zediniti, ali naj jo imenujejo Grossgallenberg ali Grosskahlenberg. Zato so Šmartno pod Šmarno goro spremenili kar v St. Martin/Sawe. Kajpada so morala tudi rodbinska imena čim najbolj kazati nemško lice in so jih kar dekretirali na tako zvanih kenkartah. Vsak š in č je narasel v seh, odnosno tsch in tako je iz Šušteršiča nastal Schuschterschitsch, Božič pa bi bil ob taki metamorfozi še premalo nemški, zato so ga spremenili v Voschitz. Čez noč so morali izginiti vsi slovenski napisi po prodajalnah in gostilnah, na delavnicah in kjer koli še. Čudno, da se je mogla temu prav do konca upirati orientacijska tablica pri postaji v Mednem z napisom: Šmarna gora. Kadar koli sem šel mimo nje, se mi je zdelo, kakor da pravi: Kaj nam pa morejo!

Ker sem že tu, naj povem nekaj o našem mostiču v Mednem, ki je s Šmarno goro v najožji zvezi, dejal bi skoraj, njen neločljivi del.

Če bi bila italijanska okupacija kaj več časa trajala, bi od mostiča ne ostalo dosti več nego oba opornika, najbrž pa samo eden. Koj prvi dan so si vojaki postavili pri mostu nekaj šotorov. Ker jih

je zeblo, so pričeli trgati kar deske z mostu, da so si napravili ogenj. Na bližnjo žago, kjer je bilo dovolj krajnikov in žamanja, se jim ni zdelo vredno hoditi. Čemu tudi, ko pa so imeli pred nosom toliko lesa! Imelo me je že, da bi jih bil vprašal, ali so prišli most stražit, ali kurit? Pa jih je že prej noč vzela. Švabi, ki so jih zamenjali, so se pokazali drugačne tiče. Ne vem, ali je bila to politika ali kaj, resnica je, da so takoj popravili vso škodo na mostu in še več. Betonski opornik na desnem bregu je bil namreč tako nevarno izpodjeden, da je vsak čas kanil klecniti v Savo. Tri mesece so ga popravljali, pa res temeljito. Izmenjali so tudi obrabljene lesene ležaje kablov na vrhu obeh opornikov s solidno jekleno konstrukcijo in postavili streho na dotlej še nepokriti del mostiča. Kar je res, je pa res. Kasneje, ko so partizani zmerom pogosteje prehajali tod čez Savo, so Švabi stalno grozili, da bodo most uničili. No, pa ga le niso. So ga pač tudi sami potrebovali.

Hudo je zbadla Švabe velika slovenska trobojnica, ki je plapolala na Grmadi k narodnemu prazniku 1. decembra 1941 skoraj ves dan in jo je bilo ob izredno jasnem vremenu videti daleč naokoli. Mnogim domačinom, ki so dotlej že spoznali dobrote »novega reda«, je potrjevala radostno zavest, da pod vsemi temi spačenimi napisi le še živi slovenski duh, ki se ne bo dal tako zlepa zatreti. Bili pa so vmes tudi nekateri strahopetci, ki so se resno bali, da bodo začeli zaradi te zastave zdaj še nas seliti. In tak strahopetec se je za nekaj umazanih mark ponudil, da je šel popoldne snet ta naš simbol, ko se noben švabski žandar ni upal na goro. Ker je imel kasneje na vesti še več drugih izdajstev, je prejel že med vojno za sluzeno plačilo...

Prvi partizani so se pojavili v gori še pred požigom Rašice. Stalno se tu niso zadrževali, razen nekaj terencev, ki pa so bili izpostavljeni pogostim hajkam. Nekajkrat se je Švabom posrečilo, da so s pomočjo izdajic našli njihovo taborišče in jim je prišlo v roke nekaj plena, fantje sami pa so se vselej srečno izmuznili. Šele 12. oktobra 1944 so ob taki hajki padle tudi prve žrtve. Bila sta to partizan Rajko (Toni Zeljko) iz Šmartna in partizanka Bergant Ivana iz Medna. Pokopana sta bila na mestu, kjer sta padla, to je na mali jasi tik vozne poti, ki pripelje iz Zavrha, in stečiču steze, ki drži s Peskov. Domačini so jima še med okupacijo stalno krasili grobova, po osvoboditvi pa skoraj ni minil dan, da bi jima kdo ne prinesel novega cvetja. Bergantovo so prav na obletnico prenesli na pokopališče v Št. Vid, Rajko pa bo menda kar ostal na gori in gotovo ne bo nikdar zapuščen.

Zadnja leta so prihajali partizani na Šmarno goro tudi v večjih skupinah in priredili ob nedeljah nekaj mitingov pri cerkvi. To je spravljal šmarske žandarje v pravcato besnost, da so pričeli iz svojega bunkerja v župnišču takoj streljati na goro, čim se je ob gostilniški ograji prikazal kak človek. Nekoč so streljali na goro še celo za minometi in gostilničar Štravs ve dosti povedati, kako se je bilo treba takrat brihtati, da je nisi dobil na glavo. Rad vam bo tudi povedal, kako lepo se je videl z gore ogromni kolobar luči na ljub-

ljanskem bloku, zlasti pa, kako je prečul zadnjo noč okupacije ob pogledu na neštete luči avtomobilov, ki so jih bile polne vse ceste.

Ob delavnikih na gori skoraj nisi videl človeka, zato pa ob nedeljah in praznikih nikdar ni manjkalo obiskovalcev, posebno prva leta, ko se je v gostilni še kaj dobilo pod zob. Namesto Ljubljancev so posečali Šmarno goro Gorenjci, da so vsaj od tam lahko gledali čez »mejo«. Redkokdaj pa je bilo koga videti na plezalni poti, kaj šele, da bi bil kdo zlezel na znameniti Turne! Sploh je na gori vladal blažen mir. Na tiste zoprne vpijate iz rodu »homo ululans«, ki jih je včasih kar mrgolelo v Skalah in so redno vsako pomlad zanetili obsežen požar na Grmadi, smo kar radi pozabili. Tudi teloh je imel zdaj mir pred njimi in ga je bilo kar veselje gledati, kako se je v teh letih razbohotal. Tako naj bi ostalo tudi v bodoče!

Zdaj je Šmarna gora spet naša in bo ostala naša. Naučili smo se jo ceniti v času, ko se je šopiril okrog nje roparski okupator in jo s prav sadistično naslado odtrgal od Ljubljane. Nikdar več je ne bo tlačil pruski škorenj, nikdar več pa je tudi sami ne onečaščajmo!

I. Salberger:

Odpor pod Storžičem

Krasna poletna nedelja v avgustu 1941. Zbežali smo v planine, da vsaj en dan preživimo brez mōre, da vsaj en dan ne vidimo in ne slišimo okupatorja. V planine, ki so in bodo slovenske. Vrhovi gora te pozdravljajo nemo, slovesno. Preko njih gre obljava maščevanja.

Prvi naši borci za svobodo so danes opravili svoje delo. Na planini Poljani je kazen zadela oskrunjevalce naših gorá. Veseli uspeha so se naši partizani obrnili pod Storžič. Na planini smo se srečali. Tiha, a navdušena je bila ta prva četa ljudi, pripravljena za svobodo dati vse, tudi življenje. Preden smo se razšli, je tov. Tone navdušeno govoril o bodočnosti, o svobodi in nam nakazal pot, ki jo bo treba hoditi, da si priborimo svobodo. Poslovili smo se, želeč sreče in skorajšnjega svidenja.

Ko smo nemo šli preko senožeti proti domu, smo se ozirali nazaj na krvavordeči Storžič. Tam za Begunjščico, Stolom, Košuto so se žalostno vlekli — prameni večerne zarje. Vse je bilo tiho. V dušah pa nas je stiskalo. Nismo vedeli, kaj. Usoda je prinesla svoje. V ponedeljek zvečer. Mrzlično tekanje najrazličnejših ljudi po občini. Okrog polnoči pride v Tržič čez tisoč vojakov. Njih pota vodijo preko Kokovnice, Tolstega vrha na Poljano in pod Storžič; preko Konjščice, Javornika pod Storžič; po vseh poteh in smereh na planino. Vse ceste, vse steze natrpane s krvoželjnimi osvajalci, ki iščejo in gledajo, kje bi našli naše tovariše.

To so bili prvi Nemci, ki so prišli po zasedbi v naše planine. Grozo so prinesli in nesrečo. Ko je medli jutranji svit komaj nanzanjal novi dan, ko se še niso pordečile naše gore, so zagrmeli in

Pogorišče Doma na Kofcah

tužno odjeknili v stenah Storžiča prvi streli. Tam pod Storžičem so začeli glasovi osmih umirajočih borcev. Še preden je vrh Storžiča dobil rdečo kopreno, je utihnil njih poslednji krik. Osem mladih borcev se je že poslovilo od svoje domovine, za katero so žrtvovali svoje življenje. Njih razmesarjena trupla so ležala tam. Šele naslednji dan so zopet prišli in jih sežgali. Slovenska zemlja pod Storžičem je sprejela zemeljske ostanke prvih borcev za svobodo.

Visoko po naših gorah so partizani že takrat domovali, ko je bil okupator še dovolj močan. Na planinah Javornik, Poljana, Konjščica, Dobrča, pod Stolom, pod Storžičem so stali šotori naših bataljonov. Kurirske zveze so vodile čez naša sedla: iz Štajerske preko Poljane, iz Koroške preko Javorniškega sedla in Dolge njive in dalje preko Dobrče in Julijskih Alp na osvobojeno Primorsko. Poleti in v najhujši zimi. Do leta 1944. ni bilo velikih borb, dasi je včasih prišlo in oblegalo naše gore na tisoče Nemcev. Nič niso našli. Le nad planšarskimi stani in kočami so se znašali in jih požigali. Leta 1944. pa so se naši odredi postavili v bran in zaprli okupatorju in domačim pomagačem pot v gore. Dasi so se morali večkrat premoči umakniti, so iz dneva v dan dosegali večje uspehe.

V oktobru so Nemci požgali gorsko vasico Gojzd; od tega pribežališča naših partizanov je ostalo le golo zidovje. A njihova pot je še šla preko pogorišč, saj bivališča niso bila daleč od tod. Kriška gora je dala varno zatočišče in tja je vodila pot preko Poljane. Tudi ta pot je terjala žrtve. Še planšarski stani in turistovska kočja so zapali besu okupatorja. Tam okraj Storžiča pa je bilo vedno vse

živo. Redko so tja prišli sovražniki. Po vseh grapah in zavetjih so domovale naše edinice. Tudi visoko v gorah so bile. Naše srečanje, naše delo pa je bilo tam doli v vasi. Trn v peti je bil sovražniku, posebno belogardistom, Lom. Kolikokrat so ga napadli! Velikokrat, posebno pa 22. novembra 1944 so doživeli vroč dan. Tudi nam je ostal v bridkem spominu, saj sta padla najboljša boreca tovariša Binča in Mato. Domovina je terjala žrtve in te so posejane po vseh naših gorah. Tam preko Javornika in Konjščice, vse Košute, od Dolge njive do Kofc, dalje Bolščice, Dobrče do mučeniških tal nad Begunjami leže grobovi, tihe priče velike borbe za svobodo, priče trpljenja naših borcev. Košuta in njeni prelazi so zahtevali neizmerne napore od naše vojske.

Do zadnjega so sovražniki preplavljali našo deželo. Še poslednji mesec so z zadnjimi ostanki svojih sil prehajkali naše planine. Uničili so še, kar je ostalo, uničili pa niso lepote naših gorá, uničili niso naše lepe slovenske zemlje, ki je večna.

Dom na Kofcah je v l. 1942. dobila v last podružnica Deutschen Alpenvereina Silesia Troppau. Za oskrbovanje se ni brigala in je bila kmalu opuščena. Dom je zažgala naša vojska v marcu letošnjega leta, ker so se hoteli v njem naseliti domobranci.

Podružnica SPD v Trziču je uredila grob prvih 8 žrtev iz leta 1941. pod Storžičem in je bil dne 23. septembra 1945 blagoslovljen. Na mestu namerava postaviti spominsko kapelico.

Dr. Milko Hrašovec:

Planina Jastrebač

(Potopis slovenskega izganca.)

»Vstanite, srbske svinje!«

Te lepe besede so budile v aprilskih nočeh leta 1941. mirno speče in nič hudega sluteče slovenske družine po spodnještajerskih mestih in trgih.

Spremljale so jih surove kletve in divje razbijanje s kopiti pušk ter podkovanimi škornji pobesnelih gestapovcev. V zatemnjenih ulicah so jih domači izdajalci vodili od hiše do hiše in prinašali v mirne domove gorje.

Krčevit jok iz spanja prebujenih otrok in žensk je oznamoval kraj, ki ga je nesreča zadela.

Le malo popotne prtljage in nekaj gotovine, pa že so vso družino pogoltnile dolge vrste pokritih policijskih kamijonov, ki so nesrečneže prepeljali na prvo postajo križevega pota, v meljsko kasarno v Mariboru...

Malo je stavb po slovenski domovini, ki so videle toliko strahot in trpljenja slovenskega naroda, kot ta vojašnica.

Ni ga prostora, ni ga kamenčka na stavbi, ki ne bi bil tisočkrat preklet od nesrečnežev, ki so leta 1941. bivali v tej grozotni stavbi.

Kaj so ti nesrečneži preživljali od aretacije do časa, ko so prišli v sobe z značko E (evakuiranci) in končno v kletne bunkerje, ki so bili zadnja postaja pred izselitvijo ali ustrelitvijo, ne spada v okvir tega potopisa.

Kot rešitev nam je bilo sporočilo, da pojdemo končno od tod — vseeno kam — le stran iz tega pekla! V mesecu juniju je proti jugu vozil vlak za vlakom, poln, prepoln naših bratov in sestrá. Samo v Srbijo čez 30 dolgih vlakov, vsak od njih je vozil čez 300 Slovencev, ki so morali zapustiti kraje, kjer so s svojimi predniki živeli stoletja, pa so jim zemlje lačni pritepenci ubijali v glavo, da tukaj niso doma, da nimajo pravice živeti tu in da je ta zemlja od nekdanj nemška. Vsa njihova imovina je služila uradu za utrditev nemštva in po tej so kot lačni krokari padli priseljenci, v prvi vrsti Kočevci, pa besarabski, ukrajinski in drugi Nemci, ki so govorili vse druge jezike, le nemškega ne.

Vlaki so vozili z blazno naglico in skoraj brez prestanka do štatersko-hrvatske mejne postaje Dobova. Okna so bila v najhujši vročini meseca junija zaprta in gorje ti, ako si pogledal skozi okno in pomahal v pozdrav svoji domovini! Solznih oči in stisnjenih zob smo odhajali v trdnem prepričanju, da se vrnemo. Noč je v Zagrebu zaprla popotnikom trudne oči.

V Brodu smo v dolgih vrstah z revnimi culicami v rokah, vozički in celo otroškimi vozički — najmlajši izgnanec našega transporta je bil star 3 mesece — pešačili do Save, kjer so nas prepeljali z ladjo preko reke. V Bosanskem Brodu smo zasedli bosanski vlak, ki nas je potegnil proti jugu.

Vsa v soncu se je kopala zlata in ponosna Bosna. Divna je vožnja ob bistri Bosni po pokrajini, ki močno spominja na slovenske kraje. Zeleni gozdovi, divje soteske, razvaline utrd in mesta z vitkimi minareti džamij se vrstijo vso dolgo pot do glavnega mesta. Kar pozabili smo na gorje in že ugibali, kam nas usoda nese. V Rajlovcu so mogočni hangarji našega vojaškega letališča kazali sledove vojne. Skozi veliko železniško križišče Alipašin most smo prispeli v Sarajevo, burno pozdravljeni od slovenske kolonije; pripravila nam je sprejem, ki nas je ganil do srca.

Vedeli so naši Sarajlije, kaj nam je treba, pa so nas podprli z okrepcili vseh vrst — kmalu je bil ves kolodvor ogromna slovenska družina. Slovenske pesmi so zvenele v mesečno noč in težko je bilo slovo.

V neštetih vijugah nas je vlak potegnil v višave, od koder smo gledali morje luči — Sarajevo.

V jutranjih urah smo prispeli preko Višegrada v Srbijo. Čeprav utrujeni in neprespani, smo z zanosom pozdravili slavno srbsko zemljo. Kar prosteje smo zadihali in vsa okolica se nam je zdela drugačna kot doslej.

Skozi Užice in Čačak, kjer so nam srbski železničarji prinesli novico, da je »Švaba napao Rusa«, smo prispeli v Arandjelovac. Tu nam je odposlanec srbske uprave izrekel dobrodošlico; namestili so nas v kopalniške zgradbe Bukovičke banje. V prelepih gozdovih in

parkih tega kopališča smo prebivali in počivali dva dni — zdelo se nam je, da smo v raj.

Bukovička banja leži v vznožju širokih, z lepimi bukovimi gozdovi obraščениh hribov v bližini Oplenca. Tu izvira znana bukovvačka slatina, ki vsebuje mnogo železa in je razširjena po vsej Srbiji — posebno jo pijejo in cenijo v Beogradu.

Kopališče je popolnoma moderno urejeno, ima več monumentalnih kopališčnih zgradb, nov velik plavalni bazen in prekrasno okolico. Življenje je tam v primeri z našimi kopališči zelo poceni, kraj rodovit, narod tu v srcu Šumadije inteligenčen in samozavesten. Prijetno je kramljati s srbskim seljakom, ki je politično neverjetno bister in natanko pozna usodo nas izgnancev.

Težko smo se ločili od tega lepega kraja, kjer so nas končno zapustili nemški policaji, ki so nas stražili vso dolgo pot iz Maribora. Preko Mladenovca smo prišli v dolino Morave in preko Stalača do postaje Džunis blizu Niša. V pekoči vročini so nas razdelili v razne skupine za razne kraje. Mene je usoda povežala s skupino, določeno v Ribarsko banjo pod planino Jastrebac.

Z volovsko in konjsko vprego so nas srbski seljaki odpeljali v določene kraje.

Po rodovitnih predelih Pomoravja smo se bližali planini Jastrebac, ki nas je od daleč pozdravljala s svojo mogočnostjo. V vznožju te planine je, oddaljeno 22 km od železnice in v nadmorski višini 450 m, kopališče Ribarska banja sredi ogromnih hrastovih in bukovih šum zaščiteno pred vetrovi in naglimi spremembami temperature. Ozračje je brez prahu in nasičeno z vonjem gozdov in planinskega cvetja. Lepa cesta vodi prav do banje — tu pa neha, ker nikamor več ne more.

Prelep je kraj, kamor smo prišli in nepozabne so vesele in žalostne ure, dnevi in mesci, ki smo jih slovenski izgnanci tu prebili v konfinaciji. Sprva je šlo trdo, ker smo bili navezani le na to, kar so nam prinašali in darovali dobri seljaki. Dobri ljudje so nam radi dajali kruha, proje, mleka in vmes sadja, jaje in celo kokoši; domači pop pa je na dan cerkvene slave sv. Ilije, ko vsaka hiša daruje cerkvi hleb kruha ali pogačo, razrezal vsak hleb na dve polovici in eno polovico daroval »slovenačkim izbeglicama«.

Slovinci smo se hitro znašli in si pod silo razmer uredili svojo malo državico. Izvolili smo si upravo, ustanovili skupno kuhinjo ter z združenimi moči in podporo domačinov ustvarili zgledno slovensko kolonijo. Moški so nabavljali živila in iz gozdov spravljali drva za kurivo, ženski svet pa je skrbel za želodec, snago in zdravje.

Hrepenenje po domovini nam je tešila krasna okolica in sredi gozdov divna kopel v bazenu, v katerem je mlado in staro plavalo po bistri studenčnici, pomešani z žvepleno vodo, ki tam izvira.

Kopališče samo ima več moderno urejenih zgradb, vodovod, kanalizacijo in električno luč, tri velike bazene in mnogo kabin s kopalnimi kadmi, telefon, brzojav in poštno postajo. Zdravilni učinek žvepljenih izvirov je znan široko naokrog in zato prihaja tja posebno mnogo seljakov, ki dospejo s celimi družinami na vozovih in za ves

čas zdravljenja pripeljejo s seboj hrano in si jo sami pripravljajo. Mnogokrat vidiš seljake, ki prinesejo na pol hrome otroke v kopališče, ki jih zdravilna voda v nekaj tednih tako pozdravi, da shodijo in sami odidejo domov. Ustno sporočilo pravi, da je kopališče znano že iz časov carice Milice. Dvorna dama, ljubljenska carice, je močno bolehal na očeh in telesu. — Izložili so jo iz družbe in poslali v šumo, da bi tam žalostno poginila. Obupno je tavalala po gozdu in zašla v neko blato in izvire. V blatu se je kopala, pila je vodo in — ozdravela. Ko se je vrnila na dvor, je zavladalo veliko veselje. Kasneje so uredili kopališče, ki se je po vsej stalno večalo in je imelo pred vojno do 4000 obiskovalcev na leto.

Neverjetno bogata je vsa gozdna okolica užitnih gob, posebno žlahtnih jurčkov; a domačini gob ne cenijo in ne jedo. Slovenski koloniji pa so bile gobe velik in brezplačen dodatek k jedilniku; posamezniki so jih nasušili po več kil in prodali za lepe denarje v Beograd. Uro sprehoda po kopališkem gozdu, pa si imel velik nahrbtnik najlepših gobanov. Mnogo je tam tudi želv, ki smo jih zaradi njih okusnega mesa zelo cenili.

V nižinskih legah pod kopališčem, posebno v dolini ob srndolski reki, so zelo rodovitni predeli. Izborno uspevajo tu pšenica, ječmen, koruza, fižol in tobak. V višjih legah gojijo krompir, oves in rž. Mnogo je tam tudi jagod, malin in kupin. Sadjereja je na primitivni stopnji, drevje pa rodi bogato. Jabolk in hrušk, marelic, breskev, češenj in neverjetno velikih kutin dobiš za majhen denar, kolikor hočeš. Tudi vinska trta uspeva. Ob cestah je mnogo murv, katerih sladki rumeni ali črni sad te vabi, da si ga natrgaš.

Ko domačini spoznajo, kako ugodna je njihova klima in zemlja za sadjerejo, in ko šole in gospodarski tečaji pripomorejo k temu, da sadno drevje dobi potrebno nego, bodo ti kraji po svojem sadju sloveli daleč naokrog.

Živinoreja, posebno govedo in konji, je močno zanemarjena in zaostala. Dasi dajejo travniki v planinskih predelih izborna seno in pašo, je govedo majhno in slabo hranjeno, da vol in krava dostikrat nista mnogo večja, kot so pri nas teleta.

Zelo razvita je svinjereja; mnogo je ovc in koz ter perutnine, posebno rac, gosi in puranov.

Glavna hrana ljudstva je kruh, fižol, proja, mleko, kajmak, paprika, čebula in česenj, od mesa pa svinjetina, jagnetina in kuretina.

Narod nosi večinoma prikupno narodno nošo, doma izdelano perilo in opanke, v katerih se spretno vzpenja po hribovitem terenu.

V teh, od narave bogato obdarjenih krajih, se nam je kmalu rodila misel, da se kot sinovi planin povzpemo na najvišji vrh planine, pod katero nas je usoda zanesla.

Vreme je bilo krasno, lepi dnevi so se kar vrstili. Sredi avgusta je bilo, ko smo v soparnem jutru odšli iz naših bivališč proti planini. Nad kopališčem je ravnica z lepim razgledom na Pomoravje. Po močno napetem in razritem kolovozu smo prispeli do kraja, ki ga imenujejo Babin grob. Je to velik kup kamenja, nekakšna razvalina, kjer se je baje svojčas ponesrečila pastirica, ki je pasla ovce na planini.

Od tu dalje nas vso pot spremlja lep bukov gozd mogočnih stoletnih dreves, med katerimi pa žal neusmiljeno gospodari sekira. Gozdovi so državna last. Seljaki iz bližnje in daljne okolice sekajo les po mili volji in spravljajo kurivo v dolino. Oblast ima nastavljenih več šumarjev, kazni zaradi sečnje so na dnevnem redu, pa vse to menda nič ne hasne, sekira dalje poje svojo smrtno pesem in najlepši predeli Šumadije izgublajo svoje čudovite gozdove. Prepoved paše ovc in koz, vzgoja ljubezni do gozda in pogozdovanje bi utegnili ohraniti gozdno premoženje.

Na poti je več studencev z izborno studenčnico: Dobra voda, Lalkina voda; najboljša pa je Kraljeva voda, prav na sedlu, v bližini pastirske staje ob Petrovem putu. Živino pasejo tu od sv. Jurija do sv. Ilije, t. j. od 29. VIII. Varujejo jih veliki in močni psi volčje pasme.

Še kratek vzpon med vedno bolj redkimi in vedno manjšimi bukvami, pa smo bili na vrhu. Na najvišji točki (1566 m) je gola ravnica in na njej je zgrajeno v obliki male piramide kamnitno razgledišče. Planina sama ima več vrhov: Pogled, Zmajevac, Tri Sestrice, Džulica Velika in Mala. Razgled je prekrasen. Lepote žejne oči se ne morejo nagledati pisane panorame, ki te obdaja. Na eno stran vidiš rodovitno Toplico, znano od prvega srbskega upora proti avstrijsko-nemški zasedbi leta 1917. pod vojvodo Kosto Pečancem, ki so ga Švabi v morju krvi zadušili. Mnogo večjih mest je videti, med njimi znano Prokuplje, ki ga veže železnica z Nišem. Kot srebrna traka se vijeta po dolini južna in zapadna Morava, ki se pri Štalaču združita v mogočno reko, hitečo po rodovitni moravski dolini proti Donavi in Beogradu.

Mnogo znanih in neznanih vrhov se dviga iz obzorja: Kopaonik, Suha planina, Stara planina, Šar planina in drugi, ki jim ne vemo imena. Nešteto krajev in mest, med drugimi Aleksinac, Rtanj, Niš, se koplje v vročem soncu.

Utrujeni od dolge poti, sončne pripeke in novih vtisov poležemo po dišeči gorski travi, zastrmimo v nebo in se predamo razkošju planinskega počitka. Za trenutek pozabimo gorje beguncev, ki jih je nemila usoda odtrgala od rodne zemlje in jih neusmiljeno pognala v tuji svet.

Poslovimo se od kraja, ki nam je odprl razgled v prelep košček dežele in stopimo še do Kraljeve vode. Tam pa ob ledeno mrzli studenčnici zopet več ur počivamo in se krepčamo. V družbi šumarjev in domačinov, ki odnašajo iz pastirskih kolib stvari v dolino, nam naglo mine čas. V večernih urah se vrnemo v svoja skromna bivališča, prepolni vtisov s tega prelepega izleta.

V osrčju gozdov ležeči prelepi Ribarski banji in vsem onim bratom in sestram, ki so nam izgnancem s svojo srčno dobroto lajšali gorje, so te vrstice napisane za spomin. V mišlih pozdravljam ono skromno pravoslavno cerkvico ob stoletnem boru z grobovi znanih in neznanih junakov-borcev za svobodo, kjer smo tolikokrat sanjali o naši ljubljeni slovenski zemlji, po kateri smo hrepeneli in za katero smo voljno trpeli v prepričanju, da tudi to naše trpljenje mine in da pride srečna in lepša bodočnost!

Dr. Leon Baebler:

Ob grobu na Čavnu

Hodim po žalostnih hostah na Gori.
V soncu poldanskem je gozd ves ognjen.
Gledam: zeleni so zdaj le še bori.
V zlatem ornatu prihaja jesen.

Sredi goščave na tihi dobravi
kupček prsti je od kamnov obdan,
križec lesen in v okorni pisavi:
»Tukaj počiva tovariš neznan.«

Davno je cvetje na grobu usahnilo,
kmalu na križu napis bo izpran,
listje rujavo bo domek zakrilo,
kjer je tovariš neznan pokopan.

Morda v daljavi kje mati ga čaka,
moli in cele noči prebedi:
Nekdo prihaja ... Čuj, on to koraka! —
pa se za hribom korak izgubi.

Morda pa žena po njem povprašuje,
morda dveletni sirotek Boštjan
sklepa ročice zvečer in zloguje:
»Bogec, naj pride domov partizan.«

On pa leži tam nekje pod Golaki,
drugi na Čavnu in v Kozjih robeh,
sami pozabljeni, mrtvi junaki,
tisoči v neblagoslovljenih tleh.

Lahka vam bodi zemljica na Gori
sredi pozabljenih host in dobrav!
Nihče ne spomni se vas. Samo bori
v vetru vršijo vam zadnji pozdrav...

Boris Režek:

Ugasli smehljaj

V spomin padlim tovarišem

Pomladansko popoldne smo se vračali z Jermanovih vrat. Za nami je bila pot z Okrešlja, ki je že ležal v večernih sencah, svetla je bila le še Mrzla gora in po Planjavi se je pasla bagrena zarja. Nebo je bilo brez oblaka, stene v odsončjih so strmele podse v globeli, kjer je bila neizmerna tišina. Veter je utihnil in vode niso žuborele.

Dolgo že ni bilo besede med nami. Vračali smo se s sten, misli so bile zgoraj na grebenih; poslavljali smo se od gorá. Ves dan smo bili nemirni, ni nam šlo od rok, nekaj se je pripravljalo, nemir je prehajal z enega na drugega. Dan je bil tako tih in veder, nebo tako sinje in globoko, kakor ga še nihče ni pomnil.

Ta poslednji dan nam je bil podarjen. V Bistrici smo zvedeli: Vojna se je začela.

Že drugič je posegla vojna v naše življenje. Prvo smo preživljali v otroških dneh, a tista vojna je bila združena s predstavo o zeleno poplèskanih vozovih, ki so prevažali kruh in ki so jih stražili vojaki; — s skladiščem v cerkvi sv. Jožefa, kjer smo stali v vrstah od jutra do noči. Vsega drugega se takrat nismo zavedali. Ko se pozneje niso vrnili očetje in bratje, je bilo to že manj boleče, oddaljilo se je že od nas, življenje nas je povedlo mimo razvalin in tihih tragedij. Zdaj smo vedeli, da je izbruhnil požar, ki so ga netili že dvajset let.

Vseh deset, dvanajst, kolikor nas je bilo, ki smo se srečavali po gorah nad Bistrico in potem posedali med potom v pogovorih zdaj s tem, zdaj spet z drugim, je vedelo, kaj hočemo. Med drvarji in pastirji je šla beseda, tudi to tlačeno ljudstvo se je jelo vpraševati, ali je prav, da mora živeti to pasje življenje v samem trpljenju in garanju.

Razkropili smo se, nič več se ne bomo srečavali po gorah.

Znova sem te dni našel zbledelo fotografijo, na kateri je devet oseb. Šest jih ni več med nami. Padli so v osvobodilnem boju tovariši z gorá: Francè Ogrin, Francè Podboršek, ing. Beno Anderwald, Cene Paderšič, Lado Marovt in dr. Samo Lavše.

Vseh teh se bodo še dolgo spominjali ljudje iz Bistrice. Menim, da je postalo vse drugače, ko vem, da se nikoli več ne pozdravimo z roba v rob ali kakšen večer posedimo na Jermanovih vratih; da na Povšnarjevo planino v skritem svetu Kočne ne bo več Bena Anderwalda, ne v Okrešelj Franceta Ogrina in v Bistrico Franceta

Podborška in še mnogih drugih ne. V štirih letih je izumrl rod, ki je pred dvajsetimi leti začel svoje delo v teh gorah, od vseh je ostala le drobna peščica, toda tu so sledovi, ki jih dolge dobe ne bodo mogle zabrisati.

Francè Ogrin je vstopil med nas, ko smo postali pozorni na turo, ki jo je opravil v severni steni Ojstrice. Takrat so bili skoraj vsi plezalci zaverovani v Triglavsko steno, mi smo plezali v Grintovcih in smo se bavili le s svojimi načrti in najnovejšimi tehničnimi plezalskimi pridobitvami. Z nobeno nesrečo nismo opozorili nase. Francè Ogrin je šel v zahodni del Triglavske stene, v raz Jalovca, in tako so zvedeli zanj. Že prej je mnogo plezal s Sandijem Wissiakom, nekaj z Janezom in Mirom Gregorinom. V Grintovcih je, posebno nad Okrešljem, dokaj njegovih prvenstvenih smeri. Najljubši mu je bil, kakor nam vsem, vendarle Okrešelj; znova in znova se je vračal vanj, vsa dolga leta, poleti in v snegu. Tako smo se seznanili tudi z drugimi, iz znancev je nastajala družčina, ki je v vsem hodila svoja pota; v njej ter z njo so zoreli načrti Akademске skupine SPD, s katero se je dvignilo slovensko gorništvó na višino, — še nekaj neusojenih let in vsi načrti bi postali resnica. Združeni smo bili v mogočno skupnost, v kateri so se že kazali začetki smotrnega dela ne samo v gorah, v plezalstvu, temveč tudi na znanstvenem torišču. V teh skromnih vrsticah ni mogoče vsega povedati. Vsi, ki jih zdaj ni več med nami, so sodelovali. Ko bo napisana zgodovina gorniškega dela v Grintovcih, bo povedano o njih; to bodo strani, ki bodo pripovedovale o turah in tečajih in nemara kdo nekoč očrta njihovo dobo v tem malem svetu med Veliko Planino in Krvavcem.

Francè Ogrin je padel v boju na Primorskem. Nismo zvedeli za njegovo smrt, nadejali smo se, da se vrne, ko nas je pretresla novica, da je že leta 1942. padel v Gorjancih Cene Paderšič, še smo upali, da se vrne Lado Marovt, ko je padel dr. Samo Lovše, toda vrnil se tudi ni ing. Beno Anderwald; vsi so padli na Primorskem.

Franceta Podborška so ubili domači izdajalci na Duplici, ni se umaknil iz Domžal, kjer je delal na terenu, se žrtvoval in tvegá vse.

Ing. Beno Anderwald in Francè Podboršek sta bila plezalca. Oba sta začela v Grintovcih, toda prav tako sta se zapisala v Julijskih Alpah, prvi s svojimi turami v zimski Triglavski steni in z novo smerjo v Špiku, Podboršek pa je opravil prvenstveno smer v severnem rebbru Škrlatice in razen tega je bil v navezah, ki so na Planjavi v snegu in ledu preplezale zahodno steno Planjave čez Jugovo poklino in Brinškov Kamin ter po razu Kompotele, kjer je prenesel trideset metrov padca in po naključju ostal živ. Kljub padcu in poškodbam je potem stopil na vrh raza!

Vsi so bili vneti politični delavci. Ing. Beno Anderwald se ni bal podpisati brošure o hitlerjercih v Sloveniji in ni niti za trenutek opustil dela, ko mu je bila za petami policija in so svobodoljubne borce odgnali v Bilečo.

Zdaj jih ni več med nami, toda to, za kar so se borili, je zdaj resnica. Ostali nam bodo v svetlem spominu, ko bomo hodili po gorah. Morda bodo takrat prisotni, ko bomo na vrhovih pogledovali po

špikih in kopah, ko bo vsa svobodna domovina razprostrta pred nami — od koroških snežnikov do morja! Izpolnili so svojo dolžnost. Varovali bomo spomin nanje in v tihih trenutkih po urah boja se bomo združili z njimi v nekdanjih mislih, da se bodo večno živi vračali med nas.

Evgen Lovšin:

Matevžu Frelihu v spomin

Matevža Freliha, železniškega strojevodje in planinca, ni več med živimi. Njegovih potovanj je sedaj konec. K večnemu počitku so ga spremili vsi jeseniški prebivalci, mnogi planinski prijatelji in znanci. Pokopali so ga s še 37 drugimi žrtvami velike vojne v skupnem grobu na jeseniškem pokopališču. Ko so polagali krsto za krsto v dolgo jamo, so se pretrgali težki oblaki na nebu. Sonce je zažarelo v njih in košček modrega neba, obkrožen z večerno zarjo, je blažil tugo in žalost.

Takrat sta se nenadoma oglasili dve lokomotivi. Z dolgimi, zategnjenimi piski sta kakor dve splašeni živali oznanjali zbranemu ljudstvu, da pokopujejo sedaj njunega gospodarja... Daleč na grebenih je tulil veter svojo pesem in z mrzlim bičem gnal meglo in oblake po zapuščenih pobočjih in grebenih. Razhajali smo se s praznino v duši: Matevža ne srečaš več na gorskih poteh, ne na Triglavskem vrhu, ne v prepadnih stenah mogočnih Julijcev in ne v sneženih vesinah francoskih in švicarskih Alp.

Pred dvajsetimi leti je zabeležil v svoj skromni odkritosrčni dnevnik prvo planinsko turo: 1. decembra 1923. leta se je mlado fantè samo napotilo k Sv. Križu pa na Markljevo planino in na Svečo. Samo dvajsetkrat je zemlja od takrat opravila svojo pot okrog sonca — Matevž pa je nanizal nepregledno vrsto planinskih izletov, zadnji v dnevniku zapisan 1. aprila 1944. leta nosi št. 550: Schmittenhöhe, Kitzbühel, Gr. Venediger. Nato se je napotil v domače gore, da bi pomagal v borbi za svobodo. V Radovini blizu Gorij je iz zasede zaregljala strojnica in opravila svoj rabeljski posel. Matevž je pobožal z zadnjimi pogledi prelepo domačo zemljo, se poslovil v mislih od družine, od gorá in stroja in mirno izdihnil v naročju svojega planinskega in vojnega tovariša Moreta. Na hitro so ga zagreblili. Okrog so ostali samo rdeči sleč in modri svišč ter gorski zajčji, srne in lisice... Sedaj pa spi Matevž na jeseniškem pokopališču. Ko pojdemo mimo gore, se ga spomnimo z željo: Naj Ti bo lahka domača gruda!

Dvajset let, pet sto petdeset v dnevniku zapisanih izletov! Od manjših v Karavankah do najtežjih v severnih stenah Triglava, Jalovca in Škrlatic, od nedolžne smuške tekme za prvenstvo Skale leta 1924 okrog Ljubljane, na kateri je bil šesti, pa do najtežjih vzponov v dofinejskem snegu in ledu. Ko je po dveh letih odslužil vojake, ga je gnala neutešena želja spet v domače gore. Čopov Joža

in Potočnikov Miha sta ga leta 1928 prvič popeljala čez Triglavsko severno steno. Učenec je bil bistre glave, hitro se je povzpел do »mojstra« in njunega najzvestejšega spremljevalca po neuhojenih poteh ter do pomočnika pri skoraj vseh rešilnih odpravah. Svojo prvo prvenstveno turo je popisal tako-le:

»Aljažev dom, Triglavska severna stena, Kredarica. Joža Čebularjev, Radko Poženel in jaz smo se namenili plezati Slovensko smer v steni. Zvečer ob 9 smo se dobili na Jesenicah in šli še tisti večer v Vrata. Bilo je tudi nekaj drugih turistov za Slovensko smer. Nismo šli spat, malo smo posedeli in ob 3 zjutraj smo jo udarili pod steno. Zavili smo levo od Slovenske smeri, šli mimo borovcev precej visoko že do Tumove smeri. Od tu smo se vzpenjali po nekem kaminu, v

katerem se je svojčas ponesrečila neka Mariborčanka. Od tam drži ozka polica še bolj na levo v Prag. Na koncu police je ozek previs. Ker je polica prav tam odlomljena, je prav težaven prehod. V škrbini nad njo smo se oddahnili. Začela so se težka mesta. Gladka, kakih 20 metrov visoka, z zelo redkimi oprimki posejana stena nam je zaprla pot, ker nismo razen vrvi imeli nobene plezalske opreme pri sebi. Zares nam je trda predla. Na čudne »viže« smo si pomagali. Ko smo bili iz najhujšega, smo zlezli desno na neki turnc, ki mu je vrh podoben prestolu. Krstili smo kraj z besedo Vstoličenje. Od tu smo gledali v Slovensko smer, pa nismo opazili nikogar, čeprav so bili v steni Habé, Vreš, Česen in drugi. Izstopili smo ob pol 12 levo od izstopa Slovenske smeri in čakali, da pridejo še drugi iz

Matevž Frelih

stene. Čakanje tu in na Kredarici je bilo zastoj. Nismo bili še daleč v smeri proti Rži, ko zagledamo oskrbnika mahati z rokami. Tako smo jo vžgali nazaj. Povedal nam je, da je prispel eden od Habetove družbe iz stene in povedal, da se je Habé ubil, Vreš pa potolkel. Radku sem rekel, da grem nemudoma po Jožo Čopa in Miho Potočnika. Ura je bila 4 popoldne. Čebularjev in jaz sva vso pot tekla in prispela ob 6 že v Mojstrano. Na Jesenicah sem našel Jožo in Miho. S Paarovim avtom smo krenili nazaj in bili opolnoči že v Vratih. Tu smo se malo odpočili, ob 3. uri pa že odšli v steno. Počakali smo, da se je zdanilo, nakar smo plezali vsak zase in ob 6. uri bili že pri mrtvem Habetu. Najprej smo spravili Vreša iz stene. Ker je bil ranjen, nam je šel posel počasi in težavno od rok. Drugi dan smo spravili še Habéta iz stene. Spuščali smo ga v Vrata.«

Tako si piše svoj dnevnik pokojni Matevž. Navaja samo dejstva, odlične stvari. Sodeloval je pri reševanju Kajzelja, Brandta in Bračiča, Avakumoviča, Lukmana, potem dveh Nemcev v Triglavski steni, Lešnika iz Celja in drugih.

Dogodki v življenju so mu nekajkrat preprečili pisati dnevnik. Vojaščina, poroka in novo življenje, pozneje služba in vojna. Ko pa ni bilo več ovir, se je spet zatekel k njemu.

Po poroki se vozi nedeljo za nedeljo k ženi v Logatec.

»Na velikonočno soboto spet na Notranjsko. V Kranju srečam ljubljanski vlak. Vlaka stojita drug poleg drugega. Gorenjec je bil poln smučarjev. Nekateri gredo na Triglav, drugi drugam. Mene je prijel, ko sem slišal njihovo petje in igranje na orglice. Oni na Triglav, jaz pa v Logatec! Pustiti moram planine, ki me tako vlečejo in vabijo. A nisem smel pustiti njihovega glasu k sebi. Zamišljen nadaljujem pot. V Logatcu nisem imel miru. Slišal sem še vedno glas planin v sebi. V ponedeljek nisem več zdržal. Odpeljala sva se z Maro na Jesenice, se preoblekla in odšla še tisti dan na Golico. No, od tega časa sem zopet redno na planinah.«

V alpski vožnji Roščica—Sv. Križ je bil Matevž osmi. V triglavski in zeleniški tekmi ni imel sreče, pri poznejših tekmah za pokal »Skale« je dosegal častna mesta; nobene tekme ni izpustil, v Gorskem kotaru je bil šesti. Če ni tekmoval, je pa pripravljaval progo, sodil in organiziral.

Pri pregledu Matevževega dnevnika najdemo sledeče težke ture: Martuljek, amfiteater, Široka peč, Vrata, Martuljek po grebenu na Špik; Nemška smer Triglavske severne stene, pregled vstopa v Črni graben v družbi Jožeta Čopa (»Joža je tiščal glavo pod previs, nekaj je počilo in po žveplu zasmrdelo...«); Bavarska smer (»s polede- nelim izstopom«); Zlatorogove steze, prvenstvena tura v družbi prijateljev Potočnika, Čopa in dr. Tominška; vzhodna stena Jalovčevega vršaca; severna stena Travnika; Viški pri izviru Peričnika in greben nad Belim potokom ter po vzhodnem grebenu na Kukovo Špico; severna stena Frdamanih polic, severna stena Razorja, večje in manjše ture se vrstijo druga za drugo, zime so izpolnjene s tekmami in zimskimi turami — bogata žetev pokojnega Matevža Freliha. Pa vendar smo prešli šele prvo polovico dnevnika.

Druga polovica dnevnika se ne razlikuje mnogo od prve, samo da je še bogatejša izletov. Ni čudno, saj je Matevž tudi na višini svojih moči.

Ni smuške tekme na Gorenjskem, da ga ne bi bilo zraven. Ali tekmuje ali organizira. Slalom v Ratečah, na Črnem vrhu, na Jese- nica, na Roščici, na Voglu, slovansko prvenstvo, klubsko prvenstvo, alpska kombinacija (»do 8. ure zvečer sva s Koreninijem nosila kole na Lepi vrh, na kraj, kjer bo slalom-tekma, potem sva ponoči šla trasirat progo«). (»V tekmah na Voglu sem bil tretji.«)

Imel je velik krog prijateljev, vseh naštetih ni mogoče. Veliko je bil v družbi Čopa, Potočnika, Tominška, Moreta, Koreninja, Dovjaka, Dimnika, Brojana, gospe Klavorove, Jožeta Hafnerja, Lovšina, Jen- lenca, Medje, Pogačnika, Ariha in drugih. In vsi so ga imeli radi.

Neumorno je delal za jeseniško »Skalo«. Pomaga nositi »bivak« na Veliko Dnino po dva kosa dva dni, in prijazno zavetišče plezalcem v divnem podnožju Škrlatice in Ponce je gotovo. Na Roščici pokrije kočo z deskami in opaži stene. Z Bizjakom prineseta dimnik in posodo na vrh; izdelata omaro za perilo, pomaga nositi spominski križ na Škrlatico, na Roščici dela vodovod, a na Šplevto prinaša z drugimi Jeseničani kose bivaka št. 2. Marljiv kakor mravlja, vztrajen do skrajnosti, bo ostal velik upnik plezalcev. Ko boš, prijatelj, kdaj v tistih prelepih predelih Šplevte ali Velike Dnine bivakiral, se spomni Matevža Freliha, ki je iz čiste nesebične misli nosil težke krošnje čez strme bregove, da bi z novimi bivaki povzdignil domač alpinizem. Čeprav mu je doma posebno v prvem času službe trda predla, da je bilo nekajkrat komaj za krompir v oblicah in si je šele kot strojevodja nekoliko opomogel, je vsa dela kot »Skalaš« opravljal brez vsake odškodnine!

Udeleži se rešilne odprave v težki teren Travnika v Planici in pomaga ponesrečeni Pavli Jesihovi. V snežnem viharju je s Kredarice prvi pri ubogem Dolharju, ki je omagal pod Rjavino. (»Dolhar je bil popolnoma pri zavesti... Smučk ni imel na nogah. Snamem tudi jaz svoje in mu pomagam hoditi; prišla sva kakih 100 m više Dolhar pa je vedno slabši; še drugi pridejo na pomoč, masirajo ga, ali Dolhar med masiranjem umre...«). Matevž ne pomišlja, ko pride poziv za pomoč. Je v rešilni odpravi na Roščico, kjer se je smučarju odlomila snežna streha in je zdrčal 300 m na koroško stran. Ko se je pripetila tista strašna nesreča tržiškim smučarjem, koplje z Jožom Čopom v plaz, sondira ter išče zasute fante, rešuje Avstrijce, ki so se izgubili v Škrlatici. Matevž je bil eden prvih in poglobitnih reševalcev Čopove rešilne odprave.

Njegova planinska potovanja niso bila vedno s srečo in radostjo povezana. Pri karauli pod Kepo sreča brata iz južnih krajev: »Prijazno ga povprašam, koliko denarja smem vzeti s seboj na Koroško.« »Sedaj si dober«, mi odgovori. Obdelava me s puškinim koptom in vpije: »Dvigni roke!« Jaz dvignem roke, on mene v trebuh, jaz se onesvestim...« Tudi Jalovec mu je bil nekoč skoraj usoden. (»Strela me je pobila na tla, nekaj časa nisem nič videl, potem pa sem jo ubral, kar so me noge nosile, proti ozebniku«). In vrstijo se težji in lažji poletni vzponi, na vrvi s tovariši ali sam: Široka peč po Jugovi grapi na Dovški križ, Šita, Škrlatica, Škrbina med Razorjem in Prisojnikom, severozahodni steber Mojstrovke, Hornova v Jalovcu, Veliki Oltar, Stenar, Dolhova Špica, Sovatna, Razor. Pozimi pa s smučkami na Karavanke ali z derezami in cepinom na Jalovec, Dovški križ in Triglav.

1938. leta pripelje svojega sina Janeza, ki je komaj pogledal v prvo čitanko, po severni steni v Slovenski smeri prvič na Triglav. Matevž pozna zahodne Julijske Alpe in avstrijske gore. Nikakor ne more pozabiti doživljajev v švicarskih in francoskih Alpah. (»... proti Zinalrothhornu, Stane slabo vidi, pa je ostal zadaj; klicati nisem hotel zaradi vodnikov; sploh tam ne slišiš nikdar turista, da bi vriskal po planinah ali vpil. Vsi hodijo lepo tiho. Bila je že trda noč in sem s svetilko kazal smer... Ko nas je pozdravilo jutranje sonce smo

zagledali Matterhorn. Od veselja smo začeli vriskati. Vsi naenkrat smo začeli streljati s foto-aparati vanj. Pobožne želje so šle skozi mojo glavo ob pogledu na tega velikana. Lepo smo prečkali steno na levo, bilo je ledeno varovanje, šli smo od cepina do cepina. Led pa mi je izpodnesel cepin, komaj sem se obdržal v ravnotežju, za cepinom nisem utegnil pogledati, samo slišal sem, kako je odmevalo po ledu, ko je drčal po kaminu. Tako mi je bilo pri srcu kot vojaku, ki v boju izgubi puško...» (»Monte Rosa, Lyskamm, Breithorn, Matterhorn, Dent Blanche, Gabelhorn, Zinalrothhorn! Človek je srečen, ko leta in leta čitaš o teh velikanih, sanjaš in poslušаш srečnike, ki so se vrnili in — naenkrat stopiš sam med nje. Duša ti vriska od radosti. Ti pa samo gledaš neizmerno lepoto.«)

Po snegu in ledu sta prišla z Moretom na Matterhorn. V tistih brezdanjih in nevarnih strminah, ki človeka prevzamejo z vso svojo gospodujočo veličino, se Matevž spomni domačih gor (»Takrat sem se spomnil na Jalovec, na Triglav, na naše hribe in toplo mi je bilo pri srcu«).

In ko sta se vrnila, Čopove družbe pa še ni bilo s sosednega hriba, sta se pogreznila z Moretom v skrb. No, ko so se končno vsi sešli, »to smo se od veselja zmerjali...«

In sedaj, dragi tovariši, izpijmo čašo vina na čast in slavo našemu plezalcu, zimskemu alpinistu, smučarju, vodniku, reševalcu in organizatorju, strojevodji Matevžu Frelihu! Res da je Čopov Joža morda boljši plezalec, da je Arih bil boljši v zimski plezi, Praček boljši v smuku; če pa vzamemo najvažnejše alpske discipline s tehničnega in moralnega vidika skupaj, trdim mirne vesti: Našemu all round manu¹ Matevžu Frelihu gre prvo mesto!

Cene Malovrh:

Bogdan Jordan

21. julija 1942 je v gramozni jami pri Sv. Križu padel kot talec komaj 25 let star fant, ki je bil obenem s toliko drugimi napoti surovi, nāduti, v onemoglem besu razdivjani sili. Padel je v ranem jutru lepega poletnega dne in težko si je zamisliti, kako je umiral, ko se je poslednjič ozrl proti Kamniškim planinam, s katerimi je bil v zadnjih letih tako tesno povezan...

V letih pred vojno je planinstvo pri nas doživljalo dobo razmaha. Trud starih pionirjev ni bil zaman. Gore so privabliale vedno več dolincev in skorajda so bile že pretesne kočje in domovi, v katerih so vse leto številni popotniki iskali pribežališča.

Istočasno s tem sta se sam pojem in dejavno območje planinstva močno razširila. Individualno drzno dejanje je pričelo izgublјati veljavo. Nadomestilo ga je spontano in doživljeno iskanje in spozna-

¹ Mož, ki obvlada razne športne panoge (Joža Glonar, Poučni slovar).

vanje gora. Gore niso mit, ampak stvarnost in srčni odnos do gora je človeški pojav. Javljati so se začeli ne samo posamezniki, ampak cele skupine, ki so, sledeč temu odnosu, opravile mnogo lepega in pogumnega dela. Gorništvo je vzcvetelo. Vzporedno s tem se je začela diferenciacija v pojmovanju gorništva, medtem ko se je malo poprej že skoraj zaključila debata o pomenu, namenu in obsegu planinskega udejstvovanja, katero je sem in tja kaka smrtna nesreča v gorah še vzpodbudila. Gorniki vseh vrst, plezalci, samohodci in zimski alpinisti so se pojavljali kot gobe po dežju. Sleherni je bil v svojo plat usmerjen, vsakemu so gorske strmine in zakotja na poseben način nudila svoj mikavni opoj. Tako si sem in tja naletal tudi na pravega posebneža, samotarca, ki mu niso bila dosti mar nepisana pravila gorništva, ampak si je le-ta ustvarjal sproti sam, kot mu je srce to narekovalo. Eden takih je bil Bogdan.

Jordan Bogdan je bil med redkimi našimi mlajšimi planinci, ki se je v gore namerjal najraje sam in jih je mnogo prehodil in spoznal. Ni se zanimal samo za znane skupine in vrhove. Vzhodni odrastki Kamniških planin so ga enako živo zanimali, kot Karavanški grebeni ali osrednji Julijci. »Dva dni sem risal prve smučine v deviški sneg po širnih planjavah Smrekovca in Krnesa, tri naslednje dni pa sem se lovil sam s seboj po zasneženih gozdovih in planjavah Boskovca in Medvedjaka.« Tako se je označil sam že v letu 1936. In tak je ostal, dokler mu je bila pot v hribe odprta. Plezalni problem je jako cenil, a nič manj probleme življenja gorjanskih kmetov in planšarjev, katere je srečaval na svojih poteh. Podrobno se je seznanjal s športno-alpiniističnimi posebnostmi, a ne manj s posebnostmi strukture pokrajine. Seidlova proučavanja naših Alp so ga mikala z enako silo kot razgibani svet gorniškega poeta Maduschke.

Ne smemo prezreti, da je srčni odnos do pojavov tista vzmet, ki pretvori misel v dejanje. Ta odnos je bil pri Bogdanu dovolj močan, da ga je vzpodbudil in odpravil na pot v gore. Na tej poti se je zavedel še marsičesa, kar mu je bilo prvotno prikrito. Iz bogatih spoznanj in občutij, katere je prinesel z vsake poti, je izbiral. Končno se je odločil. Namenil se je bil osebno nagnjenje izkoristiti pri svojem življenjskem delu. Skrbno in z ljubeznijo se je pripravljaj na znanstveno raziskovanje našega alpskega sveta. Prirojeni čut dobrega

Bogdan Jordan

Ne smemo prezreti, da je srčni odnos do pojavov tista vzmet, ki pretvori misel v dejanje. Ta odnos je bil pri Bogdanu dovolj močan, da ga je vzpodbudil in odpravil na pot v gore. Na tej poti se je zavedel še marsičesa, kar mu je bilo prvotno prikrito. Iz bogatih spoznanj in občutij, katere je prinesel z vsake poti, je izbiral. Končno se je odločil. Namenil se je bil osebno nagnjenje izkoristiti pri svojem življenjskem delu. Skrbno in z ljubeznijo se je pripravljaj na znanstveno raziskovanje našega alpskega sveta. Prirojeni čut dobrega

opazovanja ga je k temu še posebej vzpodbujal. Posvetil se je študiju geografije, katerega je tudi dokončal. Potoval je vedno s fotokamero in zapisnikom. Vse vtise si je hotel ohraniti v čim pristnejši obliki. Leta 1939 se je udeležil smučarske odprave SPD v Korab in Šarplanino. Izčrpen geografski pregled tega ozemlja je objavil v Planinskem vestniku. Tik pred vojno je zaključil drugo obsežnejšo samostojno študijo o »planinah« v Karavankah, ki bo letos objavljena v Geografskem vestniku. Spoznavaj deželo, kjer prebiva tvoj rod, in še bolj goreče jo boš ljubil, to mu je bilo vodilo.

Poslednjič smo bili skupaj v gorah marca leta 1941 na zimskoalpinističnem tečaju akademske sekcije SPD. Bili smo na Vršiču. O zimskoalpinističnih problemih smo se tisti čas radi pomenkovali. V zapadnem ostenju Prisojnika so snežne vešine mirovale. Bil je čas, ki je za zimske vzpone pri nas najprimernejši. Vsak zase je skrivoma tešil v sebi željo, da bi se nekega jutra zagrizel v žlebove teh strmin. Poleg začetnikov nas je bilo nekaj, ki smo se že merili z zimo v stenah. Ne vem, če bi tistikrat ne bila dovršena nova lepa zimska plezarija, da smo imeli s seboj spalne vreče; kajti brez bivaka bi ne šlo. Končno je odločila druga zamisel. Prav Bogdan jo je sprožil. Mojstrovko bi zmagali v enem dnevu. Pri tem je ostalo in to je bilo tudi izvršeno. Še se spominjam, kako se je ves nasmejan kasno v noč vrnil kot zadnji. Štirje so bili v navezi in v žlebu so se pri sestopu zamudili. »Vrv je bila mokra in težka,« nam je pravil, »pa smo jo na dnu žleba zvili in spustili po strmini. Kdo jo bo ponoči iskal!« Mnogo dobre volje je bilo takrat v koči na Vršiču.

Tistikrat je na vrhu Mojstrovke dr. Avčin posnel na barvni film tudi Bogdana. V pozno-popoldanskem soncu se odraža podoba krepkega fanta, drzno zročega preko alpskih grebenov in špikov. Ko smo kasneje gledali to podobo, je bil Bogdan že mrtev. Spomnil sem se bil tistih dni. Tako je stal na vrhu, zmagovalec, medtem ko so se doli pri karavli na meji po snegu valjali uniformirani pajaci, zvedavo kukali po robah za našimi stopinjami in pričakovali dneva vdora. Tu na sliki je stal še vedno enako živ in smel naš Bogdan, zunaj pa so bile taiste pritlikave, črno oblečene zahrbtni pojave, ki so njega pogubile...

Dleskovec, Raduha in Travnik so izgubili svojega vnetega častilca. Skrite oglarske in pastirske bajte bodo pozimi ždele pod snegom. Samotni popotnik ne bo pod večer grebel iz zametov tesnega vhoda. Živad si bo v miru iskala zavetja. Le črv bo škrtnil v lesenem, od dima počrnelem podboju. Šele sonce prikliče spomladi življenje v tiho zakotje. Tako bo gori, dokler sveta samota zopet ne privabi človeka iskalca.

Tiho in z žilavo vztrajnostjo ter močno vero si je tovariš Bogdan i v življenju i v gorah utiral nenadlane poti. Že v rani mladosti je izgubil starše, a to mu ni hromilo poguma. Tudi v tem je zgled. Ponosen in samozavesten se je vzel nad raven povprečja. Tuji nasilniki mu niti za spoznanje niso mogli ukloniti tilnika. Ohranili ga bomo v najdražjem spominu.

Miholu — gorniku-partizanu!

Tisti dan sva kar dolgo posedela na robu v Lomičih nad Ratečami. Že v zgodnjem jutru, ko so z zlato zarjo obliti Planiški vrhovi rdeli nad samotno Planico sva se našla na dogovorjenem mestu. Res, presrečna sva bila oba ob svidenju po hudih preteklih dneh.

Potem sva pa sedela na osončnem robu tesno drug ob drugem. Mihol je položil puško preko kolen; širokoplečat, mogočen, nasmejanih lic je sedel ob meni. Izpod priveznjenega klobuka je žarelo dvoje iskrečih se oči.

Tiho sva govorila, saj je bila cesta blizu in bogve kje prežijo danes zasede in izdajalci. Pravil mi je o življenju med partizani, o bojih, dogodkih in načrtih, o tovariših, katere ima in s katerimi živi. Poslušal sem ga molče, dobro mi je del zvok njegovih besed, govoril je odločno in v vsem je bila ena sama volja moči in poleta.

O mnogočem sva govorila, le o gorah nama ni stekla beseda. Kof da se tega izogiba, se mi je zdelo. Pogledal sem ga skrivaj s strani; stisnil je bil ustne, a njegove oči so žarele še bolj. Pogled mu je bil odsoten, nekje daleč se je motal po rajdi gorá, ki so mogočne kipele pred nama. Mišice na rokah so mu podrhtevale v silni neizrabljeni moči.

»Poleti pojdeva pa v Travniške stene,« je dejal kar sredi drugega. »V Ašenbrennerjevo smer, kajne? Nekako že preprosim komandirja Pavleta za dva, tri dni, mislim. Ti pa tudi, če prideš k nam. V Planico se že prebijeva mimo zased, saj veš, kako rad bi že plezal tja. Pa še k Trentarskim partizanom pogledava!«

Prav iznenadilo me je, tako nenadoma je začel govoriti o gorah. V glasu se mu je poznalo, da se je kar težko zadrževal, nervozno se je poigral z zaklepom na puški. Pogledal sem ga, sedel je tu ves Miholski. Prav tak, kakršnega nosim v spominu z vseh robov in sten. Tovariš gornik plezalec, sedaj borec partizan.

Molče sva si stisnila roko, kot že tolikokrat pretekle dni v zgodnjih jutrih pod mračnimi ostenji naših robov, kot na osončenih vrhah v lepoti in zatišju, viharjih in težavah.

»Mihol, saj do takrat bo že mir, bo svoboda v naši deželi. Tudi jaz kmalu pridem za teboj v borbo in še mnogo dobrih fantov. Borili se bomo, svoboda je pred nami. Potem, Mihol, bodo pa svobodne naše gore, prosta bodo naša pota v višave preko sten in razov.«

»Pridi čimprej, tovariš z gora, pridi! Mi bijemo veliki boj za nas vse, in vsi se moramo boriti za to. Poglej, za vso to našo prelepo zemljo,« pokazal je s pogledom na rajde gorá onstran Doline. »Danes gospodarita tu tujec in domači hlapec. Niti goram, ki stoje od nekadaj, ne puste imen, prekrstili so tudi doline. Krivico so zanesli v ta vedno tako mirni svet pod gorami in naščuvali brata na brata.«

»Upreti se moramo, boriti se do kraja! Saj tudi stene ne padajo brez boja in žrtev, ne brez tveganj. Tudi tam je treba jeklenih pesti in prijemov, in ne samo to, tudi močne vere v zmago in uspeh. Vero

je treba imeti v lastno moč in zmožnost, pa so najtežja pota lahka. In mi! Mi hodimo danes trdo in hudo pot, toda močni in polni vere v pravičnost tvegamo in se bojujemo brez očitanj in pomišljanj. Naš vrh, naša lepota je danes — svoboda!«

Čisto od blizu sem mu pogledal v oči. Stisnil je zenice kot včasih, kadar je gledal v sončne višave! Poznal sem ga takega kot gornika, danes sem občutil njegovo bistvo — borca za svobodo rodu.

Dolgo sva brez besed slonela na osončenem robu. Z ramo sva se dotikala drug drugega, negibno in na pol priprtih oči sva strmele v prelepe podobe gorá. V mislih sva hodila vsa pota, doživetja so v spominu vstajala kot znani obrazi. Vsa tista pota od mladosti, najinega srečanja v ostenjih Mojstrovke, drznih začetniških poskusov v roboh do zrelega in borbenega udejstvovanja v vseh predelih naših skalnih velikanov. Kje daleč so že dnevi najinih potov v Mangartske robove, preko zasneženih in ledenih grebenov Ponce tja do Jalovca in še dalje preko vse Planiške rajde? Od vrha do vrha je blodil najin spomin, oči so kar same videle vse znane oblike, vsa začrtana in prehojena pota — saj je bila vsaka taka pot življenje in vrednost zase.

Daleč za Vitrancem so vstajale najlepše podobe — naši Škrlatiški robovi. Stena pri steni, divje raztreskani razí. Mihol je z daljnogledom dolgo gledal tja gor kot bi kaj iskal. Trde in odločne so mu postale poteze.

»Ko si priborimo svobodo, pritrdimo na križ na Škrlatici ploščo za spomin v boju padlim gornikom. Zraven tiste, ki smo jo postavili onim prvim, ki so padli v boju za svoje cilje in pota v gorah, postavimo večni spomenik še vsem, kateri so dali za zemljo, besedo in narod svoje mlado gorniško življenje.«

»Tokrat pa zamenjamo puške za cepine in naboje za kline — ej, veš, take divje in smele načrte imam še! Naša pota bodo velika — saj bomo postali v boju veliki tudi mi!«

Nekje za Petelinjekom je v tišino zimskega dne jeknilo par kratkih rafalov. V najine lepe sanje je udarilo, trdo in življenjsko, prav kot je udarjalo že vsa ta leta na vse nas, na našo izmučeno zemljo in naš rod.

»Grem,« je dejal kratko in odločno, »menda zopet hajkajo od Podkorenske ceste; jim je že zopet kdo nešel kaj na nos. Dobro se imej, gore in gornike pozdravi — na Travnik pa le nikar ne pozabi! Pa kmalu pridi v naše vrste.«

Stisnil mi je roko, zazdelo se mi je, kot da stojiva oba pred neskončno velikimi stvarmi. Tako mogočen in nedosegljiv se mi je zdel v tistem trenutku, ena sama volja in vera, v očeh pa ogenj neustrašenosti in odločnosti. Od vseh spominov nanj se mi je ta vtisnil najbolj.

Bil je res pravi borec Mihol.

Z dolgimi koraki se je napotil navkreber, nagnjen daleč naprej, širokoplečat, izpod klobuka so mu uhajali kodri na nasmejano lice.

Miha Arih

Na robu se je na pol obrnil, pokimal mi v pozdrav, s pogledom objel vso dolino pod sabo in mogočne gore tam preko, nato pa utonil v drevju za robom.

Poslednjič sem ga takrat videl. Oprezno sem se napotil v dolino, med težave, nadloge in strahote. V sebi pa sem nosil in nosim še njegov zadnji pogled — njegovo vero v pravico.

Mihol — Anžev Miha s Podkorena (Miha Arih) je v kratkih letih svojega alpinskega udejstvovanja pokazal vso veličino ter šel samostojna pota do velikih uspehov. Ljubil je gore že izza svoje rane mladosti, zgodaj že se je začel poskušati, sprva sam, pozneje v družbi z drugimi mladimi alpinisti. Njegova razvojna pot je bila strma, razvil se je do samostojnega in zrelega alpinista.

Bil je pravi plezalni talent. Drzen in borben do kraja, preračunljiv, pri tem pa skrajno priseben in hladnokrven. V mladosti je mnogo plezal sam, marsikatera njegova pot bo pozabljena za vedno. V gore je bil zaverovan in zagledan — brezmejno jih je ljubil. Po značaju je bil idealist in vsem znanim gornikom zgled tovarištva in požrtvovalnosti.

Za svojo starost in sredstva, ki so mu bila na razpolago, je mnogo preplezal. O gorah, stenah in doživetjih v njih je govoril vedno z nekim notranjim zanosom — lepo in ubrano, čeprav je bil zelo preprost. Mnogokrat smo sredi stene začeli obujati že davno preživele stvari, dokler ni kar nenadoma utihnil, se za trenutek zagledal v sivo skalo pred sabo, pobožal vitke vrvi, nato pa se mirno in spretno zvil v višino preko najtežjih mest.

Bil je skrajno borben, tvegati je vedno in, kadar je bilo potrebno, vso svojo spretnost in moč. Bil je borben in se je naši

borbi za svobodo in pravico priključil zelo kmalu. Mnogo je delal v ilegali, dokler ni v jeseni 1943 odšel med partizane. Ostal je v domačem okolišu, saj je tako dobro poznal svoje gore. Bil je pogumen, odličen in vreden borec partizan.

Padel je v svoji rodni vasi Podkorenu, na zverinski način ubit od nahujskane domače sosedove roke. Nemci so ga skrivaj odpeljali v Krnico in pokopali v stari pastirski bajti v Klinu pod Prisojnikom. Samo po sreči se je našel njegov grob, v jeseni 1945 je bil prekopan in zdaj počiva v družbi svojih tovarišev v Podkorenu.

Mnogo je plezal in hodil v gore, tako poleti kot pozimi. Od večjih njegovih tur bi bilo omeniti: severozahodno steno Rakove Špice (prvenstvena), centralni severni raz Rogljice, prečenje Škrlatica—Rakova Špica (prvenstvena), nove smeri v ostenjih Rigljica—Frdamane Police. Poleg teh pa je ponavljal skoraj vse težje in najtežje vzpone pri nas — vse smeri v Špiku, v Triglavski steni, razen Skalaške smeri, v Prisojniku, Mojstrovki, Jalovcu in drugod. Zelo pomembna je njegova ponovitev Dibonove smeri po centralnem razu Široke Peči v Martuljku, Petersove smeri v severnem razu Belopotoških Špic v zahodnih Julijcih, Preuss-Riss v Mali Zinni in Punta di Frida istotam. Plezal je težke smeri v Lienških Dolomitih, v Zillertalskih Alpah in Kleku.

Posebno je ljubil zimsko alpinistiko. Vse naše gore je oblezel in v največjem snegu, v najbolj ledenih stenah je našel svoje pravo torišče. Pomembni so njegovi vzponi: severna stena Škrlatice in preko Kriške stene v sestopu marca sam po grebenih Ponce tja do Kotove Špice in Jalovca ter celo planiško rajdo v trdi zimi. Rokavi in Špik — vsepovsod so se vlekle njegove sledi. Vsepovsod je uveljavljal svojo sijajno tehniko hoje po ledu in snegu, saj je bil poleg vsega še po svoji naravi in po borbenosti in vztrajnosti kot poklican za alpinista po ledu in snegu.

Padel je v boju za dobro nas vseh. Kot za mnoge druge tovariše gornike, katerih se je spominjal tako mnogokrat, velja tudi zanj kar je napisano na ploščo na križu njemu tako ljubega vrha Škrlatice:

— Kot žrtve ste padli v borbi za nas. —

Klini, katere je zabil s svojo močno roko, rjavijo v prevesah gorskih sten. Njegova svetla in velika pota pa ostajajo za vedno načrtana v obraz naših lepih slovenskih gorá.

Dušan Vodeb:

Miran Cizelj

Miran Cizelj se je rodil v Gradcu 8. maja 1915. Po prvi svetovni vojni so se njegovi starši preselili v Maribor, kjer je njegov oče služboval kot nadučitelj v kaznilniški šoli.

Po štirih razredih osnovne šole je postal gimnazijec in se že kot tak začel intenzivno baviti s športom. Srečal si ga pri smučanju, plavanju in plezanju po divjih skalah naših planin, katere je nad vse

ljubil. Po maturi se je vpisal na pravno fakulteto ljubljanskega vseučilišča. Vsake počitnice je izkoristil in šel v gore, kjer je v povezanosti z naravo v krogu tovarišev iskal zadovoljstva in sreče.

Ko je čital v časopisih, da nameravajo osnovati v Beogradu visoko šolo za telesno vzgojo, se je odločil za obiskovanje te šole. Ali šele po dveh letih se je ta šola začela. Medtem se je izpopolnjeval

Miran Cizelj

v raznih važnih vrstah športa in se poglobljaj v vprašanje telesne vzgoje. O njegovih uspehih na različnih tekmah je časopisje večkrat poročalo. Takrat je tudi odslužil svoj enoletni vojaški rok in v Mariboru napravil izpit za podporočnika z odličnim uspehom.

Po otvoritvi visoke šole za telesno vzgojo se je preselil v Beograd in se z navdušenjem in vso vnemo lotil študija in poleg tega seveda tudi pridno treniral. Z veliko ljubeznijo je gojil smuški šport,

posebno smuk in slalom. Tu je dosegel največje uspehe in je bil vedno med prvimi.

Kot smučar je veljal Miran za našega najvidnejšega tekmovalca v alpskih disciplinah. Udeležil se je z uspehom vseh večjih tekmovalcev. Bil je večkratni prvak Mariborskega zimskešportnega podsavca, trikratni zmagovalac v smuku s Pece; a najznačilnejši je bil njegov uspeh v tekmi za državno prvenstvo leta 1939, kjer je zmagal v smuku in bil drugi v slalomu. Ta uspeh je potrdil še v istem letu na državnem prvenstvu moštev na Mozirski planini, kjer je znova zmagal in je največ po njegovi zaslugi mariborsko moštvo porazilo jeseniško »Skalo«.

Še bolj značilno je njegovo planinsko udejstvovanje. Vse stene od Triglava do Rateških Ponc so sprejele njegov obisk. Poznale so ga kočice SPD, poznale so ga osamljene bajte, a najbolj ga je poznal Martuljek, od koder je v zadnjih šestih letih pred vojno odhajal na svoje vzpone. V vsaki smeri je bil zmagovalac. Plezal je izredno pogumno, a varno, preudarno in ni nikdar pretiraval. Tudi na najtežjih mestih ni zgubil hladnokrvnosti. Takrat so zapeli klini in kmalu nato je bilo slišati: »Smo že na dobrem.« Ena sama smer mu ni dala, da bi jo zmagal: severovzhodni raz v Špiku. Pa najbrž nihče od naših in tujih plezalcev tam ni više zabil klina od njega. Obljubil je, da bo prišel bolje opremljen in bolj pripravljen. Pa mu ni bilo več dano. In če bo kdaj kdo preplezal to smer, naj ji da ime po Miranu. Gotovo ni nihče tako povezan s to goro in ni toliko doživel v Špiku kot Miran.

Prišel je plezati v letu 1933. Prva tura so mu bili kamini v Mojstrovki. Že leto dni nato pa je prvič preplezal smer, ki je znana kot skrajno težavna: direktna na Špik. In to mu je bila šele peta plezalna pot! Težko bi zasledil pri katerem plezalcu sličen vzpon, pa najsi bi iskali med našimi alpinisti ali pogledali med najboljšie v tujini.

V naslednjih letih je opravil Bavarsko-Skalaško smer v Triglavu, prvenstveno v severozapadni steni Špika, nesrečno turo v Skalaški smeri Triglava, ko sta se smrtno ponesrečila soplezalca Domicelj in Lettner, in dalje prvenstveno na Rigljico v Martuljku. Kot prvi je ponovil vzpon čez Hudičev steber v Prisojniku, prvenstveno preprečkal ostenja Vel. Mojstrovke in Travnika.

Marsikaj bi se dalo še napisati o Miranu kot alpinistu, o Miranu kot tovarišu, kot smučarskem učitelju in tekmovalcu. Kje bi bila meja njegovega udejstvovanja? Težko je to povedati. Gotovo bi še dolgo vrsto let stal v prvih vrstah.

Dve leti je ostal osamljen in v težkih prilikah v Mariboru. Hrepenel je po svobodi, hrepenel po gorah in tovariših. Tako mi je napisal v zadnjem pismu leta 1943: »Plezalno vrv skrbno hranim za prihodnje čase, za svobodo, za Tebe in Uroša, ko bomo kot nekdanj neugnani, zmagoviti, srečni v naših gorah. Kladiivo imam, kline, karabinerje, za zimo dereze, cepin — in volje pa kar preveč. Ko bomo zopet zadihali v svobodi, ko bo uresničeno, o čemer smo toliko sanjali in upali doma in v gorah pod šotori, potem bo prva pot spet k Tebi in s Teboj v hribe!«

Bil je tudi ljubitelj brezmotornega letanja in je nosil znak položenega izpita C.

Ko je končal študije na visoki šoli za telesno vzgojo, mu je nemški napad na Jugoslavijo razbil vse nadaljnje načrte. Odločno je zgrabil za orožje in se postavil v vrsto branilcev domovine. Po zlomu mu je uspelo izogniti se nemškemu ujetništvu in se prebiti do doma. Pozneje se je javil v železniško službo in ostal toliko časa v Mariaboru, dokler ga niso Nemci kot nezanesljivega premestili v Mattersburg. Že tukaj je prišel v stik z OF in je bil med prvimi, ki so aktivno delali za pregaženo domovino.

Težka je bila njegova naloga, kajti sovražnik je imel povsod oči. Dobavljati orožje partizanom skozi nemške postojanke je bilo velikokrat teže kakor borba na terenu. Preveč tvegana so bila njegova dela, da jih ne bi bili zapazili Nemci. Ko ga je že zasledovala nemška policija, je še pravočasno odšel v hosto, kjer je izvršil najtežje naloge kot operativni oficir III. Kranjske čete.

V začetku januarja 1944 je zbolel za pljučnico; stanje se mu je tako poslabšalo, da so ga morali prinesiti s položaja pod Storžičem v dolino k samotni kmetiji v Spodnjem Vetrnem. Tu je ležal v mali izbi v prvem nadstropju in nestrpno čakal ozdravljenja in svobode. Po enem tednu je na vsak način hotel nazaj na položaj — toliko si je zaželel prostosti, kakor da je slutil, da ga bo tu, v teh ozkih prostorih, zaprtega med debelimi zidovi, dočakala črna usoda.

»Od mene ne bodo ničesar zvedeli; živ jim ne pridem v roke,« je rekel kmetici, ki ga je negovala. Tri dni pozneje — 18. januarja — so prišli gestapovci, ki jim je pokazala pot — roka prekletega izdajalca.

Dokumenti in sezname, liste z imeni partizanov in vse, iz česar bi se dalo kaj zvedeti, je sežgal. Skrb za tovariše je vodila Mirana do zadnjega.

Izvršil je, kar je moral izvršiti... ko so se gestapovci znašli pred pragom male sobe, si je s strelom sam pretrgal nit življenja.

Gestapovci so nato divje streljali skozi vrata, da bi dali duška svojemu besu — morda tudi iz strahu. A Miran je ležal mirno, nem za vedno —.

OBLETNICE
SPOMINI

Jos. Wester:

Ob petdesetletnici Planinskega Vestnika

Slovensko planinsko društvo, ustanovljeno l. 1893., si je nadelo *vzvišeno nalogo*, da s smotrnim delom zaneti v širših krogih zdrav smisel za planinsko turistiko in razširi svoje delo tudi v predelih, ki si jih je doslej lastilo tujerodno planinsko društvo. Že l. 1895. znači v kroniki slovenskega planinstva pomembne pojave prav v območju našega visokega gorstva. Triglav, od davnaj simbol naše narodne bitnosti, je bil vsaj na videz še nemška domena in njega pogorje glavno torišče tuje planinske dejavnosti. A tisto leto so ga naši podjetni planinski pionirji tako rekoč osvojili kot prominenten slovenski vrh. Jakob Aljaž, ta bistroglavi triglavski župnik, je dal prav na temenu našega gorskega poglavarja postaviti stolp v značilo, da smo tu mi gospodarji. Dne 7. avgusta je bilo delo končano in stolp je doslej skozi pol stoletja srečno kljuboval vsem viharjem. Isto leto so po Aljaževi zamisli prav pod vrhom Triglava izsekali v živo skalo Staničevo zavetišče in ob plezalni poti vzdali marmorno ploščo v spomin pesniku Valentinu Vodniku, ki se je bil sto let prej, l. 1795., povzpel v takrat še deviško višavje triglavsko. Dne 19. avgusta 1895 pa je SPD otvorilo svojo prvo triglavsko stavbo, Vodnikovo kočo na Velem polju. Tako se je pričela živa tekma z oblastnim protivnikom, tekma, ki se je v naslednjih letih včasih poostrila v resno borbo z vsiljencem, ki si je lastil nekake predpravice v naših planinah s prikrito namero, da bi s tem pospeševal prodiranje germanstva dalje proti jugu tja do Jadrana.

Za širitev in okrepitev zavedne in zdrave planinske misli pa je bilo potrebno tudi redno izhajajoče društveno glasilo. Ustanovili so Planinski Vestnik, čigar 1. številka je izšla na svetlo dne 8. februarja 1895. List se je dobro uveljavil, izhajal je nadalje kot mesečnik in je doživel v pričujočem Zborniku svoj zlati jubilej, petdeseto leto svojega obstoja. Doba mu ni vseskozi gladko potekala. Že za prve svetovne vojne je moral spričo težkih razmer z 20. letnikom prenehati, tako da imamo od 1915 do 1920 šestletno vrzel, ki jo je Prehodna številka za 1915—1920 le skromno zamašila. A tudi druga svetovna vojna listu ni prizanesla in samo uvidevnosti društvenega odbora in razbornosti urednikov gre zahvala, da je mogel kljub cenzuri dveh okupatorjev nadalje izhajati, seveda v skrčenem obsegu in z omejitvami glede smeri in vsebine. Saj mu je cenzura prvega okupatorja celo zabranila, da bi prinašal vesti o onih alpskih predelih, ki jih je takrat zavzemal drugi okupator zaveznik. Toda

vzlic vsem neprilikam smo vzdržali, dasi list ni imel ne naročnikov ne sotrudnikov iz večjega dela našega ozemlja: z Gorenjskega, Štajerskega, iz Zasavja in Primorja.

Zanimivo je listati v dolgi redi 44 letnikov PV. Katerega koli vzameš v roko, v vsakem najdeš nekaj, kar ti zbudi pozornost ali ti pokliče v spomin ta ali oni kraj ali dogodek, tega ali onega znanca. Zaveš se, da razvoj našega planinstva ni potekal vedno v enakomerni evoluciji, ampak da je prestajal tudi krize, zdaj s podvigom, zdaj z upadanjem.

*

Pet razdobij se da ugotoviti v petdesetletni dobi našega Vestnika. Prva obsega trinajst let uredništva Antona Mikuša (1895 do 1908), moža, ki je s svojim bistrim jezikoslovnim znanjem oral ledino planinskega izrazja. Kot urednik je stal nekako v ozadju, skrbeč le za to, da je dobival za list zadosti gradiva raznolične vsebine. Saj je bil v tej početni dobi dobrodošel vsak spis, primeren za »blagemu planinoslovstvu posvečen mesečnik, kateri bode objavljaval zanimljiva predavanja in različne planinoslovne spise in slike... V nas Slovencih se je do nedavnega časa premalo gojila turistika in krasote naših dežel so bile tujcem bolj znane nego domačinom. Tujci so se navduševali za prirodne krasote naših pokrajin, a domačini niso poznali biserov, kateri dičijo slovensko zemljo« (1895, str. 2). In res vsebuje že I. letnik članke o Savinjskih planinah (Fr. Kocbek, dr. Jos. Sernec), o Piparskem izletu na Triglav (J. Hauptman), o Dobraču, Vrbskem jezeru, Visokih Turah (S. Rutar), dalje o Val. Vodniku kot turistu (Fr. Orožen) in razpravo o turistovi opremi (L. Wölfling). Z zanosno odo »Vodniku, prvemu slovenskemu hribolazcu, v spomin« se je oglasil J. C. O. (Oblak), takrat še gimnazijec. Ostala vsebina je razdeljena v oddelke, ki je njih spored ostal bistveno nespremenjen skozi vse letnike. Ob sklepu I. letnika se uredništvo z zadovoljstvom raduje priznanja, ki ga je PV dosegel vsepovsod: »Slovenci ga radi čitajo, spisi njegovi prijajo njih čuvstvu... Krepko poudarja naše pravice do zemlje domače in zvesto čuva, da nam jih nič ne otmo«. Na koncu pa obeta, »da bode list res dostojen zastopnik slovenske turistike, da bode prijeten vsakomu, bodisi pripadnik te ali one stranke« in »da bi vsaj ideja, katero mi gojimo, združila vse, ki resnično ljubijo prelepo domovino slovensko«.

V letniku 1896 se pojavijo novi sotrudniki, med njimi Fr. S. Finžgar, takrat še mlad kaplan, kar s tremi vzhičenimi odami, župnik Jakob Aljaž z daljšim potopisom in L. Wölfling s prvim člankom alpinističnega značaja »O plezanju po visokih gorah«, ki je opremljen z izposojenimi klišeji, predočujočimi drzne plezalne podvige. To je moralo za tedanje zložne »hribolazce« biti prava senzacija! Ciril (Oblak) pa se oglasi prvokrat kot planinski pisec v prozi s črtico »Na Krim!« Prvikrat nastopi tudi I. M. (Mlakar), takrat še teolog, s člankom »Na Stol!« in je ostal poslej najzvestejši in najplodovitejši sotrudnik vseskozi do danes. Fr. Levec je napisal prvi planinsko-jezikoslovni članek. Odbor v pozivu »Našim članom in prijateljem«

(str. 14) priporoča, da je »treba veliko pozornost obračati na vse okolnosti, ki ovirajo domačo turistiko in delovanje SPD in neprestano paziti na vsako nam škodljivo snovanje naših domačih nasprotnikov, ki liki krti rijejo po naši zemlji, zdaj pa zdaj javljajoč svojo črno naravo... Na ta način priborimo sijajno zmago ideji: da smo svobodni gospodarji na zemlji slovenski, da se smemo prosto gibati in delati po naših dolih in gorah«.

V III. letniku nas vodi I. M. (Mlakar) »Dvakrat čez Ture«, Sj. Stiasny pa nas popelje »Iz Sevastopola skozi Jalto v Simferopol«. To je prvi Vestnikov članek, ki slovenskega človeka seznanja z rusko zemljo. Znanstveno plat turistike poudarja Alf. Paulin v članku »Turistika in znanost«. — Kako srepe so narodni protivniki gledali na smotrno delovanje SPD, razkriva odstavek v urednikovem poročilu ob koncu l. 1897: »Naši nemili nasprotniki so večkrat siloma iztikali napade po našem listu. Njim bodi povedano, da mi ne napadamo, nego le branimo svoje. Nikdar si nismo in si tudi ne bomo lastili tuje lastnine, ker preveč čislamo načelo: vsakemu svoje...« — Vodilni članek letnika 1898 je »Potovanje okoli sveta« po dnevniku slovenskega pomorskega častnika (Dejaka). Izmed domačih gora je bil to leto v ospredju Triglav. V enem članku opisuje svoj Triglavski izlet Fr. S. Finžgar, v treh pa obuja Fr. Kadilnik svoje triglavske spomine. Mlakar je pričel s »Črticami s potovanja hudomušnega Janka«, Iv. Macher pa nas seznanja z »Boko Kotorsko«. V naslednjem letniku nas vodi Fr. Kadilnik na Učko, Struški na Snežnik, Fr. Orožen pa na Krn. — L. 1900 nastopi Iv. Mlakar prvič s polnim imenom in iztresa »Iz svojega nahrbtnika« kopo zabavnih dožitkov na tujem alpskem svetu. Vodilni članek pa je Iv. Plantana »Potovanje na Severni rtič«. Objava takega neplaninskega spisa pač priča, da je bil urednik menda v zadregi za primerno planinsko gradivo. Zato se je konec leta (str. 197) oglasil s prošnjo, da bi mu pisatelji pošiljali »vesti in poročila o turistiki širom slovenskih dežel... Prav veliko bi koristili tudi spisi o ljudstvu, ki živi po naših planinskih krajih... Bitje in žitje naših gorjancev je še samoderodno, izvirno, vse polno poezije in svojega naziranja«. Vendar ta poziv ni našel zaželenega odziva. V letniku 1901 ne najdemo nobene narodopisne sestavke, pač pa lahko potujemo z dr. Vl. Foersterjem »Po švicarskih mestih«, z A. Šabcem »Črez Stilfski prelaz« in spremljamo Lj. Stiasnega zopet v matuško Rusijo, to pot v njen gorski svet »Črez Kavkaško pogorje«.

Prvih sedem letnikov je bila natisnila Kleinova tiskarna, nato pa je do l. 1914 tiskala Vestnik Blasnikova, in sicer v nekaj večji obliki in v okusnejši tipografski opremi. Glavni sotrudnik mu je bil tudi poslej J. Mlakar s svojevrstnimi opisi visokih tur v inozemskih in domačih Alpah (Mangrt, Jalovec, Razor). Pohode na Grintavce sta na zabaven način opisala brata dr. Tomiška, Fran in Jože (1902 in 1903), prvo daljšo kolesarsko turo »Po Hrvaški Švici« pa Juraj Lubič (Jul. Bučar). — Z nasmeškom bere sodobni planinec vabila in obširna poročila o ljubljanskih planinskih plesih, v katerih se zrcali tedanja razigrana družabnost. V posebnem članku je na dolgo in široko prikazan I. planinski ples (1. febr. 1903) in v

zahvali so porabili kar dve strani, da so navedli imena vseh zaslužnih sotrudnikov in sotrudnic. Tistih dob so Ljubljanci še mogli in tudi znali »fejčiti«.

Ob svoji desetletnici je društvo izdalo skrbno sestavljeno poročilo »Po desetih letih«, opremljeno s slikami vseh častnih članov: štirih Slovencev, petih Čehov in enega Nemca, dr. Frischaufa. Deseti letnik (1904), v katerem prevladuje med člankarji nov planinec, Trentar Jos. Abram, z živahnimi opisi triglavskih pohodov s trentske strani, prinaša prvič v prilogi zemljevid: načrt Kaninske skupine od dr. Vl. Ružičke. Zopet na ruski Krim in njega najvišjo goro nas vodi večni popotnik Petruška (Rad. Peterlin), ki se je naslednje leto (1905) dvignil še više, na sam Kavkaz in celo na Ararat ter zapel visoko pesem Kavkazu (str. 92). V letniku 1905 se pojavi nov sotrudnik, dr. H. Tuma, s člankom »Veliki vrh (Rombon)«, ki je ostal poslej Vestniku zvest pisec ter si pridobil zlasti za prepoznavanje zapadnih Julijskih Alp in za njih imenoslovje neminljivih zaslug. Naslednje leto nastopi Ferdo Seidl z dvema člankoma geološke vsebine, doktor A. Švigelj pa kot opisovalec plezalnih tur na Škratlatico in Mrzlo goro. S tem je pričel PV objavljati tudi spise alpinistične panoge. Zanimiva je urednikova opomba konec letnika 1907 (str. 199), da naj bi člani poročali še o drugih težjih turah, »da nam bo moči tako dobiti pregled o razvoju višje slovenske turistike, ki si — in to moramo z veseljem konstatirati — pridobiva čimdalje več navdušenih pristašev«.

Leto 1908 je prineslo krizo v uredništvu. Prvih devet številčk nosi še signaturo urednika A. Mikuša, oktobrsko pa je oskrbel že novi urednik, dr. Jos. Tomišek. V jedrnatih notici (str. 192) napoveduje, da bo stopil PV z bodočim letom preroben pred planinsko svoje občinstvo: list da bo prinašal poslej redno ilustracije v tekstu in kot priloge, bo dobil večjo obliko in boljši papir, tako da se bo mogel meriti z drugimi planinskimi glasili. In zares. S petnajstim letnikom (1909) se pričinja drugo razdobje PV. Poleg slik v tekstu — zadnji Mikuševi letniki jih niso več prinašali — vsebuje kar osemnajst slik na umetniškem papirju kot priloge, a tudi mnogolična vsebina priča, kako si je bodri in pobudni urednik namenil dvigniti raven svojega lista. Že v 4. številki z zadovoljstvom poroča o »odlikovanju« PV: deželjski svet za Kranjsko je vsem šolam in učiteljskim knjižnicam priporočil naročbo PV s pripombo, »da je časopis pripravno čtivo i za učence višjih stopenj i učiteljstvu dobra opora pri pouku v domovinoznanstvu«. Na posebnem listu »Ob koncu leta« ugotavlja izreden uspeh, da se je naklada PV dvignila za 600 izvodov, in emfatično vzklika: »Naša pot pelje kvišku! — Ukrenili smo vse, da postane PV prava duševna vez ne le med planinci, ampak med našimi rojaki sploh, a vezal nas bo z brati tudi izven naših planin in jih vabil.«

V začrtanem pravcu so izhajali nadaljnji letniki do l. 1914, ko je izbruh prve svetovne vojne ustavil ne le vse društveno delovanje, ampak je onemogočil tudi izhajanje PV. V tem petletju izkazuje list dolgo vrsto zanimivih opisov in potopisov izpod peresa J. Mlakarja o Jungfrau, Vel. Venedigerju, Zillertalskih Alpah in Montblancu, dalje dr. Tumove opise Kaninske in Mangartske skupine in J. Koprivnika temeljito monografijo o Pohorju. V ospredje je stopila tudi Tri-

glavska stena, ki je s Tumovim prvenstvenim vzponom l. 1910. postala prava domena slovenskih alpinistov. Kakor je dr. Tuma opremil plezopis z obrisi svoje smeri, tako tudi je P. Kunaver osvetlil svoj stenski vzpon s sličicami plezalne tehnike (1912). Svoj vsestransko zanimivi članek o Reziji (1912) je dr. Tuma ponazoril naknadno (v posebni prilogi letnika 1913) z natančnim tribarvnim zemljevidom te zlasti v sedanji dobi za nas aktualne najzapadnejše krajine slovenskega ozemlja. Z upravičenim zadovoljstvom je urednik že konec letnika 1911 (str. 251) ugotovil, da se okrog PV »bolj in bolj osredotočuje resno strokovno prepoznavanje naših gora in našega ozemlja sploh. Zato zadobiva list trajno, znanstveno vrednost in se dviguje nad vsebino priprostega 'vestnika'... Zlasti sme naša turistika biti ponosna, da smo prišli preko samozadovoljnih divjih tur in da se težavne veleture smatrajo obenem za študije in raziskovalno pionirstvo.«

Tedanja svetovna vojna je povzročila, da je naše glasilo umolknilo za pet let. Sicer je bila leta 1919. izšla »Prehodna številka«, ki je prinesla samo konec obsežnega Koprivnikovega »Pohorja« in kratko društveno poročilo o delu in nedelu vojnih let. Šele z letom 1921. je PV zopet oživel, izprva še v skromnem obsegu (pod 200 str.) in brez slikovnih prilog. Tisk lista je prevzela tiskarna M. Hrovatin. Tako se je pričelo tretje razdobje našega glasila.

Takoj v 1. številki odbor bridko ugotavlja, da smo izgubili slovensko Primorje, Kras in Koroško, da smo potisnjeni v veliko ožje meje, a da kljub vsem udarcem in prevaram ne smemo obupati, zakaj postali smo na našem ozemlju v mladi Jugoslaviji res svoji gospodarji. Zato da bo »PV posvečal vsej slovenski zemlji svojo pozornost in branil pred svetom značaj in slovenska imena naših krajev in gora«. V »Vabilu« pa odbor izjavlja, da je ukrenil vse, da postane Vestnik »prava duševna vez ne samo med slovenskimi planinci, marveč med vsemi jugoslovanskimi prijatelji gora«. — Že letnik 1923 zopet prične prinašati v vsaki številki slike v prilogi, kar se je nadaljevalo redno vseskozi do leta 1941., v letnikih 1927—1931 celo v bakrotisku.

V vsakem novem letniku tretjega desetletja se čuti vedno jačji utrip planinskega udejstvovanja, o čemer pričajo spisi raznolike snovi in smeri. Z letom 1923. je urednik uvedel v list dva nova predelka: Čez hrib in dol in Kotiček, v katerih so dobili zlasti članki beletrističnega značaja svoj prostor. Med opisovalci teže dostopnih in manj znanih predelov Julijskega območja prvači dr. Tuma. Ta neumorni raziskovalec si je stekel posebne zasluge z dolgo redjo sistematičnih člankov pod naslovom »Imenoslovje Julijskih Alp« (1928) in (1929). Tehni Predgovor k temu spisu (1928, str. 217) naj bi sprejeli v vrednost vsi oni, ki bodo določali meje bodoči Sloveniji. — Plezalna alpinistika je dobila pobudnega glasnika in ideologa v osebi Klementa Juga, čigar prvi članek »Trije krti v snegu« (1922) je zbudil veliko pozornost, še bolj pa njegove plezalne ture na Jalovec (1923) in Vzhodne Julijske Alpe (1924). Žal, da se je mladi alpinisti zanese njak še isto leto smrtno ponesrečil prav na Triglavski steni, tvegajoč na njej novo smer.

Sploh je severna Triglavska stena postala pravcato torišče domačih plezalcev, da so po njej preskušali nove smeri vzpona. Tako

je Jan. Kveder svoj tvegani podvig opisal v letniku 1923 ter ga na posebni risbi predočil v prilogi. O treh prvenstvenih vzponih poročajo njih zmagalci M. Potočnik, P. Jesihova in M. Gostiša (1930). A tudi Triglavova inačica, Mangrška stena, je dobila svojo zmagalko in opisovalko v M. Debelakovi (1930), da ne prezremo prvenstvenih vzponov Jan. Gregorina in M. Igljica po pečinah Savinjskih Alp. Sploh se je v tej dobi plezalna alpinistika nesluteno razbohotila in ji je urednik dal v Vabilu za leto 1930. s previdno besedo svoje priznanje: »Vestnik sledi vidno, dasi oprezno, prirodni evoluciji planinstva ter našega društva previdni prilagoditvi novim strujam... Koliko struj — a za vsako je prostora in prostorčka v našem Vestniku, ki skuša doumeti vsak pokret na torišču planinstva in mu priznava kot pojavu človeške individualnosti upravičenost do obstoja, da le ne zabrede v skrajnosti in v domnevano izključnost svojih pravic.« —

Med bolj umirjene planinske pisce te dobe sodijo J. Aljaž s svojimi romantično-realnimi »Planinskimi spomini« (1922 in 1923), J. Mlakar z Monte Rosso in Matterhornom (1929), Hochkönigom in Dachsteinom (1930) in dr. J. C. Oblak, ki se je po večletnem premolku zopet oglasil v PV 1923 ter je v naslednjih letnikih redno objavljajl svojevrstne potopisne članke in ideološke eseje, med prvimi »Etno« (1926), »Skice iz Nemčije« (1927), »Velebit« (1929 in 1930) in »Visoke Tatre« (1930). J. Wester je s svojo hojo »S Triglava peš v Ljubljano« pričel vrsto potopisov o našem planinskem svetu, ki ga je malone vsega prehodil in svoje pohode v naslednjih letnikih (skozi do 1941) opisal; zgodovinske članke pa je pričel z Rosthornovim in Kefersteinovim vzponom na Triglav v spisu »Pred sto leti...« (1928). — V daljno tujino, prvič na ameriška tla, na kanadski Mt. Everest — Mount Logan, nas je (1925) povedla F. S. Copelandova in z isto pisateljico smo napravili »Izlet na Škotsko« (1931).

V začetku četrtega desetletja se je pojavila v društvu akutna kriza. Mlajša planinska generacija je zahtevala in dosegla temeljito spremembo v društveni upravi. Vodilna mesta starega odbora, ki je deloval še v slogu patriarhalne tradicije, so zavzeli novi predstavniki progresivne smeri. Za predsednika je bil izvoljen iniciativni voditelj novega pokreta dr. Jos. Pretnar, ki je s pomlajenim odborom vred započel novo dobo društvenega delovanja. Poudariti pa se mora, da kriza ni bila pojav osebnega nasprotovanja, marveč je bila v bistvu zgolj načelna borba za uveljavljenje nove smeri. Zato tudi je bil velezaslužni stari predsednik dr. Fran Tomišek enodušno izvoljen za prvega častnega predsednika. V osveženem okolju je doživel tudi naš Vestnik svoj najvišji razmah, o čemer priča zlasti letnik 1933 v jubilejnem letu društvene štiridesetletnice. Ta letopis je pravi spominski almanah slavnostnih in prigodnih člankov z galerijo vseh planinskih piscev v besedi in sliki. Osrednji spis tega slavnostnega zbornika je globoko zajeti spominski govor urednika dr. Jos. Tomiška. Ne zgolj parolo, temveč smotrni program, veljaven za sedanost in bodočnost našega planinstva, vsebujejo tehtne besede: »Ne ugiblajte, planinci in planinke, kako se vaše delo opredeljuje in imenuje: sport ali nesport, alpinizem ali planinstvo ali kakorkoli. Poglavitno je, da svoj posel, ki ste si ga v planinstvu odbrali in za katerega ste sposobni

in voljni, vestno opravljate ter ga v prid brata, naroda, domovine vršite, skrbeč za umni napredek, povsod veseli, če najdete delavce, in spoštuječ njih posebnosti in nazore. Planinstvo je tako obširno in dela v njem toliko, da lahko dobijo pri njem vsi svoje mesto delavnosti« (str. 278).

Vsebina teh desetih letnikov četrtega razdobja je tako pestra, da daleč presega vse prejšnje. Ne samo, da prikazujejo razne strani domačega planinskega sveta, temveč odkrivajo tudi poglede na gorstvo inozemstva. Protagonist planinoslovcev dr. Tuma je objavil podroben opis Beneške Slovenije z vzornim zemljevidom te nam dotlej premalo znane pokrajine (1933 in 1934). Dr. Sv. Ilešič nas seznanja z drugo slovensko krajino, ležečo »in partibus infidelium«, z Ziljsko dolino (1939). Posebni številki, mariborska (1939) in celjska (1940), sta nekaki monografiji zadevnih štajerskih okolišev. Po jugoslovanskem gorstvu nas vodijo: Lipovšek na Durmitor (1934), A. Tumova na Perister (1935) in Vašič na Šarplanino (1935), Wester na bajni Klek (1934), na Plješevico (1935) in »gordo« Biokovo (1937), dr. J. Pretnar pa poroča o slovenski smučarski odpravi v južno Srbijo (1939). — V tem razdobju so se naši alpinisti uveljavili tudi v inozemstvu, ko je SPD odposlalo izbrano ekipo v Dauphinéjo (1937) in so nje člani nato podrobno opisali svoje vzpone na razne francoske tri- in štiritisočake. Zopet drugi alpinci poročajo o svojih uspehih turah: na Monte Rosa dr. Vošnjak (1936), na Montblanc J. Kveder (1937), na Matterhorn dr. Avčin (1937), v kraljestvo Pirenejev Kopinšek (1938), na Grandes Jorasses Lavrenčič (1940), na Tirolske Dolomite Baebler (1934), na Visoke Tatre dr. Kandare (1937), v bolgarske gore dr. A. Brilej (1934), na grški Olimp M. Lipovšek (1935) in dr. Avčin (1936). Znanstveno študijo o geologiji zapadne Slovenije s priloženim zemljevidom v večbarvnem tisku pa podaja p. Žurga (1939). Upravičeno ugotavlja urednik v »Vabilu« za leto 1939., da se preko planinstva in Planinskega vestnika svet sedaj upoznava tudi z našim narodom samim: »Izredna razvitost našega planinstva pridobiva v svetu spoštovanje našemu narodu sploh. Našemu Vestniku izrekajo inozemski časopisi vse priznanje i glede vsebine i slik, ki presenečajo po dovršenosti posnetka in tiska«. Saj smo bili v zameni z nad sto inozemskimi časopisi iz vse Evrope, a tudi iz Amerike, južne Afrike in celo iz daljne Nove Zelandije. In v »Vabilu« za leto 1941. urednik ob pogledu na takrat izšlo Splošno kazalo za 40 letnikov PV pohvalno omenja, kako veliko stvarno in duševno prosvetno delo so naši trudoljubivi planinci in planinke opravili s peresom in telesom, z odprtim srcem in bistrim umom, ter zaključuje: »Z zadovoljstvom se smemo ozirati nazaj.«

Take pobudne besede je zapisal urednik v času, ko je vojna vihra že besnela po Evropi, a v našo domovino še ni bila prihrumela. Toda tri mesece pozneje — v aprilu 1941 — je zajela tudi njo. Še v normalnem obsegu so bile izšle prve štiri številke PV, ko sta okupatorski vojski zasedli vsaka svoj delež našega ozemlja. Dotedanjemu uredniku dr. Tomišku, ki je skozi več ko trideset let kot boder in moder mentor vodil naš in svoj list, je vojna sila na mah onemogčila nadaljnje delo in vodstvo lista. SPD se je znašlo pred težkim

vprašanjem, ali bo sploh še moglo v kakršni koli obliki vršiti svojo nalogo. Zakaj našim planincem je bilo njih udejstvovanje omejeno le na tesni prostor tako imenovane Ljubljanske pokrajine, medtem ko jim je bil ves alpski svet z vsemi petdesetimi kočami odvzet in nepristopen. Vendar je kljub vsem stiskam društveni odbor modro ukrenil, da naj SPD še nadalje obstane in da naj izhaja tudi naše glasilo. Saj smo bili vsi uverjeni, da bo, kakor vsaka sila, tako tudi ta prej ali slej minila. Uredništvo je prevzel poklican veščak dr. Arnošt Brilej, sam planinski aktivist in razgledan poznavalec planinskega slovstva.

Tako je PV maja meseca leta 1941. nastopil peto dobo svojega obstoja, tégobno in tesnobno dobo tuje zasedbe naše domovine. List je izhajal strnjen v večmesečnih presledkih, obseg se mu je v zadnjih dveh letnikih spričo uradnih predpisov skrčil na 124 strani, medtem ko so imeli letniki četrtega desetletja vsak nad 300, najmočnejši (l. 1933) celo 422 strani. Tudi po vsebini so se morali vedno bolj utesnjevati, zlasti letnika 1942 in 1943, ko se ni smel priobčiti noben spis o naših Alpah. Zato pa sta dolenjska in notranjska stran postali glavno torišče obiskovalcev in opisovalcev, dasi so jim barikade ljubljanske žične ograje ovirale izlete celo v bližnjo okolico. Ta jetniška doba pomeni najnižje stanje našega planinskega utripa. Kljub vsem neprilikam je ostal PV zvest svoji svetli tradiciji in tudi Jugoslovanska tiskarna, v kateri se naš list že, od leta 1933. tiska, je skrbela za njega dostojno obliko. In spisi teh letnikov so nekako zrcalo dobe. Črtice, kakor je n. pr. »Kredarica — Šišenski vrh — Večna pot« (1943), utegnejo biti dokumenti pogreza, »baisse« našega planinstva. Če bi bil trdokorni cenzor čutil nje ost, bi jo bil gotovo v celoti prečrtal. Koliko jedkega sarkazma se skriva v Skalarjevih »Listih iz cepinovega dnevnika«! Vsaj nekaj prosteje je v PV zadihal, ko je bil prvi okupator neslavno izginil z našega ozemlja. Zakaj njegov nam sicer neprijazni naslednik je vendar dopustil, da so smeli v letniku 1944 zopet na svetlo članki o Grintavcu, Mojstrovki, Kriški steni in da je mogel dr. Bor. Zarnik objaviti kot labodnico svoje planinske spomine, kako je hodil »Prvič« na Triglav«.

*

Petdeset let svojega uspešnega dela je PV srečno dopolnil in stopa sedaj v novo dobo, v kateri mu želimo slovenski planinci udarniški vzlet in vsestranski razmah, v pričakovanju, da nam naše narodno ozemlje ne ostane utesnjeno niti okrnjeno. Naj se izpolni želja, ki jo je izrazil urednik ob napovedi jubilejskega letnika Planinskega Vestnika: da bi nas ta vez, ki nas je spajala skozi štiri vojna leta, še krepkeje povezala v bodočnosti in nas strnila v močno celoto, v trdnem zaupanju v vstajenje vsega naroda in v novo življenje pod našimi planinami in na njih. Ostanimo zvesti našemu društvu, našemu glasilu in našim goram, ki »so visoke kakor prej«!

Drobiž od nekdanj

Ko prebiram spise in opise sodobnih gorohodcev, planincev, turistov in preudarjam njih doživetja, tedaj se mi poraja edini sklep: molči! Ne budi spominov iz otroške dobe našega alpinizma. V mladih planincih se je porodil popolnoma drugačen svet, drugačno občutje, vse globlje izraženo in doživeto, kakor smo ga doživljali mi stari. Tveganje je sedaj geslo, največji napor, združen s smrtno nevarnostjo, jim je užitek. Plezalna tehnika, nam popolnoma tuja, jim je kakor prijetna obrt. Prodor in uživanje naravnih, četudi strahotnih lepot ob snegu, ledu, viharjih in plazovih jim je mogočna pesem, iskana in ljubljena. Prav zato moj sklep o molku. Ker me je pa urednik trdo prijel in želel starih dogodivščin s planin, mu skušam ustreči, ker se ga otresti nisem mogel. Prepričan sem, da je to storil samo zaradi tega, da se bodo sodobni popisovalci takemu berilu poredno nasmihali in se zabavali ob »otročih planincih«. Zato jim naštejem nekaj drobiža, ko debeliža nimam.

I. Izgubljen.

Morda mi je bilo dobrih sedem let. Večjega veselja nisem užival, kakor kadar me je oče vzel s seboj v gozd. Nekoč nisva šla kar v bližnji Zavrh. Oče je imel delo v Delčih, ki so nekako v sredini Stola. Ko je opravil delo na vrhu, je zasadil sekiro vejarico v štor in z večjo sekiro odšel po strmini navzdol, da podere nekaj smrek. Po obedu, za katerega sem jaz kuril in pekel krompir, me je poslal nazaj vrh kopastega hriba po vejarico. Ko sem jo izdrl iz parobka, se nisem takoj vrnil. Prelep razgled je bil na Begunjščico, Srednji vrh, Stol in še na vse Julijske alpe. Ko sem se dodobra nagledal, sem naglo zdrknil po strmini proti očetu. Hodim in tečem — očeta nikjer! Kličem, nič očetovega: hoj, hoj! Drvim še hitreje navzdol. Večkrat me oplazi veja, opraskne glogov trn — a jaz dalje in dalje. Pritekel sem do navpične, previsne stene. Tedaj sem se zavedel: zgubil sem se! Z vsem naporom rinem kvišku nazaj proti vrhu. Na vrhu se mi je zdel svet ves drugačen. Iščem parobek, kjer je tičala sekira. Ni in ni ga. Obupan drvim na drugo stran. Kličem, na jok mi gre. Visoko v Stolu zableja ovca. Kakor bi me oponašala. Primotovilil sem se do drobnega studenčka. Tam se odžejam in spet spoznam, kako sem zašel, ko v naših Delčih ni nobenega studenca. Plezal sem nazaj, dostikrat po vseh štirih. Po rokah sem bil opraskan. Pot mi je curkoma lil po vsem životu. Pribežal sem na odprto jaso. Nič več nisem klical hoj — hoj! Jokal sem, trepetal, bil popolnoma zbežan, kar ponorel. Prav daleč nekje je debel možki glas oponašal moj jok. Očetov glas to ni bil. Oponašanje nevidnega deda me je užalilo in zakrknilo. Utihnil sem, si obrisal solze in se oddihal. Ves sem se tresel. Tiho in počasi sem se spuščal po strmini. A kmalu me je obup pognal v dir. Večkrat sem padel. Toda že po nekaj padcih sem se znašel pred očetom.

»Kakšen pa si?« se je oče mirno oprl na toporišče sekire in me gledal vsega opraskanega in objokanega. »Izgubil sem se,« sem goltal jok vase in mu skušal vse dopovedati. Oče si je natlačil čedro in me poučil: Norček! Če v gori zaideš, če te zagrne megla, ne rini na slepo kamor koli. Postoj in poslušaj, kje šumi voda. Proti njej se naravnaj, počasi in oprezno, da ne štrbunkneš v kak prepad. Vsaka voda teče k ljudem. Za njo pojdi, pa bo prav. — No, ali ne slišiš Završnice? Vem, kje si norel in tam šuma nisi slišal. Torej: izgubljen vselej k vodi! Ta očetov nauk me je v kasnejšem življenju, ko sem ponoči v gori zašel, dvakrat pripeljal na pravo pot.

II. Lišpavec.

Lišpav, kočljiv, izbirčen — to so izrazi, ki povedo, da tak človek, tudi živina, ne je vsega kar od kraja, temveč si prebira hrano, ki ji ni zlepa všeč. Nekoč sem bil povabljen na obed k bogati vdovi, ki je imela edinega sina Rudija. Obed je bil zame razodetje iz dežele Koromandije. Celo ocvrte piščance smo jedli, ki jih dotlej še nisem okusil. Domači sinko je zagriznil v ocvrto bedresce, se namrdnil in ga vrgel za vrata: »Zanič! Pretrd!« V sinka zaljubljena mama mu je takoj odbrala lepši kos in mu ga dejala na krožnik. Meni, kajžarskemu študentu, se je vse to zdelo resničen greh, velik greh.

Ker sem bil sam že večkrat na Stolu in je Rudi to dobro vedel, je po obedu moledoval mamo, naj ga pusti z menoj na Stol.

»Oh, oh, ko je tako nevarno! Če si nogo zlomiš, če padeš v brezno. Ves čas me bo skrbelo. Nič nikar ne hodi!«

Ko sem mami z vso zgovornostjo dopovedoval, da je pot na Stol prav taka kakor na Golovec, le da je daljša, je privolila. Določili smo dan, kdaj pride na moj rojstni dom v Dosloviče.* Da bi mi ne bilo dolgčas hoditi samo s tem gospodkom, sem povabil še svojega sošolca, rojaka Lojza. Rudi je prišel. Za brašno si je prinesel masleno potico in salamo! Midva sva vzela koruzne moke, zaske in dobršne krajce črnega kruha. Rudi je nekam zaničljivo gledal najino brašno.

Ko smo krenili čez Smokuški vrh, je Rudi hitro koračil kakor razposajeno žrebe in naju priganjal. Toda kmalu se je ugnal, posedal in segal po potici. Po prelepi stezici čez rovte do planine pod Stolom ni Rudi pod milim Bogom nič videl, ničesar opazil: ne cvetic, ne gozdov, ne gora, ne svisel — nič. Popolnoma top je bil za vse lepote narave. — Na planini smo se okrepčali z mlekom in odšli skozi Frato proti Stolu. Takrat še ni bilo nobene nadelane poti. Hodili smo v ridah po kravjih stezah; više med lesom tudi teh ni bilo. Tam je Rudija kajkrat pritislilo na kolena, ko smo lezli po ruku. (Ruk imenujejo žimasto travo na pobočju Stola.) Tudi počivati smo morali, ker je Rudi čedalje bolj pešal in bil čedalje bolj lačen. Po pravici naj povem, da sem bil tudi tolikanj poreden in sem nad Okroglico zavil v Prlaznino pod Čelom. Strmina je tamkaj zelo huda, a prav tam je dom najlepših murk.

* Šele pred kratkim so doznali zgodovinarji, da je bil prvi naseljenec v naši vasi Vidoslav, zato vas Vidoslaviči (kakor Adlešiči). Tako pričajo stare listine.

V Vintgarju

Foto Slavko Smolej

Počasi smo le prilezli na ravninico pri ovčarski bajti. Bilo je že pozno popoldne. Sklenili smo, da v bajti prenočimo in se popnemo v ranem jutru na vrh, da bomo videli sončni vzhod.

Ta ovčarska bajta — danes je tam le še groblja kamenja — je bila nizka, pritisnjena k bregu in zložena iz sirovega zidu. Vanjo si prišel zelo sklonjen, v njej količkaj velik nisi mogel stati pokonci. Od stene do stene je bil pograd, ob njem ozka klop, v kotu za vrati majhno odprto ognjišče. Nad njim polica, kjer je stal lonec, ponvica in pod stropom zataknjene lesene žlice, prav ličen ovčarjev izdelek.

Rudi je plašno opazoval tako prenočišče, a se je truden kmalu nagledal in se zleknil na trato pred bajto. Na pogradu, ki je bil postlan z rukom, je imel ovčar — ta dan je odšel domov po sol za jarce — vrečo. Lojz, ki je bil z menoj vred vajen takih bajt, je vzel vrečo, da pojde z njo »po vodo«. Rudi se je temu »škafu« tako smejal, da se je zakotalil po trati. Lojz si je opahnil vrečo čez ramo in z vso resnobo zatrjeval, da gre zares po vodo, in izginil po pobočju proti severovzhodni strani, kjer je vedel za kotanjo, še polno zmrzlega snega.

Jaz sem medtem pripravil vse za ogenj. Ko je Lojz pritovoril »vodo«, smo zakurili n začeli v ponvi topiti sneg. Marsikako smet in še kaj drugega je bilo treba brsniti iz ponve. Za tisti sneg so pač vedeli tudi žejni jarci in gamsi. Topljeno vodo smo vliвали v lonec. Odkar ga je del iz rok Ribničan — lončar, ni bil nikoli pomit. Zato se mu je luknja na vrhu skoraj zarasla. Ko je voda zavrela in je Lojz vsul moko, del zasko v ponev, smo veselo čakali večerje. Planinska postava je, da so tedaj, ko je zaska dovolj razcvrta, tudi žganci kuhani. Toda kam odliti? — Edina posoda je bilo leseno koritce, iz katerega je jedel ovčarjev pes. Lojz odlije — žal, preveč. Po loncu je plesala moka, ko je mešal. In sedaj? »Kar iz koritca prilij!« sem mu svetoval. Rudi se je grdo namrdnil. Bržkone se je spomnil ocvrtega bedra, ki ga je vrgel za duri. Jaz sem ob njegovem zmrdovanju maščevalno užival. Kočljivemu fantu ni nič pomagalo. Bil je lačen, potice ni bilo nič več. Zato je hitro segal v lonec, da ga nisva mogla dohajati. »Ali ni ta večerja boljša kakor ocvrti piščanci?« sem ga nalašč podražil. »Boljša je,« mi je zlakotani fantič tiho pritrdil.

Medtem se je zvečerilo. Zvezde so na gosto zamigljale, nekoliko smo še postali pred bajto. Pihal je rahel sever, mrzel, da je šlo do kosti. Zato smo se odpravili spat: dva na pograd, eden na ozko, golo klop ob pogradu. Za to klop smo vadljali. Vadlja je zadela Rudija. O, kako se je sam sebi smilil! Zato sva menjala in sem se zleknil na klop jaz.

Ponoči se je pripaslo pet konj na ravninico pred bajto. Med njimi stara kobila z žrebetom in silno lepim, za leto starejšim potomcem te kobile. Mladostna neumnost mi je svetovala, naj tega lepega konjiča zajaham, da me ponese vrh Malega Stola. S kruhom sem ga hitro zvabil k sebi, ga potapljal po vratu, se prijel za grivo in se mu pognal na hrbet. Konj je odskočil, jaz sem omahnil z njega, a se ga trdo oklenil okrog vratu. V hipu je opazila to stara kobila, njegova mati, ki se je pasla tik njega. Usekala je z obema nogama

po meni. Na srečo je bila tako blizu, da me je zadela le s kolenom in me zbila na tla. Vseh pet konj je potem v skoku zdirjalo čezme. Ker sem ležal vznak, sem videl nad sabo podkve, pohodil pa me ni noben konj. Trdna je kmečka vera, da konj na človeka nikoli ne stopi!

Vrh Malega Stola smo se dlje časa pomudili in občudovali sončni vzhod. Vsak opis te lepote je klavrn. Treba ga je le doživeti in uživati s srcem, ki čuti lepoto narave.

Z Malega Stola smo počasi krenili po grebenu na Veliki Stol. V melišču Velikega Stola sem zagledal, kako se nekaj giblje. Sprva sem mislil, da je človek. Ko smo prišli bliže, smo spoznali, da velikanski jastreb s kljunom obdeluje poginulo ovco. Bil je res plešec (gologlavi jastreb). Za naš krik se niti malo ni zmenil. Zato sva z Lojzom hitro mahnila proti njemu. Ropot čevljev ga je opozoril na naju. Pustil je ovco, se ponosno ozrl proti nama, nekaj skokov napravil po tleh, dokler ni prišel do skale. Nanjo je stopil, se še enkrat ozrl za nama, potresel z glavo in razpel velikanske peruti ter se počasi odpeljal. Mogočna ptica! Nikoli več nisem v gorah naletel nanjo.

S Stola smo se vračali ob najlepšem soncu zelo počasi. Rudi je bil hudo lačen. Iz »izbirčne Metke« je postal čudovito ješč fant in bil za vsak grižljaj črnega kruha, ki sva mu z njim stregla, silno hvaležen.

III. Planike na kilograme.

V časopisu sva z Lojzom brala, da kupuje lekarnar iz Nemškega Gradca planike in da plača za kilogram teh cvetic en goldinar. (Danes bi za tak oglas urednika zaprli!) Ker nisva imela denarja, smo se dogovorili Lojz, njegov brat Tonej in jaz, da poskusimo natrgati teh cvetic nekaj kilogramov. Zato sva se prva odločila, da greva ponje na severno steno Begunjščice.

Oprtala sva torbe z brašnom in odšla. Komaj sva bila na poti, se je vreme pokazilo in začelo je liti kakor iz škafa. Na Jezercih pod Zelenico sva bila že pošteno premočena. Zato sva šla vedrit v prazno pastirsko kočo. Ker je dež le lil in lil, sva sklenila prenočiti v koči. Zakurila sva, se slekla in obesila mokro obleko na »gliste«. (Gliste sta dva vzporedna prečna tramiča nad ognjiščem, kjer si pastirji suše obleko in drva.) Ko sva povečerjala, sva legla vsak na svoj pograd. V pogradih je bilo nekaj zdrobljene slame in listja. Odeje so pastirji vzeli s seboj, ko so se selili z Jezerc na Zelenico. Komaj sva legla, je vsa vojska izstradanih bolh oživela. Prav zares je šumelo listje, ko je ta požrešna drhal planila po naju. Vse obračanje in šobencanje je bilo odveč. Morala sva s pogradov. Nad ognjem sva iztepala perilo, ki je bilo še vse živo od zajedalcev, in potem prečepela vso noč na ognjišču.

Ob prvi zarji se je sprevedrilo in zato sva naglo odrinila proti Zelenici. Pastirji so nama postregli z dobrim zajtrkom in pokazali pečine, kjer naj bi bilo največ in najlepših plašnik. Odšla sva in se začela popenjati po skalah. Zetev je bila res bogata. Strast, zares prava strast naju je gnala više in više. Nič nisva pogledala in premišlje-

vala, kako priti nazaj. Kvišku za planikami, za zvezdicami, ki so tako ljubo vabile!

Ne več daleč od vrha nama je zaprla pot previsna skala. Čez njo ni bilo mogoče: brez cepina, brez klinov, brez vrvi — kako neki? Spoznala sva, da morava nazaj. Ko sva merila skoraj navpično strmino pod sabo, sva obupala. Šele tedaj sva dognala, kako sva se zaplezala in zaskočila. Planike — zapeljivke!

»Hoj! Hoj!« se je oglasilo nad nama. Ozrla sva se. Resnično sem mislil, da moli glavo iz vrha nad nama orel-plešec. A bil je le razoglav pastir, ki je klical: »Nazaj! Nazaj! Tu gor še gamsi ne morejo! Ubila se bosta!«

Zalostna sva se spogledala. Počasi sva začela lesti po vseh štirih po ozki polici. Lojz je bil prvi in vzkliknil: »Gams!« — Pa gams ni bil, le njegov »bob«. Le dalje! Od nekod mora biti izhod, če je gams mogel semkaj! Z rahlim upanjem sva lezla dalje. Polica se je končala ob prepadu. Na drugi strani se nama je zdel svet dosti pripraven. Kako čez prepad? Ni bil širok, niti dva metra ne.)

»Preskočiti ga morava,« meni Lojz. »Tudi gams ga je preskočil, zakaj bi ga midva ne?«

Na polici sva se oddihala; ura je bila ravno poldne. Odmolila sva angelsko česčenje — res zelo zelo pobožno. Lojz je vrgel čez prepad torbo. Dobro je obtičala na sedelcu. Nato sem zadegal tudi jaz svojo. Tako sva bila sproščena edinega bremena.

»Tudi klobuk bi utegnil odleteti z glave. Škoda bi ga bilo!« Zvila in zatlačila sva vsak svoj klobuk za hodnično srajco. Potem sva postala še nekaj minut na polici in z očmi merila širino prepada. Ko bi bilo mogoče z zaletom preskočiti ta preduh, bi nama bil tak skok na daljavo igrača. Tako pa?

Lojz je umolknil in začel zvoniti z rokami. Stisnil je pesti in šinil na drugo stran. Ena noga mu je sicer omahnila v prepad, vsa teža telesa je obtičala na sedlu. Pobral se je kar naglo in me povabil: »Pogum in za mano!« Legel je na rob in me čakal. Poprijemala me je plašnost. Nazadnje sem jo premagal, stisnil zobe in se pognal. Skočil sem slabše kakor Lojz. A ta me je trdo pograbil za suknjič in mi pomagal, da sem potegnil na varno odrta kolena.

Od tega sedla je bil vzpon na vrh Begunjščice še dokaj trd. Dobro pomnim, kako so se mi tresle roke, ko sva priplezala na vrh. Tam naju je pozdravil ovčar: »Vidva pa imata hujše parklje kakor gamsi!«

Celó na vrhu, na travi se nisva takoj dvignila. Tudi tam sva prelezla nekaj korakov po vseh štirih in za travo sva se oprijemala. Tako se nama je napor in strah zajedel v kosti.

Nazaj na Zelenico sva se spustila po znanem Šentanjekovem melu. Trdno sva sklenila, da v take pečine ne pojdeva nikoli več trgat planik, naj bi bile tudi po sto goldinarjev kila.

Kljub prestani nevarnosti smo nabrali — največ Tonej — pet kilogramov planik! Ko smo prejeli kruto zasluženih pet goldinarjev, smo si — ubogi nemaniči — privoščili v krčmi večerjo s pečenko in poličem vina.

Vladimir Ravnihar:

Hoja na Stol in Triglav

(Zapisano v mojem dnevniku l. 1894.)

- »Ti, fantek, kje pa je tu kako prenočišče?«
- »Tukaj takoj na levo je kočja za turiste.«
- »Ali ni nobene više gori?«
- »O, pač, na Planini pri čredniku in majerci.«
- »Kaj majerco imate gori — tedaj pa le k njej!«

*

Z opoldanskim vlakom sva se pripeljala jaz in moj prijatelj France na postajo Žirovnico. Od tod sva takoj odrinila po dobro zaznamovani poti skozi Moste proti najinemu cilju — na Stol. Že dlje časa sva imela v mislih to turo. Trenirana nisva bila bog ve kako. Šmarna gora, Sv. Katarina in še prej enkrat Velika Planina nad Kamniško Bistrico — to je bilo do malega vse. Vendar sva v svoji mladostni prešernosti hotela tvegati. Nič ni moglo zadržati najinega sklepa. Nič dokolenk, nič okovanih čevljev, kot turista naju je izdal samo zvrhoma natlačeni oprtnik in pa moja do sežnja dolga okovana turistovska palica. Tako mi je imponirala, da sem jo kar krstil za — Uršo. Zakaj tudi ne? Vojak ima svojo ljubico — »sabljico pripasano«, lovec svojo neločljivo pušo. In če imajo Nemci svoje Lisl in Mirzl, kako bi mogel Slovenec pozabiti na Urško. Že Prešeren jo je ovekovečil. In kako milo se glasi tista podoknica: Urška, al' že spiš No, že ta uvod kaže, da sva bila s Francetom prav dobre volje in kar razposajena. Še en predmet najine turistovske opreme je vredno omeniti. Daljnogled — rešpetlin. Prav pravi daljnogled, mojega očeta last. Predpotopen, meter dolg stvor, ki se da raztegniti do poldruega metru. Nosila sva ga menjaje, privezanega na vrvici, kakor puško preko rame, kakor sva tudi nahrbtnik menjaje nosila. Če nisva bila podobna Tatarinu, pa nič ne rečem.¹

Prav vroče je bilo tisto popoldne. Sonce je pripekalo kar se da, bilo je konec avgusta. Vsa oznojena prispeva do »Knapovža«, do koder je speljana zložna vozna pot. Sledovi nekdanjega rudokopa. Na pol razdejane peči, razvaline delavskih (knapovskih) hiš; dobro so še ohranjeni rovi, ki se po njih baje pride dve uri daleč v notranjost gore. Kakor so nam pravili, so z delom v rudokopu nehali pred trinajstimi leti. Ena izmed stavb je preurejena v kočjo za turiste. Seveda je, kakor skoraj vse take kočje po naših planinah, v nemških rokah. Ni naju mikalo, da bi se tu pomudila, saj sva imela komaj dve petini pota do vrha za seboj. Zato se kar pridruživa fantku, ki je gnal čredo govedi in ki je bil tudi namenjen na Planino. Ob robu visokega gozda na prostrani planici ugledava dve še dosti dobro ohranjeni pastirski koči. Krog nju pa več staj za živino, ki ima v njih ob grdem vremenu

¹ Daudet: »Tartarin de Tarascon«, persiflaža na nedeljske turiste.

svoje zavetje. Čisto preproste so: štirje koli, za streho drevesno lubje, obteženo s kamenjem.

Potrkam na vrata prve koč. Zaprto. Grem naokoli, priletna ženica molze kravo. Aha, planšarica. Brž pokličem Franceta in mu bolj potihlo rečem: »Majerca, fejest baba je. Pojdi jo gledat.« Kislega obraza se vrne, menda prav nič vesel slabe šale. Ob drugi koči čepi star možakar in obsekava kolce. Črednik.

»Dober dan, oče, kaj pa delate?«

Bolj nejevoljno ko prijazno nama odzdravi rekoč: »Kolce sečem za živino, da bo privezana.« Ne meneč se dalje za naju nadaljuje svoje delo.

»Ali lahko tu prenočiva, oče?« Sedaj šele se obrne proti nama, lice se mu spravi v prijaznejše gube, kolikor je to pač mogoče, potegne še enkrat iz svoje čedre, debelo pljune in pravi: »O, lahko, lahko!« Tako je razbremeniva in postaviva svoje reči v koč.

»Žejna sva, oče, ali imate kaj vode?« »Vode pa, vode, pa še dobre.« Ponudi mi svojo čutaro. Z dolgimi požirki pijem. Res je dobra voda, pa le skremžim obraz, ker je bila tako od sile grenka. »Kajne, grenka je?« pravi možakar hudomušno. »Ja, ja, zato je pa zdrava, gencijan devljemo noter, to kri friša, tačale je navada pri nas.«

Ura še pet ni, sonce pa visoko. Kaj početi? Utrujenost naju je po malem okrepčilu minila.

»Oče, ali je še daleč do kakih planik?« »Aha, edelbajs, kaj bo daleč, tamle če v onih škrvantah pod vrhom ga dobita. Če sta kaj korajžna, pa pojta ponj, samo lep ne bo več, je že dokaj zrel.«

Kar elektriziral naju je s temi besedami. Iskati, najti in utrgati planiko, je nekaj posebnega. Čudovita slast. Kakor bi trgal cvetke, ki jih je posejala gorska vila. Prva planika, ki sem jo utrgal, je bila majhna in zanikrna, pa zavriskal sem, ko sem jo del za klobuk. Z nevidno silo te vleče vedno više in više v strmine in peči, kakor bi se hotela maščevati, ker skruniš njen raj. Seveda, čim bolj je od rok, čim bolj je svet nepristopen, tem več je teh čarobnih cvetic, tem lepše so. Kar nič nisem maral, ko sem bil sredi »škrvant« pod previsnimi skalami, pod menoj pa prepad. Skoraj bi bil v položaju, kakor pred leti na Veliki Planini, ko sva tudi s Francetom ob iskanju planik zašla na kraj, ki ni dal izhoda ne naprej ne nazaj. Prišli so naju iskat pastirji, ker naju o mraku ni bilo nazaj v koč. V tem grušču in v melehi so mi moji »štifletni« dajali prav malo opore. Pomagala mi je moja »Urška«, pa zgrabiti sem moral kak šop trave, da nisem drsal dol in da sem se pomaknil na bolj trdno podlogo. Zato pa me je trava prav pošteno obrezala. Na nekem pomolu ugledam krasen cvet planike. Vsi napor, da bi se približal plenu, so zaman. Končno se toliko približam, da cvet izpodrežem z ostjo svoje Urške. Pade mi v naročje. Skoraj za dlan velik. Skrbno ga shranim — za svoje dekle.

France mi je zginil izpred oči. Zavriskam. Oglasi se mi visoko gori nad menoj. »Pojdi s poti, da te ne zadene kak kamen, svet je krušljiv,« mi zakliče. Še ne izreče dobro, ko zavpije »ho — hop« in že se ropotaje usuje kamenje prav nad menoj. Nagonsko kakor blisk skočim

k bližnji skali in se pritisnem k njej. Čez me pa cel plaz prav pošteno debelega gruščja, da je kar bobnelo. Zdela se mi je cela večnost, dokler ni minilo. Nato pa skok, skok kakor gams, ne meneč se, kam stopim, da sem se umaknil nevarnemu kraju. Ne vem, kdo je bil bolj prestrašen, ali France ali jaz, saj ni dosti manjkalo, da je že ondi jenjala najina partija.

»Za Triglav zahajajoče sonce naju opomni, da je treba misliti na povratek. Naglo se je mračilo in bala sva se, da naju noč ne prehiti. Šele sedaj sva prav spoznala, v kakšne strmine je bilo naju zaneslo. No, ogenj v koči nama je bil svetilnik. V dolini je bila že popolna tema. Čarobni Bled je prižigal lučce, ki so se zrcalile v jezeru. Nad njim pa v pojemajoči zarji ostre konture očaka Triglava. Kar zamaknil sem se v tisti pogled.

»Oče, kaj bova pa večerjala?« sva vprašala, ko sva se vrnila.

»I, kar bosta hotela,« je dal za odgovor in poškilil na najin nahrbtnik.

»Ali bo kaj žgancev?«

»O, to pa to, to pa že, to,« pravi kar vedrega obraza in že pristani lonc vode. Midva pa jameva lajšati najin nahrbtnik, ki so bile vanj poželjivo obrnjene vse oči. Če pravim vse oči, moram pristaviti, da je bil razen majerce in črednika poleg tudi tisti fantek, ki nama je bil za vodnika. Seveda sva morala nekoliko nasitiiti to očesno pašo.

»Kaj pa ta fantek dela pri vas?«

»To je pa tretjinek« — in ko ga vprašaje pogledam — »i, no, vedo, tak, ki je za tretjega, da malo pomaga.« Čeden izraz. Kasneje sem šel gledat v Pleteršnika in tam res našel: tretjinik — tretjinek, pomagač čredniku.

V vrelo vodo naš kučegazda nasuje moko in potlej jame rahljati debeli močnik. »Babe že ne znajo kuhati žgancev« — dé bolj sam pri sebi — »kar mešajo in mešajo, pa mislijo, da je s tem vse storjeno, delati se mora z rahlo, lahko roko.« In res sem ga občudoval, kako urno in gibko je stavec sukaj svoje dolge lesene vilice po loncu. Pa so bili potlej žganci, da jih je bilo že lepo pogledati, ko jih je stresel v latvico in še močno zabelil. Kar pozibavali so se. Seveda, lačne so bile že same oči, ne samo želodec. Pred kočjo nama pogrne odejo na tla in midva leževa k večerji, ki je ne bi bil mogel zamenjati noben hotelski menu.

Po večerji sedemo krog ognjišča, da katero rečemo. Mož žuli svojo čedro in polagoma se mu razveže tudi jezik. Ko ga pobarava, ali že dolgo pastiruje tu gori, pravi, da dolgo, dolgo, nemara bo že kakih trideset let. In kakor bi bil čakal na to vprašanje, jame pripovedovati zgodbo svojega življenja.

»Preden sem bil prišel sem gor, sem imel lepo življenje. Po svetu sem hodil in povsod me je bilo dosti. Pešščil sem od kraja do kraja, povsod sem bil doma. Tudi soldaščina me je imela. Pa sem spal samo šest noči v kasarni. Rekli so, da me ne marajo več. Močan fant sem bil, korajžen tudi, pa mrcine me niso marale, kaj jaz vem, so rekli, da ima cesar premalo denarja, da bi nas vse plačal in redil. Potlej

sem prišel na Štajersko. Ves dan že sem hodil, truden sem bil, pa sem se oziral za kakim prenočiščem. Fant, sem si dejal, če ne boš spal pod streho, si postelješ pa pod kakim brinjem. — Eh, pipa pipasta, ali boš vlekla, ali ne? Janezek, naloži no malo, da bo bolj svetlo. — Že sem se ogledoval po primernem ležišču, kar mi od daleč udari na uho šunder. Brez premisleka jo mahnem tja. Kaj bi se bal! Ravbarji mi nimajo kaj vzeti, če pa srečam vruga, zmolim kako molitvico, saj jih še nekaj znam. Šunder je prihajal zmerom bliže, ali pa jaz do njega, in že vidim več ognjev sredi gozda, krog njih pa dosti ljudi, moških in žensk. Cigani so bili. Veseli ljudje. Kar pojmo k njim. Hm, to so bili gospodje — ko ošvrkne pogled po naju dveh, je pripovedovalec menda čutil, da se je bil nekako zarekel, pa ni nič popravil — ‚i, kajpak, gospodje so bili‘ — trdno pristavi. Dobro so me sprejeli. ‚Kar pri nas ostani,‘ so mi rekli. ‚Zakaj pa ne?‘ sem dejal. Koj pri njih sem ostal in sem bil tam celih sedem tednov. Pa še danes mi je žal, da sem šel od njih. Koliko bi se lahko naučil pri njih lumparij, pa tudi drugih umetnij. To je bilo življenje. Pa je že tako, človek nikoli dobro ne premisli. — Janezek, daj mi mehur, da natlačim. Tfej! Pa poišči si trská. Tfej! — Hm, takrat smo dobro živeli. Bab ves dan ni bilo doma. Na večer so se vračale, imele so polne malhe in napravili smo tak pir, da je bilo kaj. Potlej so igrale, razno orodje so imele, mi pa smo plesali, da so se tresla tla. Čez dan smo z moškimi kvartali in pili. Včasih sem jim dal za par meric piva in so bili bolj veseli in hvaležni ko ne vem kaj. Babe so spet igrale, mi pa rajali, bilo je kakor v nebesih. Potlej so mi rekli, da me tudi lahko oženijo, kar jutri bo poroka, pa bo. Nak, to pa ne. Že takrat sem se bal žensk. Baba je hudič, sem si dejal, ciganka pa še dvakrat. ‚To pa že ne,‘ sem jim kar povedal. ‚Da bi se jaz ženil? Nikoli se ne bom.‘ Nekaj dni sem imel mir. Potlej pa so mi spet jeli prigovarjati, kar po sili so me hoteli poženščiti. Tfej! Jelo me je skrbeti. Tega pa že ne, Martine, tega pa ne, da bi se ti ženil. Kaj sem hotel, še tisto noč, ko so vsi spali, sem zginil iz njihovih šotorov. Koj noč me je vzela. Ja, pa še danes mi je žal, da sem jih zapustil. Bil bi drugačen gospod. Tfej! Pa mi že ni bilo dano. Tfej!«

Pripovedovalec umolkne. Zamišljen gleda v ugašajoči ogenj ob spominih na »izgubljeni raj«. Vstane in naloži nekaj trská, kakor da si hoče dati opravka in s tem prepoditi spomine. Plapolajoči ogenj razsvetli črednika Martineta lice in mu vrne prejšnje poteze šaljivosti in dobrovoljnosti. »Potlej sem prišel v Salzburg,« začne pripovedovati kar sam od sebe. »Tam sem bil nekaj časa zaprt. Obdolžili so me, da sem ravbšic. Pa po nedolžnem in po moji neumnosti tudi. Bil sem jima samo za kužka. Gonil sem in nosil divjad. Za psička sem jima bil, onadva sta bila ravbšica, jaz pa že ne. Pa kaj se hoče, zraven so me dobili in moral sem z njima v pržon. Kakor bi bilo danes, vem, kako je bilo. Imeli smo že enega gamsa, pa ta prepleta lakomnost je hotela še kaj. Oni gre po ustreljenega gamsa, midva pa po rebri gor, da bi še katerega usledila. Z vrha ugledava, kako oni pride do gamsa in si ga oprta. Nedaleč od njega pa oprezuje jager. Seveda svojega tovariša ne moreva opomniti, ker bi se sama izdala. Komaj si je gamsa

oprta, je lovec že pri njem in mu potrka na ramo: ‚Prijatelj, le počasi.‘ Tfej. Kaj hoče, udati se mora. Ponižnega nosača z gamsom na rami ga žene jager. Čez teden dni so pa tudi naju imeli. Tfej. No, pa kakor pravim, jaz sem bil čisto po nedolžnem zaprt. Saj nisem imel puše. Le tako sem šel z njima, no, pa prav za kužka sem jima bil. Tfej. Pa kaj se boš kregal z gosposko, saj te ne razume, ti pa nje ne. Čez par mesecev sem prišel iz aresta. Ubral sem jo na Koroško. Tam sem dobil delo v plavžu, v katerem napihujejo steklo. Ti Korošci so grdi ljudje. Tak krof imajo, da ga kar čez ramo vržejo. Sem jih pobaral, kaj da imajo tak krof. Le čaj, so mi rekli, saj ga ti tudi dobiš, če boš kaj časa pri nas. Ho, ho, Martine, krofa pa že ne, krofa. Koj po bližnjici sem jo mahnil na Kranjsko. Tako sem prišel tu gor in . . .«

»Dober večer,« pravi glas zunaj kože. Vstopi zastaven kmečki fant s puško na rami in s krivcem za klobukom. Prišel je prenočevat — semkaj gor, da pojde zgodaj v jutro nad gamse. Seveda brez lovske karte. Za uvod da krožiti čutaro brinjevca. In čutara je krožila . . . krožila, dokler je bilo še kaj v njej. Ni treba omenjati, da so bili požirki Martineta najdaljši. Vsem se je razvezal jezik, posebno ko je pogovor prišel na lov. Videč najino zanimanje za lov, nama je fant marsikaj novega povedal o gamsih, kje so stalni pozimi; da so v poletnem času zmeraj na senčni strani; da jih je najlaže zalesti v prsku; da jih navadno pase stari gams, ki preži na kaki skali, se budno ozira na vse strani ter zabrlizga, če zasluti nevarnost; da ga čreda izvrže, če se po nepredvidnosti da zalesti; da imajo gamsi dober sluh in vid — bog ne daj z okovano palico hoditi nadnje, ker jih tak neprirodni zvenk že od daleč opozarja, da se bliža človek; padajoče kamenje da jih ne plaši, ker so tega navajeni; tudi pri hoji z okovankami da moraš biti previden, najbolje je hoditi bos; da je gams, če pride v zagato, tudi nevaren, ker se kar zaleti v svojega zasledovalca, da pa je seveda redkokdaj v zadregi, saj preskoči prepade in je v dveh, treh skokih vrh visoke navpične stene. Končno naju povabi, da greva zjutraj kar z njim, da naju prav gotovo pripelje na tak kraj, da jih bova videla. Navdušeno sprejmeva vabilo, ko nama še pove, da bova dobila planik, kakor še nikoli.

Bilo je že po polnoči, ko ležemo — v svisli za seno. Bili smo umevno utrujeni in zaspani, vsaj midva s Francetom. Pa je bilo bolj malo spanca. Sprva ga je odganjal fant, ki je postal šele prav zgovoren. Nenehoma je govoril. Ko pa je s tem jenjal, je govorico zamenjal s — predirnim smrčanjem. Kar za stavo je vlekel dreto. Skozi špranje sem začel ogledovati zvezde — nato nebo ter skušal svoje misli odganjati od sosedovega smrčanja. Pa je že prišla druga nadloga — bolhe. In koliko jih je bilo! Seno mi tudi ni dalo miru. Če sem legel na stran, me je bodlo v uho, če sem legel vznak, sem ga imel dosti za vratom in za srajco. Zunaj pa simfonija kravjih zvoncev: bingl, bingl-bom, bingl bingl-bom. Resignirano študiram višino tonov. Kmalu bi imel celo skalo skupaj. Kar mi puhne močna topla sapa v obraz. Govedo, ali moškega ali ženskega spola, se je približalo in si prav mene izbralo, da me povoha. Potem se pa menda obrne in začne z zadnjim koncem života drgniti ob svisli, da se je vsa stavba tresla. Tako je,

če si mestni človek svisli izbere za prenočišče. Hvala bogu — sem dejal, ko nas je črednik prišel klicat. Na pol četrto je šlo. Martine je napravil ogenj in pristavil lonec vode za čaj.

Bilo je hladno jutro. Prijazno poslovišči se pri Martinetu, jo krenemo s Planine na levo proti Malemu Stolu. Izprva bolj složno po kozji stezi, pri nekem studencu — mrzel ko led, da me je pri požirku kar glava zbolela — pa jo zavijemo kar naravnost gor proti vrhu. Seveda brez vsake steze. In strmo je, strmo, da si kolena grizemo. Po debelem grušču gre, potlej pa pridemo v skale, prav take in še hujše škrvante kakor prejšnji dan. Spet nas zamoti edelbajs, da se nismo menili za nevarnosti. Na marsikakem mestu mi mora pomagati najin vodnik, če me moja lahka obutev ni več držala. Nabrali smo lep šopek planik, pri čemer pa smo se toliko zamudili, da smo se šele proti osmi uri bližali robu Malega Stola. Tu nama fant veli počakati, sam se pa po trebuhu splazi do grebena. Oprezuje nekaj časa, samo glava pogleda preko roba, potem nama pa pomigne, položivši prst na usta, češ tiho. Splaziva se kolikor mogoče neslišno do njega. Brez besede nama s prstom pokaže smer, češ gamsi so. Res, nekaj sto korakov oddaljeno ugletava na neki travnati polici trop pasočih se gamsov. Sedem jih naštejemo. Nekoliko vstran na neki skali stoji še eden. Je večji od onih in bolj čokat. Gams — pravi fant. Prvikrat v življenju gledam in občudujem to plemenito žival, to našo planinsko gazelo. Svojo službo nastopi najin daljnogled, da nam družinico še bolj približa. Razen gamsa so bile koze in kozlički, pa še mlajši gams. Kozlički se poigravajo in pode, koze pa se mirno pasejo. Ne moremo odtegniti pogleda od edinstvenega prizora. Šele nato se naša pozornost obrne do prelepe pokrajine. Vsa Koroška tja do Celovca se koplje v jutranji zarji. Stol, kakor je videti na kranjski strani položen, pada v hudi strmini. Na desno Begunjščica, na levo Golica, Roščica, Kepa ter Ziljske gore, nad Celovcem pa visoke Koroške planine. Jezera, ki jim kraljuje Vrbsko jezero, in mogočna Drava, pa druge manjše reke dopolnjujejo lepoto pisane slike. Kar zabrlizga iz gamsove skupine. Njen čuvaj nas je opazil. Žival postane nemirna, vse rogljate glave so nepremično obrnjene v našo smer. Nato pa gams poskoči in ves trop jo urno udere za njim. V nekaj trenutkih nam zgine izpred oči.

Prav presrečno se zahvaliva prijaznemu fantu, ki nama je pripravil toliko užitka. Naša pota se ločijo. On na levo, midva pa pospešenih korakov po grebenu proti vrhu Stola (2236 m). Tu se še enkrat naužijeva lepega razgleda od Ljubljane preko Kamniških planin, na zapadu pa naju pozdravlja kraljevski Triglav z Visokimi Turami v ozadju. Tudi od tu ugletava na koroški strani trop gamsov.

Toda misliti morava na povratek, če hočeva, kakor je bil napravljen načrt, še nocoj prenočiti — v Dežmanovi koči pod Triglavom. Po markirani poti dol. Sonce pripeka. Žeja, žeja, »nahrbtnik« pa na Planini. Ubogam nasvet, da je dobro proti žeji, če denesh par kamenčkov v suha usta, to da draži žlezo za slino. Res je nekoliko zaleglo. Ko pa preskočim neko skalo, mi zdrknejo kamenčki v goltanec in seve še niže doli. Kdo bi si mislil, da bom na Stolu kamenje jedel. Posledic ni bilo. Sredi pota prideva do skromne ovčarske bajte; na

enem koncu ležišče, na drugem ognjišče. Ovčar nama postreže s požirkom grenke vode. Sicer ni bilo »gencijana« notri, pač pa nama pove, da je že repo umival v njej. Pa kdo bi se menil za tako malenkost.

V dolini je zvonilo poldne, ko sva bila na Planini. Majerca nama da za malico kislega mleka, ki naju popolnoma osveži. Potem pa urnih krač na Žirovnico, da še ujameva vlak na Dovje - Mojstrano.

Triglav

V znani gostilni »pri Šmercu« v Mojstrani se nekoliko pokrepčava. Potlej pa pot pod noge, saj računajo do Dežmanove kočee, kamor sva namenjena, pet ur dobre hoje. Brez vodnika in nosača sva, kakor da bi bila že stara znanca v tem kraju. Pot naju vodi skozi dolino Kot. Kaki dve uri gre kar po ravneih, sprva mimo polj in senožeti, potlej skozi senčnat gozd. Dolina s svojo romantično okolico se zmerom bolj zožuje. Obdaja jo donebno skalovje. Skromni studenci žuborijo z leve in desne. Ob nalivih narastejo v divje hudournike, ki potem na pot nasteljejo takega gruščaa, da sva bila kar zadovoljna, ko moreva prav v kotu doline — nomen, omen — spet stopiti na trdo skalo. Tu se pričinja vzpon. Izmenjava svoje breme, jaz prevzamem »nahrbtnik«, France pa rešpetlin. Ni hude strmine, prav lagodno se stopa, čeprav stalno navkreber. Na nekih krajih so vklesane stopnice, po nekod te varujejo v živo skalo zabiti klini. Kmalu dospeva do studenca, navadno počivališče za turiste. Pa se ne pomudiva dolgo, morava pohiteti, da naju ne prehití noč. Zakaj najin vodnik je zgolj — markacija. Ne marava tvegati taborjenja pod kako skalo.

Ne daleč od studenca srečava moža, ki se nama predstavi za skrbnika Dežmanove kočee in ki hiti v dolino po živež. Na vprašanje, koliko je še do kočee, pravi, da še kake tri ure, pred nama da hodi nemški gospod s svojim vodnikom, ki mu »fali« še kaki dve uri. Ta odgovor nama še pospeši korake. Ura je šla na pol šesto, torej sva gori ob pol devetih, ko bo že trd mrak. Pot se vleče. »Sklad za skladom se dviguje« — poje Vodnik. Kakor da je imel pred očmi to pot. Komaj preplezaš eno, že ti zastavi pot druga terasa. Ni jih konca. Pošteno se že mračí. Mrak povečava nevihta, ki se vleče sem od Visokih Tur. Že je čuti votlo grmenje in bliski ozarjajo temne oblake. Silen piš naju zajame. Zrak je poln elektrike. Kar prasketa po skalovju. Že smo skupaj, kakor da lije iz škafa. Vmes pa treska na desno in levo. Stoteri odmev. Pritisneva se pod neko previsno skalo, ki nama nudi nekoliko zavetja. Tega neurja ne pozabim, najhujše nevihte v dolini niso nič proti takemu viharju v planinah. Kakor bi sicer rada vedrila še nekaj časa, pravim, ko se ozračje nekoliko umiri, odločno: Ajd, pašol, le naprej! — sicer morava res še tu prenočiti. In v takem vremenu. Markacija je komaj še vidna. Ko preplezava strm ovinek, nama zasveti visoko gori luč. Koča. Hitiva, kar se da. Rdečih znakov ni opaziti več. Zahopava, dvakrat, trikrat, da opozoriva nase. Od kočee se odrtne luč, ki nama prihaja naproti. Opazili so naju. Rešitev o pravem času.

Vsa premočena, od znoja in dežja in do smrti utrujena stopiva v prijazno kočee, ki jo razsvetljuje prasketajoči ogenj na ognjišču.

Postrežejo nama takoj s suho obleko in s toplim čajem. Zlasti turist, ki je dosti pred nama prispel v kočo, je ustrezljiv in radodarno nama da na razpolago svojo zalogo. Predstaviva se mu: Rojina, Lehrer — Ravnihar, Jurist. On pa, Regierungsrat aus Dresden, imena si nisem zapomnil. Prišli smo v prav prijeten in domač razgovor, ki se suče največ o turistiki. V koči so tudi trije delavci, najeti, da popravljajo pot.

Dežmanova kočica ima zavidanja vredno lego. Stoji zavarovana pred plazovi prav na sedlu med Kotom in Vratih (2332 m), tako da se iz nje vidi v obe dolini. Trdno je zgrajena, da kljubuje vsem viharjem. Izbo ima samo eno, za silo je prostora še v podstrešju. V enem koncu je velik štedilnik. Sredi izbe stoji miza. Drugi konec je namenjen ležiščem, kakih šest postelj je. Čez dan so žimnice s posteljišči vred prislone k zidu. Koča je dobro oskrbovana in ima veliko zalogo živil in pijače. Celo s šampanjcem ti lahko postrežejo, če si dovolj petičen. Vse je seveda drago, vendar človek ob takih prilikah ne sme gledati na denar, pa tudi rad plača, ko se more izdatno okrepčati.²

Kočica je poimenovana po že umrlem Karlu Deschmann-u, ki je bil po poklicu kustos deželnega muzeja, kot politik pa deželni poslanec, deželni odbornik in nekaj časa tudi župan ljubljanski. Velja kot prototip slovenskega renegata, »nemškutarja«, saj je bil v svojih mladih letih slovenski pesnik in pisatelj. Njegovi zagovorniki zatrjujejo, da ga ima na vesti »oče« dr. Janez Bleiweis, ki poleg sebe ni trpel sebi enakovrednega ali celo takega, ki bi ga prekašal. Res je bil Dežman zelo izobražen mož in spreten politik, pa tudi zelo ambiciozen. Nevaren in zagrizen nasprotnik našega naroda.

Medtem nam vodnik Kovač, ki ga vladni svetnik trdovratno kliče za Kóvaka, pripravi postelje. Najina premočena obleka in perilo se suši krog štedilnika. Vladni svetnik nama svetuje, naj jo čez noč deneva na sebe, to se pravi, razgrneva preko odeje, češ da je telesna toplota najboljši grelec.

Pokadili smo po večerji vsak svojo smotko in legli spat. Saj počitka sva zlasti midva s Francetom bila tako zelo potrebna. Prejšnjo noč je bilo bolj malo spanja, tega dne pa sva na nogah že od četrte ure zjutraj: pot na vrh Stola, sestop do Žirovnice, iz Mojstrane do Koče pa v pospešenem tempu štiri ure in pol. Vladni svetnik, precej rejen gospod, je šel »pri Šmarcu« na pot že ob eni uri popoldne, prišel pa je samo eno uro pred nama v kočico.

Spal sem, ah, spal trdno, globoko spanje, brez sanj in nobena živalca, če jih je bilo kaj, me ni mogla zdramiti. Treba pa je bilo naglega spanja. Že po tretji uri začne Kovač rogoviliti, zaneti ogenj v štedilniku ter postavi vodo za čaj. Zapišemo se v knjigo za turiste, moja številka v tem letu je 102. Med vpisanimi turisti je več tujcev ko domačinov. Poravnamo račun, namreč poleg jedače 1 goldinar za prenočišče, 20 krajcarjev pa za vstopnino.

² Takrat je bilo edino izhodišče za turo na Triglav skozi dolino Kot. Skozi Krmo so hodili samo lovci. Ni bilo niti Aljaževega doma v Vratih, ne Tomiškovke poti, seveda tudi ne Triglavskega doma na Kredarici in Aljaževega stolpa. Kakor tudi še ni bilo Prešernove kočice na Stolu. Dežmanovo kočico so kasneje prekrstili v Staničevo kočico.

Oprtali smo se in nastopili v nekakem slovesnem razpoloženju svojo pot proti glavnemu svojemu cilju — na vrh Triglava. Sonce še ni vzšlo. Voda v čebru pred kočo je ponoči zmrznila. Ponoči se je zvedrilo. S Francetom se prismojiva, kakor da bi bilo to po sebi umevno, vladnemu svetniku, prav: njegovemu vodniku. Vodnik Kovač naš vodi mirno, lagodno, pa zanesljivo. Za njim hodi vladni svetnik, potlej jaz, naposled France. Nemec stopa jako varno, zato le polagoma napredujemo. Pridemo do prvega snežišča, ki ga prečkamo. Potlej spet v skale. Pot je dobro nadelana. Na vrtoglavih mestih so zabiti železni klini, ki so med seboj povezani z jekleno žico. Kritično je dokaj strmo veliko snežišče pod Malim Triglavom: Triglavski ledenik. Spričo rane ure je vsa vrhnja skorja trdno zmrznjena. Kovač s cepinom pridno seka stopinje. Bile so potrebne, da je noga imela varno stopinjo. Posebno za moje nepodkovane čevlje. Če bi tu doli zdrsnil, ne vem, kje bi se ustavil. Vstopimo v steno Malega Triglava. Navpično gre navzgor. Brez vklesanih stopnic in brez varovalne žice, napete med klini, po en meter vsak sebi zabitimi, ne bi šlo. Še tako so ponekod prav vrtoglava mesta, ko imaš nad seboj steno, pod seboj pa prepad.

Dospevši na Mali Triglav (2725 m), se nekoliko odpočijemo. Od tod na vrh ni posebnih težav. Ozek greben veže oba bratska vrhova. Izprva gre nekoliko navzdol, potlej bolj po ravnem. Greben je prilično širok, proti koncu se zožuje, da ne moreta iti dva vstric. Kovač pravi, da so nekdam tod jezdili greben. Nato pride poslednji vzpon do vrha. Na vrhu smo (2863 m). Najvišji v Julijskih Alpah in najvišji vseh slovenskih planin. Nepopisen občutek te prevzame. Gori nas pozdravi turist, ki nas je prehitel, prišedši z Bohinjske strani.

Naslajamo se na razgledu. Sonce je že vzšlo. Po sinočnjem viharju so bile vse doline v megli. Kakor mlečnobelo morje. Tudi ta pogled je edinstven, čeprav smo bili pričakovali jasnega razgleda, ki bi nam dal videti tudi naše Jadransko morje. Zato pa občudujemo vrhove, ki se pošastno dvigajo iznad meglene gmote. Iz skrinjice vzamemo zemljepisno karto, ki nam razlaga vso panoramo. Nehote se nam oko najprvo zaustavi ob Velikem Kleku (Groß Glockner, zato nekateri pravijo: Veliki Zvonar), ki moli svojo belo ost drzno proti nebu visoko nad vsemi svojimi sosedi. Potlej se obrača pogled proti laškim snežnikom, čez Ankogel in Hochnarr proti severu in vzhodu, vse bliže in bliže, kdo jim ve vsa imena. Mangart nam jezno obrača hrbet ter kima s svojo kapo proti Belopeškim jezerom. Lepa je Ziljska dolina, še bolj romantična Trentska. Tu torej si bil doma, nesrečni lovec, ki si se upal zasledovati pravljичnega Zlatoroga? Usoden lov. Stol je odet v temen oblak. Grintovec in Kamniške planine vdano pozdravljajo prestol, kjer kraljuje kralj naših planin. Ljubljana nam iznad svoje navadne megle zaspano kaže samo stolp svojega gradu. Obe kapi Šmarne gore se blestita v jutranjem soncu.

Vpišemo se v spominsko knjigo in vržemo v skrinjico vsak svojo vizitko. Z Malega Triglava sestopimo do koče Marije Terezije.³ Dokaj

³ Današnje Vodnikove koče, ležeče globoko doli pod kočo Marije Terezije na Velem Polju, še ni bilo. Marije Terezije koča je danes Aleksandrov dom.

vratolomna je ta smer, čeprav dobro zavarovana s klini in železnimi vrvmi. Kamin nam napravlja nekaj preglavice, zlasti ker prepih skozenj puha gosto meglo in se kadi kakor v dimniku.

Marije Terezije koča leži nekoliko više ko Dežmanova koča (2404 m). Ni pa oskrbovana. Ima poleg nekaj ležišč samo štedilnik in nekoliko kuhinjske oprave. Ključ od nje imajo vodniki. Okoli nje je več rastlinstva ko pri niže ležeči Dežmanovi koči, čeprav je tudi tu rast bolj pritlikava. Našel sem skromne potočnice, neke vrste portulaka v treh inačicah in mahovje s cveti, sleču podobnimi.

Pri koči se ločimo. Vladni svetnik, ki se od njega prav prijazno poslovimo, želeč mu prijetno pot, gre skozi Velo polje čez Ukance in Stare Fužine v Bohinj. Nемеc iz Stuttgarta, ki je namenjen v Trento, naju s svojim vodnikom še spremlja nekaj časa. Preplezamo dokaj strmi Pikelc, ki mu pravijo Šmarjetna glava. Onstran nje na sedlu Doliča opazimo na neki pečini narisani dve rdeči puščici. Ena pravi, da pojdi v Trento, druga k Sedmerim jezerom. Onadva na desno, midva na levo. Pust svet naju sprejme. Samo skalovje in grušč. Spota ma prepodiva trop gamsov, ki v divjem diru bežijo pred nepovabljenima gostoma. Prave poti ali steze ni. Markacija te vodi čez skalovje kar po bližnjici do sedla na Hribaricah. Moji tanki podplati se pritožujejo, pa nič ne pomaga. V kotanjah se beli sneg. Napolniva si ž njim dve steklenici, ker se začne oglašati žejja. Ko se je sneg v njih stalil, ožmeva v eno steklenico citrono, v drugo pa dolijeva malinovec. Sijajno okrepčilo.

Markacija se pod Kanjavcem obrne navzdol. V dolini ugledava dve večji luži. Pa ne da bi bili to dve izmed znamenitih Sedmerih triglavskih jezer? Pa bo menda že tako. Prišedši do njiju, se nama pokazeta v dokaj večji in prijaznejši obliki. Voda kristalnočista, pa mrzla ko led. Kar zagledava bolj vstran še tretje jezero, ki je nekoliko večje in najlepše od vseh treh. Tudi je globočje, kar napravlja vodo smaragdno zeleno. Spominja me nekoliko na prvo Belopeško (Klanjsko) jezero ali na Rabeljsko jezero pod Predilom. V tej višini nekaj edinstvenega. In v tej samoti. Živa duša ne moti tihote. Pač, namah fr, fr — prav izpred nog vzletijo štiri snežne kure ali skalni jerebi. Lepa ptica, nekoliko večja od naše jerebice, barve belkaste s sivimi grahastimi pikami. Prijetno so naju iznenadile. Še se ni dobro nasmajalo najino lovsko srce, ko slišiva visoko gori, da se kruši kamenje. Samo od sebe gotovo ne, si praviva. In res opaziva dva bežeča gamsa. Kar se ustavita v neki grapi in v trenutku postane tam gori vse živo. Cela čreda jih je. Naštejeva jih šest in dvajset. Nekaj časa beže po policah, potem pa se ustavijo v primerni razdalji od naju in se začno mirno pasti. Prav nič več jih ne vznemirja najina navzočnost. Pasoč se naju tu in tam radovedno ogledujejo. Ne moreva se ločiti od tega pogleda. Rešpetlin nama dovoljuje prav od blizu opazovati njih početje. Ko nadaljujeva pot se še dlje časa vzporedno z nama pomikajo v isto smer. Prav zanimivo družbo torej imava.

Pustivši zadaj majhno četrto jezero, dospeva do Franca Ferdinanda kočice (1800 m), ležeče nad obsežnejšim petim jezerom. Koča ni oskrbovana. Bila je zaklenjena.

Šesto, bolj plitvo jezero leži ne daleč od petega. Svet se stalno niža. Zmerom več zelenja te obdaja: bukev, macesen, hoja. Noga stopa tu in tam že po travnatih tleh. Prišedši mimo ovinka, ugledava globoko dolgi pod nama sedmo — Črno jezero (1340 m). Najlepše izmed vseh sedmerih tako po svoji romantični legi, kakor po svoji obliki. Kakor velik okrogel tolmun ali z vodo napolnjeni krater se ti zdi. Voda temnozelená in čista, da vidiš do globokega dna. V njej leže kakor mrličí potopljeni mogočna debla, ki so jih bili plazovi zanesli vanjo z visokih robov. Da v vseh teh mrzlih vodah ni ribjega zaroda, ni treba omenjati posebej.

Še nekoliko gozdne poti in stopiva na rob. Nad steno Komarče sva. Kar zaukava, ko ugledava globoko pod nama v popoldanskem soncu svetlikajoče se Bohinjsko jezero in vso Bohinjsko dolino.

V lagodnih vijugah je speljana pot skozi steno Komarče prav do dna. V dveh krajih prečkava umetno napravljene drče in žlebóve za spuščanje hloedov v dolino. Pa že slišiva bobnenje in šumenje. Slap Savice. Zmerom bliže prihaja šum. Zavijeja na desno. O Savica, hči kraljeva! Slap, čist ko srebro, grmi v globel. Neprestano grmi, noč in dan, kakor bi se vse triglavske vode zlivale v en curek. Greva prav do tolmana, da si v pobožnem razpoloženju z njega čisto vodo umijeva obraz. Ni čuda, da je tu prevzelo tudi Črtomira. Drugo je opravila Bogumila. Krasne postrvi brzijo po razpenjeni vodi in s svojo navzočnostjo oživljajo rajsko lepoto.

Pa tudi tu je prišel ločitve čas. Čez kake pol ure prideva skozi Ukance na zapadni del jezera, »Kjer bistra vanjga pribobni Savica«, in ki je tu prav plitvo. Lepo je Blejsko jezero, koliko lepše je še Bohinjsko. Bolj prostrano. V njega čisti vodi se zrealijo Bohinjske gore. Brez hotelov in neokusnih vil. Vse tako, kakor je ustvarila največja umetnika narava. Nedotaknjeno še od civilizacije in kulture.

Na južni strani ga obhodiiva, dokler se ne ustaviva v »Touristen-hotelu« pri Sv. Janezu. Tu se nama vrne zavest, da je najine ture konec. Osma ura je, hodila sva torej ta dan, če odštejeva odmor, 14 ur. Po okusni in izdatni večerji — srnjin hrbet v omaki s cmoki — kar v posteljó. Oj, kako se je spalo. Drugo jutro je šlo že proti enajsti uri, ko si pomaneva oči. Nato pa dokaj olajšani oprtnik na hrbet, rešpetlin preko rame in ajd peš na — Bled!⁴ Pri Petranu se okopljeva v mlačni vodi blejskega jezera, po južini pa peš do Lesec, od koder naju hlapon po štirih dneh odsotnosti popelje — v Ljubljano.

V tako kratkem času pa toliko novih vtisov in doživljajev! Pri-povedovanja ni bilo ne konca ne kraja.

Nabrano cvetje sem dal v stiskalnico, potlej pa sem ga povezal v šopek in poklonil svoji — mami.⁵

⁴ Takrat še ni bilo »železne ceste«.

⁵ Mama je šopek dala v okvir. Kot njena zapaščina je prišel spet v mojo posest. Še danes ga hranim. Zadaž na okviru je napisano: »Spomin s Stola, Triglava in iz Bohinja od 27. 8. do 30. 8. 1894. Svoji mami prinesel Vladimir. — V Ljubljani 12. kimovca 1894.«

Ob stoletnici rojstva Jakoba Aljaža

Sestega junija v letu 1945. je minilo sto let, odkar so pri Bačnikovih v vasi Zavrh pod Šmarno goro »prikupili« k trem otrokom četrtega, o katerem prav gotovo nihče ni mislil, da bo postal kdaj »najvišji« posestnik v Sloveniji. Ker niso marali »ajda« pod svojo krščansko streho, so ga poslali h krstu, kjer je dobil najmlajši Aljažev ime Jakob. Dokler je bil še majhen, je bil Jakec, ko pa je prestopil v »črno šolo«, je postal Jaka, kar je ostal do svoje smrti.

O svojih starših je zapisal sam te-le besede:¹ »Bili so (namreč oče) ključar cerkve na Šmarni gori, pobožen mož, dober narodni pevec, branja nevešči, imeli pa so izvrsten spomin. Rojeni so bili l. 1795 ter so učakali 83 let. Mati so znali dobro brati, imeli so sv. pismo, staro sto let, in skoraj vse nabožne bukve zadnjih dveh stoletij«.

Ko je mali Jakec toliko zrasel, da je zmogel uro hoda v Smednik, je moral v šolo, kamor pa ni dolgo hodil. Po nasvetu nadzornika Zavašnika ga je oče gnal v Ljubljano in ga vpisal v drugi razred normalke. V četrtem je že posekal vse »ljubljske srajce« in postal prvi. To mesto je zavzemal tudi v gimnaziji noter do končane četrte šole. V višji gimnaziji mu je sicer prvenstvo eden ali drug prevzel, odlika se ga je pa trdovratno držala.

Po maturi je šel na Dunaj študirat filozofijo. Izbral si je klasična jezika in slovenščino, ki jo je poslušal pri Miklošiču. Udeleževal se je tudi društvenega življenja. Vpisal se je v »Akademsko društvo« in v »Slovansko pevsko društvo«. Zahajal je tudi na sestanke k Stritarju, kjer so mladi literati brali svoje duševne proizvode. Aljaž se je bolj držal »poslušajočih«.

Naš Jaka ni dolgo zdržal na Dunaju. Da se je od njega in filozofije poslovil, sta bili vzrok dve nezgodi, ki sta mu »ogrenili« visokošolsko življenje. Pri koncertu »Slovanskega pevskega društva«, ki je bil ob pogrnenih mizah, je bil prisiljen, dasi prehlajen, peti v kvartetu, pa se mu je visoki a ponesrečil. Navzoči Čehi so se mu smejali, eden izmed »kvartetnikov«, Vencajz, mu je pa rekel: »Jaka, zgubi se!«

In Jaka ga je ubogal in »se zgubil«, pa ne le iz koncertne dvorane, marveč tudi z Dunaja, to pa kmalu potem, ko ga je zadela druga nezgoda. Pol leta je pridno poslušal zgodovino grške književnosti, pa je izgubil vse, kar je bil napisal. Sedaj mu je bilo dosti. Sedel je na vlak, se pripeljal v Ljubljano in vstopil v bogoslovje.

Po končanih študijah je bil nastavljen za kaplana in kateheta v Trziču, krajni šolski svet ga je pa predlagal za direktorja ondotne štirirazrednice. Glavar Dralka je predlog sprejel in Aljažu nakazal letno plačo 60 goldinarjev. Sicer pa to imenovanje ni bilo nič posebnega, kajti tudi drugje, kakor na primer v Postojni, je bil kaplan tudi katehet in direktor.

¹ Oris mojega življenja. Pl. Vestnik XXIII., str. 113.

Tržič je bil v tistih časih zelo nemški. Šola nemška in tudi v občini so imeli Nemci večino. Učence začetnike, ki niso znali nemško, so učili prvi šolski dan, da morajo reči učitelju »Herr Lehrer«. Iz tega naslova so naredili otroci »gospod hilere«. Aljažu seveda ta nemškutarija ni bila všeč in se je zelo trudil, da bi dobili Slovenci občino v roke, pa mu ni uspelo. Drugače se pa ni rad vtikal v politiko, tudi pozneje ne, ko je bil dovški župnik. Pustil je, da so se njegovi župljani sami med seboj lasali. Razjezil se je pa, če je tujec prišel mešat njegove ovčice in kozliče.

Nekega leta sem ga obiskal prav takrat, ko je priredil Dermota v Mojstrani shod. Prišel je iz Gorice. Vprašal sem Aljaža, ali se shoda udeleži, pa je rekel, da ne.

»Vidiš, Janko, jaz ne hodim rad na shode, ker postanem takoj nervozen, če mi kdo ugovarja. Kaj bo Dermota govoril, bom vse zvedel. V nedeljo mu bom pa odgovoril na prižnici. Tam imam pa jaz besedo in mi nihče ne sme ugovarjati.«

»Pa te Dermota ne bo slišal.«

»To mi ni čisto nič mar, ali me sliši ali ne, da me le ljudje slišijo.«

V Tržiču je najbolj s tem zaslovel, da je od zunaj na zvonik splezal. Klepar je pozabil zmeriti pločevino, s katero je zvonik pokril, pa jo je šel Aljaž merit. O tem so Tržičani še veliko let potem govorili, ko je »gospod direktor« že odšel na Dobravo pri Kropi (l. 1880.). Poleg drugih del in popravil je dal tam izkopati tudi vodnjak, na katerega je bil zelo ponosen, češ da se je z njim tako postavil, kakor Jakob iz stare zaveze, ki je tudi postal slaven po vodnjaku, pri katerem je pozneje Jezus spreobrnil Samarijanko.

Ker z Dobrave ni daleč na Brezje, je šel Aljaž večkrat tja maševat. Nekega jutra zagleda na travi vrh klanca žensko, ki je bridko jokala.

»Kaj pa vam je, mati, da tako jokate?« jo vpraša sočutno.

»Zaobljubila sem se, da pojdem po kolenih na Brezje, pa imam že vsa kolena krvava, da ne morem nikamor naprej.«

»Zakaj pa delate tako nespametne zaobljube? Kar na noge stopite!«

»Ali smem?«

»Seveda smete.«

»Oh, Bog jim tavženkrat polonaj,« se je zahvalila ženica in vsa vesela odhitela proti cerkvi.

Seveda vsi ne spolnjujejo tako vestno zaobljub, kakor jih je ta ženska, kateri je Aljaž dal »dispenzo«. Nekateri skušajo na vsak način goljufati Boga.

Neka moja učenka se je peljala iz Ljubljane na Jesenice. V Medvodah vstopi star očanec, ki pa ni sedel, dasi je bil prostor, marveč je hodil med vso vožnjo do Otoč ob oknih gor in dol. Ljudje so ga vabili, naj sede, pa jim niti odgovoril ni na njihovo vabilo. Moja učenka je toliko časa silila vanj, naj pove, zakaj ne sede, da ga je nazadnje spravila v jezo.

»No, ti punčara, ker te že tako radovednost matra, ti pa povem, zakaj ne sedem. Zaobljubil sem se peš na Brezje.«

Ko je Aljaž zapustil Tržič, je zgubil lep naslov direktorja in postal navaden podeželski župnik. Kakšen ugled je užival pri šolskih oblasteh, pa spoznamo iz tega, da je bil l. 1889. imenovan za okrajnega šolskega nadzornika. Jaz bi bil srčno rad videl Aljaža, ko je prejel dotični dekret. Mislim, da se je tako napihnil kakor puran. Sam piše o tem: »Velika čast, pa tudi veliko dela! Učitelji so bili pridni. Lepa harmonija je vladala med posameznimi stanovi, tudi pri sejah okr. šolskega sveta. Učitelji so imeli izvrsten pevski zbor in so dali več koncertov.«

Čast okr. šol. nadzornika je odložil prostovoljno l. 1892. Deželni šolski svet mu je poslal pohvalno diplomu za uspešno delovanje.

Takrat je bil Aljaž že na Dovjem, kamor je prišel tri leta prej (1889) in kjer je ostal do smrti. Tako je opravljal vse svoje življenje dušnopastirsko službo v naročju gorá, kar je bilo zanj velikega pomena. Če bi bil pastiroval na Dolenjskem, bi ne bilo na Triglavu Aljaževega stolpa in nikdar bi ne bil napisal v Pl. Vestnik svojih »Planinskih spominov«.

Na Dovjem se je izkazal zelo dobrega in podjetnega gospodarja. Popravljal je župnišče in hlev ter uredil vrtove, ki so bili nekam zapuščeni. Z bližnjega hriba je napeljal vodo, da je tekla v korito pred župniščem, ter tako imel lasten vodovod. Ker ni bilo ne na Dovjem ne v Mojstrani pripravnega kopališča, si je zgradil na vrtu majhen bazen, v katerega je tekla voda po železnih ceveh, če je bil iztok v korito zaprt. Tista zapiralna cev je bila nekaj posebnega in Aljaž je imel z njo veliko veselje. Ko mi je razkazoval vodovod, mi je rekel, naj zaprem iztok v korito in grem gledat, kako teče voda v bazen. Jaz ga ubogam in s cevjo zaprem vodo. Ker sem jo pa narobe porinil v iztok, mi je precej debel curek vode brizgnil náravnost v obraz, da sem bil ves moker. Jaka pa se je presrčno smejal. Tako je bil v njegovo veliko veselje skoraj vsak obiskovalec »krščen«, ki je bil radoveden, kakšen je Aljažev vodovodni izum.

Toda marsikatera hudobija se že na tem svetu maščuje in tudi Aljaževa se je. Nekega dne mu pride na misli, da bi se malo po bazenu popeljal. Postavil je čeber v vodo, sedel vanj in ga poganjal z ozko desko. Hotel se je skazovati pred šolskim upraviteljem in njegovimi otroki, ki so ga molče in s spoštovanjem občudovali. Toda ta molk in spoštovanje nista dolgo trajala. Ko je Aljaž hotel čeber z elegantno kretnjo obrniti, se je čeber res obrnil, pa tako, da se je izpraznil. Ko je Aljaž izginil pod vodo, so se otroci tako smejali, da so se kar lomili. Pa njihov smeh se je kmalu spremenil v obupen krik.

»Gospod župnik, vi ste prenerodni,« je rekel upravitelj Aljažu, ko je lezel iz bazena. »Čakajte, vam bom jaz pokazal, kako se v čebru vozi.«

In res je pokazal. Komaj je sedel v čeber, je bil že v vodi, prazni čeber se je pa prijetno zibal na »valovih«.

»Ata, ata,« so kričali otroci, ko so videli svojega očeta zginiti pod vodo.

S tem je bilo vožnje po bazenu enkrat za vselej konec.

² Pl. Vestnik XXIII., str. 145.

Dobro leto nato bi bilo pa tudi Aljaža skoraj konec. Malo je manjkalo, da ni umrl. O tem je zapisal v »Orisu mojega življenja« samo tale kratek stavek:³ »Operiral me je dr. Šlajmer l. 1905 in mi rešil življenje«. Da sem tudi jaz imel pri tem »reševanju življenja« nekoliko zasluge, je pa previdno zamolčal.

Tisto leto je Aljaž zelo trpel zaradi žolčnih kamnov. Zdravil se je v Leonišču. Šlajmer mu je svetoval, naj se da operirati, pa se ni mogel s to mislijo sprijazniti. Meni je rekel, da rajši umrje cel kakor razparan.

»Če boš umrl po operaciji,« sem mu ugovarjal, »boš legel zašit v grob, ne pa razparan.«

»No pa zašit! Pa tudi zašit nočem ležati v grobu.«

Nekaj dni pozneje me ustavi Šlajmer, ko je šel v Leonišče, kjer je bil takrat hišni zdravnik.

»Prigovarjajte še vi Aljažu, naj se da operirati. Morda bo vas ubogal, mene noče.«

»Kaj pa, če se ne da operirati?«

»Potem bo skoraj gotovo umrl. Zdi se mi, da niso le kamni, marveč še kaj drugega, hujšega.«

Takoj naslednji dan, bil je četrtek, sem šel nad Aljaža.

»Jaka, včeraj sem srečal dr. Šlajmerja, pa mi je rekel, da umreš, če se ne daš operirati.«

»In če se dam?«

»Ozdraviš.«

»Ali mi ti garantiraš?«

»Da, garantiram. Poslušaj. Šlajmer noče, da bi mu kak bolnik umrl v Leonišču. Ako se mu zdi operacija nevarna, ga pošlje v bolnišnico. Če mu kdo tam umrje, se ne pozna toliko, eden več ali manj. Mene je pred tremi leti tudi operiral. Saj se spomniš, kaj ne?«

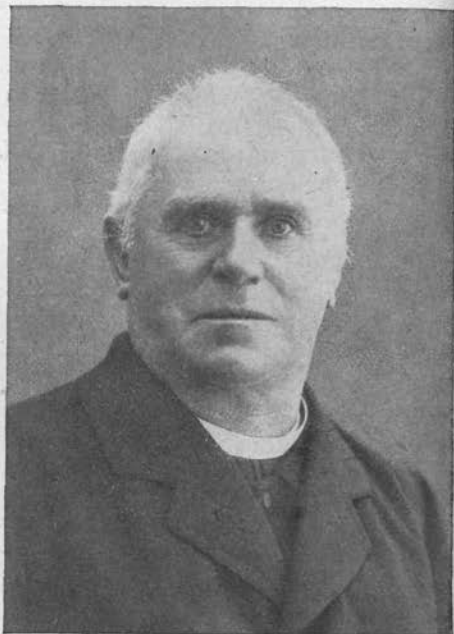
»Da, spomnim. Stopil si z Razorja na Jalovec, pa si počil, menda na dveh mestih.«

»In Šlajmer me je tako dobro zašil, da sem čez štirinajst dni že šel v šolo.«

»No, prav, pa pojdem pod nož, če že ni drugače.«

Tisto popoldne sem šel vesel domov. Imel sem sladko zavest, da sem storil dobro delo.

V soboto ga grem zopet obiskat. Pred njegovo sobo me sreča

Jakob Aljaž,
triglavski župnik

³ Pl. Vestnik XXIII., str. 120.

usmiljenka in mi pravi: »Gospoda Aljaža ni več tu. Gospod primarij ga je vzel v bolnišnico, ker ga bo tam operiral.«

To pot pa nisem šel s sladko zavestjo domov . . .

V nedeljo grem v bolnišnico. Pot mi je bila težka. Sobo, v katero so mi pokazali, imam še danes pred očmi. Ob desni steni je ležal na postelji Aljaž, v levem kotu pa je sedela njegova nečakinja Micka.

»No, kako je?« sem rekel v zadregi.

»Kaj vprašuješ? Saj veš, kako je. Sem že lifran. Saj si sam rekel, da spravi Šlajmer tiste, o katerih misli, da umro, v bolnišnico.«

»Saj ni res,« se oglasi Micka v kotu. »Gospod primarij so strica samo zato dali sem pripeljati, ker imajo tu boljše inštrumente.«

»Ti pa kar tiho bodi,« jo zavrne Aljaž. »Če govoriš o operaciji, je prav tako, kakor bi jaz govoril, kako se »purfel« dela.«

»Pridem pa še jutri,« sem rekel, ko sem se poslovil.

»Te ni treba. Jutri se bom pripravljaj na smrt.«

Operirali so ga v sredo. Zolčni mehur je bil ves v gnoju in dr. Šlajmer se je pozneje izrazil, da bi ga ne bil operiral, če bi bil vedel, da je žolc v takem stanju. Operacija je trajala nad dve uri in bilo je prav malo upanja, da ozdravi. Na Dovjem so pričakovali njegovo smrt, pa je tisto leto niso pričakali. Aljaž je proti pričakovanju mnogih ozdravel in se vrnil na Dovje, kjer so ga nad vse slovesno sprejeli: Občinski odbor, gasilci, belo oblečene deklice itd.

Jaz sem bil zelo vesel, da se je operacija tako posrečila. To veselje se je pa nekoliko zmanjšalo, ko sem ga v juliju obiskal. Z menoj je bil tudi brezniški župnik Potočnik, pri katerem sem bil na počitnicah. Pogrešal sem namreč pri Aljažu prejšnje živahnosti. Zdel se mi je nekam potr.

»Kako bi mogel biti dobre volje,« nama je razlagal svoje dušno stanje, »če pa imam cev v trebuhu kakor moje korito? Še vedno se mi zdi, da imaš ti prav, Janko, kó si rekel, da vsi tisti umrjejo, ki jih Šlajmer »lifra« v bolnišnico. Po pravici vama povem, da sem najrajši sam. Vidva pa le še pridita! Vaju imam rad. Vama bom dal dobro vino. Če pa kdo drug pride, mu postrežem s takim »kiselbergerjem«, da ga nikdar več ne bo blizu.«

Ko je preteklo dve leti, ne da bi bila smrt potrkala na vrata, ko je cev postala nepotrebna in se mu je trebuh zarasel, je postal Aljaž zopet živahen, da, še živahnejši kakor pred operacijo. V svetovni vojni si je naprtil celo aprovizacijo, ki jo je tako spretno vodil, da je bil odlikovan s »križcem za civilne zasluge«. Kar je hotel povedati ljudem zaradi prehrane, je kar zapisal v cerkveno oznanilno knjigo in v nedeljo prebral na prižnici. Bilo je pisano vse v originalnem Aljaževem slogu. Škoda, če se je ta oznanilna knjiga zgubila, kar se je v zadnjih vojnih homatijah najbrž zgodilo, ko je bil sedanji župnik pregan, župnišče pa požgano.

Med vojno sva prišla z Aljažem bolj malo skupaj, zlasti takrat, ko je spadal Dovje v »ožji vojni okrog«. Zato sem se zelo začudil, ko je nekega dne kar nenadoma stopil v mojo sobo.

»Kako si pa prišel dol, ko ste pa na Dovjem kar hermetično zaprti?«

»Znati je treba,« se je namuznil Aljaž. »Prišel sem na koncert Glasbene Matice, za katerega sem prepozno zvedel, da bi bil mogel dobiti iz Beljaka dovoljenje za potovanje. Pa sem imel slučajno doma tri škatle »brustbonbonov«. Z njimi oborožen se odpravim na pot in sem jo res srečno izvozil. Ko me je orožnik med vožnjo na Jesenice vprašal za dovoljenje, sem mu ponudil škatljo bonbonov in rekel: »Gospod, vi ste nekoliko hripavi. Vzemite te-le bonbone in jutri boste že zdravi.« Prigovarjal sem mu toliko časa, da je pozabil na dovoljenje in vzel bonbone. Pri tistem orožniku, ki je pregledoval dovoljenja med Jesenicami in Ljubljano, sem prav tako dobro opravil, zlasti še, ker sem mu dal dve škatli. Samo stražnik, ki je prežal v Ljubljani na popotnike pri izhodu s perona, me je nekoliko pestil, pa sem mu dejal: »Če so me orožniki pustili v Ljubljano, me boste vendar tudi vi pustili v mesto, ko moram na koncert Glasbene Matice.«

»No, pa naj bo. Toda noter vas pa ne bom pustil brez dovoljenja.«

»Da me pustite le ven. Kako bom noter prišel, to je pa moja skrb,« sem mu rekel, pa sem jo popihal hitro, da bi si ne premislil.«

»Pa res,« pravim Aljažu, »kako boš pa brez dovoljenja prišel na Dovje?«

»Ga dobim popoldne v kazini. Ko sem se pripeljal v Ljubljano, sem takoj tja krenil. Kaprolu, ki spušča v sobo, sem rekel »Herr Oberleutnant«, tistemu smrkavemu lajtnantu, ki je sedel v sobi, pa »Herr Graf«, pa sem opravil. Kaprol mi je vrata na stežaj odprl, lajtnant je bil pa kakor med. Rekel mi je, naj pridem popoldne po dovoljenje. Znati se mora.«

Aljaž je znal potegniti in je to rad storil. Ko ga je na potovanju po vzhodni Švici napadla griža in je nekaj dni ležal v Luzernu v bolnišnici, sta z bolniškim kuratom drug drugega vlekla. Med pogovorom je Aljaž omenil, da dopisuje tudi v »Vaterland«.

»Veste,« je pristavil, »Vaterland je glasilo konservativne avstrijske aristokracije.«

»Aha!« mu je rekel kurat. »Meni se je takoj nekaj takega zdelo, ko sem vas zagledal. Veste, vi imate na obrazu popolnoma aristokratske poteze.«

»Jaz sem pa takoj vedel, da ste doktor teologije in filozofije, ko tako učeno izgledate,« mu je vrnil Aljaž.

Pa je bila kuratova zunanost prav toliko učenjaška, kakor Aljaževa aristokratska.

V družbi si je včasih rad tega ali onega privoščil, da so se na njegov račun smejali. Tudi jaz sem bil med njegovimi žrtvami. Posebno rad je pripovedoval, kako mi je na Finžgarjevi novi maši »življenje rešil«. Življenje mi sicer ni rešil, pač pa mi je kri ustavil.

Ko sem hodil še v šolo in tudi v bogoslovju, mi je rada kri iz nosu tekla. Da sem se le nekoliko močneje useknil, pa sem že mel robec krvav. Na Finžgarjevi novi maši smo stali za župniščem, da smo se nasrkali svežega zraka. Naenkrat se mi ulije kri iz nosu. Preveč močno sem kihnil. Eden izmed dijakov skoči v kuhinjo in

prinese škafo vode. Takoj je bila vsa voda krvava. Ker kri ni hotela nehati teči, sem rekel, naj gre eden v obednico po Aljaža, v kate-rega sem imel posebno zaupanje. Aljaž mi je najprej dal za vrat z vodo namočen robec, pa ni nič pomagalo. Nato mi ukaže držati roke kvišku. To je pa pomagalo. Toda, kakor hitro sem roke dol spustil, se mi je kri zopet pocedila. Ker ni bilo misliti, da bi vse življenje hodil okrog dvignjenih rok, mi je Aljaž pomagal z »radikalno kuro«, kakor se je izrazil. Namašil mi je nos tako z jodoformovo gazo, da je bil kakor kumara. To mi je pa tako pomagalo, da mi od takrat naprej nikdar več ni kri iz nosu tekla. In kako je Aljaž ta preprosti dogodek opisoval?

»Sedaj vam bom pa povedal, kako sem nekemu bogoslovcu življenje rešil,« je začel in pogledal okrog, ali ga vsi poslušajo.

Bilo je na Finžgarjevi novi maši. Tam je bil tudi neki živahen bogoslovec, ki se je najraje sukal okrog družic. Hodil je okrog njih in duhal rože. »Oh, gospodična, kako lepo vaša diši! — Vaša pa še lepše. — Vaša pa posebno lepo...« Tako je šel od družice do družice. Bog je nekaj časa to početje gledal, potem je pa udaril in ulila se mu je iz nosu kri. Šel je za župnišče, držal nos v škafo, kri je pa tekla in tekla. Niso jo mu mogli ustaviti in so poklicali mene na pomoč. Jaz kot zveden »arcat«, vprašam najprej po vzroku. Djaki so mi povedali, da je hodil okrog družic in duhal rože. (Tu je Aljaž zopet pokazal, kako sem duhal rože. Vlekel je pa sapo tako k sebi, da je bilo prav čudno, da mu ni žila v nosu počila.) Nato se je pa začelo zdravljenje. Ovil sem mu vrat z mokrim robcem, pa kri je drla naprej. Bilo jo je že poln škafo. Potem sem mu ukazal roke kvišku držati. Godilo se mu je pa tako kakor Mojzesu v bitki z Amalečani. Ko je Mojzes držal roke kvišku, so zmagovali Izraelci, ko so mu pa roke omahnile, so zmagovali Amalečani. Ko je bogoslovec držal roke kvišku, mu je kri nehala teči, ko so mu pa roke omahnile, se mu je zopet ulila. Nato sem rekel: »Sedaj pomaga samo še radikalna kura.« Nabasal sem mu obe nosnici z jodoformovo gazo in pomagalo je. Kri je bila ustavljena, življenje rešeno. In kdo je bil ta bogoslovec? Tamle sedi. To je bil Janko Mlakar.«

To »storijo« je namreč povedal samo takrat, ko sem bil jaz v družbi. Priobčil jo je tudi v svojih »Planinskih spominih«,⁴ pa nekoliko drugače, kakor jo je pripovedoval.

Aljaž svojega humorja tudi v visoki starosti ni zgubil, pač pa je postal pozabljiv in je tudi rad kaj zamenjal.

»Naš stric,« mi je ob neki priliki rekla Micka, »bi venomer kolovratili okrog, pa niso za drugam kakor za zapeček. Vedno kaj pozabijo ali pa zamenjajo. Zadnjič so šli v Ljubljano v novem velurnem klobuku, prišli so pa v starem, oguljenem in pomečkanem. Če bi vsaj slabo z dobrim zamenjali, tako pa...«

Enkrat je pa le slabo z dobrim zamenjal.

Bil sem v nekem razredu licejske gimnazije. Tu potrka nekdo na vrata. Grem ven in zagledam Aljaža.

⁴ Pl. Vestnik XXII., str. 34.

»Servus, Janko! Po kosilu pridi v kavarno Union. Mantuani tudi pride. Ti bom plačal en »kofe«. Veš, prodal sem nekaj lesa, pa sem postal kapitalist. Če boš prišel v kavarno pred nama, kar naroči kavo na moj račun!«

»Kaj ne boš pri meni kosil?«

»Ne. So me že frančiškani povabili. Torej pridi po kosilu na ,kofe'!«

Ko sem prišel v kavarno, sta Aljaž in Mantuani že sedela pri kavi, vsa zatopljena v važen pogovor. Menila sta se o glasbi. Jaz sploh nisem prišel do besede. Ko so prodajalne odprli, je Mantuani odšel domov, midva z Aljažem pa po kupčijah, najprej h Ketteju na Aleksandrovo cesto. Aljaž je sedel moško v pozi močnega kapitalista na stolu z debelo cigaro v ustih, prodajalke so mu pa skupaj nosile. Kupil je tudi za kaplana toplo kućmo. Plačal je pa s tisoćakom.

»Na, Janko,« pomoli mi denarnico, »pa stlači noter tisti drobiž!« Od Ketteja greva v frančiškanski samostan k patru Hugolinu, ki nama je zaigral nekaj arij iz svoje opere, ki jo je imel v delu. Nato kreneva k Urbańcu, kjer je Aljaž kupil zase žepne robce, za ženske (Micko, dekle itd.) pa rute. Slednjič sva šla še na Mestni trg v lekarno po dišeeće milo. Ko se napotiva nazaj eez trg, privleee Aljaž iz levega žepa električno svetilko.

»Janko, kje sem pa tole pouzmal?«

»Kaj ni tvoja?«

»Ne.«

»Morda si pa v lekarni vzel namesto mila svetilko?«

»Ne. Saj imam milo v žepu.«

Po teh besedah seže v desni žep in vzklikne: »Kaj pa je to? Saj te rokavice niso moje. Moj Bog, Janko, sukńjo sem zamenjal, sukńja ni moja. Kaj misliš, kje se mi je to zgodilo?«

»Kolikor vem, si sukńjo slekel samo pri frančiškanih. Če bi jo tam zamenjal, bi sedaj imel kuto na sebi. Najbrž si jo sunil v kavarni.«

»Kaj pa sedaj?«

»Nić. Nazaj jo neseva.«

Ko greva po Stritarjevi ulici, se začne Aljaž sam nase jeziti: »Dedec stari, kaj kolovratiš okrog, ko nisi za nikamor. Micka je prav povedala, ko je rekla, da sem samo še za zapeček. Kaj misliš, Janko, ali bova dobila mojo sukńjo?«

»Lahko si brez skrbi. To pot si dobro zamenjal. Sukńja je videti eisto nova, tvoja je pa, ee se prav spominjam, že nekoliko oguljena.«

»Saj je bila moja tudi nekoć nova,« je rekel nekam razžaljeno.

»Pa se je kljub temu tisti, kateremu si jo prepustil, gotovo ni razveselil.«

In se je res ni. Ko prideva v kavarno, nama že prihiti plačilni s sukńjo naproti. Ko je Aljažu tujo slačil, njegovo pa oblačil, je pripovedoval, kako se je dotični gospod ustrašil, ko je videl, da mu je nekdo sukńjo odnesel. Pa se je kmalu pomiril, ko mu je povedal, da mu jo je najbrž zamenjal nek bolj obilen župńik, ki jo gotovo nazaj prinese, ko zapazi zameno.

Ko sva potem šla po Frančiškanski ulici, je bil Aljaž neka časa ves vase zamišljen. Jezilo ga je dvoje, da je zamenjal suktnjo in da mu je plačilni očitil, da je »obilen«. Pa je bilo oboje res.

Leto pozneje je Aljaž praznoval osemdesetletnico. Takrat je šel še v Vrata za slovo, kakor bi bil slutil, da ne bo več dolgo. Umril je 4. maja 1927.

Aljaž je po svoji osemdesetletnici začel nekam pešati. Prejšnja živahnost ga je precej minula. Ko sem ga nekega dne (vračal sem se s Triglava) obiskal, je sedel na zofi in vrtil palce. Zdel se mi je nekoliko melanholičen.

»Veš kaj, Janko,« mi je rekel, »takole sem sklenil, da prihodnjo zimo škripnem (umrem). Nimam več pravega veselja do življenja. Samo Slovensko planinsko društvo in Glasbena Matica me še zani-mata.«

S temi besedami je na kratko označil vsebino svojega dela: Planinstvo in glasba.

Planinstvo: Rojen pod Šmarno goro, kjer je vedno imel pred očmi Kamniške planine in Karavanke, je zgodaj vzljubil gore. To ljubezen je gojil do smrti. Že kot dijak in pozneje kot kaplan v Trziču je rad zahajal na planine. S pravim planinskim delovanjem je pa začel, ko je prišel na Dovje in tako dobil Triglav v svojo župnijo.

Ako more biti kdo zaljubljen v neživo stvar, je bil Aljaž gotovo v Triglav. Na oknu spalnice je imel pritrjen daljnogled, ki je bil nastavljen na zadnji greben. Vsako jutro je še v pižami (v beli, v taki s trakovi) čepel pred njim in štel planince, ki so lezli na vrh. Kadar sem pri njem prenočil, me je že navsezgodaj klical: »Janko, zaspane, pridi gledat! Trije so že na vrhu.«

Prva leta mu je bilo zelo hudo, ker so bili med triglavskimi romarji Slovenci bele vrane in je bil njegov ljubljeneec v nemških rokah. Sklenil je, da ga osvobodi in njegovo slavo razširi daleč preko mej, kar se mu je tudi posrečilo.

Prvo, kar je storil za Triglav, je bilo, da mu je na lastne stroške na vrh postavil stolp, ki še danes stoji in nosi njegovo ime. Načrt je naredil sam, izdelal ga je pa Anton Belec iz Šentvida. Stolp je bil sestavljen iz več kosov. Šest nosačev jih je znosilo v enem tednu na Triglav. Nato je Belec 7. avgusta 1895 s pomočjo štirih pomočnikov v petih urah postavil stolp.

Nemški Alpenvereinovci so imeli Aljažev stolp za prvi napad na njihovo posest. Tožili so Aljaža, da je uničil s stolpom podzemeljsko triangulacijsko točko I. reda, da se mora zato stolp podreti. Deželni geometer K. (češki Nemeec), ki je vložil tožbo, je tolažil razburjene člane kranjske sekcije Alpenvereina, češ da bo moral Aljaž stolp podreti in plačati 1000 goldinarjev globe. Aljaž je pa za vso zaroto vedel, se sam pri sebi smejal in Nemce vlekel. Ko je prišel pri Šmercu z načelnikom kranjske sekcije skupaj in mu je ta rekel, da stolpa ne bodo pustili, ga je Aljaž hinavsko prosil: »Prosim vas, pustite stolp v miru. Saj veste, kaj je ‚pleh‘. V petih letih ga sne rja in vsega je konec.« Načelnik je temu zadovoljno prikimal v

veselem pričakovanju, da stolp v dvajsetem stoletju ne bo več stal. Pa stoji že petdeset let in rja ga še ni končala.

Nemci so potem pravdo izgubili, ker je stotnik Schwarz dokazal, da podzemeljske triangulacijske točke sploh ni bilo in da so civilni geometri postavili samo leseno piramido. Pozneje je prosil Aljaža, da sme vzeti stolp za mero, kar mu je ta seveda z največjim veseljem dovolil. Stotnik je potem sredi stolpa zakopal škatlo s pergamentom kot pravo triangulacijsko točko, Aljažu pa je rekel, da je stolp prišel pod državno varstvo, da pa ostane še njegova last.

Aljaž je svoj stolp skrbno opremil. Postavil je vanj tri stole, dva samovara, šest kositrnih kozarcev, barometer, termometer in posodo špirita. Razen stolov je kmalu vse zginilo...

S stolpom je Aljaž obrnil pozornost SPD na Triglav. Tako je društvo že prispevalo k stroškom za Staničevo zavetišče (dandanes pozabljeno in zapuščeno), katero je Aljaž dal v živo skalo izdolbsti 15 metrov pod vrhom, in je že naslednje leto odprlo dve koči, eno v Vratih, drugo na Kredarici.

Aljažu so bila posebno pri srcu tudi Vrata, za katera je delal veliko reklamo, češ da so najlepša dolina Slovenije, če že ne vsega sveta. Pisaril je tako dolgo odboru SPD, da je na njegov račun postavil v koncu doline majhno kočico, ki so je krstili proti njegovi volji na njegovo ime. Če še stoji, bo prihodnje leto praznovala petdesetletnico.

Misel, zgraditi Triglavsko kočico, se je pa spočela v Aljaževi glavi prav takrat, ko je Belec s svojimi pomočniki sestavljal njegov stolp. Sedel je v Dežmanovi koči in se pogovarjal z oskrbnikom Vilmanom, ki mu je prijazno zaupal, da je imel srečo, ker ni Nemcev, sicer bi zanj ne bilo prostora v koči. To ga je tako razjezilo, da je takoj sklenil postaviti majhno kočico zase in za svoje prijatelje, da jih ne bi Nemci iz Dežmanove kočice metali. Prostor je izbral in kupil takoj naslednji teden, ko je šel gledat, ali njegov stolp še stoji.

Sedel je na Malem Triglavu in se oziral na vse strani, kje bi našel pripraven prostor za svojo kočico. Prav takrat sta pa stekla dva gamsa preko Kredarice in prostor je bil najden. Aljaž je vstal, jo pobral domov in kupil za 5 goldinarjev ves Dovški svet vrh Kredarice. Misel na »kočico« je pa pustil. Pisal je v Ljubljano SPD: »Kričite, kar morete. Domovina je v nevarnosti. Povsod v gorah stoje koli z nemškimi napisi ‚Alpenverein, Section Krain‘.«

Njegovo pismo je imelo uspeh in Aljaž se je potem hvalil, da se mu je posrečilo »zgunčati« ves odbor, da je sklenil postaviti na Kredarici kočico. Hitro je naredil načrt in začel pripravljati les za gradnjo. Šlo je vse nekako ekspresno in takoj naslednje leto 10. sept. je bila Triglavska kočica že slovesno odprta.

In zopet je bilo veliko razburjenje v kranjski sekciji. Najprej so hujskali dovško občino, naj ne proda sveta. Aljaž se jim je pa v pest smejal, ker je takrat imel že kupno pogodbo v žepu. Potem so si izmislili, da stoji polovica kočice na svetu verskega zaklada. Zato je deželna direkcija ukazala svojim geometrom, naj ves svet premerijo. Pri merjenju se je pokazalo, da stoji vsa kočica in tudi kapelica, ki je bila takrat pravkar dograjena, na svetu SPD. Aljaža je to pot tako

Aljažev stolp vrh Triglava — petdesetletnik (postavljen 7. avgusta 1895)

Foto I. Tavčar

skrbelo, da je šel na Kredarico gledat, kaj bo iz te kaše, ki so mu jo skuhali Alpenvereinovci. Ko je prišel gor, je komisija že končala svoje delo in gospodje so mu čestitali k zmagi.

Triglavska koča je bila tako poceni zgrajena (stala je nekaj manj ko 4000 goldinarjev), kakor nobena druga. To mi je Aljaž pozneje, ko ni imel več prve besede pri gradnji planinskih stavb, večkrat očitel. Sploh mu pa ljubljanski inženirji, razen Jaroslava Foersterja, niso bili posebno pri srcu.

Aljažu je bilo mnogo na tem, da bi privabil Triglavu veliko obiskovalcev. Zato mu je ves greben tako nabodel s klini in povezal z žico, da pride po nadelani poti lahko vsak na vrh, da le zna hoditi po stopnicah. Da bi prihajali na Triglav tudi njegovi stanovski tovariši in drugi, ki jih nedeljska dolžnost zadržuje v dolini, je zgradil (večinoma na lastne stroške) za Triglavsko kočo majhno kapelico, ki je bila takrat (l. 1897) najvišje stoječe svetišče v Vzhodnih Alpah.

Ker se je število triglavskih »romarjev« od leta do leta množilo in že prav neprijetno naraščalo in jih je vedno več prihajalo tudi iz Vrat, je začel Aljaž misliti na povečanje Aljaževe koče. Razne slike so mu vstajale pred očmi in slednjič je obstal pri tej: Iz Mojstrane se vije poleg šumeče Bistrice lepa cesta, po kateri se prijatelji planin vseh spolov in stanov vozijo na udobnih vozovih. Vse je namenjeno v »Grandhotel Vrata«, kjer jih čaka vsa udobnost modernih gostišč: Električna razsvetljava, kopališče, topla in mrzla voda itd.

»Veš, Janko,« mi je razlagal svoje načrte, »SPD ne bo to nič stalo. Po mojih mislih bi bilo najbolje, da ustanovimo akcijsko družbo 'Vrata'. Takole 20% dividende bi lahko obljubil.«

»To je preveč!«

»Nič preveč. Če bodo 15% manj nesla, ostane 5%, kar je še vedno dobra naložba.«

V Ljubljani si je Aljaž mnogo prizadeval, da bi pridobil kapitaliste za akcijsko družbo, pa ni nič opravil, čeprav jim je obljubil 20% dividendo. Pa zaradi tega ni obupal. Zagrizel se je tako v svoj načrt, da je zgradil na lastne stroške vodovod (pozneje mu je SPD te stroške povrnilo), odbor SPD pa pridobil za gradnjo Aljaževega doma. Bila je to prav lična lesena stavba, čeprav ne »Grandhotel«. — Načrt je naredil Jaroslav Foerster, ki je pa upošteval vse Aljaževe nasvete, to pa ne le pri načrtu, marveč tudi pozneje pri gradnji. Dom je bil odprt l. 1904.

Ko sem povedal Aljažu, da nameravamo za otvoritev naročiti samo 4 sodčke piva, je malo manjkalo, da me ni nagnal s tepcem.

»Kaj, 4 sodčke piva? Ali nimate nič pameti v Ljubljani? Ne 4, marveč 24 jih morate naročiti. Če bo kaj ostalo, bom jaz vse sam popil in plačal.«

Aljaž je imel prav. Ostalo je komaj kakih pet litrov piva v 24. sodčku. Popil ga pa ni Aljaž, marveč smo ga prepustili Požgancu in njegovim pomagačem, ki so ostali še čez noč v Vratih.

Alpenvereinovci potem niso več metali Aljažu polen pod noge, pač pa je moral večkrat od njih slišati, da hodimo na Triglav po nemških potih. Zato je začel premišljevat, kje bi iztaknil kak nov dohod. Spraševal je gonjače, ki so gonili gamse, pa ni mogel od njih

nič pametnega zvedeti. Slednjič je zadel na pravega moža, na Turka, ki je imel blizu Aljaževega doma majhno bajto. Ta mu je zaupno povedal, da je včasih lazil za gamsi preko pobočja Cmira in prišel pod Begunjski vrh in da bi se tam dala nadelati zavarovana pot. Aljaž je hitro pisal dr. Tominšku, ki je bil takrat predsednik SPD, kaj mu je Turk povedal. Ko je prišel na Dovje, je v Turkovem in Požgančevem spremstvu pregledal svet, kjer naj bi peljala nova pot, in kmalu nato so že začeli pod Požgančevim vodstvom delati novo — »Tominškovo pot«.

Ker s cesto v Vrata ni bilo nič, je skušal Aljaž narediti jahalno pot skozi Krmo na Kredarico, pa mu oblast ni hotela dati dovoljenja. Zato si je pomagal z zvijačo. Jan, posestnik v Spodnjih Gorjah, je kupil od erarja les v Krmi in s tem dobil pravico pot popraviti, da je mogel les ven izvoziti. Aljaž je pa pregovoril Janove delavce, da so, seveda na njegove stroške, podaljšali pot do Vernarja. Ko je bila narejena, se je enkrat po nji peljal z dvokolnico, enkrat pa jahal. Tudi srenjskega župnika Berlica je pregovoril, da je jahal na oslu skozi Krmo. Nekateri so trdili, da je prijahal notri na Kredarico, pa se danes ne morem več spomniti, ali je bilo to res. Jahalna pot se ni dolgo obdržala. Nalivi so jo tako razdrli, da je postala za četvero-nožce nerabna.

Aljažu se je želja izpolnila. Triglav je dobival od leta do leta več obiskovalcev in kočna na Kredarici je postajala premajhna. Treba jo je bilo povečati. Delo je izvršil inženir Viktor Skabrne, ki je stopil v odbor namesto izstopivšega Foersterja. Z njim pa Aljaž ni bil posebno zadovoljen, ker je premalo upošteval njegove nasvete. Posebno ga je jezilo, da je med gradnjo eno ali drugo stvar spremenil, in so morali delavci les iz sten žagati, ki je bil na Kredarici zelo drag. Smililo se mu je SPD, kateremu so na ta način stroški nepričakovano narasli. Nekoliko sem ga potolažil, ko sem se vrnil od otvoritve (8. septembra 1909) in mu povedal, da je Triglavski Dom tako lep in udoben, da bi se gotovo imenoval »hotel«, če bi stal kje v švicarskih gorah.

Isto leto je zadela SPD velika nesreča. Plaz je porušil Aljažev Dom in Aljaževo kočno. V odboru smo bili zelo prepadeni. Aljaževo pismo, v katerem nam je naznanil nesrečo in nas obenem bodril, da moramo takoj začeti nabirati za novi Dom, nam je pa vilo novega poguma. Dr. Tominšek je še spomladi šel z nekaterimi odborniki v Vrata gledat, kje bi se dobil pred plazovi varen svet za novi Dom. Našel ga je kakih sto metrov naprej od porušenega Doma na skalnatem griču, kjer novi Aljažev Dom kljubuje do danes vsem plazovom, tudi tistim, ki sta jih sprožili obe svetovni vojni. Aljaž je takoj kupil za SPD potrebni svet z gričem vred, inženir Skaberne je naredil načrt in komaj je sneg skopnel, so že začeli z gradnjo novega Doma. Bili so tako pridni vsi, Aljaž, inženir in delavci, da je bila ponosna stavba na griču v jeseni že dogotovljena, naslednje leto pa odprta. Novi Aljažev Dom je bil takrat gotovo največja in najlepša planinska stavba v Sloveniji.

Med svetovno vojno je vse planinsko delo počivalo. Zato se je pa tem živahneje začelo in nadaljevalo v Jugoslaviji. Osrednji

odbor SPD se je razširil in seje so bile zelo razgibane, včasih celo burne. Pogrešal sem pa pri njih Aljaževih dopisov, ki so bili včasih tako pisani, da so nas spravili v najboljšo voljo. Zdelo se mi je, da se je vez SPD s Triglavskim župnikom nekoliko zrahljala. Tako je sčasoma prišlo, da je Aljaž omejil svoje planinsko delovanje na — pokopavanje žrtev Triglavske severne stene...

Ko je bil Aljaž še srednjega spola, je pel v vseh durih in molih, pa brez not. Ko je v gimnaziji dobil prve note v roke, je pel najprej prvi sopran, pozneje pa tenor, pri katerem je ostal do smrti. V višji gimnaziji je nastopil včasih tudi kot solist, kako se je izkazal na Dunaju kot član Slovanskega pevskega društva pri domačem koncertu z visokim a, sem že omenil; ko je pa prišel v bogoslovje, je postal pevovodja velikega zbora. V Trziču je poučeval v petju rokodelce. Vodil je tudi pevski zbor gosposkih sinov, ki so njemu na ljubo začeli peti tudi slovenske pesmi. Kot župnik na Dobravi se je udeležil »cecilijanske vojske«, pri kateri se pa ni prelivala kri, marveč je teklo le črnilo, navadno in tiskarsko. Aljaž je bil navdušen »cecilijanec« in je polemiziral v »Narodu« z Alešovcem, ki je bil takrat urednik »Slovenca« in »Brenceljna«. Ko je prišel l. 1883. cesar na Bled, je hotel Aljaž pokazati, da je Kranjska slovenska dežela. Nabrajal je iz vse Gorenjske 60 najboljših pevcev, jim razdelil note, ki jih je dal na lastne stroške litografirati, in jih zbiral v Kranj k skušnjam. Nekaj dni pred slavnostjo ga je poklical baron Schwegel na Bled k razgovoru. Prosil ga je, da bi zapeli tudi kako nemško pesem, na kar je Aljaž odgovoril, da nemško ne bodo peli. »No, pa pojte slovensko,« mu je rekel Schwegel in razgovor je bil končan. Tudi na Dovjem je bil Aljaž vnet za lepo petje. Cerkveni pevski zbor je sam poučeval in kadar je utegnil, je pri maši tudi orglal. Proslavil se je tudi kot skladatelj, čeprav ni študiral na glasbeni akademiji. Njegov »Triglav moj dom« poje skoraj vsak slovenski pevski zbor. Veliko glasbeno delo je tudi v tem izvršil, da je uredil za Mohorjevo družbo »Pesmarico«. Glasbena Matica ga je odlikovala za njegovo delovanje v glasbi s tem, da mu je postavila na Šmarni gori lep spomenik. Njegovih skladb nisem posebej navedel in ocenil, ker upam, da bo to storil kak »matičar«, ki bolje pozna glasbo kakor jaz, ki znam samo radio in gramofon.

Ko sem nekaj let po Aljaževi smrti šel na Dovje, me ustavi močna zastavna ženska: »Ali greste gospoda Pečariča obiskat?«

»Da,« ji odgovorim. S srpom v roki se mi je zdela nekam bojevita.

»Sedaj imamo vsaj župnika, ki se meni za cerkev. Aljaž pa ni drugega videl kakor tisti svoj Triglav.«

Tako je rekla s trdimi besedami in krepkih korakov odšla po klancu navzdol. Besede so ji prišle iz sovražnega srca, bile so hude in krivične, zelo krivične.

Aljaža sem poznal 36 let, pa ne le kot navdušenega planinca, marveč tudi kot vestnega duhovnika, ki je bil zelo vnet za lepoto hiše božje. Na Dobravi je napravil nov veliki zvon in nove orgle. Na Dovjem je dal cerkev zunaj prebeliti, notri je pa napravil kapelo Lurške Matere božje in nova poslikana okna. Ker sta bili obe cerkvi,

na Dovjem in v Mojstrani, vlažni, je dal napraviti okrog obeh dre-nažo. Da vise v zvoniku jeklenj zvonovi, pa ni Aljaž kriv.

Prišel sem k njemu prav tiste dni, ko je šlo za zvonove. Bila je binkoštna nedelja. Ko se mu pri večerji ponudim, da bi drugo jutro namesto njega pridigoval, mi pravi: »Ne, jutri zjutraj bom sam pridigoval, ker se moram pomeniti zaradi zvonov.«

In res se je »pomenil«.

»Sedaj se je treba odločiti, kakšne zvonove bomo napravili, ali bronaste ali jeklene. Bronasti so dražji, zato pa lepše pojejo, jekleni so cenejši, zato pa slabše pojejo. Jaz sem za bronaste. Sedaj je naša občina prodala nekaj lesa in dobimo parte (deleže). Pustite parte notri, pa lahko napravimo bronaste zvonove. Jaz svoj part pustim, čeprav nisem tega kot župnik dolžan storiti, pa jih še vi pustite. Pa saj vem, da jih ne boste. Ko smo pred več leti dobili parte, sem vam tudi rekel, da jih pustite notri, da bomo lahko zgradili svojo elektrarno, pa ste jih ven vzeli in še naprej smrdljivca žgali in bi ga še danes, če ne bi dobivali od drugod elektrike. Torej jaz svoj part pustim notri, pa jih še vi pustite, če hočete imeti bronaste zvonove. Če jih boste ven vzeli, potem pa le imejte namesto bronastih zvonov železne lonce. Amen.«

Po teh besedah je Aljaž pogledal po cerkvi, kakšen vtis je naredila njegova »pridiga«, nato pa vstal in šel počasi s prižnice. Ker Dovžani niso pustili svojih partov notri, imajo sedaj namesto bronastih zvonov jeklene.

Ko je bil Aljaž še krepak, ni imel kaplana, čeprav so ga Dovžani zelo želeli. Ko so ga Brezničani dobili, so začeli govoriti, da ga dovška fara zato ne dobi, ker Aljaž premalo skrbi zato. Odgovoril jim je takoj naslednjo nedeljo na prižnici.

»Pritožujete se, da so Brezničani dobili kaplana, mi pa ne. Brezniška fara je dala škofiji veliko gospodov, skoraj vsako leto je ena nova maša, če ne dve. Dovške matere, rodite gospode, potem bomo*pa tudi mi dobili kaplana. Amen.«

Aljaž je umrl kot žrtev svojega poklica. Šel je zgodaj zjutraj v cerkev, pa je na zledenelih tleh padel in si zlomil nogo v kolku. Zdravil se je doma. Obiskal sem ga cvetni teden, ko me je prosil, da bi pomagal kaplanu pri spovedovanju.

»Vidiš, Janko,« mi je segel v roko, »sedaj pa res škripnem. Ne verjamem, da bi jo srečno izvozil.«

»Saj bi moral že lansko leto škripniti, ker si tako sklenil.«

»Seveda sem tako sklenil, pa bi vendar rad še živel. No, kaj je pa novega v planinskem društvu?«

In tako je prišel pogovor takoj na gore in pogrevala sva med drugim tudi stare spomine. Ko sem mu omenil, da nameravam drugi teden v Italijo in na Etno, me je takoj prosil, naj mu pridem pravit, kako mi je bilo na potovanju. V soboto mi je ob slovesu, ko sem stal že med vrati, še enkrat zabičil: »Janko, ko se vrneš, pridi mi takoj povedati, kako je bilo na Etni.«

Bila je zopet sobota. Ob treh ponoči sem prišel s potovanja in se takoj zjutraj odpeljal na Dovje. Tam sem prijatelju Aljažu povedal, kako je bilo na Etni, povedal pa mrtvemu v nagrobnem govoru...

Vrtovčeva »Pridiga na gori«, najstarejši slovenski planinski spis

Matija Vrtovec, v letih 1813—1851 župnik v Št. Vidu na Vipavskem, je znan v naši literaturi kot pisatelj nekaterih kmetijsko-gospodarskih knjig in marljiv sotrudnik Bleiweisovih »Novic«, a še posebej kot eden najspretnjših slovenskih cerkvenih govornikov v prvi polovici 19. stoletja. Svoje demostenske sposobnosti je razvijal po cerkvah prostrane nanoške okolice: izven domače župne cerkve zlasti pri Materi božji na Logu, v Vipavi, na Gočah in Planini, v rojstnih Šmarjah in drugod, kamor so ga ob posebnih slavnostnih prilikah kaj radi vabili njegovi stanovski tovariši. Nastopal je pa tudi v nanoških strminah, kjer sta čakali nanj, na »nanoškega župnika«, kar dve podružnici šentvidske fare: cerkva sv. Nikolaja in sv. Hieronima, slednja zgrajena l. 1624 visoko pod nanoškim vrhom v nadmorski višini 1019 m.

Zadnjeimenovano cerkev je obiskal Vrtovec prav gotovo vsako leto na binkoštni ponedeljek, ko so Vipavci in sosedni okoličani obhajali tam gori svoj navadni vsakoletni cerkveni shod. Pred davnimi leti se je na ta dan zbralo na Nanosu do 40 procesij in še za Vrtovčevih časov je za Binkošti romalo k cerkvi slovečega puščavnika preko 2000 ljudi od vseh strani Vipavske doline, Krasa in Pivke.

Od kod neki toliko zanimanje za gore v nekdanjih starih časih? Na to splošno vprašanje odgovarja Vrtovec precej obširno v svoji spodaj priobčeni pridigi, za romanje k Sv. Hieronimu se pa zdi, da je bil on sam po svoji veliki popularnosti in prikupni zunanosti (gl. sliko v Malovi Zgodovini slov. naroda, str. 485!) še prav posebna privlačna sila; nič manj privlačne pa niso bile tudi njegove pridige. Praktični mož je vedel v svojih govorih vsakdanje potrebe kmečkega ljudstva kaj spretno prepletati z verskimi razmišljanji in tako med poslušalci ustvariti razpoloženje, da je soseska pogostoma strmela ob njegovi mojstrsko podani besedi.

Po nagovarjanju svojih prijateljev je Vrtovec zbral nekatere svojih pridig (26 po številu) ter jih l. 1850 izdal v posebni knjigi pod naslovom »Shodni ogovori.* Dve v tej zbirki priobčeni pridigi (prva iz »hudega leta« 1817, druga iz leta 1820) sta bili govorjeni pri Sv. Hieronimu na Nanosu. Nas zanima zlasti druga »pridiga na gori« iz l. 1820, v kateri je poskušal govornik razložiti tisočglavi množici, »zakaj hodijo ljudje tako radi na visoke gore in tedaj tudi k Sv. Hieronimu na božjo pot«. Za tiste davne čase gotovo zanimiv »shoden ogovor«! Toda če si pridigo podrobneje ogledamo, opazimo, da je »pridigarska« na njej samo zunanja oblika, da pa je po svoji vsebini navadno planinsko predavanje, za današnje čase toliko zanimivejše, ker je prvo te vrste med Slovenci, izvršeno

* Shodni ogovori. Spisal in izustil Matija Vrtovec, fajmošter v Šent Vidu nad Ipavo. Na svitlo dani od slovenskiga društva v Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani 1850. 175 str., vel. 8°.

poleg tega še zunaj na terenu pred toliko množico planinskega naroda. Sličnega primera prav gotovo nimamo več v zgodovini slovenskega planinstva. Zato bi objava take vrste pridig spadala danes ne toliko v zbirko »shodnih ogovorov«, kolikor po pretežnem delu svoje vsebine vse prej v kako planinsko glasilo.

Tako približno je mogel razumeti to Vrtovčevu planinsko pridigo tudi dr. Bleiweis, ko je l. 1850 pripravljajl za natisk prvo slovensko čitanko za srednje šole. Ker ni imel dovolj primerne gradiva pri rokah, si je pomagal na ta način, da je segel po Vrtovčevi sveto-hieronimski pridigi ter jedro te pridige (gl. besedilo med obema zvezdicama!) z nekaterimi prav malenkostnimi besednimi izpremembami uvrstil pod naslovom »Pogled z Nánosa« v »Slovensko berilo za prvi gimnazialni razred«. Tako je prišla Vrtovčeva planinska pridiga, sicer močno okrajšana kot poseben berilni sestavek iz realij, po Bleiweisovi zaslugi iz cerkve v šolo, kjer je poslej dolgo let, t. j. vse do Janežičevih Cvetnikov navduševala slovensko srednješolsko mladino za lepoto primorsko-notranjske zemlje.

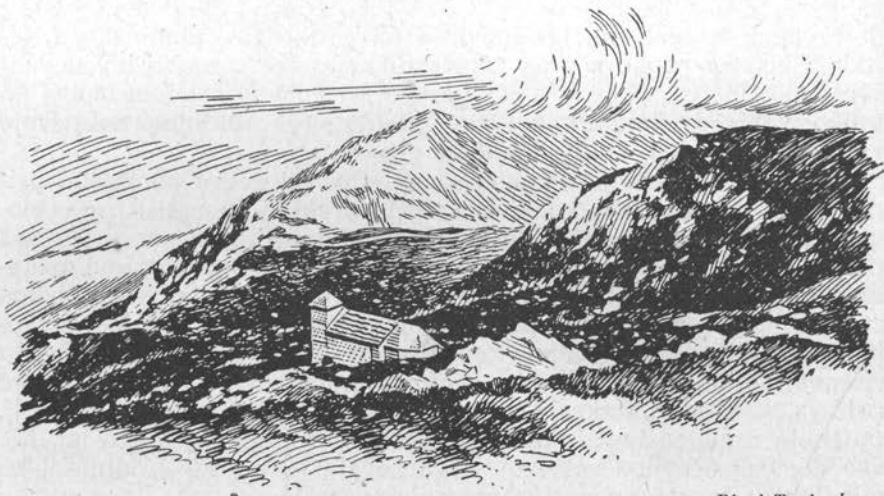
Ker sega Vrtovčeva »pridiga na gori« v leto 1820, praznujemo letos 125 letnico njenega postanka. Je potemtakem med najstarejšimi, ako ne najstarejši slovenski planinski spis in v tem tiči vsa njena pomembnost. Tudi je spis kot planinska pridiga edinstven v slovenski književnosti, zato vreden, da ga rešimo pozabljenja in ponatisnemo neizpremenjenega v našem planinskem glasilu. Naj tako čitateljem Planinskega vestnika tudi v jezikovnem pogledu prikazemo enega naših najstarejših gorohodecev!

V Vinkoštni pondelik,

(1820)

pri sv. Jerónimu na Nanosu.

Akoravno stara pobožna pravlica pripoveduje, da je bil sam sv. Jeronim letó Božjo vežo iz Dalmacije na svojim herbtu semkej prenesil, kakor še dan današni bolj stari, ki od Razdertiga po stezi gori gredo, mlajšem skalo kažejo z vtiski njegovih perstov, na katero se je bil z roko naslonil, se odpočiti; vender je mende veliko bolj gotova, de pobožni predniki našiga krepkiga st. Vidskiga komuna so jo z nevgasljivo gorečnostjo in velikim trudam pod imenam sv. Jeronima Bogu v čast sozidali. Če so se bili že doma in po hribih okoli svojiga dola več prijatlov pri Bogu iskaje z desetimi cerkvami previdili, zakaj bi ne bili tudi še ene na svoji nar visokeji gori v čast nar vikšimu, in njegovimu velicimu prijatlu, sv. Jeronimu, ki je kot Dalmatine, našiga mesa in kervi, naredili? — Sploh so že v nekdanjih časih pobožni Slovenci zlo radi na hribih in gorah Božje veže zidali, čast Bogu v njih skazovali. Pred 40 leti je prišlo sem k shodu današnjiga dne navadno do 40 procesij, in še v pričijočih časih, ko vreme pripusti, jih pride čez 2000 ljudi, ne samo iz naše Ipavske doline, ampak iz celiga Krasa, iz Pivke in Gojzdnih krajev, mnogi čez pet ur hoda daleč, de se skorej Ipavci med to veliko trumo pozgubé.

Risal Trpin I.

Sv. Hijeronim na Nanosu

Kadar koli na današnji dan pri prijaznim vremenu gor k sv. Jeronimu grem, se mi vselej serce od veselja smeja; mnogi možje me počakujejo, ali bolj podvzajaje doidvajo, se kaj z mano pomenit; pred mano trume pobožnih mladenčev ali nedolžnih deklic, ktere v zatišje pod gofo cvetlic nabiraje in se veselo pomenovaje, kakó de opletale bodo sv. Jeronima, naprej beže; za mano trume starčikov ali starih mamk, ki na svojo starost pozabivši čversto gredó, brez de bi jim sterma pot oddušik jemala, ali jih sapa zapirala; in ko se cerkvi približujemo, vidimo lepe, dolge verste ljudi proti nji hiteti, kakor so jih nekdam vidili z križniki spredej.

Kaj je vendar na hribih in visokih gorah, de, ko bi ravno s Božjimi vežami kronane ne bile, vendar ljudi močno vlečejo nase? — ni jih tako visokih gor, de bi eni ali drugi, zlasti učeni zlo ne želeli na njih verhe priti. Zakaj hodijo ljudje radi na hribe in visoke gore, zakaj hodijo tudi k sv. Jeronimu takó radi na Božjo pot? — Na to vprašanje vam hočem v vaše podučenje primerjen odgovor dati, no vas prosim za vašo poterpežljivo paznost.

Kakor otroka že mika se splaziti na bližnjo goro domačije, vleče tud umniga neizrekljiva moč gor na visoko; truden velicih domačih skerbi, sit, nejevoljin pretežkih butar, — iše miru in pokoja, — in ker ga spodej na svetu ne najde, beži gor na visoko goro v svojo sladko tolažbo. Kot vrabic na verhu cerkveniga turna zaničevaje vse dražbe neumnih otrok, stoji tudi on — ložji dihaje krepko na glavi goré, kot med nebam in zemljo bliže svojiga Gospoda, in z ganjenim sercam milo gleda na mnoge, večkrat prazne dela človeških otrok, doli globoko pod svojimi nogami.

O dragi prijatli! — ni dano človeka jeziku milih občutlejev zreči, ktere njega blago serce na verh visoke gore obhaja; — v bližnosti

Mrzlica v zimski obleki

Foto A. Vizjak

nar Visokejiga, od milogroze prevzeto, se topi zamaknjeno v sveto molitev, katero le angeli molijo.

Petra besede se mu silijo na jezik: »Gospod, — tukaj nam je dobro biti!« — Toliko de ne odtergan od tega sveta je bolj pripravljen obrniti misli na svojiga Boga; velika tihota okoli no okoli njega ga nič ne moti; kamor koli oberne oči, vidi velike, lepe, terdne dela močne roke Božje; težka misel, de iz tihe gore bo mogel sopet verniti se v nepokojni svet, mu je nadležna, in le z pomilovanjem se zmirej na nje verh vziraje na to pot poverne! Takole povzdigne gora človeka, ki na-njo pride, gor do Božje višave!

Tudi vas, moji preserčni prijatli! so občutleji danas gori pripejlali na Nános, na ktere mende neste še nikoli prav živo mislili; tudi vi ste se odtergali domačim skerbem, zmuznili spod vsakdanje pretežke butare, tudi vi ste prišli na visoko goro, de, bliže Gospoda, lože diha je in njega lepe dela pregledovaje, se bolj živo z sercam in molitevjo k njemu povzdignete. * Iz Nánosa — ko greste še nekoliko više od cerkve — na njega glavo, vidite vse Krajske in Koroške, Tirolske in Talijanske in še clo Dalmatinske bele goré, ktere kot rebra ali terdni pasovi vežejo zemlje kroglo, kakor, češ, de bi ne razpadla. Kakó močno so te gore vterjene! — kakó terdno stoji Nános! — Vidil je, — de od poprejšnih narodov molčim — Rimljanov vojske memu iti, ktere so bile vse jutrove dežele čez Beli grad pod svojo oblast spravile; vidil je Pasoglavce pod Atilam — ki je bil Ljublano in Oglej razdjali; — vidil je Gote in Dolgogradice na Talijansko memo vreti, ki so Rimljanov moč spodkopali; vidil je Turke večkrat po deželi razsajati, in v poslednjih časih toliko de ne vse narode cele Evrope prek svoje noge se doli ali gori premikati. Ali Nános se še nič ne máje, kakor so ga nam naši prehodniki, ga bomo tudi mi svojim naslednikom zročili. Božje dela terdno stoje! — Iz Nánosa vidite morje pri Terstu, tudi morje pri Reki, dve pèrti, ki se vežete z morjem celiga sveta; nju brezdni so od Gospoda takó vterjeni, de zmirej dobro derže. Take velike in terde dela Božje viditi, mora se človeka serce v častivno molitev raztopiti.

Ali Nános nam ne kaže samo Božje mogočnosti, oznanuje nam tudi modrost, previdnost in dobrotljivost našiga Bogá; tamle iz cerkveniga praga vidil boš zdaj ta hip na morju 4 do 6 bark, ki so iz Tersta odrinile, ali se mu približujejo peljaje iz daljnih daljnih dežel mnogoverstniga blagá v menjo naših pridelkov ali izdelkov? — kako za veliko kupčijo? — kako bi se neki v časih pomanjkanja, dragine in lakoti z žitám prevedili, ko bi velko morje vsih dežel na svetu ne objelo in vezalo? — Ali ne vidiš, ali ne tiplješ tukaj modrosti no previdnosti Božje? — Takraj Tersta je razgernjen celi Kras pred tvojimi očmi kot belo pogernjena miza; ko ravno kamnit, bo vender za malo tednov zarumenjen z zlatorumenim žitám v poveseleje marljiviga kmeta, ki je kamnju zemljo otel, lepo pšenico na-nji pridelovati. Na levi se ti razpne od Krasa bolj obrašena in rodovitna Pivka, slavna zavolj nje pridnih kmetovavcov, živinorednikov in cestnih voznikov, kteri z svojo nevtrudeno vožnjo na cesti kupčijo podpirajo v osrečenje cele dežele. Na desni pod tvojim nogami se ti

odpre struga Ipavske, vetru enako obdelane in smejejoče doline doli, — dol do Gorice; zavoljo nje žlahtnih pridelkov in drage kaplice imenovana večkrat od vunajnih: raj krajnske dežele. Pod Gorico se rasprostre od gojzda od morja Beneške, nezmerljive in pisane planjave, na katerih pridelujejo dostikrat turšce kot pesika. Potrebne gojzde je Gospodu dopadlo na gore spraviti, de ti niso pri obdelovanju dežele na poti; de njih zverina ti menj nadleguje, in de se vender za vsako potrebo lahko z lesam previdiš ali tudi z drevami. V gojzdih stanujejo rudokopači, fužinarji no mnogi železnikarji, ki zlo radi železnino za žito ali njim zlo dišečo vinsko kaplico dajo. Kakor nar veči dežele svetá si razmenujejo tudi nar manji kraji svoje pridelke in izdelke, takó tudi ti, ki okoli Nánosa stanujejo, de so vsi kot otroci Božji z vsim potrebnim prevedeni. Kamor se tedej koli iz Nánosa obrnemo, vidimo, de dobrotljivi Bog za vse svoje ljubčike skerbi no jih z potrebnim modro previdi. Takó nam oznanuje Nános in vsaka druga gora, ko na-njo gremo, modrost, previdnost in dobrotljivost Božjo; nam oznanuje, de nebeški Oča za človeka dobrotljivo skerbi, kamor ga je koli na zemlji postavil.

Stopi še enkrat tje na cerkveni prah, in vidil boš pod Krasam na desni, toliko de ne v samim morju černo cerkev z zlo visokim zvonikom, to je Oglej. O prijatelj! — Kadar ga boš koli iz te gore vidil, prikloni se mu — spoštuj ga — zakaj iz Ogleja je po sv. Mohorju, ki je v njim prvi škof bil, in po sv. Fortunatu, njegovim pomočniku — tvojim starim in nevernim sprednikom sv. véra, in po njih tudi tebi zasvetela se; iz Ogleja tedej, tega zate sv. mesta, ti je zveličanje došlo; ali ne bo ta lepa misel na Nánosu Oglej zagledavši tvoje serce z hvaležnostjo vnela, in ga proti Bogu visoko povzdignila? — ki te je brez tvojiga zasluženja in le po svojim neskončnim všmilenju k spoznanju sv. vere poklical! * — Tudi sv. Jeronim, kteriga cerkev smo prišli danas objiskat, je k spoznanju svete vere med našimi nekšnjimi ajdovskimi očaki veliko pripomogel; prestavil namreč jim je bil celo sv. pismo iz hebrejskiga in greškiga, njim neznanih jezikov, v latinski, z kterim so učeni med njimi zlo znani bili. Kam bi bilo prijatli! — z nami, ko bi še dan današni, kakor mnogi ajdje, v tami nevednosti no malikovanja tapali. — O blagor nam! — de nas zamore še clo Nános povzdigniti gor — gor do nar visokejiga Bogá!

Na gorah so se Božje prikazni in veliki čudeži nekđaj godili; kadar je Mojzes ovce svojiga tasta Jetro na Božji gori Horeb pasil, se mu je bil Bog pervikrat iz gorečiga germa prikazal, mu rekel izzutimu in bosimu približati se, in mu je zapovedal Izraelce iz Egip-tovske sužnosti speljati; potem ko so bili že v puščavo odpeljani, mu je kar velikrat vkažal na goro Sinai priti, kjer mu je vse zapovedi no postave za Izraelce dal; iz te gore jim je tudi sam 10 zapovedi med bliskam in grozno strašnim gromenjem oznanil, in jih njim na dve kamnitni tabli z lastnim perstam zapisane po Mojzesu doli poslal. — Jezus je na eni gori svojo prvo pridigo izustil, po nji nar imenitniši nauke oznanil, in se učenika nove, čisteji vére — tedaj od zgorej doli — razodel. Petra, Jakoba in Janeza je enkrat na visoko

gore peljal in se pričo njih spremenil, de se je njegovo obličje sve-tilo kot solnce, njegove oblačila pa bele postale kot sneg, in de sta se mu bila Mojzes in Elias prikazala. Na eni gori je bilo, kjer je z petimi ječmenovimi kruhi 5000 mož nasitil takó, de je bilo še dvanajst jerbasov koscov ostalo. Na 40 dan po svojim častitim vstajenju je Gospod svoje vkup spravil, jih na visoko goro peljal, jim še te poslednje nauke in svete dal, jih blagoslovil, slovo od njih vzel in se pričo njih kviško v nebo vzdignil.

Na visočinah ste bile dve nar slavníši daritve ali molitve do-pernešene; ali ni bil Abraham že nož potegnil, de bi bil svojiga ediniga sina Izaka, že zvezaniga in na derva altarja položeniga Bogu daroval? — na povelje angela je pa roko vstavil in ovna za roge v germ zamotaniga zaklal in sožgal, po svoji živi veri v Boga pa opravičen bil; ali ni Jezus, učlovečeni sin Božji, med nar britkeji terplenjem in zaničljiviši smertjo svoje življenje v daritev svojimu nebeškimu Očetu za spravo celiga človeštva na kalvarskim hribu — dal? de je nam studenc gnade ali milosti odperl, in de zamoremo po njegovi za nas prelití kervi vsi pred Bogam opravičeni biti!

Moji ljubi skupejzbrani! — zdaj lahko spoznate, zakaj ljudje radi na hribe in visoke gore hodijo, zakaj, ko so na njih Božje veže, jih takó radi obiskujejo; visoke gore že same od sebe človeka, ko na-nje pride, od posvetnih skerbi odtegujejo in k Bogu povzdigujejo, ker mu kažejo deleč okoli no okoli mogočne dela Božje, in mu ozna-jujejo ljubezin in dobrotljivost nebeškiga Očeta do vsih njegovih otrok, nej že prebivajo v kraji v katerim si koli bodi; če pa človek z tako ganjenim sercam najde še na gori Božjo vežo, bo z radostjo va-njo stopil, in gorečo v nji dopernesil molitev; nej se pa z tako združi še molitev eniga nebeškiga prijatla, kakor, postavimo, tukajle sv. Jeronima, bo takó molitev z Božjo potjo vred Bogu dopadljiva daritev postala, po kateri si zadobi človek povesečenje, potolaženje, gnado in pomoč. O spomnite vender prijatli! — de pred tremi leti, ki smo se v velikim pomanjkanji, žalosti no britkosti znajdlí, ki je bilo strašno stradanje — je bila berž po dopernešeni molitvi na tim sv. mestu — turščina cena od 6 na 2 gold. padla!

Ker ste tudi vi, moji preserčni prijatli no prijatlice! — danas na to visoko in sv. goro prišli, o nej vam postane vaša današnja pot ena Božja, ne pa prazna pot! — ni zadosti, de se radovedno od tu na vse kraje razgledujete; ni zadosti, de eden družimu pokazete, kje de ta ali uni kraj, to ali uno mesto, ta ali una vas leži; ni zadosti, de dopoveste, do kje ste že po kaki kupčiji ali kot vojaki prišli; povzdignite svoje glave in serca še nekoliko više, povzdignite jih do Gospoda svojiga Bogá; razgledovaje lepe, terdne dela Božje, spre-mišlevaje Božjo ljubezin, dobrotljivost in skerb za ljudi, ki okoli te sv. gore stanujejo, nej se ljubezin in češenje in hvaležnost in goreča molitev do Boga v vaših sercih vname! — Prijatli! — gore, ktere okoli in okoli vidimo, z Nanosam vred térdno stoje; kakor smo jih najdlí, jih bomo tudi pustili, stvarjene so le za ta svet; — človek pa, kateri po njih hodi, je le popotnik, nima ga tukaj ostanka — vstvarjen je za drugo veliko žlahtneji deželo; o poskerbimo vender,

da bomo Bogu zvestó služili no vredni postali, de bi nas enkrat Gospod tjekej prestavil!

Ti pa sv. Jeronim! ti — ki si bil naše kervi in našiga mesá, o bodi tudi naš velik prijatelj in besednik pred Bogam! — sprosi nam gnado prave, vredne pokore; gnado svetiga po tvojim zgledu Bogú dopadljivega življenja; gnado, de bi naša današnja Božja pot kot tvoja v Jeruzalem in do Betlehema Bogu všečna daritev postala. Po ti daritvi no po tvoji prošnji, o velik pomočnik! — nej nam vsmiljeni Bog odpre studence svoje gnade ali milosti; naj nam pošlje svoj sveti blagoslov čez naše žitne polja in vinske gore, de bomo posvetne dobrote vživajoči čedalje bolj po duhovnih in nebeških hrepeneli, no vredni postali jih enkrat z tabo vred pred Božjim obličjem na večno vživati! Amen.

POGLED NA VZHOD

Pik Stalin (7459 m)

Risal VI. Kopac̃

Dr. A. Brilej:

Iz zgodovine alpinizma v ZSSR

Zgodovina alpinizma v ZSSR se lahko deli v tri dobe: prva sega od revolucije v novembru l. 1917. približno do leta 1927/28.; to razdobje označuje popolna nemoč Rusov na tem področju. Razumljivo, zakaj. Saj so v tem času Sovjeti branili svojo državo pred invazijo in reakcijo od zunaj in od znotraj in ustvarjali prvo organizacijo Sovjetske socialistične republike ter se zato niso mogli zanimati za alpinistično raziskavanje svoje zemlje. V drugem razdobju od l. 1928. do 1933. zbirajo Rusi svoje moči, se razgledujejo po gorah svoje države in kujejo načrte za njih osvojitve. Od leta 1933. do leta 1939. pa sovjetski planinci izvršujejo že svoje alpinske načrte, naskakujejo še nezavzete vrhunce svoje države in se krepko uvrščajo med osvajalce vrhuncev še neraziskanega gorskega sveta v višavah Azije.

Danes ruski alpinizem ne igra več tiste podrejene vloge kot v letih pred Oktobrsko revolucijo in v prvem desetletju po njej; ruski alpinisti niso več samo spremljevalci, posnemovalci nemških in angleških alpinistov in skromni tovariši inozemskih odprav, ki so druga za drugo osvajale vrhove sovjetskih gorá in alpinistično, znanstveno in gospodarsko razkrivale deviške visokogorske pokrajine ruske zemlje. Ne, v tej dobi korakajo ruski alpinisti že vzporedno z najbolj smelimi svetovnimi gorniki in samostojno rešujejo najtežje alpinske probleme svoje zemlje, vedno v skladu s svojo ideologijo in s svojim pojmovanjem alpinizma: osvajanje nezavzetih višin domovine mora biti združeno z razkrivanjem zakladov domače zemlje, športni podvigi morajo gospodarsko koristiti domovini in dvigati samozavest in moralno silo sovjetskega ljudstva. V tem znamenju in s temi cilji pred očmi hodijo ruski alpinisti smelo svojo pot in dosežajo uspehe, ki se vredno postavljajo ob stran pglavitnim, do sedaj v alpskih višavah sploh doseženim alpskim dejanjem.

V nasprotju z zapadnoevropskim pojmovanjem alpinizma, ki poudarja individualno alpinistično izživiljanje (samohodništvo, vrhunska rekordna dejanja in najtežje plezalne podvige posameznikov), se sovjetska državna uprava v planinstvu udejevala s prirejanjem množestvenih, kolektivnih planinskih odprav, tako imenovanih »alpinjad«. Gora naj bo dostopna vsem, narod naj se množično izživlja v planinah, je temeljna misel, vodilno načelo teh prireditev. Tako se odpravi l. 1935. na Beluho v Altaju (4050 m) 100 planincev obsegajoča skupina; od katerih se pod vodstvom D. I. Guščina, poznejšega

naskakovalca Pika Stalina, povzpne 84 udeležnikov prav na vrh te gore. — Kavkaz, na katerem so pred revolucijo oblačili in vedrili Angleži in Nemci ter zaporedoma v prvenstvenih vzponih osvajali njegove vrhunce, postane v tretjem desetletju tega stoletja področje ruskosovjetske alpinske šole. Vodilni alpinisti so tu domačini, Georgijci, med njimi zlasti vodnik Džaparidze, ki odkrije novo, po njem imenovano pot na Kazbek, kamor ta sloviti alpinist l. 1928. pripelje kolektivno skupino 42 oseb, članov kavkaške sekcije georgijskega geografskega društva. Pri tej priliki in pri podobnih odpravah sodeluje letalstvo, ki opravlja orientacijska in reševalna dela, ter filmske družbe; tako je n. pr. Džaparidzeva alpinijada na Kazbek posneta v filmu »Vrata Kavkaza«. — V kasnejših letih se na gosto ponavljajo »alpinijade« na Kazbek, tako je n. pr. l. 1935. kar 1500 oseb dospelo na ta lepi vrh.

Vzporedno s Kazbekom pa je postal tudi najvišji vrh Kavkaza, Elbrus, cilj množestvenih sovjetskih odprav. Že l. 1927. se prvič povzpne nanj v večji družbi N. V. Krilenko, kasneje komisar za pravosodje v ZSSR, ki postane v naslednjih letih vodilni organizator in vodja sovjetskih odprav v Pamirju, pisatelj poglavitnih knjig o teh ekspedicijah ter teoretični in praktični pospeševalec sovjetskega alpinizma sploh.

Velika alpinijada na Elbrus l. 1935. pripelje nad 2000 planincev na vrh gore, med njimi vojake, kolhoznike, člane raznih sindikatov, delavce, študente itd., tako da se vzpon prišteva že nekakšnim narodnim, panruskim gorskim prireditvam. Pa tudi na druge vrhove na Kavkazu se v tretjem in četrtem desetletju tega stoletja vzpenjajo sovjetski alpinisti, tako na Užbo, najtežji, najelegantnejši špik tega pogorja, ki ga pa naravno zaradi težavnosti naskočijo in zavzamejo samo posamezniki (Simenovski, Kizel, Olejnikov, Belecki, Martinov). Sploh so ruski alpinisti v tem času ponovili na Kavkazu po večini vse glavne vzpone, ki so jih bili pred njimi kot prvenstvene opravili tujci, zlasti Angleži in Nemci.

Najznamenitejše podvige in najslavnejša alpinska dejanja so sovjetski alpinisti izvršili zadnja predvojna leta v gorah Tjan-Šana in Pamir-Alaja. Tu so mogli ruski alpinisti zaorati v ledino, saj je bilo v teh pogorjih predhodno delo inozemskih planincev mnogo neznatnejše kot n. pr. na Kavkazu. Sicer so tudi v Pamirju dali Nemci iniciativo za prvo alpinistično odpravo, nadaljnja raziskavanja tega ozemlja pa so vodili Rusi samostojno ter sami osvojili najvišje vrhove svoje države.

Leta 1928. je dosegla prav lepe alpinistične uspehe še mešana nemškoruska odprava, pri kateri so sodelovali sloviti nemški alpinisti F. Borschers, E. Allwein, K. Wien, E. Schneider in F. Kolhaunt, Ruse pa sta zastopala le Oto Juljevič Šmit (pozneje zelo znan po svojih polarnih odpravah) in že zgoraj omenjeni N. V. Krilenko. Okrog 30 vzponov na vrhove med 3000 in 6000 metrov, 7 vrhov nad 6000 m in en špik nad 7000 m je bil alpinističen uspeh te odprave, pri kateri pa so poglavitno gorniško delo opravili Nemci; saj se je Krilenko kot edini Rus udeležil le enega vzpona nad 6000 m, dočim je znašal Šmitov rekord le 5920 m. Krilenko je o tej odpravi napisal

knjigo »Po neizsledovannomu Pamiru«. — Glavni uspeh te odprave pa je bilo zavzetje Pik Kaufmanna (7172 m), ki so ga nato Rusi prekrstili v Pik Lenin; osvojili so ga 25. septembra 1928 E. Allwein, K. Wien in E. Schneider. Krilenko je poskusil eno leto kasneje v družbi Nagumanova, vojaka Rdeče armade, ponoviti ta vzpon, vendar se mu ni posrečilo priti više od 6850 m, tako da je ves izčrpan omagal samo 277 m pod vrhom Pika Lenina.

V naslednjih letih (1930—1933) je pričel Krilenko proučevati možnosti vzpona na najvišjo goro v ZSSR, Pik Garmo, ki so ga kasneje preimenovali v Pik Stalin; to je dominantni vrh v Pamir-Alaju, visok 7495 m. Pobudnik in vodja te odprave je bil akademik Gorbunov, ki se je bil že l. 1930. odlikoval s srečno opravljenim vzponom na vrh Alma-Ata v severnem Tjan-Šanu; ta vršac meri sicer samo 4300 m, vendar so ga dolgo imeli za nezmagljivega zaradi izredno prepadnih pobočij, obdajajočih ga od vseh strani. Gorbunovu, strokovnjaku za Pamir-Alajska gorovja, izvežbanemu alpinistu in izredno drznemu gorniku, je v družbi enako izkušenih alpinistov krcčno uspelo, da je zmagal najvišji vrh ZSSR. To znamenito dejanje je opravil v septembru l. 1933. S tem činom je Gorbunov prekosil nemški rekord, ki je bil dosežen z zavzetjem Pika Lenina, za 370 m.

Že naslednje leto, 1934., poskuša N. V. Krilenko z »masovnim« podvigom vtisniti ruskosovjetski pečat alpskim podjetjem v Pamir-Alaju. Na njegovo pobudo in pod pokroviteljstvom komisarja za narodno obrambo Vorošilova so organizirali kolektivno odpravo rdečearmijskih oficirjev na Pik Lenin. Voditelja in učitelja na tej alpinijadi sta bila najboljša sovjetska alpinista brata Abolakova. Ob tej priliki je prvič v zgodovini alpinizma kar 20 oseb hkrati premagalo višino 7000 m. Vendar so vrh Pika Lenina zaradi izrednih zaprek dosegli le trije udeleženci odprave, neumorni Vitalij Abolakov in rdečearmijska oficirja Černuhin in Luhin.

Leto 1936. poteka v znamenju boja za osvojitve druge visoke gore v Tjan-Šanu, tik do meje 7000 m kipečega vrha Khan Tengrija (6997 m). Po enem mesecu trdovratnega obleganja se posreči trem sovjetskim alpinistom, Kolokolnikovu, Tjutjunikovu in Kabardinu, dospeti na vrh (24. avg. 1936). Še v istem letu se je odpravila druga odprava na Khan Tengri. Udeležil se je tudi švicarski alpinist Lovrenc Saladin. Skupina je sicer dosegla vrh, a na povratku jo je presenetil strahoten snežni vihar, v katerem je poginil Švicar Saladin kljub vsem naporom sovjetskih tovarišev, ki jim je prispela na pomoč tudi ruska vojna aviacija. Ta odprava, njen potek in nesrečni zaključek je povzročil mnogo kritike v sovjetskem časopisju, ki je obsodilo pomanjkljivo pripravo in opremo odprave in napake njenega tehničnega vodstva.

Leto 1936. je leto katastrof, ki razkrivajo zmote in pomanjkljivosti sovjetskega alpinizma. Ponovni poskus vzpona na Pik Lenin, ki ga je v tem letu tvegala oddelek Rdeče armade, se je končal nesrečno. Dva in šestdeset vojakov se je udeležilo te odprave, ki so jo v višini 6700 m presenetili silni snežni meteži in skrajno nevarni plazovi. Več članov odprave je umrlo od izčrpanosti, nekaj so jih

zasuli plazovi. Sam Krilenko je obsodil organizacijo te odprave, poudarjajoč, da se ta gora ne sme naskakovati tam, kjer je največja nevarnost plazov. Tudi na Kavkazu je bilo leto 1936. nesrečno; tam so namreč na sedlu Čučhurek poginili neki alpinisti zaradi nezadostne opreznosti in nepoznanja nujno potrebnih ukrepov, ki jih je zahteval položaj dotične planinske tovarišije.

Vsi ti dogodki so povzročili veliko pozornost v sovjetskem časopisu, ki je jelo v celi vrsti člankov odkrivati tehnične in organizatorne pomanjkljivosti ruskega alpinizma. V svojem članku »Gora se ne šali« je N. V. Krilenko, poveljnik avtoriteta v alpinizmu ZSSR, podčrtal glavne napake ruskega alpinizma: pomanjkljivosti centralne organizacije, ki je bila preveč birokratska in ki jo je imela v rokah alpinistična sekcija telesnovzgojne organizacije (V.C.S.P.S.). Ta je bila preokorna ter ni podpirala neposredno alpinističnih akcij; tudi ni imela lokalnih podružnic v planinskih področjih ZSSR in ni nosila odgovornosti za svoja alpinistična podjetja. — Konstantinov, znameniti alpinist in organizator, je ugotovil, da najbolj obiskana gorska področja ZSSR nimajo dovolj zatočišč, da v gorskih izhodiščih ni reševalnih postojank in da ni v državi primernih izdelovalnic za cepine, oprtnike, kline in druge pripomočke alpinista.

Kritika dnevnega časopisja (»Pravda« itd.) je povzročila, da je alpinijada na Elbrus l. 1936. štela samo 1500 udeležnikov, dočim jih je bilo prejšnje leto kar dva tisoč naskočilo to goro. V Pamir-Alaju pa sploh ni prišlo v tem letu do množestvenih izletov; le posamezni, odlično opremljeni in izvežbani alpinisti so tam še tvegali najtežje vzpone.

Leta 1937. pa so Rusi zopet naskočili Pik Lenin. S pomočjo aeroplanov, ki sta jih vodila požrtvovalna sovjetska pilota Lipkin in Saporov in ki sta zmetala 12 zabojev živil za to odpravo, so nekateri redki udeleženci te odprave, med njimi zopet Vitalij Abolakov in dva njegova tovariša, na večer 17. avgusta dosegli ta ponosni transalajski vrh, na katerega je ob tej priliki šele drugič stopila človeška noga. — V istem letu so sovjetski alpinisti po težki borbi v prvenstvenem vzponu osvojili pod vodstvom F. F. Geteja slikoviti vrh Pika Korženevskega (6910 m), ki nosi ime znamenitega raziskovalca Pamirja.

Sovjetsko časopisje je v člankih, ki so jih napisali vodilni ruski alpinisti in organizatorji sovjetskega planinstva, s hvalevredno kritičnostjo ugotovilo hibe in zmote sovjetskih visokogorskih odprav ter naznačilo izpopolnitve, ki jih bo treba izvesti v bodočnosti: pri tem so kritiki zlasti naglasili, da nedostaja centralne alpinistične organizacije, kar neugodno vpliva na delovanje posameznih obstoječih planinskih klubov, ki pogrešajo smernic in vrhovnega vodstva osrednje alpinistične organizacije. Dalje se poudarja, da niso izšli res strokovni in znanstveni opisi izvršenih tur in odprav, kar zmanjšuje vrednost in pomen prvovrstnih in prvenstvenih alpinističnih dejanj, ki so jih opravili sovjetski alpinisti. Enotna, pregledna študija o alpinističnem delu, opravljenem v Rusiji in v Sovjetski zvezni republiki, bo morala biti šele napisana, in ta nam bo šele mogla dati

izčrpno sliko ogromnega in zaslužnega dela, ki je bilo opravljeno. Razvoj in razmah alpinizma zahteva ustanovitev posebne alpinistične revije; poročila o dosedanjih podvigih so raztresena po dnevnem časopisju in zato težko dostopna. Odlična dejanja ruskega alpinizma zahtevajo redno registracijo v strokovnih revijah.

Končno pa poudarjajo ideologi sovjetskega alpinizma, da stremi ta pokret, ki se je do sedaj razvijal v nacionalnih mejah, nujno preko državnih mejnikov v sosedno ozemlje, kjer čakajo sovjetske alpiniste še ponosnejši cilji in še težje naloge, kot so jih opravljali in dosegali dosihdob. V notranjosti kitajskega Turkeštana, onstran ruskega Pamirja, se dviga visoko pod nebo ponosna gorska gmota, Mustag-Ata, katere vrhovi presegajo višino 8300 m. Tudi vrhovi Hindukuša, ki so blizu meje ZSSR v Afganistanu, in glede višine ne zaostajajo za vršaci Mustag-Ate, pač prej ali slej zbudijo zanimanje ruskosovjetskih alpinistov. S tem pa stopi sovjetski alpinizem preko svojih dosedanjih nacionalnih in državnih meja v bojno areno mednarodnega alpinizma, kjer se pomeri v tekmi za osvojitve najvišjih vrhuncev sveta. Tja vodi bodoča pot sovjetski alpinizem, ki se je v domačih gorah izvežbal in izkazal ter usposobil za velike naloge bodočnosti.

M. Romm:

Naskok na Pik Stalin

(7495 m)

Osvojitve Pika Stalina je najpomembnejše alpinsko dejanje, ki so ga opravili rusko-sovjetski gorniki. Odprava, ki je dosegla ta veliki uspeh, je s tem izvršila dejanje, ki ga mirno lahko vzporejamo z angleškimi napori na Mont Everestu ali nemškimi tveganji na Kančenzengi ali Nanga Parbatu. Potek, izkušnje in doživljanje te odprave je opisal Mihael Romm v zanimivi knjigi »Sturm na Pik Stalin«, iz katere prinašamo v naslednjem dva odlomka, in sicer opis vrnitve pomožne skupine, obstoječe iz alpinistov Guščina, Šijanova in Zaka, iz tabora 6900 m v nižji tabor 5900 m — in končni naskok jurišnega odreda (Gorbunova in Abokalova) na vrhunec Pika Stalina.

Vrh je bil pred nami. Treba je bilo povzpeti se še kakšnih 600 m navzgor preko strmega ledenika, da bo osvojena najvišja točka v ZSSR in napisano slavno poglavje v zgodovini Sovjetov in sovjetskega gornišтва in bodo naša imena blestela na tej strani...

Toda na tem mestu so bili trije od nas šestih prisiljeni vrniti se. Šest dni je minilo, odkar je bila Guščinu na roko padla skala ter mu jo zmečkala. Roka je bila strahotno zatekla in ga je silno bolela. Guščin je zato prav malo spal. Tudi Šijanov še ni okrevljal od črevesnega zastrupljenja. Zakovi čevlji pa so zopet postali pretesni, tako da je imel vedno mrzle noge in bil neprestano v nevarnosti, da mu ozebejo. Tako so Guščin, Šijanov in Zak sklenili, da se vrnejo. Tu je

vredno omeniti malo nadrobnost. Šijanov je storil svoj sklep že ponoči. Naslednje jutro je, ne da bi o tem obvestil tovariše, pustil svoji zajtrk, hoteč kar največ hrane pustiti onim, ki bodo nadaljevali vzpon. Štednja z živili je bila bistveno važna. Napoved barometra se je pričela uresničevati — megla se je jela plaziti okrog vrhunca.

Ko so oni trije odhajali, so zagledali Abolakova, ki je z nekaterimi instrumenti v oprtniku polagoma korakal po strmini proti vrhu. Gorbunov mu je sledil in Goutier je, noseč ostale aparate, zaključeval skupino. Bil je globoko sklonjen pod težkim bremenom in je vsakih petnajst korakov ves onemogel padal v sneg.

Megla je globlje in globlje ovijala goro in postave treh plezalcev so se vedno bolj razblinjale v meglenih oblakih.

Guščin, Zak in Šijanov so kmalu prispeli v »Tabor 6400«. Tu je čakala sestopajočo skupino ena konzerva, devet maggijevih kock, šest prepečencev, štirje kosi sladkorja in zavoj suhega goriva. Medtem ko so pripravljali hrano, se je zvijal Guščin v neznosnih bolečinah na pragu šotor. Šijanov je segrel vodo, mu izmil rano in izmenjal obvezo. On in Guščin sta se odločila, da prebijeta noč v »Taboru 6400«.

Zak je moral medtem sam nadaljevati sestop. Dobil je nalog, naj se kar najbolj urno spusti do nižjih taborišč in se zopet povrne z nosači gor v »Tabor 6400« ali celo v »Tabor 6900« ter spravi gor zalogo živil. Niti minuta ni smela več v izgubo. Vreme se je spreminjalo in jurišni odred smo bili pustili blizu vrha, stradajoč ob skrajno nezadostnih obrokih. Kako naj Zak izvede ta sestop? Kako naj spleza nizdol po skalnatem grebenu sam, ko je bilo to celo v družbi izvežbanih tovarišev in ob vrvi težko in опасно?

Stare izkušnje so mu bile v pomoč. So samotni plezalci, ki ljubijo širo pustinja gorskih vrhov in ledenikov in ki radi tvegajo življenje, da dosežejo to samoto. Ker je samotno plezanje mnogo težavnejše in nevarnejše od plezanja z dvema ali s tremi, je samotno plezanje po vseh zakonih plezalstva strogo prepovedano. V Švici ali na Tirolskem, kjer je reševalna služba dobro urejena in kjer se skupine izvežbanih vodnikov nemudoma odpravijo na pot, da poiščejo vsako pogrešano družbo plezalcev, izginulih samotnih plezalcev sploh ne iščejo: kajti kdor je prekršil nenapisane zakone gorništvá, se mora zanašati le sam nase. Zak, ki je bil avstrijski delavec, je mnogo plezal sam samcat v svoji domovini. Sam je bil prečkal številne ledenike, previdno preizkušajoč s cepinom vsako stopinjo v ledu. Sam je bil splezal na marsikateri vrh v Alpah, v Tirolih, ne da bi bil navezan na tovariša. In tako se tudi pri tej priložnosti ni ustrašil skrajno težkega podjetja — samotnega sestopa nizdol po grebenu. Oprtal je nahrbtnik, pograbil svoj cepin in izginil navzdol po pečevju šestega stolpa. Kasno zvečer je prispel na rob ledeniške razpoke do »Tabora 5900«. Daleč tam doli je kmalu zagorel plamenček v enem izmed fistih šotorov ...

31. avgusta je izbruhnil snežni vihar. Sneg je padal v velikih kosmih, pokril skalovje in izravnal vzbokline in vdrtine ter s tem deseterno otežkočil sestop. Šijanov in Guščin sta se počutila slaba

Proti petemu stolpu...

Risal Vl. Kopač

in bolna, toda morala sta nizzdol; kajti v šotoru je bil samo še po en obrok vsake jedi, po en obrok za tri može vrhunske skupine. Evo vam izvleček iz Šijanovljeve beležnice:

»31. avgusta 1933. Ko sem zjutraj prilezel iz šotoru, sem bil ves presenečen nad spremembo, ki je nastopila v okolici. Vse je bilo pokrito z debelo snežno plastjo in gosta, bleščeča bela megla me je zaščemela v oči. Moral sem natakniti zaščitne naočnike, da sem mogel bolje spoznavati stvari. Guščina je silno bolela roka. Okrog devete ure zjutraj (ponavljam, da nisem imel ure) smo sedli, da si pripravimo čaj in maggijevo juho. Jaz sem podrobil še par prepečencev v čorbo in použili smo jo. Guščin je venomer prosil vode; imel je čisto izsušena usta. Okrog enajste ali dvanajste ure

smo se po kratkem posvetu odločili za sestop. Morali smo biti skrajno pazljivi, kajti prav v tem času je na debelo padal sneg in vse je bilo na gosto zavito v meglo; sestop v takem vremenu bi bil celo za plezalce v dobrem stanju blazno podjetje, kaj je bil za ljudi v našem položaju, pa sploh ne morem povedati. Po drugi strani so bile zaloge živil izčrpane in če bi mi ostali tu, bi oslabei in postali nesposobni za vsako delo; tako bi postali pravo breme za vrhunsko skupino, kadar bi dospela dol iz »Tabora 7000«; kajti tudi njene zaloge so morale biti nezatne in gotovo so bili zelo obnemogli. Skratka, navezali smo se na vrvi, ki smo jo še imeli — bilo je okrog 30 m — in se odpravili nizdol.

Že takoj v pričetku smo zašli v resne težkoče. Nismo vedeli, ali naj krenemo bolj proti levi ali proti desni, da dospemo do opasti, ki smo jo morali najti. Od časa do časa so se skozi okna v megli prikazovale na tej ali oni strani neznane pečine ogromnega obsega in pošastnih oblik. Guščin je bil sinoči hodil po tej poti. Tudi on ni poznal smeri; danes sem moral jaz najti pot. In vendar smo, dasi z veliko težavo, našli dohod do strmega ledenega ozebnika, pod katerim je bila naša smer. Sestop je bil strahotno težaven. Strme, s snegom pokrite pečine so nezaznavno tonile v ledu, po katerem bi z veliko naglico zdrčali nizdol, če bi zdrsnili. Samo uporaba cepina in vrvi nas je rešila. Čim je prvi sestopil, je vsekal stopinje in nato varoval tovariša.

Končno smo dospeli do gornjega sneženega grebena nasproti petega stolpa. Temnilo se je že, vse stvari okoli nas so postajale nejasne in skrivnostne in silen mraz je jel pritiskati; bili smo nekje med 6200 in 6300 m. Sedaj je pričel najtežavnejši in najstrahotnejši del sestopa. Na tem mestu leži pod grebenom strma ledena vesina, ki je nagnjena v kotu 75—80 stopinj in se ugreza preko previsnih pečin v okrog en in pol kilometra globok prepad.

Globoko pod seboj smo v presledkih, skozi okna v megli, lahko opazovali ledenike in gorske hrbte, kakor bi gledali zemljevide. Guščin je kot najslabotnejši stopil na čelo. Oprezno je tupal pod snegom za zgrblinami, ki bi zdržale njegovo težo ter mu pomagale preko grebena; medtem sem se jaz stiskal tesno k skalovju in z napeto pozornostjo sledil njegovim kretnjam, da bi mogel vsak hip ukreniti vse potrebno, ako bi zdrsnil. Dosegel je sredino ledenika, zabil klin v skalno žmulo in pritržil vrvi. Nato sem sledil jaz. Privezal sem se na klin, on pa je šel dalje. Nič manj kot pol ure je trajalo, da sem preprečkal pot za raztežaj naše vrvi. Tako važno je bilo premikati se z vso previdnostjo in vsak korak skrbno preudariti.

Okrog pet ur smo že plezali nizdol. Bil sem tako slab, da sem se samo z največjim naporom volje še držal na nogah. Pa ta mraz! Mraz, ki se je polastil rok in nog in pretresal vse telo. Imel sem na sebi gorniško obleko iz nepropustnega blaga, ki se je spremenila v leden oklep. Tudi rokavice so bile en sam kos ledu. Skozi okna v megli sem mogel videti luno, ki še ni bila docela polna. Neposredno pred menoj se je zdajci pojavila veličastna gora Komunistične Aka-

demije. Zdelo se je, kot da visi tik nad menoj, prav blizu, toda to je bil le videz, ki ga je povzročala megla. S pečin je zgrmel plaz in sneg je padal na gosto in brez prestanka... Stal sem sredi ledene pobočja (ledene vesine), klin, pritrjen na skalovit pomol, me je vlekel za pas. Guščin je že preprečkal vesino in je iskal mesta, kjer bi zabil klin, da me zavaruje...

Guščin je srečno zabil klin in mi zaklical, naj pridem preko. Vprašal sem ga, ali klin drži, in odgovoril mi je nič kaj prepričano z da. Vedel sem, da hodim brez varovanja — toda končno je bilo vseeno. Kajti kako bi me mogel varovati enoroki tovariš, ki se je še sam s težavo držal na vesini? Napredoval sem skrajno previdno in sem srečno preprečkal pobočje. Kako težko je obvladovati odrevenele noge in roke, ki nočejo ubogati in te delajo vsega mlahavega! Bili smo sedaj na ozkem skalnem grebenu, ki je bil dolg okrog 15 metrov. Guščin ga je prekoračil in za njim sem se odpravil jaz. Če bi on zdrsnil in padel, bi se moral jaz vreči na nasprotno stran; edino na ta način bi se mogla rešiti. Nato sem ga videl že precej višje nad seboj, ki je varoval moj pristop. Zdaj smo prišli do skalnega preduha. Spustil sem Guščina skozenj po vrvi in mu sledil gvozdeč. Na tem mestu je težavna traverza okrog skalnega nosu, ki jo je oteževal vrtoglav prepad pod njim.

Bilo je skoraj popolnoma temno, ko smo dospeli do lestve iz vrvi na zadnji steni petega turnca. Tu sem se zavaroval z dvema klinoma, spustil Guščina nizdol in splezal za njim in že sva bila na onem ozkem oporišču, kjer smo bili gor gredé pretovorili bremena nosačev.«

Šijanov je pazil na vsako krettnjo svojega tovariša, ki je lovil ravnotežje nad prepadom. Potem ga je nenadoma prevzela omotična utrujenost. Njegovo telo, ki ga je bilo oslabilo najprej zastrupljenje in nato še pet dni nezadostne prehrane, ni preneslo več napetosti. Opast zmrznjenega snega, nad strmino se je odkrhnila in padla nizdol, in Guščin, ki je previdno izmenjal stop, je ves izginil neznankam ter se razblinil v poplavo prividov iz nekega drugega sveta. Šijanov se je videl v Moskvi v svoji mali sobici v Plotnikovljevem drevoredu. Pred njim na pisalni mizi je bila risba novega tipa letala in skozi steno so prihajali glasovi njegove družine. Nato je nekdo potrkal na vrata. »Naprej!« je zaklical on. A nihče ni vstopil. Trkanje se je nadaljevalo in postajalo močnejše in močnejše in vedno bolj nujno...

Šijanov se je zavedel. Guščin je stal okrog 15 metrov od njega na robu opasti in s silnimi udarci svojega kladiva zabijal klin. Vrv, ki ga je vezala s Šijanovim, je držal v svoji ranjeni roki. Srh groze je prešinel Šijanova; Guščinovo življenje je bilo odvisno od njegove pazljivosti, njegove moči in nagle dejavnosti in on si je bil dovolil sanjati...

Klin je bil zabit in pritrjen. Sedaj je Guščin končno mogel varovati Šijanova, ki je prihajal proti njemu vzdolž opasti. Tu smo se odločili za bivak, kajti bilo je že temačno in bili smo izmučeni; razen tega smo imeli pred seboj zelo težavno vesino, kjer je bilo

treba sekati stopinje in opraviti dolgo prečkanje okoli skalnega nosu. Polica, na kateri smo prebili noč, je merila dva metra na kvadrat. Luna je sijala iz gostih oblakov in megla nam je razkrivala pokrajino zdaj na eni, zdaj na drugi strani in prikazovala čudovito panoramo sivih, s snegom poprhanih vršacev in previsnih pečin.

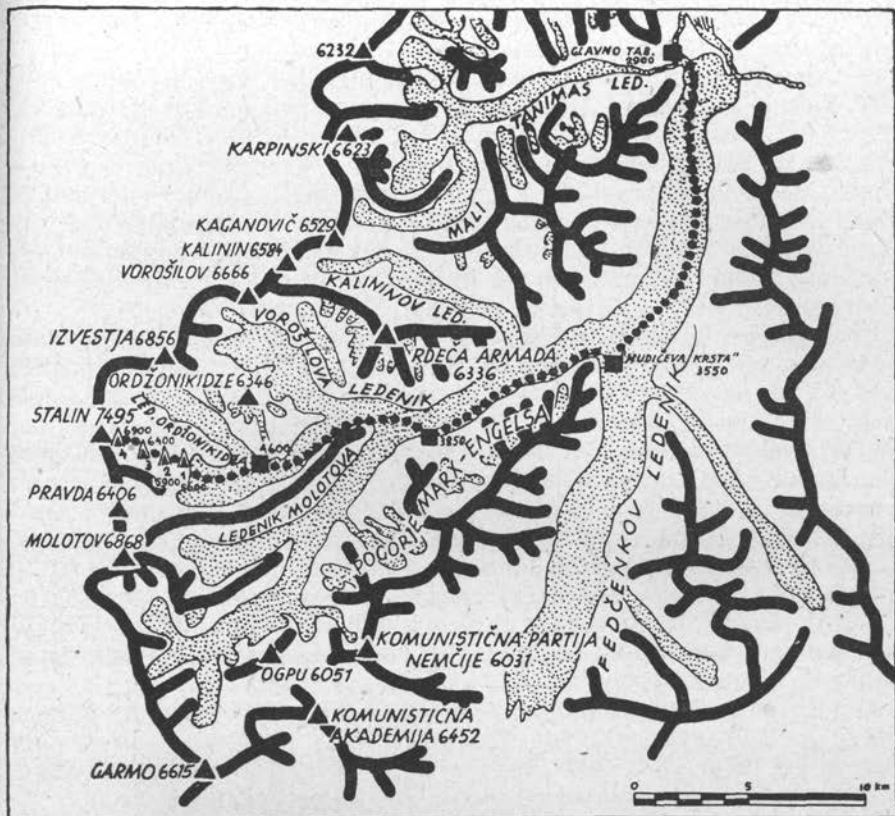
Bila sva vsa premrla in skušala sva se malo pogreti. Ko so se mi roke nekoliko odtajale, sem slekel Guščina ter mu pripravil vse, kar je potreboval za noč. Njegove hlače so bile tako zledenele, da sem moral prerezati vezavo pod kolenom, bluza je bila trda kot oklep. Obleko smo dali pod se, razvili svoje spalne vreče, zlezli s težavo vanje in poskusili zaspati. Jaz sem se takoj pogreznil v nekako pozabo. Guščinu sem bil odkazal boljši prostor, sam pa sem se vlegel tako, da so mi noge od kolen nizdol visele nad prepodom; kljub temu sem se počutil kar dobro...«

Sneg je prenehal. Veter je gonil cunje oblakov preko neba. Nekje niže doli se je pojavil mesec ter razlil svojo begotno luč čez pokrajino. Polagoma je lezel po nebu navzgor in proseval skozi bežne jate raztrganih oblakov. Sence oblakov so hitele čez srebrno blesteče ledeniške poljane. Guščin in Šijanov sta ležala v spalnih vrečah in opazovala fantastično igro luninih žarkov; spričo neskončne utrujenosti sta pozabila nevarnosti sestopa, ki so ju čakale jutri. Noč je razpredla nad njima dražest svoje nepokojne lepote. Bili so to trenutki one vrste, ki priklepajo planince nase z vsem svojim čarom. Nato so se zopet zgostili oblaki in pričelo je snežiti; težki kosmi so na debelo legali na spalne vreče in nejasne obrise človeških teles...

Prihodnje jutro sta se zbudila zgodaj. Zelo ju je imelo, da sploh ne bi vstala. V spalnih vrečah je bilo tako toplo in udobno. Utrujenost in nebrižnost sta ju pogrezala v ono nevarno stanje brezčutnosti in brezvoljnosti, ki sta v gorah opasnejši od razpok in plazov. Tedaj je Guščin zbral zadnjo mrvico moči in dejal: »Pojdiva, Jura, nihče ne pride po naju.« Šijanov je zlezl iz vreče, pomogel tudi Guščinu iz njegove in mu obul čevlje. Preden sta odrinila, je potegn timerišni Guščin iz žepa prepečenec, ki ga je bil shranil za ta primer. Mali, štirioglati košček hrane je bil zanj pravi zaklad. Šijanov ga je prelomil na dva enaka dela. Opiraje se z eno roko na štapce, se je spuščal Guščin z veliko težavo po konopljeni lestvi, ki je bila en teden poprej tako preplašila nosače. Peti turnc je bil premagan; bila sta za eno postajo bliže varnemu zavetišču.

Guščin je vodil kakor prej. Odgrebal je sneg z nogami ali pa sede drsal po vesinah, varovan od Šijanova, ki mu je nato sledil sam. Pustila sta četrti stolp za seboj. Tako je preostal le še tretji turnc na njiju poti do »Tabora 5900«. Na tem mestu ju je sunek snežnega meteža skorajda pomedel z grebena.

»Dospela sva do tretjega in zadnjega turnca. Bil je zelo velik, toda najlažji od vseh. Tu je bilo treba največje previdnosti zaradi padajočega kamenja in skalovja, ki je bilo pokrito z gruščem. Pod seboj sva že lahko videla šotore v »Taborišču 5900« in blizu njega

Pik Stalin (7495 m) z okolico

..... pot sovjetske odprave

dva nosača, ki sta plezala po snežni rebri, da nama pomoreta in odvzameta najina bremena. Dobra dečka!

Najbrž naravi ni bilo prav, da vsa prebila vse njene prekušnje, ker naju je tu naskočila s svojim zadnjim orožjem: na grebenu se je nenadoma pojavil strahoten snežni vrtinec, ki naju je že v nekaj sekundah dosegel. V tistem hipu sem klečal pod pečino, varujoč Guščina. Suhi pršič me je bičal po obrazu in rokah tako neusmiljeno, da sem moral ostati negibno v položaju, v katerem me je zalotil in tako sva ležala, pokopana v snegu, dočim je burja hrumela preko naju. Guščina je zalotila v tako nerodnem položaju, da se je moral premakniti nekoliko dalje. Da mu to omogočim, sem se moral tudi jaz pomakniti za kakšne tri metre naprej. Vihar naju je naskočil z novim sunkom; nad seboj sem čul neki šum, dvignil sem glavo in jo docela nagonsko odmaknil v stran. Skalnat drobec, 6 do 7 kilogramov težak, ki ga je piš odkrhnil z grebena, me je s silnim udarcem oplazil po glavi in rami. Udarec je bil tako močan, da me je za hip omamil in sem obvisel na klinu. Toda že naslednji

trenutek sem ujel z rokami in nogami nov oprimek in stop in zasedral sem se varno na pečini.«

Spuščala sta se po tretjem turncu nizzdol s pomočjo stalne vrvi ter Nišana in Ouraim Kerima, ki sta jima prišla naproti; nato se je pričel sestop po strmem snežnem hrbtu proti »Taboru 5900«. Nosači so bili že zgodaj zjutraj prispeli v taborišče, da spremijo Zaka, ki se je odpravljal na pomoč vrhunski skupini; toda megla, sneg in burja so jih bili zadržali. Tako so opravili svojo pot do tabora šele v temi. Zak je bil že v taborišču. Tu je bil konec njihovih preskušanj. Nosači so sezuli čevlje in slekli obleko, ki je bila zledenela in trda kot oklep. Zak pa je pripravil čaj in večerjo.

Neurje, ki je izbruhnilo ta večer, se je ponoči stopnjevalo v vihar. Nevihta je ubrisala nebo in prihodnje jutro so se bleščali vrhovi, prevlečeni z blestečo plastjo novozapadlega snega in se v ostrih obrisih odražali od temne modrine brezoblačnega neba; le vrhove so še ovijale snežne zastave, znak, da vihar tam gori še vedno besni z vso silo. Tudi na grebenu je burja še vsevilj razsajala, grozeč, da pomede v prepad vsakogar, ki bi poskusil zapustiti svoj šotor; zopet so morali Zak in nosači opustiti poskus, da se povzpnejo do gornjih taborišč. Zategadelj Ouraim Kerim kljub ugodnemu vremenu včeraj ni mogel priti gor, ko je plezal brez snežnih naočnikov, ne vedoč, da je v megli razpršena luč mnogo bolj nevarna kot neposredni sončni žarki; sedaj je bil oslepljen in je trpel silne bolečine na očeh.

Ko se je burja nekoliko unesla, so Šijanov, Guščin in Ouraim Kerim pričeli sestopati proti »Taborišču 5600«. Zak in Nišan sta bila zgoraj pri taborišču »5900«, čakajoč na prvo ugodno priliko za odhod. Vendar je Nišan prezgodaj odšel dol, češ da ga boli noga.

V »Taboru 5600« je pozdravil plezalce dr. Maslov; Guščin je prejel tu — devet dni po ranitvi — prvo zdravniško pomoč. Zdravnik mu je rano izčistil, izvlekel iz nje peščeni drobir in razširil izhod zaradi odtoka gnoja. Guščin je nato s Šijanovim, Ouraim Kerimom — »glavobolnikom« ter Abdur-Ahmanom, ki so bili vsi v »Taboru 5600«, odšel nizzdol proti »Ledeniškemu taboru«.

Čuli smo zgodbo naših tovarišev. Položaj je bil resen. Najbolj smo se bali, da se vrhunska skupina, ki je krenila 30. avgusta brez spalnih vreč proti vrhu, ne bi popolnoma zavedela, kako nevarna je megla. Saj bi bilo dejansko nemogoče najti sredi goste megle dva majcena šotora na ledeniku, prebiti noč brez spalnih vreč, v mrzlem snegu pa bi značilo gotovo smrt (zaradi zmrznjenja).

Pa tudi, če so se vrnili 30. avgusta v svoje taborišče, nas je močno skrbelo njihova usoda ...

*

30. avgusta, ko so Guščin, Zak in Šijanov pričeli sestopati iz »Tabora 6900«, so se Abolakov, Gorbunov in Gautier odpravili proti vrhu. Abolakov in Gautier sta nosila v svojih oprtnikih dele radiometeoroloških instrumentov. To breme je tako težilo Gautiera, da je vsakih dvanaest korakov ves izčrpan padal v sneg. Redki zrak in nezadostna hrana sta ga oslabila. Po preteku pol ure je prevzel

tovor Gorbunov, toda tudi zanj je bil pretežak in postalo je jasno, da ga na ta način nikdar ne bodo spravili na vrh. Pogrešali so Guščina, njegovo moč in veščino. On in Abolakov bi bila pač opravila to delo.

Torej so se morali vrniti. Vrniti se je bilo treba tudi zato, ker je megla postajala gostejša in ker je bilo vsako minuto težje najti tabor. Če pa bi se brez spalnih vreč izgubili v snežnih poljanah, bi to pomenilo gotovo smrt, saj je bila temperatura ponoči -25 C . Tako so se torej vrnili v taborišče. Ne daleč od njega, v višini 6850 m so našli krpo ledu in nanj postavili avtomatično metereološko postajo.

31. avgusta zjutraj je bila megla še gostejša. Minimalni termometer je bil zabeležil ponočno temperaturo -45 C . Izbruhnila je nevihta in nemogoče je bilo zapustiti šotore. Gautier se je počutil zelo slabo, pač zaradi izrednega napora prejšnjega dne. Zjutraj je Gorbunov stopil ven, da pregleda delovanje instrumenta, dasi je pri tem tvegaj, da zablodi v snežnem viharju. Instrument ni deloval. Z veliko težavo ga je zavlekel Gorbunov k sebi v šotor in ga tam v silnem mrazu, ob -20 C , razložil v posamezne kose in ponovno sestavil. Našel je, da so bili neki kontakti pretrgani. Gorbunov in Abolakov sta popravila škodo in postavila aparat blizu taborišča.

Proti večeru je vihar še naraščal. Pršič je silil skozi odprtine v šotor, dasi so bile na tesno zadelane, in se nabiral na dnu v malih zametih.

Gautierjevo stanje se je poslabšalo. Njegovo srce je komaj še opravljalo svoj posel. Po noči so ga mučili strašni krči srčne mišice. Ležal je nepremično v spalni vreči, iztresač svojo slabo voljo nad seboj in nad Gorbunovim.

1. septembra je postalo vreme še slabše. Burja in metež sta narasla, šotori in spalne vreče so se prekrili s plastjoinja. Gautier ni užival niti jedi niti pijače. En sam požirek vode mu je povzročil krče in bruhanje. Po noči od 1. do 2. septembra pa je izbruhnil orkan, strahoten, porazen vihar, kakršni besne le po najvišjih višavah gorá. Orkan je bičal oblake pršiča preko zmrzlih snežišč in jih treskal ob dva bore šotora, zgubljena sredi ledenih puščav. Vrtinci snega so objeli šotora, v blaznem kolu zaplesali krog njiju ter nagromadili na nju cele zamete. Teža snega je polomila opornike šotora, v katerem sta ležala Gautier in Gorbunov, da se nista mogla niti ganiti. Abolakovu se je posrečilo okrepiti šotor s cepinom in oprtnikom. Naslednje jutro si je izsekjal rov iz lastnega šotora skozi snežni zemet in s pokrovom ponve izkopal tovariša.

Nato pa se je megla razgrnila in sonce je zasijalo. Vrh Pika Stalina je zablestel v novem snegu blizu, a vendar nedosegljiv. Vihar je še vedno divjal tam gori in gonil snežne zastave preko vrha. Neskončna panorama gorskih vrhov, ki je bila dva dni zavita v megle, se je zopet razprostrla pred plezalci.

Veter je še nadalje nanašal snežne zamete na šotore in to popoldne so se morali znova izkopavati iz njih.

Gorbunov in Abolakov sta razdelila pičle dnevne obroke hrane. Zaloge so bile skoraj pri kraju. Ostala je samo še ena škatla kon-

zerviranih rib in tablica čokolade. Gautier je še vedno negibno ležal v svojem šotoru. Bruhanje je prenehalo, toda če je le poskusil zaužiti grižljaj hrane ali popiti kapljo vode, se mu je napad ponovil. Njegova vdrtla lica so bila smrtno bleda. Abolakov in Gorbunov sta se bala najhujšega.

3. septembra je vihar končno popolnoma utihnil in nastopilo je jasno, mirno vreme. Menda je gora nekoliko odprla svojo strašno pest, v katero je bila zajela te tri blaznodrzne može. Ko jim je bila pokazala ves strahotni arzenal svoje obrambe, jim je sedaj odprla pot za umik. Na pohod proti vrhu ni bilo misliti. Abolakov in Gorbunov sta po osmih dneh nezadostne hrane in dolgem bivanju v izredni višini močno oslabela. Gautier je ležal brezupno bolan v šotoru. Sedaj bi morali izrabiti prednost ugodnega vremena in se umakniti kar najhitreje v dolino. Ponovni naval megle in viharja je zanje pomenil gotovo smrt zaradi lakote in izčrpanosti.

Toda Gorbunov je odločil drugače. Preden so bili pričeli plezati, ko so bili še v ledeniškem taboru, je on že računal s takim položajem, ki bo zahteval nadčloveški napor volje, da se doseže vrh. Prav zategadelj se je tudi udeležil vzpona. Vedel je prav dobro, kakšne nevarnosti ogrožajo vsak poskus, da se sedaj doseže vrh. Ni bilo lahko odločiti se in pustiti bolnega Gautierja ves dan samega v šotoru. Bal se je, da ne bi našel le mrliča ob svojem povratku.

Sédel je poleg Gautierja. Previdno in mirno ga je vprašal, ali pusti njega in Abolakova sama na vrh. Gautier ni ugovarjal. Dva dni je ležal tu in se boril s smrtjo, a vendar je privolil v to, da se za nadaljnjih štiriindvajset ur odloži sestop, ki bi ga še živega privedel do zdravniške pomoči.

S težavo sta Gorbunov in Abolakov zlezla v svoje neprodušne obleke. Bili sta kakor ledena oklepa. Nato sta morala počakati, da je sonce zlezlo malo više in se je dan nekoliko ogrel. Preden sta odrinila, sta postavila poleg Gautierja kotel snega in nekaj suhega goriva, da si je mogel segrevati vodo.

Pričel se je zadnji naskok. Počasi, korak za korakom sta se plezalca vzpenjala po položnem pobočju ledenika. Postopoma, črtico za črtico, se je dvigala igla aneroida — 7000 metrov, 7050, 7100... Dospela sta do široke razpoke. Posrečilo se jima je najti prehod preko nje. Na drugi strani je pričela strma vesina stekleno gladkega ledu. Morala sta se navezati in oprezno gibati, varujoč se medsebojno ob vsakem koraku. Strmina pobočja je bila v tej višini 7000 metrov skoraj nezmagljiva.

Pot je postala nato zopet lažja in dve uri sta stopala preko širne bele puščave, počivajoč na vsakih dvanajst korakov. 7150, 7200, 7250 metrov. S težavo jima je uspelo prekoračiti drugo razpoko. Dospela sta do plasti osrenjenega snega. Abolakov je vodil in preskušal vsak korak. Sonce je bilo že prešlo zenit in se jelo nagibati proti zapadu, vrh pa je bil še vedno močno oddaljen. Zdaj je veljalo pohiteti. Gorbunov, ki je smenal vsako možno fazo vzpona, je pričel zaostajati. Razdalja med gornikoma je vedno bolj naraščala. 7300, 7350 metrov... Silna redkost zraka je ovirala njune kretnje,

jima jemala moč in zapletala misli. Temnovišnjevo se je zdelo nebo nad bleščečimi sneženimi planjavami.

Gorbunov je uprl svoj pogled v Abolakova, ki je bil daleč pred njim, in zdajci se mu je zazdelo, da vidi samega sebe, kako koraka poleg tovariša. Pomencal je z roko svoje temne naočnike, toda privid ni hotel zginiti. Še vedno se je videl korakajočega poleg Abolakova. Tedaj se ga je polastila strašna misel: prepozno je, ne posreči se jima dospeti na vrh. Zaklical je Abolakovu, naj ne hodi več naprej, predložil mu je, naj izkopljeta jamo v snegu, prebijeta noč v njej in naslednji dan nadaljujeta pot.

Samo silni vpliv višine na vse funkcije človeškega organizma — vpliv, ki ga znanost še ni proučila — je mogel roditi tako blazno misel. Prebiti noč v snegu brez spalnih vreč in v višini 7300 m, se pravi zmrzniti v pol uri...

Abolakov ga ni slišal ali se je pa delal, kot da ga ne sliši. Vrh je bil tik pred njim. Neodoljivo ga je mikal k sebi. Ni je bilo sile na svetu, ki bi mogla zadržati Abolakova — niti nastopajoči mrak niti znaki novega, grozečega snežnega viharja. Stopal je navkreber. 7400, 7450 metrov. Bil je že na vrhu grebena. Še par korakov po grebenu proti jugu do njega najvišje pike in cilj bo dosežen. Toda Abolakovljeve sile so popuščale. Bil je brez sape. Sedel je v sneg. Težko kladivo mu je razbijalo po sencih. Usta so mu zevala, bil je kakor riba na suhem. Premalo kisika. Nič več sape...

Po kratkem počitku se je Abolakov poskusil postaviti na noge. Ni šlo. Po vseh štirih se je nekako motovilil naprej in po vseh štirih je korak za korakom zmagal zadnje metre vzpona ter končno dosegel vrhunec.

Pod njim je ležal Pamir, največja gorska gmota sveta: veličastna slika ledenikov in gorskih verig, segajočih tja do meje Kine, Indije in Afganistana. Od tod se mu je nudil ptičji pogled na čudovito okolje Stalinove gore. Najbližji od vseh je bil snežni stožec Evžen Korženevski. Pod njim sta se zvijala v nevidnem gibanju širni Bivakni in ledenik Tanymes, ki so ga označevale temne črte osrednje morene.

Temnovijoličasti nebesni obok na zapadu je žarel v mrkem svitu sončnega zahoda. Rožnobarvna luč je osvetljevala gorska pobočja na vzhodu, dočim so bile vesine na zapadu pokrite z mrzlo modrino večernih senc. Lahna čreda oblakov je jadrjala od vzhoda. Abolakovljeva postava, osvetljena od žarkov zahajajočega sonca, je metala ogromno senco na tiste oblake in pošasten dvojnik se je odražal na njih. Abolakov je dvignil roko in dvojnik je ponovil kretnjo. Človeški lik kilometrskih izmer je krilil z rokami po oblakih.

Medtem ko je Abolakov, prevzet od veselja nad zmago, stal na vrhuncu, je Gorbunov, par sto metrov pod njim mukoma nadaljeval svoje plezanje. Nekje tam spodaj je pustil svoj cepin, zasajen v sneg. Vtaknil je svoje zmrznjene roke pod vetrno jopo svoje podložne obleke in jih skušal ogreti s telesno toploto. Privid neke čudne neresnične svetlobe se mu je pošastno mešal z občutkom neznanškega napora, ki ga je vsak korak zahteval od njega. Vrhunski grebeni in temna postava Abolakova na njem sta bila blizu in vendar tako nedosegljivo daleč...

(Prevedel dr. A. Brilej.)

Prvi slovenski vzpon na Elbrus (5629 m)

(Vse slike je posnel avtor članka.)

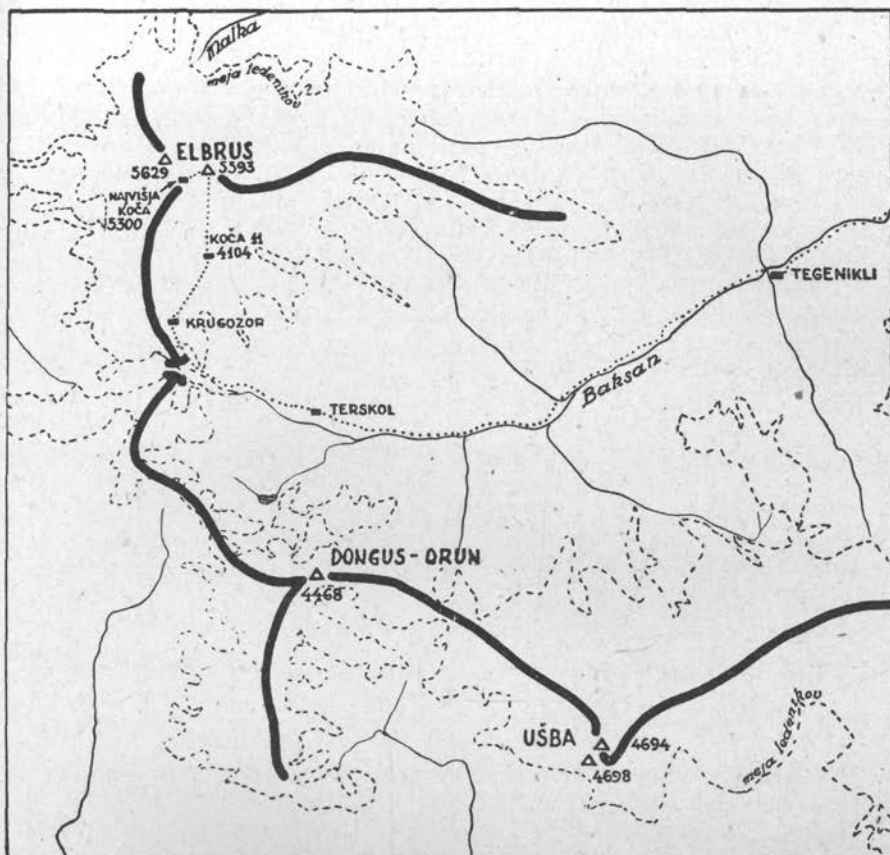
Bilo je to še v časih, ko so nam na ljubljanski policiji izdajali potne liste s pripombo, da je veljaven »za vse države v Evropi r a z e n R u s i j e«. Kasneje so se morda le pričeli sramovati takega izobčenja matjuške Rusije in so pripombo popravili v »veljaven s a m o z a d r ž a v e . . .« (tu so našteali države, v katere si hotel potovati). Bog ne daj, da bi zaprosil za Rusijo, ker bi takoj »ručal na upravi grada u Beogradu«.

Leta 1934. je v Ljubljano dospela vest, da bodo Rusi na Elbrusu v Kavkazu otvorili najvišje ležečo kočo na svetu. K otvoritvi te kočice so vabili planince vse Evrope. Ta vest je prišla v Ljubljano preko Dunaja v obliki letaka, ki ga je razpošiljala ruska turistična agencija »Inturist« (inostrani turist). Na njega me je opozoril prijatelj Stane Hudnik, odbornik takratnega SPD. Čim sem dobil v roke letak z lepo sliko Elbrusa, sem že vedel, da je ni sile v Jugoslaviji, ki bi mi prepovedala odhod na Kavkaz. Stavil sem na kocko tudi svoje docentsko mesto na univerzi, ker sem bil trdno uverjen, da bi potem v Rusiji dobil drugo službo, če bi me doma zaradi nedovoljenega odhoda v Rusijo vrgli iz službe. Morda bi bilo zame boljše tako, če bi se bilo to zgodilo. Bil sem takrat še neoženjen, torej prost. Vezala me je na domovino samo skromna državna službica, v kateri sem bil neštetokrat razočaran zaradi majhnih domačih razmer.

Nekega julijskega dne sem si po zakoniti poti izposloval potni list za tedanjo Nemško Avstrijo. Odšel sem si ogledat znameniti meteorološki inštitut na Dunaju, kjer sem ostal par dni. Prav na dan umora takratnega avstrijskega predsednika Dollfussa sem se predstavil v Inturistu na Opernringu z željo, da bi rad potoval na planinsko slavje na Kavkazu. Na srečo sem dobil tam že zbrane Dunajčane, ki so imeli isti namen. Med njimi je bil tudi šestdesetletni rektor visoke šole za kmetijstvo dr. Oldrich. No, sem si mislil, če kani ta priti na 5600 m visoki Elbrus, se ga tudi jaz ne ustrašim. Saj sem imel za seboj že 4810 m visoki Mont Blanc, da ne omenim nižjih vrhov v Švici in v maroškem Atlasu.

Sitnost, ki me je ovirala ves čas potovanja, se me je ta dan že oprijela. Dočim so Dunajčani že imeli vse potne listine v redu in so naslednji dan že mislili odpotovati, mi je ruski zastopnik na mojo veliko žalost obrazložil, da mi ne more kar tako dati vizuma, ker Jugoslavija noče priznati Rusije. Obljubil pa mi je, da bo telegrafično prosil Moskvo za izjemno dovoljenje in da bo prošnja gotovo ugodno rešena. Stroške za brzojav (takrat 50 šilingov ali, okrog 500 dinarjev) pa da moram plačati sam. Vsi stroški za potovanje na Elbrus z Dunaja in nazaj so s prehrano vred znašali 500 šilingov in smo jih morali že na Dunaju vnaprej odšteti.

Tužno je bilo slovo od prijaznih Dunajčanov, ki so že naslednji dan odpotovali, najprej v Moskvo in od tam na Kavkaz. Vendar pa

Centralni Kavkaz: Elbrus — Džungusorun — Ušba
 pot avtorja

smo si voščili »na svidenje« na Elbrusu. Po dolgih, dolgih štirih dneh čakanja je dospelo iz Moskve »razrješenje«. Da bi ne zamudil planinskega slavlja, sem jo mahnil kar sam preko južne Rusije naravnost na Kavkaz in sem pustil Moskvo za enkrat ob strani. Še danes čaka mojega obiska. Po treh dneh in treh nočeh neprestane vožnje preko Lvova, Kijeva, Harkova in Rostova sem se četrtega dne znašel v Nalčiku, ki je glavno mesto kabardinsko-balkarske republike na severni strani Kavkaza. Z Dunaja sem se še poslovil od tovariša Staneta s karto: »Oj, zbogom, ti slovenski svet.« Edino on je vedel za moj skrivni odhod v Rusijo.

Ne bom popisoval potovanja v velikih ruskih vagonih preko južnoruske stepe »črne zemlje«, tudi ne pogovorov s preprijaznimi ruskimi tovariši, utisov z ogromnih kolodvorov, vožnje preko širokih rek in nepreglednih rodovitnih polj; predaleč bi zašel. Omenim naj samo občutek, ki me je prevzel, ko je vlak na obmejni poljski postaji Mohylani zdrvel v prepovedano rusko deželo. Sopotniki so mi že

od daleč pokazali mejo, ki je obstajala iz ene same preproste (ne bodeče, na tankih palicah pritrjene žice. Na vsaki palici je bil privezan šop slame. Preko železnice je bil zgrajen lesen slavolok z napisom »Proletarci vseh dežel, združite se!« To je bil torej ves strašni »bav-bav«. Na prvi ruski postaji Šepetovki smo se pretovorili v ruske vagone, ki so vozili direktno na Kavkaz: v Tiflis. Vsak potnik dobi za tako dolgo vožnjo celo klop v kupeju zase. Postrežejo mu tudi s spalno blazino vzdolž vse klopi in čistimi rjuhami, ki jih prejme v zaplombirani vrečici. Tako opremljen potuješ udobno vse dni in vse noči. Zato moraš plačati poleg voznine še posebej »plackarto«. Ješ seveda v jedilnem vagonu.

Hotel Inturista v Nalčiku

S tem letečim hotelom sem se torej četrtega dne popoldne pripeljal do postajice Prohladnaja, od koder se lokalna železnica odcepi v Nalčik. Tu me je ob prihodu vlaka že pričakovala ljubezniva tovarišica Aleksandra Kazanskaja. Dobila je iz Šepetovke brzjavno sporočilo, da se bom tega dne pripeljal in naj bo moja vodnica. V kolikor se nisva mogla sporazumeti po rusko, sva si pomagala z nemščino, ki jo je dobro znala. Bila je učiteljica iz Moskve in je poleti služila kot tolmač tujcem, ki so prihajali na Elbrus. Ves čas mojega bivanja na Kavkazu, razen med pohodom na vrh Elbrusa, mi je stala zvesto ob strani. Naj ji bo na tem mestu izrečena najlepša zahvala za vse, kar mi je dobrega storila.

Čim se mi je predstavila, sem jo takoj vprašal po tovariših z Dunaja. Na žalost so že pred dvema dnevoma odpotovali v gore. Pač pa mi je povedala, da sta v mestu še dva Šveda, tudi zamudnika, ki čakata, da se naslednji dan skupaj odpravimo naprej z avtom.

Nalčik je od centralnega masiva Elbrusa oddaljen še 150 km. V še dosti udobnem hotelu Inturista v Nalčiku smo prespali noč, se naslednjega dne dobro najedli in se potem odpeljali v precej velikem osebnem avtu po dolini reke B a k s a n v gore.

Pot po tej dolini je sicer vozna, toda še daleč ni urejena za avtomobilski promet. Premetavalo nas je, na levo in na desno, toda šlo je vendarle do višine 2000 m, kjer so Rusi zgradili moderen hotel. Ta kraj se imenuje T e g e n i k l i. Od te vožnje mi je najbolj ostala v spominu narasla in divja reka Baksan. Izvira prav v območju Elbrusa in dobiva poleti ogromno množino vode od topečega se snega in ledu. Umazana in kalna snežnica se vali z naročja Elbrusa

Hotel Inturista v Tegenikliju

navzdol in grabi ter peha pred seboj skale, široke tudi pol metra. Te butajo druga ob drugo in ob strugo, da se sliši kot bi regljala strojnica. Ta občutek nas je tem bolj dojel, ker smo potovali tudi ponoči, ko je bilo vse mirno in tiho okrog nas. Na tej nerodni poti smo imeli nič manj kot pet defektov. Morali smo celo premestiti kolo z zadnje osi, kjer sta na vsaki strani po dve, na prednjo os, ker se je tu eno pokvarilo. Ob dveh po polnoči smo prispeli v Tegenikli.

Dunajčanov tudi tu še nisem dohitel. Odšli so prav tega dne zjutraj naprej in navzgor. Tudi tu smo dobro jedli in spali. V Tegenikliju biva tudi direktor vseh treh nadaljnjih koč na Elbrusu. V razgovoru mi je povedal, da pozna tržaškega planinca Vladimirja Dougana, ki je bil že pred nekaj leti na vrhu Elbrusa. Dougana sem prvič videl v Mojstrani pri Rabičevih. On mi je dal prva navodila za turo na Elbrus. Pravil mi je, da je tura na Mont Blanc težja, le dolga hoja

Balkarska mladina pri Tegenikliju

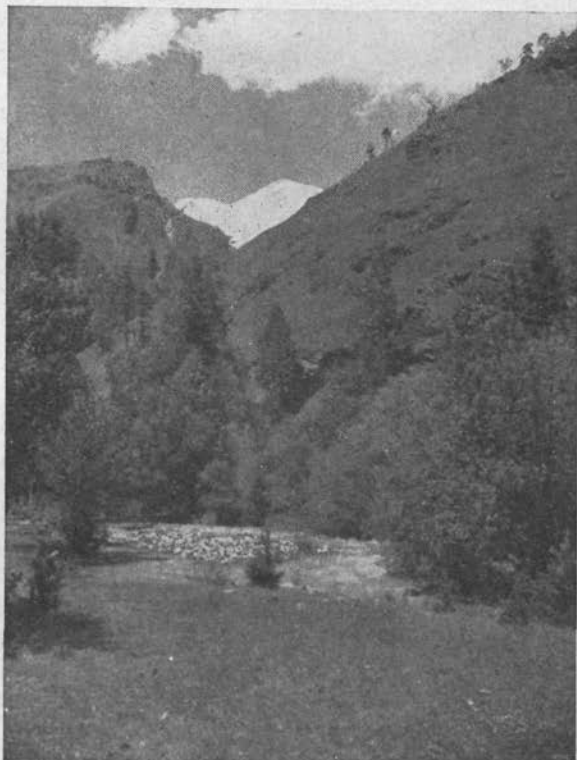
in razredčeni zrak utrujata človeka na Elbrus ter morda mraz ob slabem vremenu. Dougan je sicer tržaški Italijan, govori pa precej dobro slovensko. Leta 1932. sva bila skupaj tudi na maroškem Atlasu.

Iz Tegeniklija smo se naslednji dan peljali še nadaljnjih 10 km navzgor do zadnjega gorskega naselja Terskol. Tu bivajo še zadnji Balkari, ki se bavijo s pastirjevanjem in z drvarstvom. Nato pa se je pričel vzpon do naslednje oskrbovane kočice na planoti »Krugozor«, že v višini 3000 m. Toda tudi tja gor nekateri še jahajo na majhnih konjih. Na poti do Terskola izvira na bregovih vse polno mineralnih studencev in potočkov, katerih vodo imenujejo »Narzan«. Sem prihajajo domačini in tudi popotniki iz oddaljenejših krajev in se kar na prostem kopljejo in zdravijo v teh vodících. Nekateri studenci so tudi topli. Vodo iz hladnih vrelcev radi pijejo in splošno priporočajo narzansko vodo. Moj želodec je ne prenese preveč, ker diši po žveplu in sem na poti na Krugozor bruhal, skrit za neko skalo. Topli in mineralni vrelci v vzhodju Elbrusa kažejo na vulkansko poreklo tega gorskega masiva.

Šele na Krugozoru sem se zopet srečal z Dunajčani. Pozdravili smo se kot stari znanci in smo se pričeli takoj meniti o nadaljnjem vzponu. Res planinska tura se začne šele v tej višini. Že sama beseda Krugozor pove, da ti nudi kraj posebno lep razgled. Pred teboj se vzpenja zasneženo pobočje Elbrusa, ki molí v jasno nebo z dvema popolnoma belima glavama. Na nasprotni strani, onkraj doline Baksana, se dviga 4468 m visoki vrh Dongus-orun in levo od njega

4694 m visoka Ušba z dvema skalnatima in strmima vrhovoma, ki sta strah in trepet vseh ruskih in inozemskih plezalcev, pa jo vendar mnogi alpinisti strastno naskakujejo. Samo izvoljenim se nasmehne in jim dovoli dostop na vrh. Stari, dobrohotni očka, 5629 m visoki Elbrus pa sprejme v svoje naročje vsakogar, ki se mu zljubi vzpenjati se po njegovih ramenih.

Planinsko lepoto uživaš najbolj s te točke. Vsenaokrog štrle mogočni vrhovi s svojimi belimi glavami in špiki v jasno modrino neba (če je jasno seveda!). Tudi na Kavkazu utegne pošteno deže-

Prvi pogled na Elbrus iz doline Baksana

vati in ti pokvariti dolgo turo iz oddaljene Ljubljane, kakor bomo kasneje videli. Izpod širokih snežišč se spuščajo v tesne skalnate dolinice razbiti ledeniki, ki so s svojo svetlozelenkasto barvo pravo nasprotje sivih, rjavih in rdečkastih skalnatih moren. Globoko spodaj pa grmi med temnozelenimi borovci deroči Baksan; napajajo ga potoki iz ledenikov, ki pogostoma padajo slapovito preko strmih sten navzdol.

Na Krugozoru se nam je predstavil tudi naš gorski vodnik. V spominu mi je ostalo samo njegovo krstno ime »Žorž«. Ni bil domačin, temveč poklicni ruski gorski raziskovalec. Znal je dobro

Dolina Baksana pri Tegenikliju

nemško in lepo ga je bilo poslušati, ko je pripovedoval o svojih vzponih na azijske vrhove v Tienšanu, Karakorumu in Pamirju. Sicer je bil godbenik opere v Moskvi, toda njegov glavni poklic so bile ekspedicije v gore. Čim je Žorž spoznal, da sem Slovan in da se lahko sporazumevava tudi »po naše«, sva si postala bolj intimna.

Kakor povesod, kjer je mnogo udeležencev (bilo nas je okrog 20), tudi tu ni moglo priti do sporazuma, kdaj naj odrinemo dalje. Žorž je predlagal, da se odpravimo takoj naslednji dan, in sicer kmalu po polnoči, dokler je sneg še trd. Vso prtljago bi namreč nesli osličji do naslednje neoskrbovane kočice v višini 4104 m. Po dnevi bi v omehčanem snegu osličji s svojimi drobnimi nogami ne mogli naprej, ker bi se jim preveč vdiral. Starejši so predlagali, naj še en dan ostanemo pri Krugozoru, da se privadimo razredčenemu gorskemu zraku in se nekoliko pozdravimo od težav, ki jih je povzročila narzanska voda. Nekateri potniki so izgubili tek, druge je pa drlo. Končno smo se mlajši z Žoržem na čelu odločili, da gremo naprej, ostali pa naj pridejo za nami z drugo skupino.

Ponoči pa je jelo treskati, grmeti ter snežiti, tako da smo morali počakati jutra. Zjutraj sta sicer sneg in dež ponehala, bili pa smo zaviti v oblake. Kljub vsemu smo se vsi skupaj dopoldne odpravili naprej. Ko smo šli preko moren do prvega ledenika, ki bi ga morali prekoračiti, je ponovno začelo deževati in vsa družba je morala nazaj. Na povratku smo srečali dva ruska turista, ki sta jo kljub slabemu vremenu pogumno mahala navzgor. Izkazalo se je, da sta to meteorolog tovariš Korzun in njegov radiotelegrafist, ki

V dolini Baksana, v ozadju predgorje Dongusoruna

stalno bivata v posebni koči, zgrajeni za meteorološko opazovanje blizu že omenjene kočice v višini 4104 m. Čim smo se spoznali, sem se ločil od ostale družbe in se jima pridružil, ker sta me kot poklicna tovariša povabila s seboj. Tudi Žorž se je odločil, da pojde z nami, ker sta ga skrbela dva turista, ki sta že prejšnji dan sama odšla proti gornji koči. Ostalo družbo pa bi vodili nazaj vodniki z osličji. Čim bi se vreme zboljšalo, naj bi tudi vso družbo pripeljali do gornje kočice. Tako smo še istega dne vsi štirje dospeli do stalnega bivališča meteorologov, ki je zgrajeno ne daleč od neoskrbovane kočice.

Neoskrbovana koča na višini 4104 m se imenuje tudi »koča 11«. Zgrajena je med skalami, ki štrle iz snega. V prejšnjih časih, ko še ni bilo kočice, je bilo na tem mestu navadno počivališče redkih turistov, ki so se drznili naskakovati vrh Elbrusa. Nekoč jih je tu počivalo enajst. Nesreča je hotela, da jih je zajel vihar in da je vseh enajst zmrznilo. V spomin na te nesrečne planince so tu zgrajeno kočo imenovali »koča enajstih« (odinadcatka).

Ko stopiš truden in premrzel vanjo, te njena ledena notranjščina spravi v še slabšo voljo. Na pogradih je nekaj trdih, zasilnih ležišč (vsaj takrat, leta 1934., je bilo tako). V kotu je majhna pečica, ki jo zakuriš s petrolejem, da si lahko kaj pogreješ. Nekoliko bolj udobno je pri meteorologih, toda tja nima vsakdo dostopa. Dva meteorologa bivata stalno v njej in en radiotelegrafist, ki sporoča vremenska opazovanja po radiu v dolino in dalje v Moskvo. Tovariš Korzun je bil z menoj silno prijazen. Ne samo, da sem jedel z njim skupno pri mizi, še celo svojo borno posteljo mi je odstopil. Sam

Zadnje naselje Terskol (nad 2000 m)

pa je spal na tleh. Tu smo prebili ves tisti in še naslednji dan. Ponoči mi je srce močno utripalo kljub mirovanju na ležišču. Gotovo je to bilo zaradi razredčenega zraka.

Drugi dan popoldne se je nebo zjasnilo in tudi vsa ostala družba je prišla do koč 11. Sklenili smo, da odrinemo skupno natanko opolnoči. Noč je bila jasna, sijal je prvi krajec. Oblekli smo se toplo, navezali dereze in odkorakali drug za drugim po zmrznjenem snegu. Ko se je zdánilo, smo bili že v višini 5300 m pod vzhodnim vrhom Elbrusa. Tu je v družbi zopet nastopilo nesoglasje. Utrujenejši so predlagali, da odidemo naravnost v kočo na sedlu med obema vrhovoma, ki so jo mislili otvoriti. Žorž pa je bil kot star planinec previden glede vremena. Zato je predlagal, da stopimo najprej na vzhodni vrh, se potem spustimo na sedlo v kočo, tam prebijemo večer in noč in odidemo šele naslednje jutro na zapadni vrh. Za ta dan je bil gotov, da bo vreme lepo in da dosežemo vzhodni vrh; kako pa bo naslednji dan, pa ni mogel povedati.

Za Žoržev predlog sva se odločila samo šestdesetletni dr. Oldrich in jaz, trije ruski tovariši in ena tovarišica. Ločili smo se tedaj od ostale družbe in krenili strmo navkreber, ostali pa položno v kočo, kjer smo se kanili zopet sestati. Ubrali smo pot po snežišču, ki sega najvišje navzgor med skale. Dokler smo se vzpenjali po snegu, je bilo stopanje še trdno, ko pa smo prišli med kamenje, kjer je sneg stalno spihan, je postalo težavnejše. Vezi derez so bile na čevlje primrznjene; ni nam kazalo odvezati jih, ker je bil vrh tik pred nami, ker smo imeli premrle roke in ker smo dereze zopet

Koča na Krugozoru, v ozadju predgorje Dongusorun-a

rabili pri sestopu. Redki zrak in hoja z derezami preko kamenja nas je silno utrudila, tako da smo se morali skoraj vsakih deset korakov ustavljati in počivati. Najraje bi legli in zaspali.

Končno pa je le Žorž zaukal na vrhu. Napeli smo zadnje sile in kmalu sva z rektorjem dosegla cilj. Bilo je to okrog 8. ure zjutraj v pričetku avgusta. Dneva se dobro ne spominjam več. Za nama sta prispela še tovariša z rusko deklico, ki sta jo imela navezано na vrvi. Prišla je sicer na vrh, toda bruhalo je in se nato vrgla vsa izčrpana na tla. Žorž nas je vpisal v spominsko knjigo, jaz pa sem vse skupaj fotografiral. Silno težko je bilo držati v premrlih rokah aparat in ga sprožiti. Mislim, da še ni noben Slovenec slikal v taki višini, 5593 m. Ker je pihal silen zapadnik, nismo mogli ostati dalj časa na vrhu, da bi uživali razgled; pa tudi zaradi utrujenosti se nam ni ljubilo gledati naokrog. Človek postane v takih okoliščinah za vso okolico brezbrizen in si želi samo, da bi bilo čimprej konec vsega trpljenja. Edini užitek je notranje zadoščenje, da si na vrhu in da je cilj dosežen. Zato smo se hitro odpravili navzdol in smo bili v eni uri že v koči na sedlu.

Ostali tovariši so polegali na pogradih tesno zaviti v vse, kar so prinesli s seboj. V kotu je medlo grela petrolejska pečica, na kateri se je kuhal čaj. Mene je strašno bolela glava. Ko smo se za prvo silo nekoliko ogreli in odpočili, je vedno vedri in živahni Žorž kot zastopnik ruskih planincev in celokupne Rusije pozdravil navzoče inozemce. Dal je besedo najstarejšemu planincu dr. Oldrichu in ga prosil, da proglasi otvoritev koč. O tem človeku je treba

*Ušba in Dongusorun, v ospredju ledeniška morena na Elbrusu
(okr. 3500 m)*

reči, da ima železno voljo in neusahljiv humor. Šele sedaj sem se zavedel, kako težko je človeka presoditi po zunanosti. Takrat na Dunaju pri Inturistu sem ga podcenjeval zaradi njegove starosti. Toda izkazalo se je, da je bil kljub starosti najboljši med nami. Kakor bomo kmalu videli, je bil edini od vse dunajske družbe, ki je dosegel vrh. In njegov humor! Nikdar ga nismo videli slabe volje. V najtežjih situacijah je bil veder in vedno je povedal kaj veselega. Vse napore in nevšečnosti je tiho prenašal. Ko sva že tik pod vrhom vsakih deset korakov počivala, sem pa le opazil, da so se mu od utrujenosti tresle noge. Vendar ni klonil, tiho je trpel in prišel srečno na vrh.

V kočici na sedlu se je tedaj v vedrem in živahnem govoru zahvalil Žoržu za njegovo vodstvo, za gostoljubje ruske države, čestital Rusom na njihovem uspehu in naglasil, da imajo najvišje ležeče človeško bivališče na svetu. Končno je v imenu vseh prisotnih držav otvoril kočjo. Poleg avstrijskih Nemcev sta bila še dva češka državljana, neki gospod in neka gospa negotove, a bržčas nemške narodnosti, dalje dva Šveda in končno moja slovenska malenkost. Tako sem s svojo navzočnostjo neuradno zastopal slovensko in s tem jugoslovansko planinstvo pri skromnem planinskem slavju v višini 5300 metrov. Trčili smo z aluminijastimi kozarci in skodelicami, napolnjenimi s čajem, in izpili na zdravje Rusije in svojega naroda.

Ko je bila skromna slovesnost pri kraju, je Žorž vsej družbi svetoval, da se še ta dan vrne v kočjo 11, ker zunaj razsaja hud zapadni veter, ki napoveduje, da se bo vreme še poslabšalo in da

Ustje ledenika na Elbrusu

bomo zaman trpeli v mrazu na tej višini. Opiral se je na svoje prigovarjanje od zjutraj, ko se niso hoteli potruditi, da bi premagali vsaj en vrh. Nobeden se ni hotel vrniti, kar je popolnoma umljivo. Saj smo prišli iz Srednje Evrope na oddaljeni Kavkaz, da se vrnemo z zmago nad vrhom v domovino. Odgovorili smo mu, da pač na vsak način počakamo jutra, in mu še obljubili, da ne gremo naprej, če bo vrh zavil v oblake. Zorž se je nato z vso rusko družbo poslovil in obljubil, da jih vse počaka pri koči 11. Jaz sem se odločil, da ostanem in da se drugi dan povzpnem še na zapadno glavo Elbrusa, ki je za 36 m višja od vzhodne. Zapadni vrh je visok 5629 m, vzhodni pa 5593 m. Toda vihar je vedno bolj razsajal in na grebenu vrha so vihrale ves čas snežne zastave. Vedel sem, kakšen napor me čaka naslednji dan, tudi sem se zavedal, da ne bo z vremenom nič kaj prida. V koči je postajalo vedno bolj mraz. Bil sem vsega sit, postal sem že »gorotruden«, saj sem bil že četrti dan neprestano v snegu, ledu, oblakih in viharju. In končno sem že dosegel en vrh Elbrusa. Tistih 36 metrov razlike mi ni bilo kdo ve kaj mar. Zaželel sem si zopet udobnega dolinskega življenja. Sklenil sem, da se tudi jaz vrnem, in sicer naravnost na Krugozor, kjer so imeli udobne mehke postelje in kjer so pekli na Primusovih gorilnikih piščance. Kar sem gor so mi zadišali...

Vstal sem, se kratko poslovil in že sem bil zunaj v viharju. Nebo je bilo sicer jasno, toda vihar je neprestano vzdigoval snežni pršič. Vendar nisem pozabil naslikati najvišje kočice. Ob straneh je položna, da bi se vihar ne mogel upirati vanjo, v sredini pa

Koča 11 (4106 m)

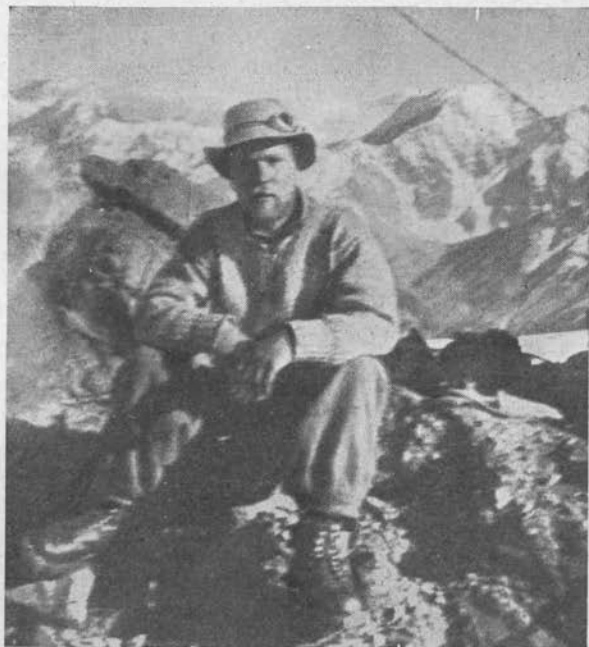
je komaj tri metre visoka. Spredaj ima nekako verando z dvojnimi vrati, da prva zapreš, ko druga odpreš. Če ne bi bilo tako, bi veter z vso silo pihal v notranjost. Nima nobenih oken in svetloba prihaja samo skozi majhne šipe na vratih. Ima samo en skupni prostor in more v njej za silo ležati kakih dvajset ljudi. Za ogrevanje in pogrevanje služi pečica gašperček, ki se kuri s petrolejem. V kotu sta stalno po dve posodi petroleja v rezervi. Zgrajena je na skali, za katero pa ne vedo, ali je samica ali pa se drži podlage. Zanimivo je, da so ves gradbeni material po trdem snegu znosili do sem gor osličji.

Ko sem se vračal, je bil sneg kložast in je mestoma držal, mestoma pa se udiral. Niže spodaj pa je prehajal v srenjec. Nekako ob štirih popoldne sem bil že pri meteorologih. Pritrdili so mi, da sem storil prav, ker sem se vrnil. Ker je bilo še zgodaj in ker nisem maral več izkoriščati njihovega gostoljubja, sem se tudi od njih poslovil. V zahvalo in za spomin sem jim daroval nove smučke, ki sem jih bil kupil na Dunaju. V letaku so namreč priporočali, da vzamemo tudi smučke s seboj. Do kočice 11 sem jih prinesel na ramah, naprej pa jih tudi nisem potreboval, ker smo izkoristili trdi sneg ponoči. Na Elbrus se torej pride lahko tudi brez smučk. Žorž pa me je prosil, naj mu odstopim naočnike za sneg. Z veseljem sem mu jih podaril.

Še pred nočjo sem preko vseh ledeniških razpok in moren prispel v Krugozor, kjer sem v družbi z obema Švedoma res večerjal piško. Preden sem legel spat v mehko posteljo, sem srečen, da se mi je izpolnila vroča želja in da sem se povzpel na Elbrus, še skozi okno pozelel vsem ostalim na sedlu srečen pohod na vrh.

• No, naslednje jutro se je Elbrus zavil v oblake in s pohodom ni bilo nič. Vsi so se morali brez uspeha vrniti.

Jaz jih pa nisem počakal. Nenadoma se mi je stožilo po domovini in po naših planinah. Še tisti dan sem dospel nazaj v hotel v Tegenikli, kjer sem se okopal in v družbi z Aleksandro dobro večerjal. Svetovala mi je, naj ostanem še par dni na letovišču, toda moja blagajna je premogla samo še 40 šilingov in bankovec za 100 dinarjev. Vožnjo z Dunaja nazaj v Ljubljano sem imel na srečo že plačano. Nazaj grede sem si hotel ogledati še vsaj eno rusko mesto in odločil sem se za Rostov.

Vodnik Žorž

V Tegenikliju sem se poslovil tudi od prijazne Aleksandre in sem naslednji dan z nekim privatnim avtom dospel v Nalčik. Od vse družbe sem zadnji prispel na Kavkaz in jo prvi zopet popihal od tod. V Nalčiku sem bil zopet gost tamkajšnje meteorološke postaje. Toda tudi tukaj me ni zadržalo. Že naslednji dan sem dokončno odpotoval s Kavkaza v Rostov. Tu me je na kolodvoru pričakovala neka tovarišica z imenom Zajc, ki je dobro govorila nemški. Odpeljala me je v hotel Inturista, kjer so mi na žalost povedali, da moram ponovno plačati »plackarto«. Ker sem izstopil v Rostovu, je moja klop v vlaku sedaj potovala v Šepetovko prazna, ves čas le zame rezervirana. Novo klop pa si moram ponovno plačati. Tako sem oddal zadnjih 40 šilingov za prenočevanje v hotelu in za novo »plackarto«.

Pogled od kočee 11 na Ušbo in Dongusorun

V Rostovu me je zanimala predvsem luka ob Donu, ki se izliva v Azovsko morje. Rostov je bil takrat že veliko mesto, čigar moderni del je šele nastajal. Povsod se je gradilo in zidalo. Najbolj mi je ostal v spominu spomenik Ljenina na glavni promenadi v govorniški pozi. Baje so Nemci med okupacijo ta spomenik odstranili.

Nato sem zopet po isti poti preko Harkova in Kijeva dospel čez Poljsko na Dunaj. Ker sem bil brez denarja, si nisem mogel ogledati znamenitih mest Ukrajine. Prenočevanje na Dunaju in nekaj prehrane mi je posušilo še zadnjih sto dinarjev. Tako je nanese, da sem prišel v Maribor z dvema dinarjema v žepu. Na kolodvoru sem si za ta dva dinarja kupil »Jutro«, ker sem bil silno željan kakršnih koli novic iz domovine. Tako sem prišel v Ljubljano brez ficka v žepu. Še za tramvaj nisem imel, da bi me s kovčegom pripeljal do pošte.

Omeniti moram še prehod v Št. Ilju iz Avstrije v Jugoslavijo. Na Dunaju sem pri Inturistu prosil, da mi dajo ruski vizum na posebnem papirju, ki bi ga prilepili v potni list. Tega bi pri prehodu čez mejo na povratku domov iztrgal, da ga obmejni kontrolni organi ne bi videli. Rusi so mi rekli, da je to nemogoče, pač pa so mi svetovali, naj na meji potnega lista ne pokažem in naj rečem, da sem ga izgubil. To se mi ni zdelo prikladno in zato sem prosil, naj mi pritisnejo vizum vsaj na zadnjo stran potnega lista. No, v tem so mi ugodili. Pri prehodu čez mejo sem to zadnjo stran iztrgal, ker sem bil prepričan, da ne bodo šteli in pregledovali, koliko listov ima potni list. Vse strani so bile namreč numerirane in jih je bilo točno 28. Pri prehodu se je vse lepo izteklo in nihče ni niti najmanj slutil, da se vračam iz prepovedane Rusije. Ko sem kasneje potreboval nov potni list, sem na policiji rekel, da se mi je na zadnjo stran po nesreči polilo črnilo in da sem zato ta list iztrgal ter vrgel proč. Po-

Elbrus, posnet od kočee 11

kojni Jurca, ki je bil prijazen in dobrosrčen uradnik na policiji, mi je vse lepo verjel in izdal nov potni list. Iztrgani list z ruskim vizumom pa še danes hranim kot dragocen spomin na prepovedano potovanje v Rusijo.

Odpotoval sem iz Ljubljane 23. julija in se vrnil 15. avgusta. Vse potovanje na oddaljeni Kavkaz in njegov najvišji vrh z vsemi komplikacijami in ovirami vred je trajalo bore 24 dni. Takoj prvo nedeljo po mojem prihodu sem jo mahnil v naše hribe. Šel sem čez Pokljuko na naš priljubljeni Pšinec nad Uskovnico v Bohinju, kjer sem Stanetu Hudniku pripovedoval vse svoje dogodivščine. Rekel je, da je bila to »bomba«, ki je ni doživel še noben Slovenec.

Občutek, ki sem ga prinesel iz Rusije in s Kavkaza, je bil ta, da je v Rusiji vse veliko. Imajo velike vagone, velike kupeje, velike hotele, v njih velike sobe z velikimi posteljami, velike sklede za umivanje in velike brisače, imajo dalje velike krožnike in velike kozarce in veliko pojedjo. Vse je veliko in zopet veliko kakor njihova zemlja, njihovi ljudje in veliki Kavkaz. Najslajše pa je bilo to, da sem se povsod s počasno in pravilno izgovarjavo čiste slovenščine dobro sporazumel. Kakršen koli napis sem prečital, vedno sem našel v njem skupni slovanski koren. Zato se mi je zdelo, kakor da potujem po domači zemlji. In ker te zemlje ni hotelo biti nikjer ne konca ne kraja, sem dobil vtis, da je neskončna, neskončno močna in nepremagljiva. Zato je za nas Slovence edina rešitev ne samo zveza z Rusijo, temveč vrnitev k stari domovini, ker nas in Rusov je — dve sto milijonov.

*

Za zaključek še nekaj splošnih podatkov o najvišji gori Kavkaza. Oba vrhova Elbrusa sta po obliki prav slična naši Šmarni gori. Vzhodna glava bi ustrezala Šmarni gori, zahodna pa Grmadi. Raz-

Najvišje ležeča koča na svetu: Koča na sedlu Elbrusa (5300 m)

lika je le v tem, da sta oba vrhova dosti večja. Višinska razlika med njima in sedlom znaša nad 300 m, torej nekako toliko, za kolikor se Šmarna gora dviga nad Savo. Zračna razdalja med obema vrhovoma pa znaša skoraj 2 km.

Masiv Elbrusa je iz vulkanskih kamenin, predvsem iz andezita. Nekateri znanstveniki celo trdijo, da je Elbrus ugasel vulkan. Za to govori prvič eruptivno kamenje in drugič stožčasta oblika obeh vrhov. Z zunanjega pobočja se dvigata vrhova razmeroma položno, proti sedlu pa precej strmo padata. Sedlo samo naj bi bilo žrelo vulkana, vrhova pa ostanek žrelnega roba. Več o teh stvareh pripoveduje Merzbacher v svojih debelih zvezkih »Aus den Hochregionen des Kaukasus«, Leipzig 1901.

Tam tudi čitamo, da je pravo ime Elbrusa *Mingi-tau*. Sploh je vsako pleme, ki prebiva v svoji dolini pod Elbrusom, dalo tej gori svoje ime. Besedo Elbrus razlagajo nekateri iz perzijskega Al-Burs, drugi iz tatarskega Jal-bus, kar naj bi pomenilo »ledena griva«. Ime *Mingi-tau* je dalo pleme Karačajcev in pomeni »bela gora«. Druga plemena so dala gori mitološka imena, n. pr. Abdahsi so jo imenovali Orfi Stub (kraj blaženih, to je nebesa). Čerkesko ime je Ašha Mahna (božji hrib) ali Naš Hamaho (sveta višina); plemena turškega porekla ji pravijo Džin-Padišah (kralj duhov). Rusi sami izgovarjajo in pišejo Elborus. Ni izključeno, da tiči v tej besedi koren latinske besede albus (bel). Potemtakem bi Elbrus pomenilo »bela gora«, podobno Mont Blancu in sploh besedi Alpe (montes albi, bele gore, ker so večno pokrite s snegom).

Kdo je prvi stopil na Elbrus, še danes ni popolnoma pojasnjeno. Rusi trde, da je bil to neki Čerkez z imenom »Kilar«. Leta 1829. je ruski general Emanuel vodil prvo znanstveno odpravo v osrčje Kavkaza. Razpisana je bila velika nagrada za tistega, ki prvi pride na

Pogorje Dongusorun izpod vrha Elbrusa

Na vzhodnem vrhu Elbrusa, 5593 m (zgoraj v sredini rektor Oldrih)

vrh. Odprava je taborila v severni dolini reke Malke. Od tod se je napotilo nekaj članov odprave, da zavzame vrh. Med njimi je bil tudi Kilar. General sam ni šel z njimi, temveč je iz tabora z daljnogledom opazoval, kdaj se bo kdo pojavil na vrhu. Ko se je Kilar s tovariši vrnil, je izjavil, da je bil res on in edino on na vrhu. Zato je tudi dobil razpisano nagrado.

Leta 1868. so se odpravili Angleži Freshfield, Moore in Tucker s francoskim vodnikom iz Chamonixa Dévonassandom, da naskočijo Elbrus. Dosegli so ga in Freshfield je razglasil, da je on prvi stopil na vrh Elbrusa. O Kilarju pa pravi, da je nemogoče, da bi bil dosegel vrh. Kajti iz doline Malke je popolnoma nemogoče v enem dnevu doseči vrh; generalu Emanuelu se je pač samo »zdelo«, da je nekoga v svojem »napetem« opazovanju videl na vrhu. Kilar pa da je bil pač zvit dečko in je generala malce potegnil, da je dobil veliko nagrado. Naj bo že, kakor koli hoče, to je gotovo, da so marsikateri vrh dosegli prvi pastirji, lovci in sploh domačini, ki pa tega seveda niso nikjer objavili.

Izmed narodov, ki bivajo pod Elbrusom, sem že omenil Balkare. V Nalčiku sem se srečal s Kabardinci. Oboji spadajo k plemenu Čerkesov, ki bivajo v severozapadnem delu Kavkaza. Vseh Čerkesov je okrog 200.000. Vzhodno od Čerkesov, na severovzhodni strani Kavkaza, prebivajo Čečenci (250.000). Čerkesi in Čečenci imenujejo Rusi Tatare, njim samim pa je ta naziv popolnoma neznan. Rusi imenujejo Balkare pod Elbrusom — gorske Tatare. Govore neki jezik, ki nima nikake zveze z govoricami okoliških plemen. Smatrajo jih za najstarejše prebivalce vse Kavkazije.

PO DOMAČIH GORAH

Evgen Lovšin :

Triglavski steber, Srednji raz, smer Čop-Jesihova

26. VI.—30. VI. 1945.

(Novice iz Triglavske stene in iz doline.)

Nekaterim mojim planinskim tovarišem iz prejšnjih let le počasi v srcu poganja skoraj zamorjeno hrepenenje, prav počasi se poraja nova mlada želja po gorah. Sicer se razgledujejo po Šmarni gori, zadovoljno pohajkujejo po Sv. Katarini in sosedih, visokih gor pa še ne tvegajo. Ni jim duša še pripravljena na velika blagougodja.

Drugim pa ni obstanka na takem gorskem drobižu. Niti jim navadne triglavske poti niso dovolj, zažele si Severne stene in kar najtežjih smeri... Podobni so tistemu, ki kar po dva, po tri kose povitice jemlje s pladnja in ki iz farovškega kozarca v dolgih goltajih gasi pekočo žejo.

V to planinsko družino spadata prav gotovo Joža Čop in Pavla Jesihova.

Srečala sta se na jeseniškem kolodvoru. »To-le vse je od dveh bombnih napadov,« je razlagal Joža, kažoč na razdejano središče jeseniškega mesta s kolodvorom vred. »Ne misli, da smo Gorenjci taki pretepači. Takrat je ubilo starega Pavlina, fotografa in mnogo drugih Jeseničanov. Mojega brata Francija, goliškega lovca, ni več med živimi, starega Kopišarja je medtem pobralo. Vseh ti ne morem naštetih...«

Mir leži nad Mojstrano, ki zapira vhod v Vrata. Dovje, udobno naslonjeno na karavanško podnožje, gleda nedolžno čez dolino. Te vasice se niso nič izpremenile, kakor da ni bilo vmes štirih hudih let, kakor da se ni nič zgodilo od zadnjikrat, ko sta Joža in Pavla s prekipevajočim srcem ubirala nevarne poti po teh gorah.

Ali niso medtem zatajili Aljaževega imena in njegov dom v Vratih nazvali Kugyhaus? Ali ni bilo napisano ob Bohinjskem jezeru: To deželo je Führer vrnil domovini... Aljaževa podoba, naslikana s Finžgarjevimi čopičem, še vedno bedi nad planinami. »Živi naj on, triglavska straža. Živi naj Bog nam župnika Aljaža!«

Spomin in vest se oglasita pri starem Kugyju. Ni pozabil, da mu je mati bila Slovenka, da mu je tudi oče bil Slovenec, doma iz male koroške vasice Liplje, sodni okraj Podklošter, in da je o svoji domačiji napisal: To je bila in je še danes slovenska pokrajina. Pavlo Jesihovo torej naprosi, naj sporoči Slovenskemu planinskemu

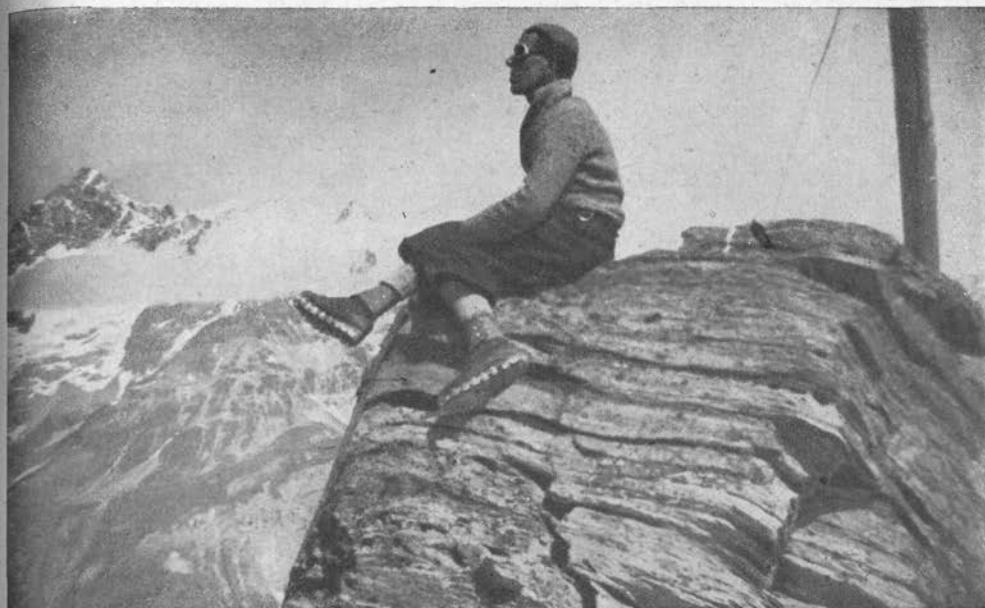

Foto Egon Planinšek

Pogled s Sovatne na Triglavsko severno steno in vrh Triglava

društvu v Ljubljani, da je on samo čuvar Aljaževega imena in da je v to privolil, da ne bi nevrednejše ime začasno nadomeščalo slavnega Aljaža v Vratih...

Meniš, da se ni veliko spremenilo? Frelihovega Matevža je v borbi za svobodo na ovinku poti od Kraljeve vasi proti Gorjam, prav pri studencu, na kraju, ki mu pravijo Stržnica, zadela okupatorska krogla; tenka plast zemlje je skrivala njegovo truplo, a skrila ga ni pred lisico. Ko se spomnimo nanj, nam je pred očmi svetla podoba pravega slovenskega, odkritosrčnega, požrtvovalnega alpinista, tvegajočega in zmagujočega plezalca in gorskega tekača, zanesljivega in ljubeznivega vodnika, veselega smučarja, visoki stvari ljubezni do

Matevž Frelih (l. 1937 v Dauphinéji)

bližnjega vdanega reševalca in sotrudnika pri organizaciji planinski in strokovni delavnosti jeseniškega kota.

Partizana Ariha je kmet ubil s sekiro. Ko je glad pritisnil ná fante v gorah in jih je noč zvalila v dolino, je stopil Arih h kmetu: »Daj, če hočeš, če nočeš, ti ne bomo jemali,« mu je dejal. Oči so ga ščemele od bdenja in luči, pa ni dovolj oprezoval. In že mu je kmet s sekiro na dolgem toporišču zasekal globoko rano v vrat.

Arih je bil v planinstvu naš up in naša nada. V svojih poletnih in pozimskih uspehih je zasenčil starejše tovariše, ki jim samo pisana slava ni mogla več rešiti triglavskega prestola.

Med njegove najlepše zimske ture štejemo Hornovo smer v Jalovcu in Kugyjevo v severni steni Škrlatic s sestopom čez Kriško steno. Obe sta prvenstveni. Slovenska smer v Triglavski steni, Prisojnik, Mojstrovka in Ponce v snegu in ledu kažejo, da smo izgubili v Arihu našega najboljšega zimskega plezalca.

Poleti sta s Krušičevim Janezom preplezala centralni stebel v Široki peči. Največ se je družil z Dimnikom, ki mu ne bo ostal dolžan toplih besed in v planinski literaturi potrebnega članka.

Pri partizanih se je zadrževal v Karavankah, na Ojščici, Petelinjeku in v Triglavskem pogorju. Ni bilo vzdržljivejšega borca in hodca od njega. Ni bilo akcije brez Ariha. Pri hajkah, ko so peté in grmovje reševale življenje, je prenašal cel štedilnik na plečih. »Arih je bil klasa,« je zaključil tovariš Moré svojo povest. »Sicer sem četo 64 borcev z vso prtljago vodil v novem snegu iz Radovine čez Rake nad Peričnikom pod Kališče v bivak II. in dalje pod Ol-

tarjem, pod Špico v Martuljek, vsakemu posebej sem stopnjo iskal v resničnih in namišljenih strahotah, nobenega nisem izgubil, pred Arihom pa naj vseeno snamem klobuk!«

Ludvik Stražišar, ki je mnogo plezal z Jožo Čopom, je bil ustreljen kot talec pri pokopališču v Koroški Beli. Jože Ravnik je padel nekje v Bosni. Zgroziš se, ker vsi molčijo, ko vprašaš po Alešu Stanovniku. Za njim je ostal samo prelep spomin in dvoje pisem, ki vse povedo:

»Ko se poslavljam od življenja, se Ti zahvaljujem za vse, zlasti, da sem imel srečo, imeti Marinko za ženo.« — »V smrt grem miren in upam, da mi bo Bog milosten sodnik.« — »Danes zjutraj ob pol petih sem izvedel, da bom ustreljen.« — »Ne zavedam se nobene krivde, kakor da sem Slovenec.«

Veliko se je izpremenilo. Oskrbnik Šest na Kredarici je izdal svoj narod in odšel v Nemčijo.

Tudi naša miselnost glede gorá in ljudi se je izpopolnjevala spričo veličastne borbe naroda za svobodo in ob neštevilnih žrtvah, ki so jih posamezniki prinašali na oltar domovine. V ospredje je stopil tisti junak, ki je dal svoje življenje, da smemo te prelepe planine nazvati svoje, slovenske. Hodili bomo v gore, uživali njihove slasti, krepili svojo voljo, poglobljali svojo misel, boljšali svoje zdravje in iskali sreče in smisla tega življenja v polni zavesti, da so kljub našim zmagam v prvenstvenih vzponih tu med nami s svojim spominom še vse večji junaki, ki jih v športu ni mogoče prekositi.

*V Triglavski steni
(zgoraj † Dr. Aleš Stanovnik,
desno Dr. Miha Potočnik)*

Gora in dobrava, dnjača in globel so bile v svojih nedrih zibelke revolucije.

Stopajmo torej tiho in pobožno prvokrat po štirih letih po stezicah, z belim peskom posutih, ob šumeči Bistrici, skozi temne gozdove, čez plazove, mimo ogradnic in posék, tja k osrčju Triglavovemu, k Aljaževemu domu v Vratih.

Joža in Pavla sta sedela na omuženih hlodih v bližini šumnega Peričnika. V čast in slavo domačim goram je Joža izpraznil dobršen del steklenice, ki je vsebovala toliko domišljije, dobre volje, zgovornosti in šegavosti, pa tudi želje po trenutni lagodnosti, da je Joža za prvi dan opustil misel na daljšo hojo. Želja po bližnjem pogradu v Aljaževem domu je oba objela. Tam se je še le Joži razvezal jezik.

Do polnoči ga ni bilo mogoče ugnati, a zjutraj ga nisi ločil od klade. Spanje pa tako! Kakor da je plačan v akordu.

In vendar ponoči ni več potrkalo na vrata Aljaževega doma. Ni več vstopal mirni Matevž in ne nasmejani Miha, ne resni Aleš, kakor se je to godilo v prejšnjih časih. Ali so s Pavlo in Jožo v Aljažev dom še vstopili stari časi? Prejšnji odnosi do gorá? Ko se je eden tako pretulil skozi temo zadnje dobe, drugi drugače previlnal viharje, išče sedaj v naglici dogodkov starih vezi do gorá. Zastrmi se v podobo Triglava, začuti se tujega v tej lepoti, potem pa nekoliko mine tesnoba. In podvomi: Ali je večna resnica v planinski misli? Ali je ta misel godila samo prejšnjim rodovom, sedaj pa tudi njo izpodriva nova doba? Naj bo tako ali drugače, planinska doživetja nam bodo ostala v spominu. Privabila so tudi Jožo in Pavlo v Triglavsko steno, spet pod tisto klasično polico nad potjo čez Prag, kjer te v vzdušju resne dostojanstvenosti stene prvič preleti srh. Tu plezalci oprezajo za žvižgom kamna od zgoraj, obuvajo plezalnike in se navezujejo na vrv.

Joža in Pavla sta nameravala preplezati steno kjer koli. V začetku sta pohajkovala v Zimmer-Jahnovi smeri, zavila po Zlatorogovih stezah v Srednji steber in pogledala v Črni graben. S svojimi zagonetnimi očmi ju je stena že pritegnila k sebi. Ni ji bilo mogoče uiti. Najprej se ji je Joža vdal. Plah, kakor ptiček v roki, je odložil oprtnik in se začel spuščati nizdol. Tovariš! Ni kar tako, ko stena izboči obrvi! Varovan zgoraj s Pavlino vrvjo se je nekako prekobalil čez težko izloženo mesto in pristal na polici. A kaj s Pavlo in z oprtnikom? Na dolgi vrvi spodaj ni varovanja za sestopnika. Ni čudno, če je. Pavlo obhajala zona ob sami pomisli, da bo treba kar tako, prosto, izloženo v prepad. Pri tem ji je še oprtnik ves čas lahko-miselno opletal po zraku, ne meneč se za globino ne za prežeče čeri Črnega grabna. Končno sta srečno prestala prvi strah, le da je Pavli pri tem pošla dobra volja. Zasedela sta se dolgo. Ali je bilo potrebno tvegati ta sestop? Dvoje mišljenj je že tukaj trčilo drugo ob drugo. V strahu pred padajočim kamenjem sta se poldrugo uro motovillila okrog Gorenjskega stolpiča. Tu je našel Joža ubitega mladega gamsa... Kaj je ta iskal v teh zares odljudnih krajih, v tem mogočnem stebru, na katerega vzhodnem razu stojimo in ki po vsej pravici nosi ime: Triglavski steber. Kazno je, da bi se zrušil ves Triglav, če bi mu kdo to oporo izpodnesel.

Steber nalikuje ogromni piramidi s tremi orjaškimi, izrazitimi razi, ki so že sami zase bolj ali manj izoblikovani stebri. Po vzhodnem spodaj drži Skalaška, zgoraj Gorenjska smer z Ladjo, po zahodnem Prusik-Szalayeva težka pot, srednji raz Triglavskega stebra pa je ostal do tega trenutka še nedolžen. Človeška roka ga še ni pbožala, noga se ga ni dotaknila. Poslednja tajnost Triglavske stene.

Naša plezalca sta si zaželela videti srednji steber vsaj v njegovem spodnjem delu. Nista bila še povsem krepka v nameri, preplezati to za sedaj še zagonetno smer, ki je morda brez prehoda na Plemenice. Prečkala sta skoraj vodoravno od Gorenjskega stolpiča, da sta dosegla ta steber precej nad Zlatorogovo prečnico.

Zavedala sta se, da je vse drugo zmoGLjivo, da pa so prestopi iz stene na sneg, na Kugyjevo polico in na Plemenice vsi brez izjeme težki. Zaradi utrujenosti plezalca jih prištevamo k najnevarnejšim mestom Triglavске severne stene. Če je narava v kakih 25 primerih tako izoblikovala te mogočne sklade, da je srčen plezalec mogel najti tudi v zadnji četrtini prehode na višave, zakaj ne bi bila rešitev tega poslednjega problema mogoča? V človeku je še nekaj tiste podjetne srčnosti in zvedavosti, ki je v prejšnjih stoletjih odkrila obsežne zemeljske dele in ki danes nadaljuje delo v arktidi, Himalaji in drugod.

In tako sta Joža in Pavla radovedno pogledavala v suverene višave in ubirala pot po nevidni lestvi razčlenjene stene. Na levi strani se je vlekla nekakšna zajeda ob votlinah. Še kar prijetno jima je šla pleza od rok in nog. V prvem delu srednjega raza je bilo še mogoče preiti na nove poti, na Zlatorogove steze, ki so bile prav za prav že od začetka v načrtu.

Dan se je že nagnil, ko sta se jima previsna skala in prehod na nekakšno lusko odločno postavila v bran. Previs nalikuje prižnici in je približno v isti višini kakor začetek Ladje na sosednem vzhodnem razu. Joža nerad bivakira, ker ga že itak trga po udih, kadar se vreme kuja. Zato se je kljub Pavlinim opozorilom pognal kvišku in prišel čez težko prvo preveso na gladke navpične plošče. S kladivom je sekal stope v živo skalo. Povzpel se je kakih 15 metrov nad Pavlo. Vrv se je čudno zapletala in ni več gladko tekla. Tam gori nekaj ni šlo vse po pravem redu. Začelo se je že mračiti in se pripravljati na dež. Joža je bil v ogromni prevesi brez oprimkov in kazno je bilo, da so to šele začetki. Vse sakramentiranje mu ni pomagalo; tudi ne nobena Marija, ki jih je po vrsti klical na pomoč. Na desni strani je opazil poklino, ki mu je pomogla, da se je pri- tiščal počasi na neznatno, visečo poličko ter tu obtičal.

Sedaj ni bilo niti pomisliti več na povratek. Niti ni Joži uspelo, da bi se vrnil k Pavli. Ostati je bilo treba na izloženi ozki, v prepad nagnjeni polički in čakati, kaj bo jutrišnji dan prinesel. Medtem ko je bila Pavla v ugodnejšem položaju, je bil Joža privezan in pribit na steno. Pri tem so mu noge, bingljajoč, v Vrata, prej zaspale kakor oči. Tolkel je po njih, jih zvičal in prekladal.

Noč se je vlekla v brezkončnost. Če ne bi bilo rosilo, bi bila plaha jutranja svetloba vlila novega upanja in veselja v izmučeni telesi. Tako pa se je Pavle že navsezgodaj polastilo nevarno čustvo brezbriznosti. Povzročeno je bilo po utrujenosti tolike stopnje, da so ji roke in noge začele odpovedovati. Brez Joževe pomoči ne bi bila prišla čez prve triglavске trebušaste pomole.

Sedaj nam stopa oblika srednjega raza Triglavskega stebra že precej jasno pred oči. Spodnji del, od tam, kjer ga prečkajo Zlatorogove steze pa do višine začetka Ladje, je dobro preplezljiv. Sicer je močno navpično posajen v višave, vendar v svoji razčlenjenosti daje dovolj dobrih oprimkov in stopenj. Srednji del raza pa se izboči navzven v ogromen trebuh, poln samih nevarnih previsov. Če so stari Slovenci imenovali Triglav po glavah, smemo mi te izbokline ogromnih razsežnosti nazvati Triglavov trebuh.

Ves drugi dan je bilo na pretek opravka z njim. Ko sta sprostila zapleteno vrv, je Pavla poskusila svojo srečo. Šele ko se je trikrat zagnala, trikrat odletela in obvisela v zraku, ji je uspelo priti na tisto poličko, na kateri je Joža prenočeval. »Bila sem kakor tunja, še v nobeni plezi se mi ni kaj takega pripetilo. Joža pa je bil izredno dober, morda ravno zato, ker v meni ni bilo nobenih moči,« se glasi njeno priznanje.

Nadaljevala sta s plezanjem po krušljivi skali. Nad njo gladke, spolzke plošče in potem previsi. Mokra vrv postaja trda in ne teče gladko. Kjer ni šlo drugače, je zapelo težko Gorjančevo kladivo za led. Joža ga je pri nošnji dovolj preklel, sedaj je obema rešilo življenje.

Med temi mesti je bilo eno posebno hudobno. Izložena, prevesna, 5 metrov visoka plošča je zahtevala od Jože največjega napora in virtuoznosti iz tistih časov, ko je bil na višku svoje spretnosti. Treba je bilo pritiskati se z vsem trupom v levo stran, vtikati prste obeh rok v navpično zarezo, tretji meča, golenice in prste na nogah v steno in se pomikati navpično kvišku, kakor bi plezal po vrvi. Za tako vajo je moral napeti vse sile mišic in zaradi izpostavljenosti položiti tudi vso srčnost na tehtnico. Kljub krču v prstih je Joži uspelo opreti se končno s komolcem na pomol. Od

Foto Pavla Jesih

... Joža privezan in pribit na steno

tu naravnost kvišku ni več šlo. Opor ni. Klin, ki ga je poskušal zabiti, je požrla špranja. Sedaj je bil tudi Joža v precepu. »Pavla, drži...!« Krčevito je zagrabil za majavi klin, ki je za las preprečil nesrečo. Še dva metra prečkanja sta zadostovala, da si je Joža našel boljšo oporo. Tu v bližini je bila mala zelena polička, pripravna za počitek. Joža je zadrževal, Pavla pa je lovila vodo, kapljico za kapljico, da si ugasi žejo.

Še ni konca težav, prepad je sicer vedno večji, stene pa nikakor neče biti konec. Joža je stopil na Pavlina ramena in tvegala vzpon na nekako streho. Na srečo je bil zabil klin. Kajti že po prvem poskusu je odletel in obvisel v zraku. Šele drugič je uspel. Vrstile so se gladke plošče, prevese, pa spet izložene zajede, težava za težavo. Po prejšnjem opazovanju bi moralo nekje tukaj biti okno, ki prežene hitro vse bridkosti in težave. Kjer je bil svet nekoliko zaviti, sta že oprezala za oknom. Okno pa še zlato uro povrhu! To bi se jima bilo prileglo! Ni vsakdo rojen pod srečno zvezdo in ne piše se vsakdo Horn. Ta je imel v Jalovcu svoje okno, ki drži iz vseh tegob na

prelepo lagodno pot na Jalovčevo pleče in na vrh. Srednji triglavski steber ima svoje okno. V Triglavskem ga doslej še niso našli in tudi ta smer je žal brez njega. Zajeda in votline so jima pomagale kvišku. Pridobila sta precej višine. Širok žleb se je nehal pod sistemom polic.

Spet se je nagnil dan, za danes je bilo dovolj in preveč. Pribita in privezana in izdelana od vesenj po plateh sta prenočevala vdrugič v steni. V oprtnike sta potisnila noge, da bi se ogrele. Rosilo je še kar naprej, o dobri volji in zmagoslavni občutkih ni bilo ne duha ne sluha. Edina želja: ven iz stene, domov, počivat, spat!

Po dolgi, mrzli in mokri noči je od vzhoda prilezlo medlo jutro. Tretji dan v steni. In še nič ne kaže, da se težave bližajo h koncu.

Vse je še navpično, v meglo zavito je še bolj strahotno divje. Utrujeno dušo še bolj utruja.

Foto Pavla Ješih

Joža je zadremal . . .

Kdo bi mislil, da je Joža tak ješč fant. Menda je mislil, da ni mogoče obdelovati trde in zahrbtnę novine v steni brez sira in salame. Tudi ga ni grizlo v želodcu, ko se je napil vode. Toliko da si je pomel oči in premaknil nogo in »frk« se je poslovila steklenica s kavo. Nekje spodaj je še milo zazvonila, preden jo je za vedno požrl prepad. Pavli ni bilo do jedi, kava ji je bila edina tolažnica in krepilo. Sedaj je še tega konec. »Saj je moja steklenica,« ji je ugo-

varjal. Med potjo je bil izgubil tudi star daljnogled. Kazal je samo na eno oko in še to tako, da nisi vedel kaj. Spet se je spomnil nanj! »Za tisti bore rešpetlin ti je žal, za steklenico pa ne! Sedaj šele vem, zakaj ne moreš okna najti,« se je jezila Pavla.

Golomrazilo je kar naprej. Za hip se je megla izpreletela, da si videl v Vrata.

Hukaj v roke, kolikor ti je sape, ne ogreješ in ne oživiš premrlih udov. Hromota je lezla v noge in precej časa je pretéklo, da sta se spet uhodila.

O varljivi upi na bližnje porobje! V tenčici megle so se hitro razblinili v top občutek popolne nemoči.

»Spet gvozdiva. Spet se vlečeš, vlečeš naprej. Kot tale megla . . . Noge kakor po dolgi vožnji na kolesu, roke brez moči, prsti krvavi . . .« pripoveduje Pavla.

In nekdo je pisal o pralepoti gorá!

Tretji dan! Ob polici po grapi čez izprane prevesne skale. In ves čas izloženo, kakor na robu prepada. Nikakor se steber ne űagne.

Kje je še rob! Kakor dva tibetska debela bogova s svojimi brezčutnimi očmi gledata stebra proti severu.

Morda pa je med njima okno! Ne, ne! V tej poslednji deviški smeri stena ne bo ponudila prijazne roke! Zahotelo se ji je zmage! Z ujetniki bo ravnala sicer usmiljeno, v svobodo pa bodo odšli iz nje nebogljani in strti in brez občutka zmagoslavja!

Ni bilo okno, bila je past! Bila je večja votlina, lopa, v kateri zaradi nagnjenosti tal ni bilo mogoče sedeti. Nad njo so se košatili črni skladi, s katerih je venomer kapljalo. O temnomodri jasnici na nebu pa ne duha ne sluha! Bivališče za starega poležuha-pogošarja ali za skovirja, ne pa za človeško bitje!

Naša plezalca sta doslej porabila 16 klinov. Trda vrv v sihpravem vremenu je le dobro opravljala svojo službo. Veliko zimsko kladivo se je presenetljivo dobro obneslo. Še dva klina je hranil Joža v žepu. Če bi bil imel v dolini dva cekina v žepu, mislim, da jih ne bi bil božal s toliko ljubeznijo in kljub življenjskim stiskam bi mu bili laže zdrknili izpod palca kakor tole železo.

Stena zgoraj omenjene votline je prevesna in levo drži navzgor eksponirana polica k odkrušku. Leže na trebuhu se Joža ni mogel prevleči. Teren je bil zobljkovan tako, da mu je uspelo na hrbtu, tiščočemu se k steni, preriniti se k višjemu robku.

Potem se polica nadaljuje. Od tu je mogoče za bolvanom v ozko zajedo, ki nudi že oddih in vrača občutek varnosti. V skrajni ekspoziciji se je Joža zvijal pod bolvanom kakor riba, grabil višje oprimke in se s skrajnim naporom spravil čez najtežje mesto dosedanje pleze.

Vrv je tekla po končani Joževi akrobaciji ob bolvanski izboklini v nekaki izjedi. Pod bolvanom je zaradi njegove trebušaste izbokline odstopila od stene. Dva in dvajset metrov njene dolžine loči sedaj Jožo od Pavle, ki jo varuje z vrha, ne da bi mogel slediti njene gibe.

Sedaj je Pavla na vrsti. Po trebuhu ni mogla pod preveso. S police zdrkne in obvisi v zraku. Spomnimo se, da je vsa stena doli do Vrat pod njenimi nogami in da oči samo zaradi zmedenosti ne vidijo tenkega belega traku šumeče Bistrice. Joža čvrsto pritegne vrv. Ker pa jo vzboklina odriva iz stene, visi Pavla v zraku brez vsake opore in brez možnosti, zgrabiti za kakršen koli oprimek. Tretjega, ki bi jo pritegnil k steni, ni! Poizkuša nazaj, pa ne gre. Nekajkrat zaniha in se požene k steni, pa brez uspeha. Vpije proti Joži, naj popusti vrv, a Joži menda ni bilo mogoče. In za hip je

Foto Pavla Jesih
Nad lopo so se košatili črni skladi . . .

Pavlo preblisnilo: Lass!! Tisti Lass, ki je po padcu obvisel v Triglavski steni na vrvi in vpil: »Ali naj prerežem vrv? Strašno me boli!« Pet dni je visel kot strahotna žrtev svoje mlade sile in bil potem pokopan na dovškem pokopališču.

Pavla je napela vse kriplje. Joža ne popusti in vendar se vrv nategne ali nekje zatakajna toliko sprostí, da omogoči Pavli doseči prejšnji izhodiščni stop.

Kako se je to zgodilo? Joža in Pavla še danes nista istih misli. Gre samo za 4—5 metrov. Eden jih je doživel, drugi jih ni doumel. Ne vem, ali sta se pri kateri številnih preves toliko razburjala kakor pri tem medsebojnem prepričevanju. Eno je gotovo: vzela sta težave v stebru takole počez. Pošteno sta se oba uštela.

Pavla je obtičala na tisti usodni polici ob bolvanu. Tam je čakala, ne da bi tvegala nov nalet. Bilo je mučno čakati na nekaj, česar ne bo, in si razbijati glavo z nemogočimi stvarmi. Končno Joži ni preostajalo drugega kakor spustiti se v nevarno globino in pomagati. Zadnji klin je zabil, da bi se zavaroval. Ko se je v prostem spustu znašel ob bolvanskem vznožju, je obvisel v zraku. Pavla je pritegnila vrv k sebi, da je lahko pristal na polici poleg nje. Torej kaj? S tole polico je gotovo že hudič imel opravka! Njegovo ime se je vsaj slišalo vedno pogosteje. Ni ju bilo strah, da se bo res še sam prikazal, ko je bil že dovolj uročil steno. Pavli so odpovedale vse moči. Naprej ni mogla več, tudi ne s pomočjo vrvnega stopa, Prusikovega vózla in podobnih vrvnih manevrov. Nazaj ni nobeden od njiju niti pomislil.

Po temeljitem razgovoru, ki ni jemal besed samo iz besednjaka, precej jih je bilo iz hribovskega žargona, sta sklenila, da bo Joža poizkusil priti sam na vrh, da se bo čimprej vrnil in da bo prinesel kline s seboj. Dogovorila sta se tako in zato ni komu kaj očitati, čeprav taki sporazumi v primeru nesreče, ki je bila pred durmi, ne bi bili dovolj prepričljiv dokaz za pravilno ravnanje.

Kako se je Joža izkopal iz stene, ni nadrobno povedal. Omenil je le, da se po tem težkem mestu stena nekoliko vda in da je teren položnejši. Kje je izstopil, ni mogoče natanko zabeležiti. Ravhekarju je sicer pozneje pokazal neko pokliho. Le-ta pa se je prijel za glavo, ko je videl, kje je Joža sam brez zavarovanja prilezel na Plemenice, kjer je prenočil.

Pavla je prebila tretjo noč v steni na tisti skoraj usodni polici. Ostala je sama... Edino upanje je bila zavest, da izstop iz stene ne more biti več daleč in da se bo Joža verjetno izmotal iz zadrege. Še so ji misli urejene, še se ji zadnji razgovor z Jožo podi po možganih, počasi pa jo prevzame tišina in tema. Sedaj se še spomni, da je danes godovnjača, no, dobro se je skrila pred častilci in voščili! V steni je zavijal veter. Odjužnik se je umaknil krivcu. Prve drobne snežinke so se topile na ranjenih rokah. Povlekla je plašč čez glavo, uprla nogo v kamen in zatisnila oči. Odvračala je misli, da bi si odpočila možgane, a vsiljivo so se ji podile predstave zadnjih dveh dni po glavi. Vsako pa je spremljal nejasni občutek samote in konca... Iz globine je nekaj presunljivo zaklicalo. To je Primožič! Kako bi le neki mogel biti? Saj ga ni več med živimi. Bil je partizan

Foto Skerlep Janko

Severna triglavske stena

Triglavski steber, Srednji raz, smer Čop-Jesihova (številke in točke pomenijo bivače)

na Koroškem. V Trstu je bil obsojen na smrt. Čudežno se je rešil iz krempljev, v Trziču je razstrelil most, nazaj ga še ni... Gostiša? Ta je že zdavnaj mrtev! Bog ve, ali bo kdaj te noči konec?

Ko je jutrnjik zavel, jo je še bolj zmrazilo. Prva svetloba se je nežno pritislila ob snežni poprh po skalah. Pavla je odprla oči v četrti dan. Z brezčutnimi očmi je štena prebadala svojo žrtev.

Megla je izginila, oblaki so se izpreleteli. Glej, modro nebo po tako dolgem presledku! V dolini pojejo ptički. Tam bo šla jarina že kmalu v klasje, ozimina pa že pod srp. Sonce greje njive in travnike.

Vsi mogoči obrazi so buljili v Pavlo. Skala, rob in kamen so dobivali znane oblike: tam tisti je Primožičev obraz, oni tam

Churchill s cigaro in tam tisti je detektiv... Huda žeja jo je zdrnila iz teh čudnih prividov in ji vrnila zavest. Treba bo kaj po-
užiti, da od prenapora ne odnehajo življenjske moči. V snežni
mečavi je mladi, trdni Dolhar pod Kredarico že v prvi noči poginil.
Uro, dve je žvečila suh kruh. Po občutku je moralo biti že pozno
popoldne, ko je slišala s porobja Plemenic neke glasove in klice.
Niso ponehali. Ker ni bilo nikogar v bližino, so ji misli begale v vse
možnosti. Ali se je kdo ponesrečil v steni? Sedaj ga iščejo, zovejo,
se preklicujejo. Z nočjo je tudi to vpitje ponehalo. Spet se je zlo-
hotna tišina naselila okrog nje, v duši pa ji je divjal vihar! In
nenehoma so spraševali možgani: Ali bom vzdržala še četrto noč
v steni...?

Četrta noč! Utrujena do skrajnih meja je zatisnila oči, da bi
pregnala sence Primožiča, Gostiše, staršev in bratov!

Še ta je moral priti! Tisti detektiv, ki je pazil nanjo med vojno!
»Še stoji na hodniku?« me je nekoč vprašala s preplašenimi očmi.
V sobi je bila tajna seja... Zdravo telo se še naprej upira popolnemu
zlom, še naprej kljubuje izčrpanosti. Tako so lezle minuta za minuto
in končno je v večnem kroženju spet dan zamenjal temo. Na porobju
so se pojavile drobne postavice, ki so se kretale sem in tja. Kakor
če bi kdo neopazno sprožil puško v tišino, se je Pavla zdrznila,
ko je nekdo zakričal njeno ime: »Pavla, Pavla!« ... »Kaj tako kričiš?
Tu sem,« je rekla Tomažu Ravhekarju, ki se je nenadoma pojavil
pred njo. Više gori sta vse vprek govorila: Joža Čop in Jože Štalcer.
Janez Gorjanc pa je na robu Plemenic povetil svojo zastavo. Jese-
niška rešilna odprava!

Pred dvema nočema je Joža Čop težkega srca pustil Pavlo
samo. Varovan od zgoraj, je na odkrhnjeni polici legel vznak. S
petami je ob redke stope odrival telo v smeri prvih oprimkov nad
seboj in srečno drugič prišel čez izloženo mesto. Na bolvanu se
je odvezal in zavaroval Pavlo, ki ji je bil oddal že prej svoj oprtnik.
S poslednjimi močmi se je pomikal navzgor. Če ni bilo stopov in
oprimkov, se je, kakor pripoveduje, kar v meglo uprl. »Kako si
prišel skozi?« sem ga vprašal. »Sila kola lomi, prijatelj,« je bil
odgovor. Na Plemenicah sta mu sneg in dež mrazilo ude in mu
pregnala spanec z oči. Ko se je zdanilo, je hitel po Bambergovi poti
nizdol. Potrkal je na duri vojaške karaule pod robom Luknje in
zavpil: »Miha, Miha!« ... misleč, da je v Aljaževem domu. Kakšen
Aljaž, kakšen Miha! Pritisnil je dlani ob sence in se ovedel, kje je.

V Aljaževem domu je zagledal pred vhodom nosilnice. Načelnik
rešilne odprave in vodnik Joža Čop je takoj vedel, za kaj gre. Zaradi
njega in Pavle so bile vznemirjene že Jesenice, Dovje in Mojstrana.
Ponižno je torej potrkal na duri, odprl in dejal: »Jaz sem Joža Čop,
koga iščete?« Vsi so bušili v smeh. In ta hip je Jožo preletel občutek:
»Zakaj si nisem obvezal glavę, se položil na nosilnice in nisem čakal,
da pridejo moji tovariši reševalci iz sobe na plan. Tam bi po pre-
spani noči našli pred vrati iskano žrtev... lahek uspeh rešilne od-
prave...!« Toliko da je ušel težavam, že mu muhe rojé po glavi.
Prav je rekel Miha Potočnik: »Joža se že sam pretočče. Če si sam
ne bo, mu nihče ne pomore.«

Po pičli uri počitka so se odpravili na Luknjo in na Bambergovoto pot. Popoldne so bili na Plemenicah. Tu, potrpežljivi čitatelj teh vrstic, snemi klobuk pred neugnano vzdržljivostjo in izredno zmogljivostjo Jožeta Čopa, ki je po štirih prečutih nočeh in po vseh zgoraj opisanih težavah še istega dne sestopil in skoraj brez počitka spet vstopil in preplezal že samo na sebi naporno Bambergovoto pot. Bil je Pavli vse to dolžan, a vsak ne bi bil zmožel tolikih naporov, še posebej ne vsak možak, ki ga več kot pet križev tišči k zemlji.

Na Plemenicah so iskali pripravno sestopno mesto. Vse je bilo tako divje prepadno, Joža ni vedel prav pokazati, kje je prejšnji večer v megli in snegu izstopil. Ker je noč onemogočila nadaljnje poskuse, so šli vsi štirje spat v italijansko karaulo.

Drugo jutro si je Gorjanc izmislil sledeče: ker so vedeli, kje tiči Pavla, bo sam z roba kazal smer z zastavo sestopajočim. Vihtel bo znamenje po potrebi na desno in levo. Dober domislek.

Ko se je naša petorica pomikala po Bambergovih poti v dolino, si dobro ločil tri krepke hodece od dveh nebogljenih in izsehlih postav, ki naj bi bila kralja in zmagovalca v Triglavu. Morda bi bil opazil na deviškem smehljaju Severne stene rahel posmeh.

Sonce je že razlilo svoje žarke čez vse stebre in raze, sijalo je po robih in žlebih, po policah in prevesah. Sončen junijski dan je kraljeval nad gorami in dolinami.

Dr. Leon Baebler:

Okrog Čavna in Goljakov

(Sprehodi po gorah nad Vipavsko dolino)

Zlata Vipavska dolina! Ko te avtobus potegne preko Razdrtega in se prične spuščati po rajdah na južnem pobočju Nanosa proti Št. Vidu, ti zaveje nasproti toplejši veter, sonce sije prijazneje in zelenje je bolj živo. Počasi se odpre pogled na dolino: spočetka so še hoste, pozneje že njive, vinogradi in med njimi kot igračke sive vasice. In če je človek prvič v Vipavski dolini, o kateri je vedno slišal, da je obljubljena dežela sadja, vina in kostanjev, se začudi — v daljavi zagleda gorski masiv, ki se impozantno dviga nad Ajdovščino in je na prvi pogled podoben Stolu v Karavankah. To je Čaven. S severovzhoda zapira dolino dobrih 10 km dolga strma stena, ki predstavlja južni rob visoke, hribovite in večinoma poraščene planote, kateri domačini pravijo Gora. Razteza se od Čavna do Cola; po njenih jugovzhodnih obronkih se vije iz Ajdovščine (103 m nad morjem) široka cesta, ki se vzpenja na Col (612 m) in se nato prevesi proti Črnemu vrhu in Idriji. Col je majhna, v zadnji vojni hudo prizadeta vasica s prijazno, močno poškodovano cerkvico. Tukaj stoji še danes starinski stolp, ki je nekoč zapiral prehod s severa v Vi-

pavsko dolino in kjer so vipavski grofje pobirali colnino. S colskih rajd je nepozaben pogled v dolino in na široki hrbet Nanosa, ki se slikovito dviga proti značilnemu vrhu Pleši (1261 m) in z navpičnimi stenami pada v Vipavsko dolino.

Gore, ki s severa in severozapada zapirajo dolino, dajejo pokrajini pravo alpsko obeležje in so presenetljivo nasprotje gričevju, ki z juga obroblja dolino. Položni, nekoliko poraščeni hribočki s prijaznimi vasicami na svojih obronkih se vrstijo prav do Gorice. Prepletajo jih vinogradi, kostanji rastejo tam in smokve. Ob njih vznožju pa se vije temna, zamišljena Vipava.

Danes je središče Vipavske doline Ajdovščina. Kot splašena jata golobic so se stisnile sive hiše ob potok Lokavšček in rečico Hubelj. Lokavšček izvira visoko gori v kotu med Čavnom in Goro in je tipičen hudournik, ki ob deževju silovito naraste, da izpodjeda in izpreminja svojo strugo, a v suhem vremenu miroljubno šumlja med travniki in se pri stari papirnici izliva v Hubelj. Hubelj pa je reka zase. Globoko pod hribi nekje se zbira njegova voda in severno od Ajdovščine iz žive stene bruha na dan. Moderna tehnika je silo te vode izrabila v svoje namene, zajela z betonskimi zgradbami številne izvire in speljala del vode izpod vznožja Gore po železnih ceveh do električne centrale v dolini. Ob suhem vremenu je Hubelj ponižna in nepomembna rečica, ki je nekoč delila primorsko Ajdovščino na svojem desnem bregu od kranjskih Šturij na levem bregu in ki se blizu Ustij izliva v Vipavo. Po dežju pa vsa oživi. Iz neštetič špranj in razpok bruha voda pri izviru iz stene, divje buči, se peni in zaganja v umetne pregrade, v katere jo je vklenil človek. Vsa voda, kar je ne zajamejo cevi, se z divjim hruščem spušča po strmi, globoko izjedeni skalnati strugi v neštetič majhnih slapih mimo zapuščenih in porušenih Fužin v dolino. In ta struga s svojo živo vodo pod romantično steno je eno najlepših mest v bližnji okolici Ajdovščine.

Še enega sprehoda ne smem pozabiti. Četrť ure hoda od Ajdovščine se med Lokavščkom in Hubljem v strmih pobočjih dviga kakih 100 m visoki Školj, valovit gol hrbet, ki nad vasjo Gorenje prehaja v Goro. To je značilen kraški svet. Ob njegovem južnem pobočju se je pod strmimi skalami stisnilo nekoliko hiš, Gradišče. Ves ta hrbet je sorazmerno majhen, v pol uri ga človek prepešachi od Gradišča do Gorenj, a s tega razoranega skalnatega grebena, ki ga le tu pa tam poživlja skupina borov in prtilikavo grmičevje med kamnitimi pregradami, je pogled na Čaven, Goro, Nanos in dolino nepopisen. Posebno jeseni ob sončnem zahodu. Toliko pisanih barv na tako majhnem koščku sveta še nisem videl nikjer. Grmičevje, ki mu domačini pravijo rij in ga je vsa Gora polna, je dobilo svojo jesensko barvo in žari v vseh niansah od ognjene do temnordeče. Tako je, kot da bi vsa Gora gorela. V dolini so hrasti ob tem času še zeleni, topoli so rumeni, skupine borov ob colskih rajdah so temnozeleni, skoro črne, vinogradi pa imajo barvo beneškega zlata. Nebo nad Gorico ugaša v vseh odtenkih od svetle mehkozeleni barve do škrlata. Takrat dobi Nanos svojo posebno svetlobo. Gora je lahko nadahnjena

z vijoličasto barvo in Čaven ima nekaj mračnega in težkega. Noben čopič ne bi mogel podati te harmonije barvnih nians, človeka kar stisne v srce — preveč lepote zajame en sam pogled...

Sredi septembra sem se odpravil na Čaven. Pravili so mi, da je to dolga in naporna tura. Komaj se je zdanilo, sem jo mahnil iz Ajdovščine skozi vasi Lokavec in Stokarji proti Predmeji. Iz Lokavca se proti Predmeji dviga krasno izpeljana avtomobilska cesta, ki niti v tehničnem niti v estetskem pogledu ne zaostaja za znanimi cestami v Dolomitih. Njen zadnji del je vsekan v pobočje Čavna in pelje skozi nekaj kratkih predorov in čez vratolomen most na Predmejo. V komaj minuli vojni je bilo to že osvobojeno ozemlje in okupator je v svojih razbojniških pohodih na Trnovsko planoto vas Predmejo popolnoma požgal. Tu je bil krasen hotel za letoviščarje, saj leži Predmeja s svojimi 850 m nadmorske višine tik za strmim robom gore sredi čudovite pokrajine na robu Trnovskega gozda. Od Cola se vije čez vso planoto do Predmeje avtomobilska cesta, ki vodi dalje proti Čepovanu in globoko v gozdove proti Krnici.

V dveh urah sem po raznih bližnjicah ali, kot pravijo domačini, »krajšnjicah« prišel na Predmejo. Tu sem zavil na levo v poraščeno pobočje Čavna, šel po strmi stezi in naletel na staro vozno pot, ki vodi v velikem ovinku s Predmeje na Čaven. Šel sem po njej, a gozd in megla, ki je trdovratno ovijala teme Čavna, sta mi zastirala pogled. V dobri uri sem bil tik pod vrhom gore pri dveh lovskih kočah, ki pa sta danes na pol porušeni. Nemci so ju iz doline obstreljevali s topovi, ker sta bili važni postojanki partizanov.

Čaven je ogromna gmota, ki se sprva položno, nato pa v strmih, razoranih skalnatih rebreh in stenah impozantno dviga nad Vipavsko dolino. Če ga človek gleda iz doline, bi mislil, da je to greben, v resnici pa je le južni rob preko 300 km² razsežne in 900 do 1200 m visoke Trnovske planote, katere vzhodni del pokriva nepregledni Trnovski gozd. Tik za robom se prične hosta in le južno pobočje, ki pada navpično v Vipavsko dolino, je golo. Modrasovec (1305 m), Kucelj (1239 m) in Veliki rob (1237 m) so trije markantni vrhovi Čavna.

Tik pod lovskimi kočami se dviga Modrasovec, čigar vrh je zaraščen in ne nudi posebnega razgleda. Te hoste so bile bivališče in izključna domena partizanov, ob času okupatorjevih hajk pa so tudi civilnemu prebivalstvu dajale zavetje pred uničujočim besom sovražnika. Pod vrhom Modrasovca se še danes vidijo med skalami izgrajene bojne postojanke, razpadle kolibe, prepereli ostanki obleke, nosilnice za ranjence in pločevina — zgovorne priče junaškega odpora slovenskega ljudstva proti okupatorju. Bilo je nepopisno junaštvo v tej višini vztrajati sredi zime in kljubovati razbesneli kraški burji in navalom vsiljivcev.

Z Modrasovca sem jo po zapuščenem kolovozu ubral proti Krnici. Povsod sama nepregledna hosta, bolj ali manj izraziti zaraščeni vrhovi in grobna tišina. Medtem se je dvignil veter, včasih je za trenutek skozi meglo predrlo sonce, jaz pa sem se vrnil na rob, da ne bi zamudil razgleda v dolino. Imel sem srečo. Veter je razgnal

megle, ki so ovijale gornji del Čavna. Spustil sem se na greben pod vrhnimi senožetmi, ki mu pravijo Mala Gora, in vsa ajdovska ravnina, Gora in Nanos so ležali pred menoj kot na dlani. Dolgo sem sedel in strmel na sive vasice, posejane po prijaznih obronkih gričev, na bele ceste, ki preprezajo dolino in na središče te nepozabne slike, na zasanjano Ajdovščino.

S Čavna sem se vrnil na Predmejo in nato čez senožeti naravnost v Lokavec in Ajdovščino. Štirinajst dni sem hrepeneče mislil na te hribe in samo čakal prilike, da jih spet obiščem.

Po prvem jesenskem deževju se je, kot pravijo Ajdovci, »uvremenilo«. Zrak je bil prozoren in čist in v nedeljo, dva tedna po mojem prvem izletu, sva jo s tovarišem mahnila spet proti Čavnu. A tokrat sva jo ubrala kar po svoje. S prvim svitom sva bila že v Lokavcu in šla mimo stare cerkve naravnost po kolovozih in stezicah proti širokemu gorskemu hrbtu, ki se strmo dviga iz senožeti. Bilo je krasno zgodnjejesensko jutro in hitro sva se vzpenjala. Skozi zaraščene globeli, čez livade in pašnike sva prišla na zadnje travnike, iz katerih se Čaven dviga v razoranih skalnatih rebreh. Tu sva se ozrla. Sonce se je že dvignilo iznad Cola in obsijalo dolino, le strma stena Gore je bila še v senci. V svežem jutru se je pred nama odpiral pogled na gričevje, ki z jugozahoda in juga oklepa Vipavsko dolino. A oko se ni ustavilo tu. Tam daleč za vsemi temi griči in grički se je razpenjala tanka, komaj razločna ravna črta, ki je sekala horizont — morje. In pogled na naš sinji Jadran naju je potem spremljal ves dan. Ko sva se dvigala po strmi, vijugasti steziči proti grebenu Male gore, nama je sicer razdrapan hrbet na najini levi zapiral ta pogled. Ko pa sva prišla preko grebena na travnike pod lovskima kočama, se je slika razširila, ves tržaški zaliv je ležal pred nama; na levi ga je mejila obala Istre, na desni pa Tržič, izliv Soče, lagune in na dolgem, komaj zaznavnem pomolu nekaj temnih pik — Gradež.

Pogled na morje je edinstven. Človek se zagleda v tisto mirno prelivanje barv na morski gladini, ki tam daleč nekje, v komaj sluteni črti prehaja v nebo. Trst in njegovo najbližjo okolico zakriva vmesno hribovje, v Tržiču pa se razločno vidijo ladjedelnice in pri izlivu Soče je morje svetlosinje.

Sedel bi in gledal, da bi si za vedno vtisnil v spomin to nepozabno sliko. A dolga pot je bila še pred nama. V naglici sva obiskala Modrasovec — kup naloženega kamenja sredi goščave — nato pa sva šla od lovskih koč po stezicah skozi redke gozdičke in preko livad kar po robu proti Kuclju, čigar stožčasti vrh se je vso pot dvigal pred nama. To je čudovit sprehod. Zadnje cvetke kimajo med planinsko travo, na levi je pravi kraški svet, na desni pa se razprostirajo nepregledni gozdovi. Med skalami pod Kucljem sva naletela na drobne planike, ki so že odevetele, a pod vrhom in na zahodni strani jih je vse polno in čedalje večje so. Čaven je s svojo bujno floro pravi botanični vrt in spomladi so njegovi travniki polni narcis, ponekod raste tudi avrikelj. Odtrgal sem si nekaj planik za spomin na tiste srečne ure; bog ve, kdaj bom imel spet priliko, obiškati te čudovite kraje.

Od lovskih koč do Kuelja je po grēbenu slabo uro hoda in s Kuelja je krasen razgled v dolino, na morje, Julijske, Karnske Alpe in Dolomite. Le pogled proti Gorici zapira Veliki rob, najzahodnejši vrh Čavna. In ker je bila ura komaj poldne, sva jo s tovarišem ubrala naprej. Spustila sva se po zapadnem pobočju Kuelja na pot, ki vodi iz doline v ostrih ovinkih na goro in potlej daleč v gozdove. Šla sva po tej razdrapani cesti, kmalu pa sva zavila na levo v poraščen breg, prišla preko jas in livad pod skalnat greben, ga prekoračila in bila v nekaj minutah tik nad dolino, na Velikem robu.

Mnogo sem hodil po domačih in tujih gorah, a takega razgleda kot ta dan z Velikega roba še nisem videl. Tik za nama so šumeli gozdovi in prve skupine dreves so začele rjaveti in rumeneti. Pred nama se je v širokem loku razprostiralo morje od Istre do Gradeža in se med lagunami v popoldanskem soncu svetlikalo kot srebro. Na desni se je s Svete gore belila cerkev tako blizu, da bi človek kar roko iztegnil do nje, za njo pa je rjavel široki hrbet Sabotina. Od Solkana dalje je v vsem toku razločno vidna svetlomodra struga Soče, ki v širokem loku objema ta lepi košček sveta in nekje za Tržičem s svojo zelenkastomodro vodo barva temno morsko gladino. Gorica, Gradišče, nešteto vasi in vasic leži ob njenem toku, daleč na vzhodu pa se kakor privid svetlikajo bele pike — Červinjan. Vso to sliko obrobља v daljavi dolga veriga nazobčanih gorá. To so Dolomiti, Karnske in Julijske Alpe.

Človek gleda in pozabi, da je že davno minilo poldne, da je lačen, da je postalo hladno, ker čez greben piha mrzel veter, in da je še dolga pot do doma. Saj sva s tovarišem prav nad Črničami in visoko nad dolino. Tu je tak blagodejen mir, da slišiš utripanje lastnega srca, ki bije s podvojeno silo, kot bi se zavedalo, da bo tudi ta edinstveni dan skoro minil in da bodo današnja doživetja ostala med skritimi gubami srca le kot topli, nepozabni spomini.

Ura je šla že na četrto in treba je bilo misliti na povratek. Še zadnji pogled na to neizmerno bogastvo lepote, nato pa sva se s tovarišem vrnila na cesto, ki v strmih vijugah vodi iz globin Trnovskega gozda pod vrhom Kuelja proti Črničam. Na prvem ovinku sva jo zapustila in mahnila kar na slepo srečo naravnost v dolino, dokler nisva naletela na ozko stezo, ki visoko pod robom prečka vse pobočje Kuelja in ki naju je pripeljala prav pod Malo goro. Bila je čudovita pot. Skozi grmičevje in hosto, čez melišča, grape in hudournike se ta steza neutrudno vije okoli razoranih reber in pomolov ter pripelje prav na senožeti nad Lokavcem. Poznam poti, ki so tako zanimive in kratkočasne, da človeka nikoli ne utrudijo, in ta je ena izmed njih.

Mračilo se je že, ko sva preko grap in livad prišla v Lokavec. Kmetje so napajali živino, pred nama so v daljavi zagorele prve luči, za nama pa so visoko nad dolino temneli ostrí obrisi grmade Čavna.

Goljaki

Med Vipavsko dolino, Sočo, Idrijco in Trebušo se razprostira Trnovska planota, ki jo na vzhodu pokriva Trnovski gozd in katere južni obrobek predstavljata Čaven in Gora. Njen najvišji vrh so

Goljaki, ki dosežajo skoro 1500 m in jih pokriva nepregledna bukova hosta, le njih vrhovi so, kot pove ime, goli.

Že davno sem se odločil, da jih obiščem, in sredi oktobra sem se odpravil na pot. V Ajdovščini sem se pozanimal, kod moram hoditi in vsi so mi svetovali, naj grem preko Predmeje.

Na Predmejo pa se pride po raznih poteh. Mikalo me je, da prenočim na gori, in v soboto popoldne sva se s tovarišem odpravila proti Otlici.

Iz Ajdovščine vodi na Goro več poti. Ena čez Podrto goro, druga čez Štursko goro, dve preko Gorenj na Otlico, dalje proti Predmeji pa so še tri. Nekatere teh poti sem poznal že s poletnih jutranjih sprehodov, ko sem se s prvim svitom odpravil na Goro, da sem se razgledoval po dolini. Gora je tako nepopisno lepa! Tik pod robom stoji na koncu teh poti majhna kapelica in ponekod kaže na skalo pritrjeno znamenje krája, kjer je sovražna krogla zadela borca za svobodo. Z roba je čudovit pogled v dolino in na hribe, ki se dvigajo iz te, nekoliko z gozdovi pokrite planote ter na vasice ob njih vznožju. Ob avtomobilski cesti, ki vodi s Cola na Predmejo, ležijo raztresene hišice vasic Gozd, Kolk, Otlica in Dol. Ti kraji so v zadnji vojni mnogo pretrpeli. V svojih maščevalnih pohodih na osvobojeño ozemlje je okupator požgal Dol in Otlico in tudi v Kolku je mnogo hiš porušenih in, kakor pravijo domačini, »pogorjenih«. Hiše so krite s slamo in s slamnatih streh se steka deževnica v globoke zidane vodnjake, ker tu ni ne vodovoda, ne elektrike. Ta voda je rumenkaste barve in diši po slami, a je užitna. Živina se napaja v kalu, za razsvetljavo pa služi ljudem karbid.

Da se slamnata streha ne bi vnela, je dim z ognjišča speljan pod zemljo v zidan dimnik, ki se sami zase dviga, oddaljen nekaj metrov od hiše. Tudi shrambe za seno, listje in poljske pridelke sem videl zidane v zemlji poleg hiš.

Življenje gorjanov je trdo in posebno med vojno jim je huda predla. Mnogo ljudi je odgnal sovražnik v internacijska taborišča, izropal domove in odpeljal živino. A ljudje, ki so v vojni mnogo žrtvovali za svoje partizane, gledajo z zaupanjem v bodočnost. Radi postrežejo tujeu s svežim mlekom in pripovedujejo o hudih časih, ki so jih preživeli. Trdno in odporno je to ljudstvo. Kamor koli pride človek, pa najsi bo na Kras, v Vipavsko dolino ali na Trnovsko planoto, povsod govori ljudstvo seveda samo slovensko in težka fašistična butara, ki so jo morali prenašati naši ljudje četrto stoletja, ni zapustila v tem pogledu nobenega sledu.

Vsa ta zemlja je prepojena s slovenskimi solzami in krvjo. Mnogokrat naleti popotnik v teh krajih sredi goščave, ob robu gozda ali na livadi na kupček prsti in lesen križ z napisom: »Tukaj počiva neznan tovariš«. Vsi ti grobovi so si podobni, pa naj bo gomila prsti skrbno obdana od kamnov, ali pa naj kaže zadnji dom padlega borca le šop ovenelega cvetja in okorno izrezan križ. Pogled nanje presune človeka: pomisliš na matere in vdove, ki iz dneva v dan čakajo na povratek svojih dragih, in se spomniš, da mora ta narod kljub svojim ogromnim žrtvam sedaj še dokazovati, da je ta zemlja slovenska in

da žive tu Slovenci. V teh gorah je toliko žalosti in neutešenega hrepenenja kot v ljudstvu, ki živi ob njihovem vznožju.

Vse poti, ki vodijo iz doline na Goro, so po svoje lepe, a zame sta najlepši tisti dve, ki pripeljeta preko Gorenj naravnost na Otlico. Iz Ajdovščine drži pot mimo stare papirnice pod strmimi pobočji Školja nad strugo Hublja; zavije kmalu na levo v breg in se dvigne do prve hiše v Gorenjah. Od tu se steza vije skozi gozdček in nato po pravih planinskih pašnikih proti vznožju navpične stene, čez katero se v serpentinah vzpenja preko melišč in z grmičjem poraščenih pobočij, nato pa po golih skalah proti vrhu. Tu ima človek vtis, da je nekje v Alpah. Povsod razorane stene in pečine, ob poti tu pa tam šop trave ali mahu, visoko gori v steni pod robom pa veliko okno. Pravijo, da se vas Otlica imenuje po tej votli steni in da je nekoč skozi to odprtino Noe vtaknil vrvi, ko je privezoval svojo barko. Čez rob vleče mrzel veter in vso pot spremlja človeka pogled na strma pobočja Čavna.

Druga steza na Otlico se odcepi nad Gorenjami proti levi in pride čez steno na rob komaj kilometer severozahodno od prve.

Na teh stezah srečuje popotnik gorjane, ki tvorijo težke nahrbtnike v dolino in na Goro. Iz doline na Otlico hodijo šlabi pešci dve uri. V Ajdovščini poznajo vsi ne več mlado žensko, ki hodi ob vsakem vremenu, včasih tudi večkrat na dan, s svojim težkim tovorom v dolino in nazaj. Pravijo ji »gorska koriera« in med vojno je znosila partizanom na Goro skozi bloke in zasede nebroj pisem in zavojev. V vojni je zgubila moža in Nemci so ji požgali hišo. Nekoč so jo zalotili »beli« s prepovedano pošto in jo neusmiljeno pretepli. A gorjanka se ni vdala. Čim si je opomogla, je natovorila svoj nahrbtnik — promet z dolino vendar ni smel biti pretrgan!

Ura je kazala pol petih, ko sva s tovarišem prekoračila rob in se približala glavni cesti, ki vodi skozi Otlico. Sredi poti pa sva obstala. Ne, take jeseni še nisem doživel! V zadnjih žarkih gorijo rjavi gozdovi na gričih kot samo zlato, pod njimi ždijo raztresene hišice, ob cesti samuje kapelica, na desni zapuščeno proti nebu štrli skupina golih dreves in sredi travnika tik pod nama raste rumeno in rdeče grmičevje in temna skupina borov. V zraku je mir, da bi slišal list, če bi padel na tla. In spet sem videl, da v gorah pravi tovariš ni le plezalec, ki si z njim v steni povezan na življenje in smrt, temveč tudi tisti spremljevalec, ki je nema priča globokih doživetij in ki ti je soroden v dožemanju vtisov in lepote. En pogled pove, da sta oba opazila isto, da mislita in čutita enako. Imel sem srečo, da sem bil v družbi s takim človekom. Oba sva strmela v sliko pred nama, dokler ni zašlo sonce in so gore potemnele. Nato pa sva molče nadaljevala pot.

Otlica leži ob cesti v dolžini kakih štirih kilometrov in ima edino cerkev na gori. Sem hodijo ljudje k maši iz Kolka in Dola. Večji del vasi je požgan, a ljudje že popravljajo domove in »Obnova« tudi že postavlja lesene hišice. Ni čuda, če je težava s prenočišči. A imela sva srečo, da sva našla dva kmeta, ki sta vsak enega vzela pod svojo gostoljubno streho.

Následnjega dne sva bila že ob šestih na nogah. Odpravila sva se po cesti proti Predmeji in še dalje do prvega velikega križišča, kjer sva krenila na desno in hodila po cesti skozi nepregledno hosto približno tri četrt ure do majhne jase nad ostrim ovinkom. Tu sva našla na skali izpran, komaj čitljiv napis »Goljaki« in rdeča puščica je kazala naravnost v hosto. Bog ve, kdaj je zadnji človek hodil po tej stezi! Suho listje je pokrivalo tla in najti pravo pot je bilo težavno. V takih primerih se mora človek prepustiti kar tistemu podzavestnemu čutu, ki mu po domače pravimo »dober nos« in še mora imeti precej sreče. Hodila sva in hodila, okoli naju se je razprostiral nepregleden gozd in le včasih sva skozi vrhove bukev videla, da se okoli Čavna zbirajo nič dobrega obetajoče megle. Pod nogami je šumelo suho listje, suhe veje in debla so ležala na najini poti in zdaj pa zdaj sva odkrila na kakšni skali rdečo liso — staro markacijo. Hitela sva, da bi čimprej vedela, kje sva, pot se je strmo dvigala in nepričakovano se je odprla pred nama jasa — bila sva na grebenu. Tu so bile markacije dobro vidne in čez nekaj minut sva bila na najvišjem vrhu Trnovske planote, na Malem Goljaku (1492 m). Dolga veriga gora od Grintovca in Karavank do Zahodnih Julijcev se je raztezala pred nama, za robom Gore sva videla del Vipavske doline, sicer pa samo goščavo in poraščene vrhove. Dober kilometer vzhodno od naju se je dvigal z borovci obraščeni vrh Velikega Goljaka; pot do njega se nama je zdela prijeten sprehod po grebenu. Čiste, komaj nekaj let stare markacije so kazale smer in pogumno sva jo mahnila za njimi. A hudo sva se uštela. Za tisto sorazmerno kratko pot sva potrebovala dobro uro, ker je bil greben ponekod tako zaraščen z nizkim, krivenčastim bukovjem, da bi človek moral biti podlasica, če bi se hotel preriti skozenj. Vsaka veja naju je oplazila in če sva lezla po vseh štirih, so naju veje lovile za nahrbtnik; morala sva se spustiti na desno globoko pod greben, da sva se izognila tej goščavi. Ko sva se v velikem ovinku ponovno približala grebenu, se je stara pesem ponovila in občudoval ter obenem preklinjal sem tistega človeka, ki je vso to smer po grebenu zaznamoval z zapeljivimi markacijami tako lepo kot po vrvcici.

A tudi to težavo sva zmagala. Kmalu po enajstih sva bila na vrhu Velikega Goljaka, ki je nižji od Malega Goljaka (1481 m); sicer nama ni povedal nič novega; nato sva se odpravila domov. Šla sva kar po celém proti jugu in naletela na zapuščeno stezico. Držala sva se starega pravila, da vsaka stezica vodi v dolino in čez poldrugo uro, ko se je gozd razredčil in so naju veselo pozdravile od sonca obsijane livade, nama je odleglo — bila sva tik nad Predmejo.

* * *

Teden dni pozneje sem se poslavljaj od ajdovskih gorá. Zašel sem v te kraje po golem naključju, a našel sem v njih toliko nepoznane lepote in neslutene bogastva, da mi je bilo težko, ko sem jih zapuščal. Zavedal sem se, da se bom z naših gorá vedno hrepenče oziral proti jugu in iskal v daljavi obrise Čavna in Goljakov.

Kočna z Mrzle gore

Foto Jože Kovačič

Špik nad Policami z Nabojsa

Foto Fr. Avčin

Dr. ing. Francè Avčin:

Na ogledih okrog Poliškega Špika

(Avgusta 1942.)

Povprašajte me, kateri del Julijskih Alp je lepši, vzhodni ali zapadni, pa me boste, kot svoj čas Kugy, spravili v nemalo zadrego. Da, če ne bi bilo Triglava z njegovim bajnim kraljestvom, če ne bi bilo pokoja Sedmerih jezer, skrivnostne Komne, mirnih Bohinjskih gora in njihovega zasanjanega jezera! Če tega ne bi bilo, pa bi se zlahka odločil in rekel: Zapadne Julijske so lepše.

Ne vem prav za prav, zakaj tako. Ne vem, v čem je njihov posebni čar: V njihovi gotsko vstromljeni, a vendar še ne bizarni zgradbi kakih iz srede travnikov v nebo rastočih Dolomitov? V prav posebno modrem nebu nad njimi, ko v njem že slutiš dih bližnjega morja? V prevelikem nasprotju med mrko in neizprosno strogo severno platjo ter blagimi in toplimi južnimi pobočji? V tistem posebnem, zagonetnem, a tragičnem razpoloženju, ki objema ves Kanin in ki ga res da lahko občutiš, če so te Sojenice zapisale goram, ki ga pa nikdar do kraja ne doumeš, razčleniš in razumeš. Zato tudi še danes ne razumem občutij onega samotnega tedna konec avgusta 1942, svojega zadnjega obiska goram, vseh tihih samotnih sprehodov po vrtoglavih višinah Poliškega Špika in njegovih vazalov, po začaranih cvetnikih Strme peči (Monte Cimone), med razpadajočimi doku-

menti predzadnje človeške blaznosti 1914—1918 na Koštrunovih špicah, po skalnatih puščah kaninskih...

Prvič sem bil takrat tam, na ogledih tako rekoč. Prav dobro pa sem vedel, da je s tem tudi kraj, da je moje mesto drugje, da moram od svojih gora vzeti slovo za dolgo dolgo, mogoče za vselej. In tako je prišlo, da tisto, kar sem takrat tam počenjal, sploh niso bile resne ture, plezanje ali kaj takega. Nič tega! Takrat sem gledal naše slovenske gore z drugimi očmi, hodil sem po njih z drugimi nameni: kot vedno, kadar mi je bilo zelo hudo, sem jih prosil moči za temne čase, za hude preskušnje. In res, tudi to pot me niso zapustile. Toliko darov sem jim bil žrtvoval, toliko oltarjev postavil. Kaj čuda potem, da so mi dale toliko te svoje žive sile, da od nje živim še danes, po blizu treh letih neutešenega hrepenenja.

Kako sem sploh prišel do njih? No, ob tako vroči želji se človek nauči marsičesa. Sploh pa Kranjcu ni težko ukaniti Laha. Sicer se pa od Vidma (Udine) naprej do Kluže (Chiusaforte) ni nihče spotaknil obme. Menda sem se jim v planinski opremi zdel dovolj »tedesco«. Ko sem še obšel stražo pri vhodu v Reklanico (Raccolana), sem imel svet mir prav do povratka.

Hoja po trdi, vroči cesti mi kljub zajetnemu nahrbtniku ni bila ne težka ne neprijetna. Gran Paradiso in Grivola sta mi bila pravkar zopet temeljito povezala kosti in sklepe, vročino sem pa krotil s tem, da sem se spotoma dvakrat potopil v bistre tolmunčke Reklanice. Čim dalje sem hodil, tem laže sem dihal, tem bolj domače je postajalo vse. Po tolikem času zopet naše, slovenske planine! Težke gmote Kanina z desne, odrastki Poliškega Špika z leve, svetlo bukovje spodaj, v višinah pa temno jelovje, vspenjajoče se po bokih nedostopnih skalnih trdnjav. Še više macesni, nad vsem pa orel v modrini neba. Svečano so sprejemale slovenske gore izgubljenega sina.

Mala ploha s soncem v dežnih zastavah me je še pospešila. Prav tako par namazanih punčar v fašističnih uniformah. Na kolesih so se pripodile po serpentinah z Neveje. Upam, da jim je naliv pošteno opral ves namaz z lica.

Na bližnjicah pod Nevejo sem zatekel staro ženico. Nesla je hrano pastirjem. Šibila se je pod težkim košem, pa sem del njenega bremena navrgel na svojo krošnjo, takole za trening. Furlanka je bila, slovenščino je še kar razumela, pa sva si takoj postala prijatelja.

Med klepetanjem sva proti večeru prilezla na sedlo. Ona je zavila na levo proti planinam pod Špikom, jaz pa v kočo, da pozdravim oskrbnico, staro znanko iz Corsijeve kočice pod Višem. Računal nisem slabo. Furlani imajo resnične, dasi tihe simpatije do nas Slovencev in to pot so se pokazale v obliki izjemne porcije čudovite pašte. Obrok po »tesseramentu« sem daleč prekosal. (Zlobneži, ki me poznajo, zlasti partizanski, si ob tem mislijo svoje. No, naj jim bo, saj se ne motijo.)

Zjutraj sem bil zgođen, tako da sem pastirje na planinah pod Špikom zatekel še pri zajtrku. Zdi se, da me je bila ženica včeraj že naznanila in zlahka smo se dogovorili za kvartir, ki so mi ga dodelili na dišečem senu nad enim izmed številnih hlevov sosedne

planine Parte di mezzo. Še za hrano smo se zmenili: oni meni mleka, jaz pa v zameno prave kave in cigaret. Teh, drugim tako priljubljenih, meni pa prav nič dragih poslastic sem nekaj še imel za slične namene.

Glavno oporišče je bilo s tem organizirano in lahko sem začel. Kam najprej? Ni težko to na teh planinah, saj te kar samo potegne na Poliški Špik, na silni Montaž. Že iz gozda ti veže oči nase visoko, z vitkimi stolpi podprto, z vratolomnimi policami opasano hrbitišče, ki na levi odrezano pada nekam v neslutene globine za planinskimi pašniki. Ti so bili že polni prijaznega goveda in ovac, ko sem se vzpenjal proti Škrbini Disteis (Forca Disteis). Nahrbtnik je bil proti moji navadi za čuda lahek in hodil sem hitro. Radovednost me je gnala, saj sem vnaprej vedel, kako čudo me čaka v škrbini: pogled v inferno prepada Clappadorie, ene najbolj divjih gorskih deber, kar jih moreš zamisliti. Pripravljen sem bil na ta prizor, pa mi je le malo sapo vzel. Na trebuhu leže sem dolgo strmел v brezdanji kaos skalovja pod seboj. Komaj zaznaten šum skritega slapu nekje v globinah je občutek nasprotja med severno in južno stranjo še povečeval. Blagi pašniki ter sonce, govedo, vse polno cvetja, vsak otrok se lahko povzpne do tod. En sam korak naprej pa že vratolomni prepadi v sotesko, ki ji ni videti dna. Gora samih nasprotij je Montaž.

Pot s škrbine do vršnega grebena ni ne dolga ne težka. Spotoma vidiš razne naprave iz prejšnje svetovne vojne: lestvice, kline, stopnice. Vse pa že staro in zanemarjeno, nezanesljivo, tako da sem se raje zaupal daljši, a varnejši navadni poti. Na greben stopiš blizu vrha Vert Montaža, baš na mestu, kjer je Špikova stena najbolj neusmiljena in se v enem samem resnično navpičnem skoku požene prav do vzhodnega ledenika pod njo. Zopet novo in nevideno nasprotje med severom in jugom, toliko, da celo izkušenemu gorniku hoja nad praznino ni kar tako in se kljub stezici rad oprime skal na levi. Težav pa seveda sploh ni vse do plečatega vrha.

Bil sem tedaj na tolikanj zaželenem Poliškem Špiku, prvič. Poseben občutek je to, znan le planincem. Kot kadar se osebno seznaniš s človekom, s katerim si bil že dolgo v iskreni prijateljski zvezi. Brezciljno sem stikal po vrhu, slikal in premišljeval, ali ne bi zlezal na malo obiskani Severni stolp tik pod seboj. Pa mi ni bilo do plezanja tedaj, raje sem legel na tople skale in užival. Torej tak je ta Montaž, ta gorski bog Janus z dvema obrazoma. Res, močan je in dostojanstven. Od koder koli ga pogledaš, slabe točke ne najdeš na njem. Vse pod njim je majhno in neznatno v primeri z njegovo kraljevsko pojavo. On bo zapadni čuvar naše nove Slovenije. Silnejšega si ne bi bili mogli izbrati. Vem, da se bom dolga leta moral kretati v njegovem krogu, preden ga bom vsega dojel. Koliko bližja, osebnejša postane gora, če se z njo osebno spoznaš!

Tako svečano in spokojno je bilo tistega dne. Bele sople so se dvigale in spuščale okoli vrha. Počasi in neopazno so zdaj zastirale, zdaj zopet odgrinjale nove scenerije. Dolgo sem posedal in na povratku sem stopal previdno, da ne bi motil te tišine.

V podnožju skalovja se mi še ni dalo domov. Zavil sem po gredinah na levo, kjer sem upal najti škrbino Brdo, najbolj strmo

zaseko v grebenih naših gora. In res sem jo našel, še prav zlahka. S severa vodi vanjo strahotno strma, le spomladi po snegu in zaradi padajočega kamenja z veliko nevarnostjo prehodna soteska, prava špranja v telesu gore. Kot v ogromnem precepu stojiš tu ves majhen in nebogljen, v tišem strahu, da se skalovje morda zopet domisli, se stisne in te kot mušico zmelje v sončni prah. Preveč sam sem bil, da bi dolgo zdržal v takem okolju, pa sem odbrzel po melišču in terasah na prijaznejšo južno stran. Spotoma sem staknil v pesku zapičen, še dobro ohranjen italijanski bajonet. Moral je prileteti od nekod z višine. Pastirji so ga radi vzeli v račun za moje gostovanje, dasi so prav dobro vedeli, kdo ga je vsejal in kdaj. Malo ga bodo predelali, so rekli, da izgubi uradno lice, pa bo dober za kuhinjo in še za kaj družega.

V mraku sem si na malem ognju mirno kuhal večerjo. Dva starejša možaka sta prisedla in preudarno nažgala vsak svojo čedro. Začeli smo važne pogovore. O govedu, o pomanjkanju, o vodi, ki je je premalo, pa zopet o vojni, o partizanih in carbonarih. Dolgo smo se otipavali, preden smo zlezli v politiko. Ko je bil led prebit in ker sem bil Slovenec, sta se mi nekam zaupala. Vse mogoče sem izvedel, o vsem so informirani ti bistri gorjanci: o frontah, o bombardiranjih, o grozodejstvih fašizma v Jugoslaviji, celo o naši Osvobodilni fronti. Vsak teden se je eden vozil v Udine z edinim namenom poslušat »la radio inglese e russa« in poročat celi koloniji. Ko smo tako moževali dolgo v mrak, sta mi h koncu priznala, da sta že oba sedela kot »simpatizerja« komunizma. Da bi povsem priznala, jima pa le ni šlo. Postali smo si kar dobri prijatelji in potem smo vsakega večera posedali v pogovorih ob trepetajoči svetlobi plamenov.

Zjutraj sem se namenil obiskati Strmo peč (Monte Cimone, 2380 m), zadnji res visoki vrh v zahodnem grebenu Montaža. Še bolj zapadna Ciouk di Vallisetta (2106 m) in Ciastellat (1893 m) sta že med nižjimi služabniki njegovega visočanstva Montaža. Za dostop sem si izbral staro vojaško pot s sosednje planine Pecol vodoravno po vsem južnem pobočju grebena, ki se vleče od Špika pa vse nad Kluz. Odlično, je speljana ta potka, pravi sprehod brez napora. Marsikatero, v demantni jutranji rosi iskrečo se pajčevino sem spotoma omedel z rušja, preden sem prišel pod sedlo Viena. Kaj to ime pomeni, ni jasno. Z »Vienno«, z Dunajem, seveda nima nikake zveze. Imenoslovje teh predelov in gorá je sploh zapleteno, nejasno in nenetno. Ker so pristopi možni le z juga, iz Furlanije, so imena večinoma furlanska, vendar še Furlani sami često ne vedo, kaj pomenijo. Mnogo pa je seveda vmes slovenskih imen, seveda že izmaličenih, kot n. pr. Patok — Potok, Cregnedul — Krni dol itd. Zato se bo v bodoče treba temeljito pozanimati za ta svet, šaj so bili ti naši kraji svoj čas v celoti naseljeni po Slovencih, ki so jih pa pozneje po priznanju »Guide del Montasio« Furlani nasilno pregnali iz Reklanice in iz Dunje.

Pod Vieno mi je po stezi iz doline prišla naproti pisana procesija samih žensk. S koši, kratkimi kosami in grabljami so v svojih ličnih copatkah prilezle prav na Vieno napravljat seno. Vodila jih

je starka kakih sedmih križev, a gibčna in urna kot veverica. Skupaj smo potem hodili do širokega sedla, ki se proti jugu razpotegne v obširno zeleno kotanjo, en sam pisan cvetnik. Ves dan sem jih potem opazoval, kako so kosile, sušile, obračale in grabile. Zvečer si je natlačila vsaka za cent in več sena v koš in opirajoč se na grablje previdno stopala po spolzki travi proti dolini. Par se jih je tam že tudi ubilo, kot sem izvedel. Bogme, ni igrača niti za moškega, kamoli

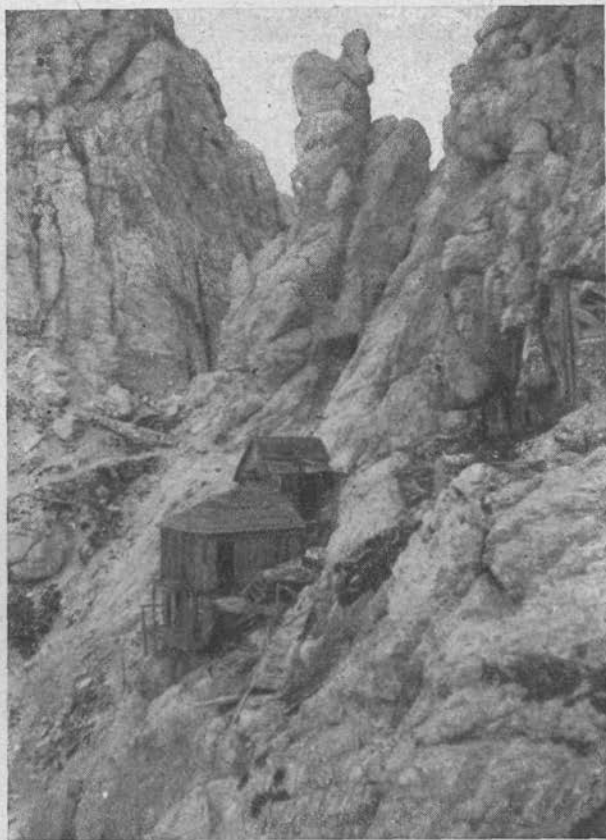

Foto Fr. Avčič

*»Mojzes« v Škrbini Zadnje špranje,
spodaj barake iz prve svetovne vojne*

za žensko, teh 1500 metrov vzpona, celodnevno delo, navrh pa še sestop v dolino s toliko in tako nerodno krošnjo. Močnih kosti je treba za take posle. In res so ti hile vse po vrsti, dasi majhne rasti, prav atletskih ramen in kot iz kamna rezanih mišic na nogah.

Sploh so se moji dotedanji pojmi o Furlanih na tej turi močno spremenili. Razlika napram Italijanom — tej »razza caotica«, kakor jih je primerno ocenil Houston Chamberlain — je v vsakem pogledu

prijetno presenetljiva. V rasi, v delavnosti, v poštenosti, v politični zrelosti. Menda si bomo v bodoče z njimi lahko dobri mejaši, ko jim uspe znebiti se fašistične golazni. Bo menda že res tisto, da more biti človek resnično dober le, če mora skozi trdo delo in trpljenje. Vsi planinski narodi, ki težko žive in mnogo trpijo, so že po naravi dobri. Udobje in ravnina pa človeka pokvarita.

Vzpon na Strmo peč je s te strani prava igrača. Hodiš po bujni travi, vsej posejani z najraznovrstnejšim cvetjem. Velike bele skale štrle iz nje, kavke te čebļjaje ogledujejo, ko sopeš vkreber. Murk, planik da nikoli tega! Tu sem »turistov« na srečo še ni, pa se je flora tako krasno ohranila. Jaz jih ne trgam, teh redkih gorskih cvetov, prelepi so in premili, da bi jih uničeval. Na vrhu si brž. Dobre pol ure bo do onih mehkih blazinic na širokem temenu. Tu sem zopet pošteno lenaril, dokler me fantastične meglene koprene okrog Montaža in slikoviti vročinski oblaki nad Kaninom niso pripravili do fotografitiranja na vse strani.

Tudi Dunje in vsega sistema strateških cest nad njo, ki vodijo k drugi italijanski liniji za utrjevanje prijateljstva z volčjim severnim sosedom in moraliskim zaveznikom, pri tem nisem prezrl. V OF-SPD so bile Zapadne Julijske moj referat in tudi sicer lahko taka slika mnogo koristi, kdo ve, kdaj in kako. Na kartah vse te pajčevine samih komunikacij za vsako obmejno krtino seveda ne najdeš. Dunja in Reklanica sta danes furlanski in zelo borni. Prebivalstva je malo, saj nima od česa živeti. Kanalska dolina je delno, Rezija pa popolnoma slovenska. Jasno je, da morajo bodoče slovenske meje vključiti vse te doline obenem z njihovimi izhodi v kanalsko, da nam sosedje s Kanina in Montaža ne bodo več preštevali vsakega krompirčka v loncu.

Sprehajal sem se po vrhu, zlezal nad južno steno, pogledal tudi s spoštovanjem čez navpični skok severozapadnih sten v divjine »Sfonderata« (brez dna). Če civilizacija kdaj preplavi vse te naše planine, v ta brezdanja brezna in v drzno strmino tek donebnih sten gotovo ne zaide. Tu bo pravi alpinist še lahko našel svoje zadnje pribežališče, tu bo človek še dolgo lahko sam s svojo materjo naravo. Z Dunje in njenimi stenami se še često spogledamo, ko pride naš čas.

Počasi sem odšel z vrha. V toliki samoti se človek tako popolno in dokončno pomiri, da potem hodi kot v snu. Korake prestavlja previdno, da ne pohodi cvetja ali sproži kamenčka; umakne se močerad, pazi na mravlje, mimogrede z roko poboža toplo skalo, pogladi gladko rušo in misli svoje najljubše misli.

Grabil sem v šopasto travo, da me na strmejših mestih ne bi izpodneslo. Dobro, da sem šele na povratku iz »Guidé« izvedel, v koliki nevarnosti sem bil; vsa ona pobočja so polna planinskih gadov. In res sem pozneje kar tri presenetil pri sončenju. Toda pustil sem jih na miru. Bo že kak razlog, da mora tudi gad imeti svoje mesto v naravi. Nevaren pa itak ni, če ga ne razdražiš in živine tudi ni na Vieno, da bi napravil kaj škode.

Z rušnatega, daleč ven pomaknjenege hrbitišča Pizzo Viena imenitno pregledaš vsa južna pobočja Špikove gorske rajde od Kluža do Neveje. Z užitkom lahko proučuješ zapleteni svet na Kaninu. Tudi to sem si privoščil, predno sem se spustil v Škrbino Forca Vandul (1981 m). Zopet isto kot povsod na tem grebenu: na sever brezdanje modre globine, na jug sončna in sočna travnata pobočja. Le da so v tem predelu nemarno strma in pot s škrbine naprej na Monte Zabus (2244 m) že ni več sprehod. Rušnato pobočje, pomešano z gladkim skalovjem, postane strmo do skrajnosti in ni da bi se človek igral z njim. Da nisem imel čevljev z velikim okovjem Tricouni, ki kot dereze grabi v rušo, in da je trava bila še mokra, pa bi se kaj kmalu in v lepem tempu podričal kakih 300 do 400 metrov globoko do koscev v kotanji pod škrbino. Pobral se pa potem menda ne bi več.

Greben sam pa je širok in povsem raven. Zopet stopaš med samim cvetjem, prijazne, z mahom oblazinjene in že kar po telesu umerjene vdolbine te zapeljivo vabijo k počitku. Čez malo sedece pred Monte Zabusom kaže karta nekaj prehoda, stezo iz Reklanice skozi Rio di Saline v Dunjo. Skušal sem si zamisliti, kod bi se steza mogla premotati skozi ono zmešnjavo skalovja in rušja, pa mi ni uspelo. Je treba pač poskusiti. In tudi bomo, vse bomo oblezli, ko in če bo čas za to. Zaenkrat smo pa samo na ogledih po naših bodočih slovenskih vrhovih.

Na Zabusu (2244 m) sem si privoščil zasluženo okrepčilo: mnogo kot krema gostega mleka iz čutare in pa dolgotrajno popoldansko uživanje na rušnatih ležalnikih. Nizko je bilo že sonce, ko sem se spustil v Forco basso. Splazil sem se par metrov v steno na prepadno stran in ugotovil, da tod čez nikdar nihče ne bo lezel: vse je prevesno in gladko. Dol bi se pa že prišlo, z vrvjó seveda.

Naslednja točka so bili Scortissoni (bojni meči, 2248 m). Kdor še ni videl, kaj je res prepad in kaj je res kontrast, kar tja gor naj se potrudi. S Pecola itak ne bo več kot dobro uro. Ali pa naj vsaj odpre Kugyjevo knjigo: »Die Julischen Alpen im Bilde« na strani 187 in prebere pripadajoče besedilo. Ležal sem na trebuhu in sledil kamenčkom, ki so v prostem padu ginili izpred oči v vratolomne globine hudournika Rio di Saline, dostojnega soseda Clappadorie. Deli ju razsekan greben samih suličastih stolpov (odtod ime Scortissons). Čez Jof di Mieze (1974 m) vodi na Claps blancs (1662 m) in sila neprijeten se zdi, na prvi pogled seveda. Vsekakor pa utegne biti zelo zapleten in tudi naporen, kajti ves je prepreden z rušjem in travo.

Nisem se mogel zlepa spraviti z vrha. Hotel sem namreč videti vrh Montaža v večerni zarji, ki so jo oblaki na zapadnem obzorju obetali mojemu barvnemu filmu. Nisem se zmotil. Doživel sem poplavo barv, ožarjajočih krono Poliškega Špika v njega dostojnem sijaju. Sonce se je skrilo za tenke oblake in zagorelo izza njih v vseh žarih. Temne sence so se kot veliki nerodni netopirji plazile čez vijoličasta ostenja. Tanke meglice so kradoma predle diademe okrog visokega vrha. Veter se je zganil, izgubljeno je završalo v zapuščee-

nem skalovju. Počakal sem, da je zbledel zadnji odsvit; že v somraku sem se spustil po pobočjih k pastirjem na večerni pogovor.

Za naslednji dan sem imel velike načrte: ves greben od Modeona prav do Viša. Na Forco del Palone, čez Cimo della Terra rossa na škrbino Huda polica, čez Gambon, Foronon, Modeon in Cregnedul vse na Koštrunove špice, če bo šlo. Seveda ne vseskozi točno po grebenu. To sem si prihranil za bodočnost, kadar me zopet prvenstveno zamika plezanje.

Zato sem bil še pred svitom na nogah. Forca del Palone je z Viševe strani odurna, z juga pa prideš vanjo prav zlahka, kar po travi in meleh. Ogromen je moral biti meč in zamah, ki je — da govorim s Kugyjem — z dvema samima udarcema iz grebena izsekal to edinstveno zaseko. Stolpi, silni stebri jo drže v zraku med Modeonom in Cimo della Terra rossa. Jutranje sonce je šele vdiral v gozdove Zadnje Špranje, ko sem, neznani igralec v tolikem teatru, že občudoval oni nad vse mogočni scenarij. Nikakor mi zopet ni šlo v glavo, kje se s severa pride v to škrbino. In vendar se pride. Vladimir Dougan in tovariši iz Trsta že vedo, kje in kako. Ko se bomo vsi sestali v novi državi, si bomo hitro izmenjali skušnje.

Na Cimo della Terra rossa prideš brž, če se upaš čez kakih 10 metrov strm skok z uvodno preveso. Toda pazi, da ne sfrčiš na melišča pod steno; pojdi raje po varnejši poti malo nazaj in naokrog. Jaz sem si prav dobro ogledal tisto sténico, preden sem se bolj z močjo rok kot na poštene načine potegnil do velikega klina nad njo. Ta prehod je bil v vojni prav gotovo zavarovan s kako lestvico.

Malo v desno takoj zadeneš ob »mulattiero«, ki te v lepih ključih varno privede prav do vrha. Veliko fotografiranje Viša in njegovih, tako dobro mi znanih polic nad Špranjami, in že gremo naprej, mimo globokih, nekdanjih vojaških kavern v grebenu, ki nudijo danes sijajno zaklonišče ob nevihti, v škrbino Hude police, od koder se spušča v Špranje najdaljši snežni žleb v vseh Julijcih. Ni pa tako neusmiljeno ozek, strm in nepristopen kot oni s škrbine Brdo. Naprej sem telovadil preko stolpov Cime Gambon, gledal v Medvedov stolp, na Encijanov stolp nad Cijanerico, v Torre »Dario Mazzeni«. Neki Darko Majcen je pustil svoje mlado življenje pod prevesami tega skalnatega zvonika. Kmalu sem se spustil v široko Forco de lis Sieris. Iz točila pod njo so napeljana lesena korita prav na Montaževe planine. Od tod tudi furlansko ime »de lis Sieris«. Je pa ta »forca« že celo sedlo. Starih barak in kavern je seveda tudi tu na pretek. Vredne so obiska, kajti pogledi preko Špranj v zapadna ostenja Viša in na Nabois so močno zanimivi.

Naprej bi bil po gruščastem žlebu lahko hitro splezal na Foronon (2523 m), pa me je zvalila malo niže ležeča stezica, ki je, mnogo obetajoč, predrzno zavila po policah mimo velikega ogalnega stebra na sončno južno pobočje Foronona. Sledil sem ji vseskozi do široko razpotegnjenega sedla med Forononom in Modeonom. Res da sem bil ob Foronon, zato pa sem mu ukradel tajno tega skritega dostopa. Rob tega sedla je umetno tlakovan s krasnimi gladkimi ploščami. Toplo bi se na njih lenarilo cele ure, a meni se ni dalo. Spomnil sem

Na starih utrdbah vrh Koštrunovih Špic

Foto Fr. Arčün

se namreč, da ves čas svojega romanja še nisem videl Triglava. Vedno je kaj oviralo pogled, če ne gore, pa megle. Tisto jutro pa je bilo tako čisto in zatrdno sem upal, da se mi bo z Modeona (2537 m) nedvomno pokazal in z njim vsi njegovi vazali, stari moji znanci, ki jih že od marca 1941 nisem videl.

V par minutah sem bil na vrhu. Sosednji Krni dol (Cregnedul) je s svojimi 2308 metri kar izginil pod menoj. Le Viš je bil še višji, a on stoji dovolj na levi; tako sem končno lahko pregledal in pozdravil vse Vzhodne Julijske. Kot razodetje, kot bajka iz starih časov so se mi nizali pred očmi znani vrhovi, so se vrstili drug za drugim grebeni, še vsi v modrikastem dopoldanskem čadu.

Le kdaj se zopet vidimo, ko se je pa veliki ples šele dobro začel? Toda tudi to še pride. Z neizbežno gotovostjo se nasilje skrha samo po sebi. Svaka sila do vremena! Potem pa pride končno naš čas, tisti veliki čas, ki smo nanj čakati tisoč let in več! Potem pač počistimo tudi pri imenih. Če njim ni bilo nič sveto, pa tudi nam ne bo: Julijske Alpe ne bodo več Julijske, rimske, temveč naše Slovenske Alpe, vzhodne in zahodne enako slovenske.

Naprej nisem šel več po grebenu. Preveč časa bi mi bilo vzelo do Škrbine v Sprednji Špranji (Bärenlahnscharte, Levinal dell' Orso, 2122 m). Ubral sem jo po nekakem jarku v kotel nad planino Krni dol in kar po terasah do poti proti Corsijevi koči. Na sedelcu, kjer steza preskoči glavni greben Cregnedula, sem zavil na levo in hitro bil pri kapelici na Škrbini. Od ondod pa sem se po že znani mi stezici čez lepa travnata pobočja v kratkem času povzpел na Koštrunove špice (2495 m).

Viš in Koštrunove špice so med prvo svetovno vojno bile elitne postojanke črnožolte armade, dočim so že na Cregneđulu čepeli Lahi. Na omenjenem sedelcu so imeli močno pozicijo. Avstrijci so ji vzdeli lepo in značilno ime »Spaghetti-Feldwache«.

Na Koštrunovih špicah sem dodobra pretaknil vse tri vrhove. Na zaklonjeni strani, v steni nad mrkimi globinami ozebnika v Zadnji Špranji še dandanes vise barakice, kot lastavičja gnezda. Slama, ležišča, pečice, lepenka, konzerve, municija, vse to stoji še tam, kot je stalo ob dnevu, ko je razpadla avstrijska slava in so prišli namesto nje »zmagovalci« Vittoria Veneta. Tuneli v živi skali vodijo do betoniranih strojniških in topovskih gnezd. Stopnice, klini in žične lestvice vežejo posamezne položaje v dobro organiziran sistem. Na lepo betonirani ploščadi sem si privoščil mal počitek, pa velik užitek. Prepoteno srajco sem izpostavil soncu na nekdanjem podnožju protiaeroplanske strojnice, sam pa sem slone na solidni ograji opazoval zdaj elegantno piramido Viša onstran ozebnika, zdaj sončna pobočja južne strani, ki so v zgornjem delu vsa preprežena s starimi strelskimi jarki in strojniškimi gnezd.

Strašna tragedija se je nekoč odigrala na tem pobočju. Ne za pojme vojaka, temveč za gledanje človeka — alpinista. V megleni noči se je alpinom posrečilo iznenada zasesti vrh. Ko pa so se razkadile jutranje megle, je jela delovati težka baterija v Rablju. Tam, kjer je vladal okrog pobitih Avstrijcev najlepši mir, kjer so si zmagovalci ob malem ognju kuhali zasluženi zajtrk, se je v naslednjem hipu kot pričaran pojavil ogromen steber črnega dima: že prva težka minska granata je zadela naravnost v črno! Vse, kar ni bilo mrtvo ali ponorelo od eksplozije, jo je na vrat na nos udrlo preko skalovja proti vrhu, iščoč rešitve v kaminu onstran grebena. Toda kot da nevidna roka vodi izstrelke, druga mina je sedla baš v vrh kamina in v temno žrelo ozebnika se je med groznim krikom ob zamirajočem gromu eksplozije vsula živa gmota brezobličnih človeških teles, pomešanih s padajočim skalovjem. Zamirajočemu šumu plazu je zopet sledila planincem tako dobro znana mrtvaška tišina.

Tudi na pobočju, kjer je padel prvi strel, se je bilo že vse umirilo. Le ob kadečem se ognju poleg svetlikajočega se malega topiča je preostala ena sama, tragično smešna postavica in plesala svoj smrtni ples. Krilila je, padala, se zopet dvigala, brezmočno tekala v krogu, dokler se končno le ni umirila, za vselej. Opis tega dogodka v knjigi »Der Krieg in der Wischberg-gruppe« je tako grozoten, da ob njem človeka zazebe po hrbtu.

Kako je bilo tod pred petindvajsetimi leti, ko so žrtve krogel in plazov, vojne in narave, druga za drugo romale na malo, komaj še razpoznavno pokopališče nad današnjo Corsijevo kočo?

Kako je bilo, ko so se v mirnih nočeh glasile turobne pesmi Bosancev, sužnjev za najtežja dela, ko so med nedeljsko mašo okoliški vrhovi naših gora poslušali božjo besedo v nemščini, italijanščini, madžarščini, poljščini, češčini; v vseh jezikih, le v slovenščini redkokdaj. Bilo je to nekoč, kot težek sen. Prestali smo ga, prestajamo in prestanemo sedanjega fašističnega. Že se prebujamo, to pot pa

dokončno. Naš narod je stisnil svojo trdo pest in udaril. Prvič v svoji zgodovini je tresčil po mizi, da je stoletni gospodar s strahom spoznal: joj, moj hlapec je še živ in ne boji se me več!

Vrnil sem se na svojo planino. Račun sem poravnal z močno zaželeno električno svetilko z reflektorjem in barvanimi stekli in že pod večer sem odšel na Neveo. Okopal sem se pri koritu in po izdatni večerji sem si v mehkih plezalniki privoščil ob mesečini udobno promenado do prijatelja sirarja v malo više ležeči bajti. Mževala sva v družbi njegove hčerke, ki si je bila v vranje črne lase vpletla vse polno zvezdic-planik, stiskala sir in kuhala v kotlu. Pa so od nekod prilezle tri tipično laške punčare, »ko bajági« po mleko. Na videz so se silno živahno zanimale za moj pullover iz angleške angora volne. Občudovale da so ga že v koči, pa jih zanima, iz kakšne robe je. Povedal sem jim, da je »lana purissima inglese, non autarchica«. Hotele so vedeti, kaj počnem jaz in kaj počno nesramni slovenski »ribelli«, kam da sem namenjen in od kod prihajam, kaj da mislim o vojni in o politični situaciji Italije. Baš dovolj sem bil nasajen, da sem jim kljub tihemu svarilu pastirja povedal, kar jim je šlo, lepo in razumljivo v njihovem domačem jeziku. Ko sem še odbil prošnjo, da jih vodim s seboj na Kanin, so odšle. DrugEGA dne zjutraj so me še sladkih obrazov povabile na zajtrk. Dottore sem, dottore tja, prav vesel sem bil, ko nisem več slišal njihovega sračjega klepetanja. Še sanjalo se mi pa ni, kakšno laško zahrbtnost so mi bile skuhale.

Dopoldne sem še polenaril, po kosilu sem jo pa z vso svojo robo mahnil proti kaninski koči (2008 m). Bila je baš sobota in ob sobotah je po navadi prišel oskrbnik, kot so mi zagotovili na Neveo. Počasi in brez napora sem se dvigal po kameniti poti, kjer vodi — ne vem, zakaj tako nesmotreno — zimska proga za tekme v smuku s sedla Prevale na Neveo. Pod rumenimi, kot zid gladkimi stenami bastiona Bele peči (Biela peit!, 2143 m) sem začul nekaj kot rahel, kovinasto zvoneč zvok. Mirno je bilo in vendar je bil ves v soncu trepereči zrak poln nekega neznanega zvenenja, ki si ga nisem umel prav tolmačiti. Prihajalo je od nekod izpod sten. Šel sem za glasovi in res sem v jami pod robom stene zasledil povzročitelja: nekdo — menda oskrbnik bližnje kočice — je bil od nekod privlekel veliko pločevino, kake pol strehe, jo v obliki korita razprostrl v jami, da je tako polovil vse s stropa padajoče kaplje v eno samo korito. Bobnanje kapelj in resonanca votline so povzročili tisto iz daljave tako čudno zvoneče bobnenje. Voda je na Kaninu dragocenost in tudi jaz sem do vrha napolnil najprej svoj želodec, potem pa še čutarico.

Pri koči seveda ni bilo še nikogar. Časa sem imel do večera še več kot preveč, pa sem zlezal na Belo peč, ki kakor onstran doline ležeči Pizzo Viena štrli daleč ven iz grebena. Pogled nad Reklanico in Neveo, zlasti pa na skupino Montaža in Viša je vreden malega truda. Trave ter rušja za ležanje in razmišljanje je tudi na pretek, zato sem se dal prav rad zapeljati. Čakal sem, da so ugasnile zadnje zarje, tako da sem se že v temi spodtikal po škra-basti poti proti koči. Bil sem pa še prezgoden, oskrbnika še ni bilo.

Dolgo sem brezdelno stikal naokrog, jedel, sedel, poslušal tišino. Končno sem se prepričal, da oskrbnika sploh ne bo, in sklenil sem se osamosvojiti. Počasi sem si jel v ruševju graditi bivak. Prižgal sem si po stari navadi majhen ogenj. Luna je bila že na nebu. Zaspala mesečina se je mehko poigravala z žarom žerjavice na platnu šatorčka. Tihi spevi čričkov in daljni, ponavljajoči se kriki sove so se vtkali v srebrno tkanino spokojne noči. Pol sem sedel, pol ležal na rušju med skrivenčenimi koreninami, pozabil na čas, in pil neskončno lepoto gorskega miru. Debussy: Clair de lune...

Bil sem popolnoma srečen. Sreča ni istovetna z veseljem, dasi ju marsikdo zamenjava; sreča ni v vrtincu razburjenj, ki naj bi nam pomagali ubežati samim sebi; popolna sreča more izrasti le iz svojega lastnega semena. Iz zunanosti ne more v srce. Prvi pogoj zanjo je jasen, nasméjan pogled. Vsa pozitivna filozofija, vsa religija, vsa morala stremí le za njo, za srečo človeško.

Že me je zmanjkalo, pa sem le začul ropot v koči. Še ves omoččen sem menjal streho, jezen, da sem se sploh zbudil in šel menjat zvezde za prozaični strop kočé. Oskrbnik je bil prilezel od nekod. Pozneje mi je priznal kar sam, da je pogledal malo za gamsi, in še puško mi je pokazal, ko sva ugotovila, da sem tudi jaz kos lovca; po hosti namreč rad hodim s puško, po planinah pa s kamero. Dasi gamsa ne bi streljal, ker se mi zdi preveč planinski tovariš in sva se preveč lepo že srečavala tam, kjer lovcev ni, oskrbniku njegovega »utile cum dulci« nisem zameril. Kočica sama je pa lepa in snažna in če preživi, se kar dostojno uvrsti med zavetišča, ki jih bomo radi in stalno posečali.

Zjutraj sem se bil namenil na zadnjo turo, na Kanin. V nemirnem pričakovanju sem hitel mimo starih vojaških zgradb na sedlo pod Belo pečjo in naprej po široki poti nad zapuščenimi vrtačami. Bele, izlužene in izzlebljene stene jih obdajajo, nevarne skalne razpoke zijajo v dnu, gosto razraščeni klek jih prepreza vsepovsod. Samo zmaja in Jage babe in prelepe Vasiliske še manjka, da bi bila pravljica popolna. Nič se ne bi začudil, če bi tam zagledal kako predpotopno fantastično žival ali kako pravljično bitje. Prav spadala bi v tisto skrivnostno okolje.

Pod ledenikom sem zavil s poti. Po grušču sem prilezel do ledu. Trd je bil še, sonce ga je bilo komaj načelo in moji Tricouni so mi poleg palice, ki sem jo bil še prejšnjega dne nalašč v ta namen odrezal, prav odlično služili. Dospel sem v širok skalnat kotel, ki nosi v naročju zapadni kaninski ledenik. Voda je klokotala pod ledom, kavke so se vreščaje podile ob stenah, ves zrak je bil poln onega posebnega, planincu dobro znanega, že skoraj nadslušno visokega zvenenja. Ko da se je zopet prebudila stara, že davno zamrla pravljica... Dihati se ne upaš, da ne zmotiš tistega nemirnega planinskega pokoja.

Pri skalah nad ledom nisem vedel, kod naprej. Oskrbnik mi je bil pravil o nekaki poti na greben. Vendar je dolgo nisem našel, tako dolgo ne, da sem se že hotel spraviti v ledeni ozebnik, kjer sem si nadejal doseči greben ceneje kot čez steno. Zdajci pa sem

Kanin izpod Viša

Foto Fr. Avčin

v skalah zagledal nekaj kot lesen mostiček in končno sem le ugotovil, kje in kod gre moja pot. Ne bo več kot svojih dvajset minut do grebena, a če si neroden, se lahko tudi ubliješ v tem času. To ni ne pot ne stena. Imam pa že raje pošteno plezanje kot takole napol pot. Pri plezanju vsaj vem, na čem sem in se zanašam samo nase. Tako pa sem spodrsaval s svojimi Tricouni po skalah »poti« in vsak hip iskal smeri, ki se mi je vedno sproti izgubljala; končno sem zašel v pravo plezarijo. Nič ni s takimi potmi in nanje nenačujeni prav lahko spodrsnejo. Na Mrzlo goro tudi raje plezam čez Hudi prask kot pa hodim po »poti« s Savinjskega sedla. Plezalcu sicer vse skupaj ni nič, a za manj spretno ljubitelje gorá taka reč ni, zlasti ne ob slabem vremenu ali celo poledici.

Ko me je pozdravil blaženi grebenski vetrič, nisem imel več daleč do vrha Kanina (2592 m). Kar po štirih sem mestoma tekkel, tako me je mikalo. Zasopljen sem došel.

Kanin! Davna želja se mi je izpolnila! Saj je polno drugih večjih in višjih ciljev, lepših poti in težjih tur. In vendar sem si Kanina bolj želel kot vsega drugega, bolj kot Poliškega Špika. Ne vem, v čem je njegov čar. Ni niti posebno lep na pogled. Preveč lepe stvari itak niso lepe in so često prazne. Kanin je dolgo razpotegnjeno hrbtišče. V nedogled se vleče nad malimi ledeniki in umazanimi snežišči na eni strani in nad prav tibetanskimi skalnimi puščami na drugi. Nekaj bornih planin, ki druga za drugo ne vedo, vmes neizrazita sedla, niže od viharjev razredčeno mecesnovje in jelovje nad stenami, padajočimi v bovško in reklaniško stran. In

vendar mi je dal Kanin, tak kot se mi je odkril, več, kot sem od njega pričakoval. Bil mi je pravo razodetje. Okameneli mir kraljuje nad njegovim skalovjem, neskončen pokoj leži nad njegovimi turobnimi podi in grebeni, vedno, tudi tedaj, ko čezenj vrše najhujši jesenski viharji. Mir vsepovsod. Sem, na kaninske pōde bi jih poslal one zveri, municijo na hrbet namesto hrane, bencina namesto pijače, da bi se enkrat že nasitili teh svojih dobrot. Gnal bi jih po težkem snegu, da bi popadali od napore, gnal bi jih po razbitih podih brez konca in kraja, naprej in naprej, da bi poginili od utrujenosti. In če jim še ne bi bilo dovolj, bi jim dal okusiti vso strahoto ledenega, težkega pomladanskega plazu. Potem bi jih pa gotovo minilo za vselej.

Zgoden sem bil, hitro sem hodil, pa sem si lahko privoščil nekaj uric božjega miru na Kaninu. Vetrček se ni ganil, žive duše ni bilo. Po mili volji sem lahko razpoločil svoje kosti na deskah podrtega trigonometričnega znamenja. Gledal sem v južno smer, preko razbitih ogromnih podov tja proti Boveu, nato pa 2000 metrov niže v dno Rezije, tako globoko, da v poletnem, čadastem zraku nisem več dobro razločil, kaj je cesta in kaj potok, kje so vasice in kje skale. Saj ne bo več dolgo, bratci moji v dolinah, pa bom skupaj. Potem se ne bo več reklo Plezzo in Flitsch, nič več Gorizia ali Görz, temveč samo in samo Bovec in Gorica. Kdor se bo še ustil drugače, mu bodo izleteli zobje. Dosti sedaj, tisoč let nam je dovolj! Ta zemlja je zemlja Gregorčiča, je zemlja Kosovela, je zemlja nas vseh. Zanj smo prelili toliko krvi, kot je ni steklo menda za nobeno drugo mejo v Evropi. Zato je ne damo več za vse zaklade sveta, pa naj se za okroglimi ali podolgovatimi mizami diplomatov sklepa, kar se hoče!

Sedem orlov je krožilo nad Kaninom ko sem tam skoraj jokal od ginjenosti in veselja nad silnim doživetjem. Dva para z mladiči, redka pojava, posebno v naših krajih. Klikali so visoko v modrini neba, črtali svoje mogočne kroge, se dvigali in spuščali, dokler jih niso krila odnesla mimo Laške planje nekam v nedogled.

Tudi mene je kmalu odneslo z vrha. Nisem zdržal v tistem miru. Stekel sem še na Mali Kanin, nato pa nazaj in po grebenu proti Prestreljeniku. Na Vršiču sem bil kot bi mignil. Nekak bolesten nepokoj me je prevzel, da me je kar neslo preko skal. Ne teže ne lakote nisem čutil več, vse bi bil hotel obleteti v enem samem dnevu. Tako breztelesen sem postal, da jaz nisem bil več jaz sam, temveč sem se raztopil v bitje, pripadajoče enako zemlji in nebu, da sem splaval nad same vrhove ...

Steza se je končno izneverila grebenu. Kjer se meli vzpno najviše, je skočila nanje in odbrzela proti vzhodu, ves čas tik pod skalovjem. Komaj sem ji sledil, nihče menda tod ne hodi. Le kdo bo lezel na ta pusti Kanin! Na neki prevesni skali sem srknil par kapljice vode, a takoj sem teklen naprej, vedno naprej. Poti je sploh zmanjkalo, pa sem se zaupal vodoravnim policam, da nisem gubil višine. Melišča so se vse bolj nižala v globoko kotanjo, cel kotel že, moje police so pa vedno predrznejše zavijale po stenah nad njim. Kaj bo iz tega, sem se izpraševal, kam vodijo? Na koncu sem moral prav

na tla, da sem se izvlekel pod prevesami, a za nagrado sem za nekim ogalom na lepem prispel naravnost v Prestreljenikovo škrbino. Zakaj pa ne bi poiskal še njegovega okna? In ker me je bil Kugy naučil, da police Julijskih Alp nikdar niso brez smisla, da vedno kam vodijo, sem se jim še naprej brezpogojno zaupal. In res, ne da bi izgubil višino, sem kot ob pročelju kake velike stavbe prikorakal naravnost v ogromno Prestreljenikovo okno, ki daje gori ime. Zlezal sem vanj in na nasprotno stran. Zavriskal sem oskrbniku. Pred kočo je cepil drva in takoj mi je odgovoril. Kako prijetna, prijazna je taka akustična zveza med prijatelji v gorah! Že me je zamikalo, da splezam po steni navzdol do snežišča, od koder ne bi imel več daleč do koče. Pa so me police zvabile še naprej. Sledil sem jim, dokler se niso razlezele v široka pobočja na vzhodni strani Prestreljenika. V kratkem času sem stal na vrhu te samosvoje gore (2503 m). Vedel sem predobro, da bo to moj zadnji visoki vrh od konca vojne ali sploh za vselej, pa sem se zato malo dalje pomudil na njem. Le kaj mi bo ostalo sedaj, ko bom planine videl kvečjemu le še izza stokrat preklete žične ograje ljubljanske, tega ogabnega ploda fašistično-belogardističnega pasjega strahu. S čim si jih bom vsaj za silo nadomestil? Nisem tedaj slutil, da bom zanje le dobil nadomestilo, bolje rečeno: že dolgo iskano dopolnilo. Pomanjkanje gora me je zopet vrnilo zanemarjeni glasbi in šele v tej vojni sem spoznal, da je glasba tisti čudoviti complementum naravi, ki ti prav tako pričara pred oči slike z gora, kot ti v gorah ob svojih prilikah zazvene nesmrtno stvaritve Čajkovskega, Beethovna, Bacha, Chopina. Kadar je bilo prav hudo, sem jo včasih ubral v planine. In sedaj? Sedeš za klavir, odpreš Chopina, Debussyja, Griega, pa se pomiriš, vera, upanje in ljubezen se ti zopet povrnejo. Morala je priti vojna, da sem res popolnoma doumel smisel in naslov Kugyjeve knjige: »Arbeit, Musik, Berge — ein Leben«. Da, Beethoven, njegova teža in mrak, pa zopet nenadno viharno veselje, vzpon na vrhunec s silo oceanskih valov: to je prava duša kaninskih gora.

Težko mi je bilo, ko sem zadnjič pogladil skalo ponosnega vrhunca slovenskih planin, težko sem se poslovil; kar pobegnil sem z vrha kot zbežiš takrat, ko se za dolge čase ločuješ od ljubljenega človeškega bitja. Tekel sem po rušah proti sedlu Prevali, skakal čez skale, se dričal po meliščih, dokler me ni nenadna ostrina bolečina v desnem členu opomnila k pameti in posadila na tla. Skušal sem stopiti, pa je preveč bolelo. Zvita noga ali še kaj več! Lepa stvar, takole za zaključek in še na Kaninu, pa v teh časih! In kje je še koča! Sezul sem čevljev in previdno otipal členek. Že je bil otekel kot poleno, a še gibljiv. Torej le izvinjen, ne zlomljen ali izpahnen. Obvezal sem nerodnost z elastičnim povojem, navlekel čevljev in z navzven obrnjenimi prsti, stopajoč na peto, nič kaj junaško odšvedral proti sedlu. Počasi sem se spuščal v globel. S palico sem se po eni nogi, uporabljajoč svoje stare drsalske sposobnosti še nekam hitro in uspešno dričal v dolino. Ob koncu snežišča so iz snega molele tri stare italijanske čelade. Sedaj se jim na slovenskih tleh pridružujejo številne nove, vsak dan jih je več, a

uspeh bo in tudi mora biti le ta, da v te kraje tuja požrešnost ne bo nikdar več imela pristopa.

V koči so me že pogrešali. Zaradi nezgode sem se bil namreč precej zapoznil. Na nogo sem si navezal obkladkov, členek sem še dobro razgibal, kajti gibanje je v takih, a samo v takih primerih še najboljša terapija. Medicus curat, natura sanat! Zjutraj sem kljub oteklini že kar junaško hodil. Na povratku sem se namenil skozi Režijo, da spoznam še to našo dolino. Ko sem se bližal sedlu Grubia, so bolečine že skoraj povsem popustile. Ponujal se je jug in cunjasti megleni jeziki so silili čez Grubio na severno stran. Malo sem se jih plašil, kajti zaiti na Kaninu pomeni lahko dolgotrajno in neprijetno zabavo, ki si je nisem prav nič želel.

Toda sonce je zmagalo. V krasni jutranji svetlobi sem se spuščal v dolino. Poševni sončni žarki so pošiljali svoje svetle snope preko grebena v mračne kotanje zapadne Kaninove stene, ki tvori mogočen zaključek Rezijske doline. Spodaj se je iz globokega korita čulo šumenje potoka. Jaz pa sem na mali planinici zopet užival. Ni me še mikalo v dolino, krenil sem raje po vodoravni stezi preko širnih pobočij Monta Sarta do planin Naravne in Kolk, kjer se z roba že vidi vas Stolbica (Stolvizza). Pomenil sem se z možaki, ki so pripravljali seno in drva in vse skupaj po napeti žici spuščali v dolino. Ta način bi veljalo vpeljati tudi pri nas, seveda v malo izboljšani obliki. Njihovo domačo rezijansko govorico sem, priznajmo, bore malo razumel. Le sem ter tja kako besedo, dasi so mi Furlani trdili nasprotno, češ da jih kot Slovane moram razumeti, saj da so »Rusi«.

Dolino sem dosegel pri sotočju dveh potokov, v divni soteski. Z gorami je bilo konec. Na to raje sploh nisem mislil. Privoščil sem si le še primerno slovo v obliki sijajne kopeli. Opral sem sebe in perilo, pojedel zadnje dobrote in posnel poslednje barvaste slike, na katerih sem ovekovečil samega sebe izjemoma in za spomin. Nato pa sem kamero spravil za boljše čase.

V Stolbici sem se ustavil le na čašo vina. Kar naprej sem jo mahal po tej resnično prelepi dolini proti železnici. Spotoma me je dohitel avto. Šofer me je prijazno povabil, naj prisedem. Bil je predpotopni Fiat. »Fiat voluntas tua«, sem si mislil, zakaj pa ne bi enkrat bilo po gosposko? Hitro sva bila pri koncu doline. Bil je Slovenec in nič ni hotel za voznino. Še poučil me je, kako naj se držim, da me bo straža pustila na miru, in že sva mimo nje zapeljala v dolino Bele, v prijazno, a že tipično furlansko vas Na Belì (Resiutta). Priporočil mi je dobro sobo, kajti naprej sem se namenil šele naslednjega dne. Z gospodinjo sva si bila brž dobra. Povedala mi je, da je mnogo vojaštva v vasi in da se kot tujec za te čase nenavadne zunanosti lahko nadejam obiskov. Hvaležen sem ji še danes za to prijaznost. Vse, kar je dišalo po fotografiji, sem poskril v predal male mizice in mizo obrnil proti zidu, tako da predala ni bilo videti. Ostalo robo pa sem slikovito razmetal po vsej sobi.

Avto mi je prihranil mnogo časa. Bilo je še sončno in toplo, pa sem jo ubral do male cerkvice nad vasjo. Tam sem legel v grmovje in gledal v zrak. Ko sem se vrnil, so me že iskali, seveda! Gospodinja

Pogled na Zapadne Julijske s Kotovega sedla

Foto Fr. Avčín

mi je povedala, zakaj sem jim posebno sumljiv: onstran konca rezijske doline in baš nasproti cerkvi je mala naprava, kjer so iz bitumenskih škrliljevcev pridobivali tekoče gorivo. Jaz pa da sem pri cerkvi zginil, kot da sem se udril, in patrola me ni našla nikjer. Skrajno sumljivo tedaj! Da jim prihranim trud, sem šel kar sam na karabiniersko postajo in v moji lepi »toskanščini« sem jim prijazno skušal dopovedati, da jim z očmi njihove tovarnice res ne morem razdreti, da pa itak vsakdo zanjo ve razen mene. Kot običajno je dovolj drzen nastop pri Lahih tudi to pot uspel; ker še za moje odsotnosti izvedena preiskava ni bila pokazala ničesar sumljivega — predala niso iztaknili — sem po ponovnem zaslišanju lahko mirno zaspal. Tistih straž, ki so me druga za drugo iz lastne pobude in po ponovnem previdnem ogledovanju skozi okna še v gostilniški sobi prijazno izpraševale za papirje, pa sploh ne štejem. Dobro, da vsi skupaj z menoj vred niso imeli pojma o zadnjih predpisih glede kretanja tujcev.

Zjutraj sem se preko Vidma odpeljal v Trst. V Gorici sem na kolodvoru ugledal nenavadno skupino: kakih deset mož je bilo za močna koščena zapestja kot živina privezanih na eno samo dolgo vrv. Stražili so jih karabinieri s svojimi smešnimi puškicami. Smrkava balilla se je podila okrog njih. Oni so pa, veliki in koščeni, z obrazom in očmi, ki so v četrstoletnem trpljenju otopeli, bolščali preko ljudi nekam v daljo. Na prvi mah sem videl, da so Slovenci. V vlaku sem čul razlago s komentarji. Bolelo me je, da so mi solze onemoglega besa stopile v oči in me je mikalo, da bi komu razbil čeljusti, komur koli že. In sram me je bilo, da sem sploh še prost. Še malo, bratci, pa bodo vloge zamenjane, to pot za vedno.

Električni vlak je drvel od morja na Kras. Sonce, velika krvavo-rdeča krogla, je zahajalo v megle nad Jadranom. Slonel sem ob oknu in vdihaval opojni kraški zrak. S svojim zdravjem je pojil kri tudi mojim očetom. V Postojni sem srečal čuden transport. Sami fašisti z bombami in brzostrelkami so koračili okrog njega. Skozi okna pa so gledali vsi mogoči ljudje: kmetje, študenti, ženske, celo otroci. »Arve« — Rab! sem slišal govoriti. Vedel sem vse. Nisem več zdržal, izbruhal sem svoj gnev sosedu, edinemu Italijanu, ki ga poznam in kot človeka-planinca cenim. Ni mi odgovoril, obrnil se je vstran. Lastnega naroda ga je bilo sram.

*

Nekaj dni po vrnitvi sem bil klican na policijo. Sprejel me je detektiv, s katerim sem bil že prej nekoč, ob priliki enega tistih prijaznih obiskov, ki smo jih ljudje z univerze posebno često doživljali, vljuden kot z vsakim človekom, nič več in nič manj. Takrat sem se bil z njim spustil v resen pogovor o vlogi znanosti v življenju človeka. Prestregel je bil ovadbo iz Chiusaforte o mojem sumljivem potikanju po hribih in mi jo pokazal. »Ha fatto l'impressione...« sem čital in potem dve strani nesramno izmaličenega poročila o mojem govorjenju na Nevei. Kdo je bil podpisan? Tiste tri prijazne punčare iz koč na Nevei. Torej zopet nož v hrbet, v starem fašističnem stilu. Poiščem jih nekoč, ako Bog da, saj je v nevejski knjigi tudi njihovo ime, in moj sirar jih tudi pozna.

Povedal sem detektivu vse po pravici, kaj in kako. Menda je postalo sram celo njega, pa je cunjia romala v koš. Rad bi mu vedel ime. Bilo je to oni dan, ko so popoldne na Poljanah padli slovenski talci. Lahko bi bil tedaj med njimi. Pa naj še kdo reče, da naključje ne igra glavne vloge v človeškem življenju in da čudežev ni več!

Viktor Petkovšek:

Na Savinjskih ognjenikih

Vroč in soparen je bil dan, ko sva s tovarišem Markom križarila po mogočnih pobočjih Raduhe, med planinama Arta in Javorje ter zvečer izčrpana dobila zavetje na visoko ležeči kmetiji. Naslednji dan sva mimo zapuščenih pastirskih stanov na Mrčišu dospela na sedlo Bela peč (ca. 1350 m) in s tem na mejo dveh svetov: Kamniških planin in Karavank. Iz območja apnenih čeri in strmih sten, ki se belijo med temnim ruševjem, sva zašla na obsežne trate, preko katerih naju je vodila zložna, markirana steza po grebenu.

Slabo podkovani nabiraleci zdravilnih zelišč iz mesta se tu ne bi mogli motiti pri nabiranju rumenih rož, kajti kamor ti seže oko po goljavah, cvete arnika. Nikjer sledu o arniki tako neprijetno podobnih primežkih (*Buphtalmum salicifolium* L.), ki jih je na apnenih gorah mnogo. Za barvno spremembo skrbi le še beli, po vaniliji

dišeči kukovičnik, čigar latinsko ime je izbrala nordijska pisateljica Undset Sigrid za naslov svojemu romanu »Gymnadenia«.

Temni smrekovi gozdovi, ki krijejo pobočja, segajo često prav na greben in zapirajo razgled po tratah. Tako sva korakala sedaj po razsežnih travnih planjavah, sedaj zopet skozi vrste smrek ali

Foto V. Petkovšek

*Cvetovi in plodovi gorske sretene
(Geum montanum L.)*

preko gozdnih jas, iz katerih v prvem hipu nisi vedel izhoda. Za seboj sva že davno imela planino »V sedlcih« pod Presečnikom in obsežni kopasti vrh Travnika (1637 m), ko se nama je zazdelo, da iz megle in oblakov na levi vstaja mrko zidovje starega gradu — stala sva pod vrhom Kamna (1695 m). Smrekov gozd je zamenjalo

grmovje zelene jelše, ki je dalo ime bližnji Olševi, gorski sosedi na severozapadu. Tu, zlasti na savinjski strani, pravijo ljudje jelši tudi drugače, namreč »vrtika« ali »vrtičje«. V nizkem jelševju naju je dohitela ploha, zato sva junaško spešila korak, nadejajoč se zavetja pri kapelici pod vrhom, kjer se je gnetla čreda ovac. Skromno znamenje pod vrhom Kamna ni izpolnilo najinih pričakovanj in mokra sva nadaljevala pot. V dobri uri sva pod Krnesom (1611 m) in mimo Smrekovca (1569 m) prišla do Korytzkega kočee na Romi, idilični planini pri nas osovraženege imena.

Ker se je popoldne istega dne zjasnilo, sva ponovila K o m n u (kakor mu pravijo domačini) svoj obisk. Bil je popolnoma spremenjen. Tako čudovite gore še nisem videl, kot je Komen ob sončnem popoldnevu. Na vrhu sede se koplješ v najčistejšem zadovoljstvu in ne veš, kaj ti je bolj pri srečju, ali drobna lepota v bližini, razkošno razsuta preko livad, ali veličastne daljave, kjer pozdravljaš drage slovenske vršace na vseh straneh. Vse je tako nenavadno, drugačno, ko pri drugih naših vrhovih. Visoko jih cenimo: Triglav, Črno prst, Begunjščico, Nanos, Snežnik, Matajur in kakor jim še pravimo, našim gorskim prvakom. Preseneča nas bogastvo njihove prirode, a vendar se Komen od njih zelo loči... Kdor ga spozna ob pravem letnem in dnevnem času, temu se godi kot človeku, ki se je zapisal zelenemu lovcu. Človek lahko zapade čarom mlade ljubezni, zapade lepim umetnostim ali glasbi, zapade še mnogim lepim stvarjem, ki ga misel nanje osrečuje, na primer goram, lahko pa zapade tudi eni sami gōri, gōri kot je Komen.

Navidezno te Komen odganja od sebe z meglo, oblaki in nevihtami, ravnodušno te pusti mimo; če pa prideš o pravem času, se ti razodene — sprejme te med svoje oboževalce in ne zapustiš ga več. Mirno odideš v dolino in dolga je včasih inkubacijska doba ljubezenske klice, ki si z njo okužen po takem izletu.

Dobiš nekoč v roke geološki zemljevid. Ogleduješ ga in ne misliš nič posebnega. Podzavestno ti že begajo oči po Savinjski dolini. Komaj se dobro zaveš, si na gori svojih sanj. — Toda kaj je to: Dolga rdeča lisa prekriva ves ta svet tam od Travnika do Smrekovca. Čitaš legendo, komentarje in geološke razlage ter bolj in bolj strmiš. Tam piše, da so Travnik, Komen in Smrekovec bili ognjeniki ter da so izbruhali v terciarni dobi (miocenu) ogromne množine andezitne lave, ki sestavlja sedaj njihove vrhove.

Andezit ima svoje ime po ameriških Andah ter ga sestavlja več rudnin, predvsem plagioklazi in rogovača, ki mu daje temno barvo. Prištevajo ga med manjše prodornine. Andezitna magma vsebuje mnogo plinov, ki povzročajo burne izbruhe. Iz prejšnjega stoletja je najbolj znana eksplozivna erupcija, ki je leta 1883. raznesla po dvestoletnem mirovanju ognjenik Krakatau v Sundskem prelivu. Skupno je ob tej priliki zletelo v zrak snovi ca. 18 km³. Imamo torej »tehtne« razloge upati, da so naši vulkani popolnoma ugasli in nesposobni za slična dejanja, ki so atomske bombe proti njim otroške igrače.

Tudi sicer je geološka zgradba tega ozemlja zelo raznolika. Zlasti severno od grebena med Travnikom in Smrekovcem v smeri

Foto V. Petkovšek

Komen — kadar je dobre volje; v ozadju Peca

proti Uršlji gori se kameninska podlaga naglo menja. Ob prelomnici, ki se vleče od Črne proti vzhodu, je privrel na dan tonalit in tvori 2 do 3 kilometre široko preprogo. Severno od njega leži kontaktno spremenjeni pas paleocojških skrilačev. Topli vreli pri Topolščici pričajo, da se vulkanska magma v globini še ni ohladila. Odras kompliciranih geoloških in tektonskih razmer so tudi številna rudišča v vsej okolici.

»Od tod torej tista posebnost površja« si misliš in skleneš, da si ob priliki bolje ogledaš kamenje in pokrajino. In že si podpisal novo menico svojemu vrhu...

Pride v dolino cvetoči maj, a po gorah še poje ruševca in se pretepa po sneženih zaplatah, da kaplja kri na bela tla med vrtičje. Takrat te pokliče Komen. Zaman se mu ustavljaš, če prej ne, je ob binkoštih tvoj odpor zlomljen in znova mu plačaš svoj davek. Morda prideš po drugi poti, saj jih je mnogo in vsaka ima svoje posebnosti. Najdaljša bo gotovo ona iz Črne čez Sv. Jakob, planino Grohat in sedlo pod Raduho.

Dolga ter samotna je pot skozi Koprivno in na obeh straneh Meže rastejo kakor v vrstah nasajene velike količine redke praproti peruše (*Struthiopteris germanica* W.). Peruša ima v krogu razvrščene visoke liste in med njimi raztresena rjava trosišča ter tako po svoji bujnosti napravlja vtis rastline tropskega pragozda. V mnogih knjigah lahko čitaš, da raste praprot pri nas drugje v zelo omejenem obsegu. Torej bo bolje, da jo tu izkoplješ, če jo potrebuješ na svojem skalnem vrtičku. Lepo bo uspevala v senčni legi in po-

nosen boš na listne skupine, ki bi učinkovitejših ne našel v mestnih vrtnarijah in nasadih.

Enako dolga pot te čaka, če turo spojiš z obiskom Plešivca ali Uršlje gore (1696 m). Med drugimi navadnimi pristopi imaš tu možnost, da se zatopiš v mehko pokrajino, ki je Prežihovemu Vorancu potisnila v roke pero in ga navdihnila, ko je pisal »Požganico«, svoje doslej največje delo. Iz Žerjava pri Črni greš skozi vso Jazbino, ki te privede skoro do pod Plešivca.

Pri izlivu jazbinskega potoka zapustiš glavno dolino in se izgubiš v sošesko, ki te vodi proti vzhodu. Kmalu si sredi Jazbine, ki je v aprilu vsa »pregrnjena z enim samim škrlatnim plaščem — cvetočim vresjem. Bele skale gledajo iz tega rdečega plašča kot osamljene bele rože,« tako je svojo Jazbino opisal umetnik.

Srečuješ med potjo Jazbince, trdoglave puntarje, ki so se stoletja zaman upirali grofovski oblasti. Prav takšni so, kakor so opisani v »Požganici«, in zdi se ti, da bo vsak hip stopil predte Močivski Petruh ali Karpuhov Šantač. Vzpenjaš se po dolini proti Podgorju in premišljuješ hudo usodo teh simpatičnih borcev za staro pravdo. Na drugi strani zelenega potoka pa te spremlja mogočno pobočje Pogorelca, ki te tako po položaju kakor po imenu zelo spominja na planino Požganico.

S čisto drugačnimi občutki čitaš sedaj Vorančeve besede in se ti zde kakor napisane za današnje dni: »Rdeča Jazbina in črn-zelena Požganica sta si zopet štali nasproti in strmeli čez globačo s čudnimi, prerojenimi očmi druga v drugo...«

Z vrha Plešivca nadaljuješ pot proti jugu skozi raztreseno hribovsko vas Sv. Vid, na razvodju med Savinjo in Pako, Mežo in Mislinjo. Zgodovinsko je ta pot zanimiva tudi v toliko, da hodimo od Plešivca do Kramarice po bivši koroško-štajerski meji. Smrekovec ima s te strani impozantno obliko vulkanskega stožca, slično kot iz Šoštanja.

Iz Šoštanja potrebuješ na Smrekovec skoro pet ur ter imaš na izbiro pot preko Belih vod in drugo ob divji strugi Ljubije. Na severni strani vasi Bele vode je Mornova zijalka, v kateri je dr. Srečko Brodar odkril koščeno in kameno orodje iz paleolitske dobe ter bronaste predmete. Nekoliko jugozapadno se dviga nad vasjo markantni vrh Sv. Križ (1044 m).

Iz Ljubnega vodi krajša pot (ca. 3 ure) skozi razvlečeno vasico Ter do cerkvice Sv. Miklavža, kjer se razcepi na dvoje; na levo te ob potočku Žep privede steza na Komen, na desno ob Krumpahu na Romo do kočje pod Smrekovcem. Od Rome imaš tudi zvezo do kočje na Golteh.

Greben od Smrekovca do Komna je skoraj ves čas enako visok in steza te vodi tik pod vrhovi, zopet po bivši koroško-štajerski meji. Prijetna pot te sili, da zadržuješ korak ter uživaš razgled, ki se ti odpira sedaj na eno, sedaj na drugo nebesno stran. Sonce se bolj in bolj približuje Kamniškim planinam in proti jugu je zrak tako čist, da bi s prostim očesom razločil kočjo na ogulinskem Kleku. Mehke trate te vabijo, da bi od blizu prisluhnil gorski pomladi in

Foto V. Petkovšek

Plešivec izpred kočice na Peci; greben pred Plešivcem je Pogorelec, desno soleska Jazbina

melodijam življenja na nemirnih vulkanskih tleh. Z nekim spoštovanjem ogleduješ pestro cvetje, ki ga je vedno več, čim bolj se bližaš kapelici na širokem pobočju.

Komen nima izrazitega vrha; tvorita ga dve približno enako visoki vzpetini, ki se preobesita proti zapadu v enoten, nekoliko skalnat greben. Na zapadnem pobočju pod vrhom najdeš cvetni vrtiček, ki bi moral nositi napis: »Nahajališče redkih rastlin«. Znano je, da je za rastlinsko odejo kakega ozemlja kameninska podlaga važen činitelj. Nekatere rastline so za podlago zelo občutljive in vrh Komna nam nudi vprav šolski primer za slična razmotrivanja. Večina vrst njegovega rastlinskega inventarja je značilnih za silikatna gorstva, ki so pri nas v veliki manjšini. Zato je večina cvetja na Komnu ne navadna in posebnost za naše kraje.

Srečanje s tolikimi vrstami redkih alpskih cvetlic napravi na poznavalca mogočen vtis. Zato občuti človek ob povratku s Komna globoko resničnost Kugyjevih besed, ko je zapisal: »Nahajališče je vedno kraj, na katerem obvisi košček našega srca...« S tiho bojaznijo se vsako leto bližaš temu od narave odlikovanemu, množičnemu nahajališču in ga srečen zapuščaš, če vidiš, da je vse v najlepšem redu. — Ali skoro pride čas, da bo ves vrh daleč naokrog ograjen in zaščiten pred pašo ter prostim obiskom ljudi, ki bi mogli napraviti v svoji nepoučenosti s trganjem teh cvetlic veliko škodo?

Prikličimo si sedaj v spomin nekaj cvetja z vrha, majhen šopek sicer, toda znamenit, saj ga nikjer drugje na naših tleh ne bi mogli

zbrati enakega. S sosednje Pece sta znana najmanjši jeglič (*Primula minima* L.) in gorska sretena (*Geum montanum* L.). Obe rastlini zbudita pozornost popotnika radi svojih markantnih cvetov, ki so pri prvi rdečkasti, pri drugi zlatorumeni. Svišč sliči po svojem velikemu modremu cvetju onemu, ki je navaden po drugih naših gorah

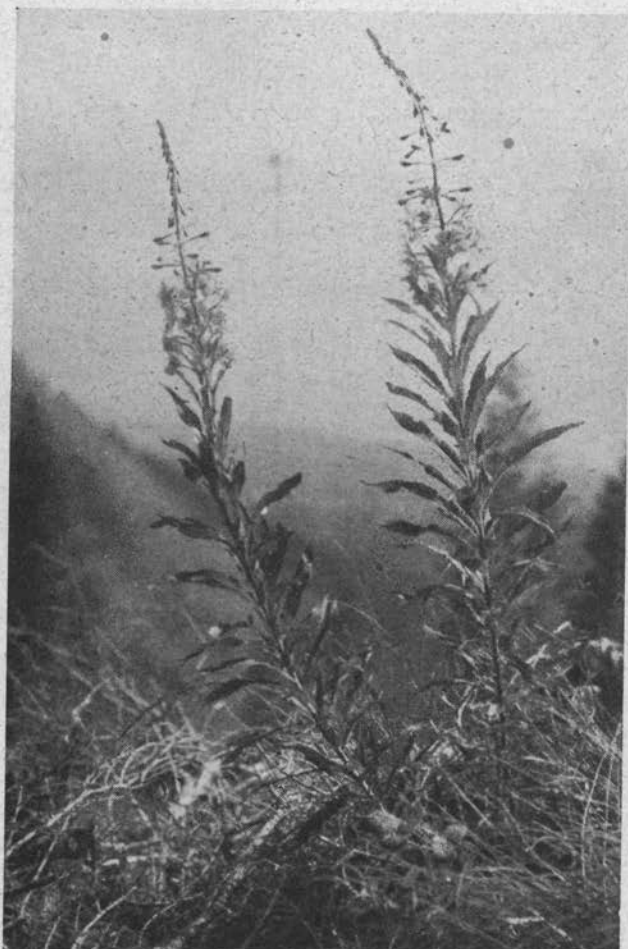

Foto V. Petkovšek

Na posekah cveté rdeče ciprje
(*Chamaenerion augustifolium* [L.] Scop.)

zaradi neznatnih razlik pa predstavlja drugo vrsto (*Gentiana Kochiana* Perr. et Song.), ki je domača v Centralnih Alpah. Brkata zvončnica (*Campanula barbata* L.) se pri nas sem in tja nahaja na neapnenih tleh; njena posestrima alpska zvončnica (*Campanula alpina* Jacq.) je visoka komaj 15 cm in je velika redkost pri nas. Tudi vetrnica, ki te vabi s svojim belim cvetjem, je druga,

Komen od severa, z Ludranskega vrha

Foto V. Petkovšek

kot sicer v planinah. Nekateri jo smatrajo za posebno vrsto, drugi pa so jo degredirali na stopnjo podvrste (*Anemone alpina* L. ssp. *alpicola* Rouy et Fouc.). Celo sicer skromne praproti se tu uvrščajo med redkosti, kar velja zlasti za vudsovko (*Woodsia alpina* [Bolton] Gray), ki bi ji pri nas zaman iskal drugo nahajališče. Isto bi lahko rekli tudi za kuštravi jeglič (*Primula villosa* Wulf.), ki ga je naš potujčeni rojak Leon Drganc z Dunaja tako dolgo določeval, da je končno ugotovil posebno obliko (formo), ki je najbrž omejena samo na ta vrh. V Hayekovem herbariju je rastlina nazvana takole: *Primula villosa* Wulfen ssp. *Jacquini* Pax var. *norica* (A. Kern) Widm. forma *elata* Derganc. ●

Ko sedemo k počitku na tratico pod vrhom, opazimo drobne, rdečkaste zvezdice, ki se svetlikajo med temnim zelenjem kot usnje trdih lističev. Ves grmiček je razprostrt po tleh v obliki blazine in ga sem ter tja srečamo po naših vrhovih. Pred seboj imamo alpsko azalejo (*Loiseleuria procumbens* [L.] Desv.), ki jo je na Komnu 23. maja 1934 prvi našel pokojni naš ljubitelj cvetja, botanik in zdravnik dr. Franc Dolšak. Samo enkrat je bil na Komnu in obogatil dosedanja dognanja s tem, da je opozoril botanično javnost na rdečo preprogo azaleje.

Še mnogo bi imeli zanimivega rastlinstva, katerega izčrpno naštevanje in popisovanje ne spada pred širši krog čitateljev. Vedno pa smo občutili kot živo krivico dejstvo, da najlepše cvetje tako zgodaj odcvete. V zgodnji gorski pomladi, konec maja, je vreme tu

prav po aprilsko hudomušno in brez mokrote ne dokončaš ture. Mogli bi zapeti o prevzetni gori s Prešernom: »Od daleč gledaš, draga, me prijazno...« Ko prideš v bližino Komna, se zavije v črne oblake, iz katerih švigajo strele in se usiplje debela toča. Zdi se ti, kakor star zakrknjen godrnjač, ki ljubosumno skriva svojo slabost — svojo nežnost in svojo ljubezen do lepega cvetja. Zato ima najraje, da ga v zgodnji pomladi nihče ne nadleguje. Potem je vesel in njegov valoviti greben se ves dan koplje v soncu.

Več sreče imaš z vremenom poleti. Navdušen priromaš na vrh Komna, pa hitro spoznaš, da si ogoljufan. Onega lepega vrtička, katerega si v duhu pozdravljal že vso pot, ni več. Niti plodov ni več. Komen je za letos končal, tudi seme je posejal za prihodnje leto. Sedaj se ne boji več obiska in razsipava z lepim vremenom.

Ko ga večkrat obišeš, spoznaš njegovo politiko in mu ničesar več ne zameriš. Kdor namreč ve za njegove cvetlične zaklade, bo odobral tako ravnanje z vremenom. Če ne bi bilo tako, bi bil že davno izropan. — Zlasti je bilo krivično, da so se tujci s severa ponašali z njegovim cvetjem, mu peli hvalo v knjigah ter pri tem pačili njegovo ime: »Kameni Verh«. Toda Komen je potrpežljivo čakal in branil cvetje za bodoče dni.

V primeri s pomladjo je poleti vtis pokrajine bolj enoličen. Tla pokriva gosto resje, brusnice in kopinšnice (*Vaccinium uliginosum* L.). Le ciprje (*Chamaenerion augustifolium* [L.] Scop.) še v živih rdečih barvah žari po posekah pod vrhovi.

Pozimi pa se ves ta svet spremeni v ogromne snežene planjave, preko katerih bučijo viharji. Navidezno se je življenje umaknilo v dolino. Ljubitelj narave pa ne bo razočaran, ko bo drsel na smučeh skozi samotne gozdove in položne goljave. V beli zimski obleki se uspešno skrivajo v gorskem lesu hermelin, planinski zajec in belka. Prešerne jate krivokljunov otrešajo sneg z visečih vej in veselo svatujejo kljub sibirskemu mrazu. Njihova drobna telesca so kot krvave kaplje na belem ozadju. Upravičeno jih zavidamo za njihov življenjski optimizem, da si prepevajoč gradijo gnezda, ko jih vse na okrog obdaja bela smrt.

Ob skalnatih stenah boš iznenaden zrl za »letečo planinsko rožo«, skalnim plezalcem, ki z dolgim, tankim kljunom išče hrane v razpokah. Leta slabo in s krili frfotaje spomnija na metulja. Vsakokrat, ko razprostre krila, se mu spodnja stran peroti karminasto zasveti tako intenzivno, da dolgo ne moreš odtrgati pogleda od ne navadne ptice.

Ko sem se pred štirimi leti poslavljaj od Komna, je že silil nacizem preko Pece v mirno koroško pokrajino, a kljub temu nisem slutil, da bo ločitev tako dolga. Ob hudih dneh sem mnogokrat mislil nanj, ki je tako pokojno stal sredi kipečega človeškega morja. Dragocena tekočina je tekla vsa ta leta na pobočjih in daleč okrog savinjskih ognjenikov. Oni so ostareli in se umirili, rod okoli njih pa se je dvignil. Kot vulkan je vzkipel in se vrgel na svoje tlačitelje, narod je planil v neenaki boj.

Spomnil sem se geološke karte in zazdela se mi je kakor strašno prerokovanje. Rasla je rdeča pega na slovenski zemlji in jo končno prekrila vso.

Pod Smrekovcem je dolgo zmagovala in trpela Šlandrova brigada — vrhovi so bili še svobodni. Zanje so se borili junaki, azaleja pa jih je zaznamovala s svojimi rdečimi zvezdami...

Odšla je Šlandrova brigada in prišla štirinajsta divizija. Hujše je bilo trpljenje in lepše so bile zmage. Golte, Smrekovec in Komen: Kdo ve, koliko slovenskih grobov krijejo vaši gozdovi iz poslednjih dveh let?

Kakor v kamenu dobi se je kulturni človek moral umakniti v jame in gozdove, po rodovitnih ravninah pa je morila nemška zver. Na spomlad leta 1944 je postal pritisk močnejši in hajke so zajele vrhove od Raduhe do Plešivca. Tedaj so tudi ognjeniki pili slovensko kri, na grebenih so ležala nepokopana trupla hrabrih borcev, gorska pobočja pa so se kopala v morju ognjenih zubljev, ki so uničevali borne domačije slovenskih puntarjev. Vse do svojega pogina je sikala tisočletna kača s kljukastim križem na hrbtu in terjala še mnogo dragocenih življenj. Umiral je pesjanski nestvor še vse leto, preden je v začetku maja izkrvavel.

Tedaj so se izpolnile besede pričakovanja v Jazbini, stoletne grofije so se zrušile v prah. Najemniki in kajzarji so dočakali svoj veliki dan: Končno so Jazbinci zagnali živino na svojo Požganico.

Le Petruhov grob tam v daljnih Želinjah še čaka na rdeči cvet...

VSEBINA

Članki

	Stran
<i>Dr. Jože Pretnar: Bodoča pota slovenskega planinstva</i>	5
Planinci v boju za svobodo domovine	9
<i>Dr. ing. Francè Avčín: Božič 1943</i>	13
<i>Ljubo Tiplič: SPD v borbi z okupatorjem</i>	17
<i>Terčak Stane: Po pohorskih potéh</i>	30
<i>Vilko Mazi: Šmarna gora med okupacijo</i>	39
<i>N. Salberger: Odpor pod Storžičem</i>	42
<i>Dr. Milko Hrašovec: Planina Jastrebac</i>	44
Večno živim	49
<i>Dr. Leon Baebler: Ob grobu na Čavnu</i>	51
<i>Boris Režek: Ugasli smehljaj</i>	52
<i>Evgen Lovšin: Matevž Freljih</i>	54
<i>Cene Malovrh: Bogdan Jordan</i>	58
<i>Maks Dimnik: Miholu — gorniku-partizanu</i>	61
<i>Dušan Vodeb: Miran Cizelj</i>	64
Obletnice — spomini	69
<i>Jos. Wester: Ob petdesetletnici »Planinskega Vestnika«</i>	71
<i>F. S. Finžgar: Drobiž od mekdaj</i>	79
<i>Dr. Vl. Ravnihar: Hoja na Stol in Triglav</i>	84
<i>Janko Mlakar: Ob stoletnici rojstva Jakoba Aljaža</i>	95
<i>Pavel Plesničar: Vrtovčeva »Pridiga na gori«, najstarejši slovenski planinski spis</i>	110
Pogled na vzhod	117
<i>Dr. A. Brilej: Iz zgodovine alpinizma v ZSSR</i>	121
<i>M. Romm: Naskok na Pik Stalin</i>	125
<i>Dr. Oskar Reya: Prvi slovenski vzpon na Elbrus</i>	136
Po domačih gorah	155
<i>Evgen Lovšin: Triglavski steber, Srednji raz, smer Čop-Jesihova</i>	157
<i>Dr. Leon Baebler: Okrog Čavna in Goljakov</i>	169
<i>Dr. ing. Avčín: Na ogledih okrog Poliškega Špika</i>	177
<i>Viktor Petkovšek: Na savinjskih ognjenikih</i>	194

Slike

Priloge:

	Stran
Partizan (risba Nika Pirnata)	11
Očnice (foto PDS Tržič)	48/49
V Vintgarju (foto Sl. Smolej)	80/81
Mrzlica v zimski obleki (foto A. Vizjak)	112/113
Kočna z Mrzle gore (foto Jože Kovačič)	176/177

Slike v tekstu in risbe:

Pri koči pri Sv. Treh kraljih	17
Pogorišče Planinke in mežnarije pri Ruški koči	19
Razvaline Ruške kočice	21
Gestapovci pri koči pri Sv. Treh kraljih	23
Dom gozdovnikov v Iški	25
V Iški l. 1941	27
Planinka, v ospredju kaplanija	31
Bunker B3 na Pohorju	35
Bunker 1 na Pohorju (v sredini kap. Terčak)	37
Pogorišče Doma na Kofcah	43
Matevž Frelih	55
Bogdan Jordan	59
Miha Arih	63
Miran Cizelj	65
Jakob Aljaž, triglavski župnik	98
Aljažev stolp vrh Triglava (foto I. Tavčar)	105
Sv. Hijeronim na Nanosu (risal Trpin)	112
Pik Stalin, 7495 m (risal Vl. Kopač)	119
Proti petemu stolpu (risal Vl. Kopač)	127
Pik Stalin, 7495 m, z okolico (geograf. skica, risal Vl. Kopač)	131

* * *

Centralni Kavkaz: Elbrus—Dongusorun—Ušba (risba)	137
Hotel Inturista v Nalčiku (foto dr. Reya, ki je posnel tudi vse sledeče slike z Elbrusa)	138
Hotel Inturista v Tegenikliju	139
Balkanska mladina pri Tegenikliju	140
Prvi pogled na Elbrus iz doline Baksana	141
Dolina Baksana pri Tegenikliju	142
V dolini Baksana, v ozadju predgorje Dongusoruna	143
Zadnje naselje Terskol (nad 2000 m)	144
Koča na Krugozoru, v ozadju predgorje Dongusoruna	145
Ušba in Dongusorun, v ospredju ledeniška morena na Elbrusu	146
Ustje ledenika na Elbrusu	147
Koča 11 (4106 m)	148
Vodnik Zorž	149
Pogled od kočice 11 na Ušbo in Dongusorun	150
Elbrus, posnet od kočice 11	151
Najvišje ležeča koča na svetu: Koča na sedlu Elbrusa (5300 m)	152
Pogorje Dongusorun izpod vrha Elbrusa	153
Na vzhodnem vrhu Elbrusa (5593 m)	154

	Stran
Pogled s Sovatne na triglavsko Severno steno in na vrh Triglava (foto E. Planinšek)	158
Matevž Frelj (l. 1937 v Dauphinéji)	159
V triglavski steni († dr. Aleš Stanovnik in dr. Miha Potočnik)	160
... Joža privezan in pribit na steno (foto Pavla Jesih)	163
... Joža je zadremal (foto Pavla Jesih)	164
Nad lopo so se košatili črni skladi... (foto Pavla Jesih)	165
Severna triglavska stena (foto Janko Skerlep)	167
Špic nad Policami z Nabojsa (foto Fr. Avčič)	177
»Mojzes« v Škrbini Zadnje špranje (foto Fr. Avčič)	181
Na starih utrdbah vrh Kostrunovih Špic (foto Fr. Avčič)	185
Kanin izpod Viša (foto Fr. Avčič)	189
Pogled na Zapadne Julijske s Kotovega sedla (foto Fr. Avčič)	193
Cvetovi in plodovi gorske sretene (foto V. Petkovšek)	195
Komen, kadar je dobre volje; v ozadju Peca (foto V. Petkovšek)	197
Plešivec izpred kočice na Peci (foto V. Petkovšek)	199
Na posekah cvete rdeče ciprje (foto V. Petkovšek)	200
Komen od severa, z Ludranskega vrha (foto V. Petkovšek)	201

Knjigarna Jože Žužek

Založništvo

KLAS + ZRNJA + MURENČEK

Domače in tuje knjige

Slike

*Olja, gvaši, pasteli,
akvareli – ujedanke*

Ljubljana • Prehod nebotičnika

»SPECTRUM«

LJUBLJANA

CELOVŠKA C. 81

TELEFON 23-43

ZAGREB

VLAŠKA ULICA 83

TELEFON 22-6-83

ZALOGA:

O G L E D A L A :

brušena in nebrušena v
vseh oblikah in velikostih

S T E K L O :

okensko in izložbeno

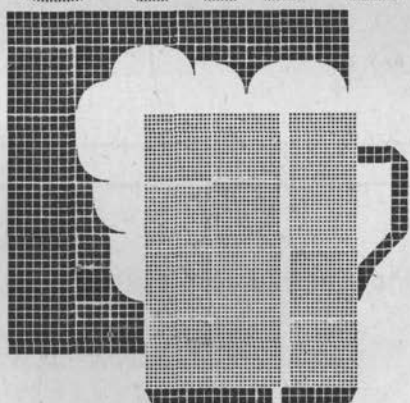

P O S O D A :

kuhinjska in gostilniška,
porcelan in steklenina

DELNIŠKA DRUŽBA
PIVOVARNE

UNION

LJUBLJANA

PIVO — ŠPIRIT
PEKOVSKI KVAS

Gostilna

PRI LOVCU

LJUBLJANA, Rimska c. 24

vhod Bleiweisova cesta 2

Telefon 46-95

se priporoča

K. Pečenko

trgovina z usnjem in čevljskimi potreb-
ščinami — velika izbira vseh vrst okovja
za smučarske čevlje in gozdarje

Ljubljana, Sv. Petra c. 41, telefon 39-22

LEKARNA

DR. G. PICCOLI

LJUBLJANA
nasproti nebotičnika

Oddaja zdravila na recepte vseh boln. blagajn

SVIETLOBNA TELESA

električne stroje
in aparate, elektro-
instalacijski material,
tehnične predmete
itd.

Vam najugodnejše
nudi

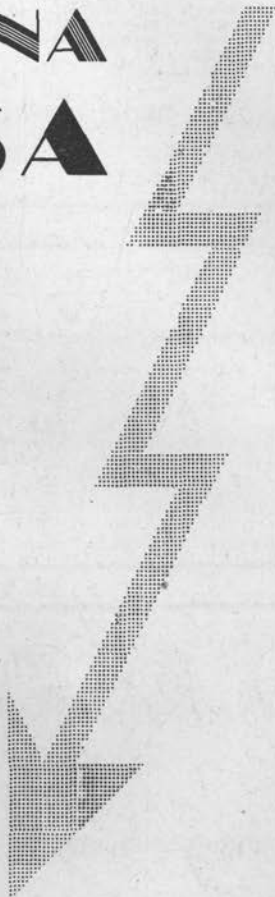
TRGOVINA Z ELEKTROMATERIALOM

SLAVO KOLAR

LASTNIK: MILAN KOLAR

LJUBLJANA, DUNAJSKA CESTA 25 a

TELEFON 24-66

Zdrave noge - lahka hoja

Ako Vas pečejo noge, imate kurja očesa,
se Vam dela trda koža in zaraščajo nohti,

obiščite
našo prodajalno

V higiensko urejeni pedikuri Vam naš pe-
diker odstrani vse neprijetnosti brez bole-
čin in brez kemičnih sredstev. Utrujene no-
ge Vam osveži v posebni kopeli z masažo.

Bata

• S a d j e •
• z e l e n j a v a •
• k o n z e r v e •
• p e c i v o •

Telefon 41-49

TONE BUCIK

LJUBLJANA - Tyrševa cesta št. 8

Manufaktura **F. OSTRELIČ**

se priporoča

Ljubljana, Nabrežje 20. septembra 2

ČOKOLADA

K E K S I

BONBONI

Maks Jeras

LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA 34 - TELEFON 38-36

Modno blago
čevljarske, krojaške
potrebščine, kozmetika
in galanterija

Josip Petelinc

Ljubljana, Sv. Petra nasip šte. 7

ZAJC JOŠKO

MANUFAKTURNA
TRGOVINA

LJUBLJANA

NABREŽJE 20. SEPTEMBRA ŠT. 2
POLEG TROMOSTOVJA

**Semena
in
suhe gobe**

**SEVER & KO.
LJUBLJANA**

Sumi
Ljubljana

*Tovarna bonbonov,
čokolade, in peciva*

R. & S. HRIBAR

Boris V. Simandl

LJUBLJANA

DVOŘAKOVA 3

TYRŠEVA C. 25

Telefon 24-07

SPECIALNA MEHANIČNA DELAVNICA ZA KNJI-
GOVODSTVENE, PISALNE-RAČUNSKE STROJE
IN REGISTRIRNE BLAGAJNE „NATIONAL“

MESARIJA IN IZDELOVALNICA VSAKOVRSNIH MESNIH IZDELKOV

Ivan Javornik

LJUBLJANA — DOMOBRANSKA CESTA 7 IN WOLFOVA ULICA 12

Nalivna peresa
Pisalni stroji

=TORPEDO=

D. Z O. Z.

Ljubljana, Miklošičeva 18

UČITELJSKA TISKARNA D.
LJUBLJANA

*priporoča svojo tiskarno, knjigarno, trgovino s pisarniškimi
potrebščinami in knjigoveznico*

Ivan Rozina

barve in laki

Ljubljana • Dunajska cesta šte. 14

*Pisalne stroje, pisarniške
potreblščine, nalivecno pero*

dobite pri **Baraga Ludv.**
Ljubljana, Nebotičnik

Delikatesa — špecerija

RAFKO KORETIČ

Ljubljana - Aleksandrova cesta št. 4

Na drobno

Na debelo

ANT. KRISPER COLONIALE

SPECERIJSKO IN KOLONIJALNO BLAGO

LJUBLJANA ▾ DUNAJSKA CESTA 31

KNJIGARNA - PAPIRNICA

L. SCHWENTNER, LJUBLJANA

lastnik A. Erbežnik, se priporoča

SE PRIPOROČA

B. KOLB & PREDALIČ

LJUBLJANA, KONGRESNI TRG 4

Ž E L E Z N I N A

PINTER & LENARD

MARIBOR - Aleksandrova 34

EVN

PLETILNA INDUSTRIJA, LJUBLJANA, ŽIDOVSKA ULICA 5

EVN

Potnik in drug

Lastnik
J. MARINKO

PARNA
DESTILACIJA ESENC
ETERIČNIH PROIZVODOV
AROM, LIKERJEV
IN ŽGANJA
SADNI SOKI IN
MARMELADE

LJUBLJANA, METELKOVA ULICA 13

Telefon 21-10 — — Račun poštne hranilnice 16.710

Malina

SADNI SOKI — MARMELADE
DESTILACIJA ALKOHOLNIH PIJAČ

Ljubljana

FRANKOPANSKA ULICA 9

Petronafta

mineralna olja in kemični proizvodi

A. HMELAK

LJUBLJANA

Dunajska cesta šte. 35 a

*Bonbone, karamele, kekse
v največji izbiri dobite pri*

BONBONIERI OSET

Palaca Ljubljanske kreditne banke, Dunajska 1

Koncesijansirano elektrotehnično podjetje

IVAN MIHELČIČ

LJUBLJANA, Borštnikov trg št. 1

T e l e f o n 2 7 - 0 4

DIPLOMIRAN OPTIK

FR. IP. ZAJEC

Ljubljana, Aleksandrova cesta/4 - Pasaža

Najprimernejša
okrepčila na
izletih nudi veležganjarna
in tvornica ruma in likerja

E. JERAS IN DRUG

Ljubljana, Bleiweisova c. 33

Kavarna in slaščičarna

PETRIČEK

SE PRIPOROČA

LJUBLJANA, Aleksandrova cesta 6

Manufakturna trgovina

Fabiani & Jurjovec

Ljubljana, Stritarjeva 5

Galanterija

Igrače

Kozmetika

Na drobno, na debelo

JUGO = PATENT

DRUŽBA Z O. Z.

LJUBLJANA, Gosposvetska 1-3

STEKLO

PORCELAN

AVG. AGNOLA, LJUBLJANA

TYRŠEVA CESTA 10 (DUNAJSKA)

PRIPOROČA SE

SPECIJALNA FOTO-TRGOVINA

Janko Pogačnik

DUNAJSKA CESTA 20

MANUFAKTURA

NA DEBELO

FRAN HREHORIČ

LJUBLJANA

DUNAJSKA CESTA 28

TELEFON 32-44

TISKARNA SLOVENSKEGA POROČEVALCA

izvršuje različne moderne
tiskovine okusno, solidno
in po zmernih cenah

Ljubljana, Knafljeva 5, tel. 3122 - 3127

Poštni čekovni račun v Ljubljani št. 10534

PAVLIČ

**Ljubljana, pasaža Viktorije
Aleksandrova c. 4. Tel.35-66**

LEOPOLD

Zastopstvo Škodovih zavodov in
edina prodajalnica vseh njihovih
serijskih proizvodov, kakor: zna-
menitih elektromotorjev, cestnih
valjarjev, drobilcev, diselmotor-
jev itd. - Električne črpalke, ven-
tilatorji, aparati za gospodinjstvo
ter ves ostali elektrotehnični ma-
terial v najboljši izvedbi in ve-
liki izbiri stalno v zalogi

